

JOURNAL OF JOURNALISM,
Thammasat University

วารสารวิชาการ “วารสารศาสตร์”

คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วารสารศาสตร์ ฉบับ “อย่าเห็นฉันเป็นสนามอารมณ์”
ปีที่ 18 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน 2568

วารสารศาสตร์ เป็นวารสารวิชาการรายสี่เดือน ด้านวารสารศาสตร์ นิเทศศาสตร์ และสาขาวิชาอื่นที่เกี่ยวข้องกับแวดวงการสื่อสาร อันได้แก่ สาขาสื่อสารมวลชน สาขาโฆษณาและประชาสัมพันธ์ สาขาสื่อสารองค์กร และสาขาสื่อสารศึกษาในมุมมองต่างๆ ทั้งนี้ บทความวิชาการและบทความวิจัยที่ตีพิมพ์ในเล่มได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิต่างสถาบันจำนวนอย่างน้อย 3 ท่าน วางจำหน่ายปีละ 3 ฉบับ คือ ฉบับเดือนมกราคม-เมษายน ฉบับเดือนพฤษภาคม-สิงหาคม และฉบับเดือนกันยายน-ธันวาคม

กองบรรณาธิการ ประกอบด้วย

ที่ปรึกษา	รศ.อรรถัย ศรีสันติสุข รศ.กิตติมา สุรสนธิ	อดีตคณบดีคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มธ. อดีตอาจารย์คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มธ.
บรรณาธิการบริหาร	ผศ.ดร.อัจฉรา ปันทรานวงศ์	คณบดีคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มธ.
บรรณาธิการเล่ม	รศ.ดร.สมสุข หินวิมาน	คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มธ.
ผู้ช่วยบรรณาธิการ	ผศ.วารี ฉัตรอุดมผล	คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มธ.
กองบรรณาธิการบริหาร	รศ.ดร.พีระ จิระโสภณ รศ.ดร.สุชาติ พงศ์กิตติวิบูลย์ รศ.ดร.กุลทิพย์ ศาสตรเจริญ	อดีตคณบดีคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา คณะนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า)
	ศ.ดร.ไพโรจน์ วิไลนุช รศ.ดร.สราวุธ อนันตชาติ รศ.ดร.พรพ คำนูนวัฒน์ รศ.ดร.นันทยา ดวงภูมิเมศ รศ.ดร.ธำศรี ได้ฟ้าพล ผศ.ดร.วนวัลย์ ดาดี รศ.ดร.วรชัย ครุจิต	คณะนิเทศศาสตร์ ม.หอการค้าไทย คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมแห่งเอเชีย ม.มหิดล สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมแห่งเอเชีย ม.มหิดล คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์ และการสื่อสาร มนเรศวร คณะนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า)
	ผศ.ดร.อริชัย อรรถอุดม ผศ.ดร.ขวัญฟ้า ศรีประพันธ์	คณะนิเทศศาสตร์ ม.กรุงเทพ คณะการสื่อสารมวลชน ม.เชียงใหม่

กองบรรณาธิการบริหาร มีหน้าที่กำหนดรูปแบบวารสารให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์
อำนาจการให้การจัดทำวารสารดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ ควบคุม
ดูแลกิจกรรมการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้

กองบรรณาธิการจัดการ	รศ.รุจน์ โกมลบุตร รศ.ดร.นิธิดา แสงสิงแก้ว รศ.ดร.กักร หลุยยะพงศ์ ผศ.ดร.เกศราพร ทองพุ่มพฤษา ผศ.พรณวดี ประยงค์	คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มธ. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มธ. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มธ. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มธ. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มธ.
----------------------------	---	--

กองบรรณาธิการจัดการ มีหน้าที่ประสานงานสถาบันและหน่วยงานภายนอกในการ
ส่งบทความ กำหนดรูปแบบการจัดทำบทความ ติดตามการจัดส่งบทความ ประสานงาน
ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก และพิจารณาคัดกรองบทความในเบื้องต้น

เจ้าหน้าที่กองบรรณาธิการ	น.ส.สุมล สร้อยสุมาลี น.ส.จารุณี สุขสม นายฐิติ อุทอง	คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มธ. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มธ. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มธ.
---------------------------------	---	--

คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เลขที่ 99 ถ.พหลโยธิน ต.คลองหนึ่ง อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี 12121

โทรศัพท์ 0-2696-6220

อีเมล oilsumol@hotmail.com

โทรสาร 0-2696-6218

เว็บไซต์ www.jc.ac.th

ปก: Ryo Yamashita <ryoyamashita.com>

ISSN: 0125-8192

ราคา: 120 บาท

Journal of Journalism, Thammasat University

Issue: "In the Field of Communication Studies and Social Sciences Research"

Vol.18 No.01 January-April 2025

Journal of Journalism, Thammasat University is an academic journal involving journalism studies, communication studies and other related fields, i.e., mass communication, advertising, public relations, new media studies. The Journal publishes every four months with three volumes per year: January-April, May-August, and September-December.

The Editorial Team includes:

The Advisory Board

Assoc. Prof. Oratai Srisantisuk

former dean, Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

Assoc. Prof. Kitima Surasonthi

former lecturer, Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

Administrative Editor

Asst. Prof. Adchara Panthanuwong, Ph.D.

Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

Journal Editor

Assoc. Prof. Somsuk Hinwiman, Ph.D.

Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

Vice-Editor

Asst. Prof. Varee Chatudompol

Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

The Administrative Editorial Board

Assoc. Prof. Pira Chirasopone, Ph.D.

former dean, Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University

Assoc. Prof. Suchada Pongkittiwi boon, Ph.D.

Faculty of Humanities and Social Science, Burapha University

Assoc. Prof. Kullatip Satararui, Ph.D.

Graduate School of Communication Arts and Management Innovation, National Institute of Development Administration School of Communication Arts, University of the Thai Chamber of Commerce

Prof. Pairoj Wilainuch, Ph.D.

Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University

Assoc. Prof. Saravudh Anantachart, Ph.D.

Research Institute for Languages and Cultures of Asia, Mahidol University

Assoc. Prof. Duangporn Kamnoonwatana

Research Institute for Languages and Cultures of Asia, Mahidol University

Assoc. Prof. Nuntiya Doungphummes, Ph.D.

Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University

Assoc. Prof. Tatri Taiphapoon, Ph.D.

Faculty of Business, Economics and Communications, Naresuan University

Asst. Prof. Wanawan Doherty, Ph.D.

Graduate School of Communication Arts and Management Innovation, National Institute of Development Administration

Assoc. Prof. Warat Karuchit, Ph.D.

School of Communication Arts, Bangkok University

Asst. Prof. Arishai Akraudom, Ph.D.

Faculty of Mass Communication, Chiang Mai University

Asst. Prof. Kwanfa Sripraphan, Ph.D.

The Administrative Editorial Board sets up the objectives of the Journal as well as administrates the publication procedures according to its goals.

The Managerial Editorial Board

Assoc. Prof. Ruj Komonbut

Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

Assoc. Prof. Nitida Sangsingkeo, Ph.D.

Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

Assoc. Prof. Kamjohn Louiyapong, Ph.D.

Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

Asst. Prof. Ketsaraporn Thongphumpreaksa, Ph.D.

Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

Asst. Prof. Punwadee Prayong

Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

The Managerial Editorial Board coordinates the management of Journal publication including a submission of articles, a preliminary screening of the articles, a review of the articles, production and editing of the articles, as well as a publishing of each volume of the Journal.

Editorial Staff

Sumol Soysumalee

Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

Jarunee Sooksom

Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

Thiti Uthong

Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

99 Moo 18 Phaholyothin Rd., Khlongluang, Pathumthani 12121, Thailand

Tel: +66 (0) 2696 6215

Fax: +66 (0) 2696 6218

email: oilsumol@hotmail.com

Website: www.jc.ac.th

Cover: Ryo Yamashita <ryoyamashita.com>

ISSN: 0125-8192

Price: 120 Baht

สารบัญ

บทบรรณาธิการ	6
Social Class, Social Capital, and Social Comparison on Social Media among Young Adults in Thailand Kamolmas Chanvised	10
เสรีภาพสื่อกับกฎหมายดิจิทัล: ความท้าทายของผู้ประกอบวิชาชีพสื่อ กับการปรับตัวในอนาคต คันธิรา ฉายาวงศ์	99
Soft Power ในความหมายของ Joseph Nye กับนโยบายของรัฐและข่าวในเว็บไซต์ บัณฑิต พานแก้ว นันทพร วงษ์ไชยสุธา	151
เรื่องเล่า ภาคสนาม ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักมานุษยวิทยาและ “คนอื่น” ชัยพงษ์ สำเนียง	199
ทวิวิธวิทยาการวิเคราะห์เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมและอำนาจจากเบื้องล่าง: การปะทะประสานเรื่องเล่าระดับต่างๆ อัจฉริยา ชูวงศ์เลิศ กุลธิดา ศรีวิเชียร	221

เรื่องเล่าสู่เรื่องเล่าที่หลากหลายในทางสังคมศาสตร์: แนวคิด วิธีวิทยา 267
และกรณีศึกษาเพื่อทำความเข้าใจโลกและสรรค์สร้างสรรค์เสียงให้ถูกได้ยิน
บุศรินทร์ เลิศขวลิตสกุล

“ความทรงจำร่วม” ในฐานะวิธีวิทยาการศึกษา “เรื่องเล่าจากเบื้องล่าง” 321
กฤษณะ โชติสุทธิ

บรรณนิทัศน์: *Constructive Journalism: Precedents, Principles, 349*
and Practices
นิธิดา แสงสิงแก้ว

ทัศนะหรือข้อคิดเห็นในบทความที่ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ วารสารศาสตร์ ฉบับนี้ เป็นของผู้เขียน
แต่ละท่าน มิใช่ทัศนะหรือข้อคิดเห็นของกองบรรณาธิการ หรือของคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้ประสงค์จะขอนำข้อความใดจากวารสารฉบับนี้ไปเผยแพร่จะต้องได้รับ
อนุญาตจากผู้เขียนตามกฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์เสียก่อน

บทบรรณาธิการ “อย่าเห็นฉันเป็นสนามอารมณ์”

นักปรัชญาแขนงหนึ่งที่ถูกขนานนามว่ากลุ่ม “ญาณวิทยา” (epistemology) สนใจค้นหาที่มาแห่งความรู้ของมนุษย์ว่ามีเส้นทางหรือวิธีการเข้าถึงแบบใดได้บ้าง และท่ามกลางวิถีทางมากมายในการเข้าถึงความรู้นั้น แวดวงวิชาการยอมรับเพียงว่า เฉพาะวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (scientific method) เท่านั้นที่ศาสตร์ต่างๆ เชื่อมมันและยอมรับในฐานะเครื่องมือเข้าถึงความจริง วิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่กล่าวมานี้เป็นการได้มาซึ่งคำตอบที่ “พีเจoring” กันระหว่างญาณวิทยาแบบ “เหตุผลนิยม” (rationalism) ที่เชื่อว่า เหตุผลมีมาก่อนตัวเรา (ดังวลีคลาสสิกของ Descartes ที่กล่าวว่า “เพราะฉันคิดฉันจึงเป็น” หรือ “I think therefore I am”) กับญาณวิทยาแบบ “ประจักษ์นิยม” (empiricism) ซึ่งมองว่า ความรู้หรือความจริงต้องมาจากการพิสูจน์จับต้องได้แบบเห็นผ่านข้อมูลเชิงประจักษ์ (empirical data) เท่านั้น

ด้วยการผสมผสานหลักคิดแบบเหตุผลนิยมกับประจักษ์นิยมเช่นนี้ ส่งผลต่อวิธีวิทยาของงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ (social scientific research) ทั้งหมด ที่จักยอมรับคำตอบที่ตกเถียงด้วย “เหตุผล” (rationality) โดยผลักวางเรื่อง “อารมณ์” (emotion) เอาไว้อยู่ข้างทาง และต้องเข้าถึงความจริงที่พิสูจน์คำตอบได้อย่างประจักษ์แจ้งโดยแท้จริง หาใช่คิดฝัน “มโน” แบบ “armchair theorists” ไปเอง

ไม่ว่าจะแต่ในแวดวงวิชาการวารสารศาสตร์และสื่อสารศึกษา ที่คำตอบของงานวิจัยจะมีความชอบธรรมและยอมรับได้ ก็ต้องอาศัยการเก็บข้อมูลผ่านสนามวิจัยด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์เช่นกัน ข้อถกเถียงที่จะกลายเป็นชุดความรู้จึงต้องมาจากการออกแบบระเบียบวิธีเข้าถึงหลักฐานเชิงประจักษ์ที่น่าเชื่อถือ และวิเคราะห์สังเคราะห์คำตอบต่อข้อสงสัยด้วยเหตุผลอันหนักแน่นเป็นที่ยอมรับ

ด้วยเหตุดังกล่าว วารสารวิชาการ *วารสารศาสตร์ ฉบับพิมพ์* เล่ม “อย่าเห็นฉันเป็นสนามอารมณ์” นี้ จึงได้ประมวลผลงานบทความที่ผสนเสี่ยงให้เห็นถึงการสร้างสรรค์องค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์และสื่อสารศึกษาในประเด็น (issues) และสนาม (fields/sites) ที่แตกต่างกันไป

เริ่มต้นจากบทความวิจัยของ กมลมาศ ชาณวิเศษ ที่ออกแบบการศึกษาพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของวัยรุ่นจากต่างกลุ่มชนชั้นทางสังคม (social classes) ด้วยการเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างผู้ใช้งานโซเชียลมีเดีย ผู้เขียนได้เผยให้เห็นว่า มโนทัศน์แห่งชนชั้นทางสังคมทุนทางสังคม และอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล ล้วนมีความเชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อนในบริบทแห่งการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของวัยรุ่นชนชั้นล่าง กลาง และสูง อย่างมีนัยสำคัญ

ตามด้วย คณิรา ฉายาวงศ์ กับงานวิจัยเอกสารที่ฉายภาพสถานการณ์เสรีภาพสื่อกับกฎหมายดิจิทัลในประเทศไทย โดยเปรียบเทียบกับหลักกฎหมายสากล และเมื่อประสานกับการใช้ข้อมูลสัมภาษณ์สื่อมวลชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้เขียนไม่เพียงสกัดภาพความเป็นจริงของเสรีภาพสื่อร่วมสมัย หากยังให้ข้อเสนอแนะต่อแนวทางสร้างเสริมเสรีภาพของสื่อที่สอดคล้องกับพัฒนาการความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี เพื่อส่งเสริมสิทธิพื้นฐานแห่งพลเมือง และพิทักษ์ผลประโยชน์ของวงวิชาชีพวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน

ในขณะที่ “อำนาจละมุน” (soft power) เป็นคำที่ “อิตติเตทรนต์” คนไทยในช่วงกว่าทศวรรษให้หลัง จนถูกผลักดันให้กลายเป็นนโยบายรัฐในปัจจุบัน บัณฑิต พานแก้ว และนันทพร วงษ์เชษฐา จึงเลือกตามติด “เทรนด์” และทบทวนข้อถกเถียงที่มีต่อซอฟต์แวร์เวอร์จากทัศนะของ Joseph Nye โดยอธิบายถึงนิยามและการกำหนดความหมาย ไปจนถึงแนวทางที่จะประยุกต์มุมมองของ Nye เพื่อเป็นยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนพลังแห่งอำนาจละมุนในบริบทของสื่อวัฒนธรรม และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของสังคมไทย

เมื่อนักวิจัยสังคมศาสตร์กลุ่มหนึ่งได้ลงสนามเก็บข้อมูลทำวิจัยในพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่สื่อสารที่หลากหลายกันไป นักวิจัยกลุ่มนี้ได้ร่วมกันทบทวนและสังเคราะห์องค์ความรู้ว่าด้วย “เรื่องเล่า” (narratives) รวมถึงสะท้อนพลวัตและอำนาจของการเล่าเรื่องที่ซ่อนชุกอยู่ในงานสนามวิจัยเหล่านั้น ด้วยเหตุนี้เองกลุ่มนักวิจัยจึงร่วมกันสร้างสรรค์บทความอีก 4 เรื่อง 4 รส ในท่วงทำนองซีรีส์แบบ “สี่แพร่ง” ที่จะทำให้ผู้อ่านได้เห็นปฏิบัติการของเรื่องเล่าในหลายๆ แง่มุม

หาก “เรื่องเล่า” เป็นกลไกการสื่อสารเพื่อประกอบสร้างและต่อสู้ทางความหมาย ในทางแพร่งแรกนั้น บทความของ ชัยพงษ์ สำเนียง ได้บรรยายอธิบายว่า งานวิจัยสนามของบรรดานักมานุษยวิทยาถือเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้นักวิจัยได้เผชิญหน้ากับกลุ่มคนและวัฒนธรรมที่แตกต่างจากตน และในเรื่องเล่าที่สื่อสารออกมา นั้น ไม่เพียงนักวิจัยจะขีดเขียนขึ้นเพื่อสื่อสารวัฒนธรรมของ “คนอื่น” แต่ผู้อื่นที่อยู่ในสนามก็สามารถตรวจสอบและตีความตัวตนของผู้เล่าเรื่องได้ในเวลาเดียวกัน

ทางแพร่งที่สองเป็นงานเขียนของ อัจฉริยา ชวงค์เลิศ และกุลธิดา ศรีวิเชียร ที่อาศัยประสบการณ์สนามจากสองพื้นที่มาส่องให้เห็นว่า พื้นที่ทางสังคมต่างมีสถานะเป็นอาณาเขตแห่งการปะทะประสานของเรื่องเล่าอันหลากหลาย ทั้งจากเบื้องบนและเบื้องล่าง อันสะท้อนถึงอำนาจ ความไม่ลงรอย และความขัดแย้งของกลุ่มสังคมต่างๆ การขยายความเข้าใจเรื่องเล่าจากสนามจึงเอื้อต่อความเข้าใจการต่อสู้จากเบื้องล่างในการขับเคลื่อนความเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมไปพร้อมๆ กัน

เช่นเดียวกับทางแพร่งที่สาม บทความของ บุศรินทร์ เลิศขวลิตสกุล ได้สำรวจเรื่องเล่าจากมิติที่ต่างกัน ทั้งเรื่องเล่าจากเบื้องล่าง เรื่องเล่าจากวัตถุที่ถูกตีความใหม่ เรื่องเล่าหลากหลายเพื่อสลายความเป็นอื่น และเรื่องเล่าของประสบการณ์ต่างห้วงเวลา ซึ่งล้วนเป็นช่องทางการสื่อสารที่กลุ่มคนชายขอบได้รังสรรค์และใช้ต่อสู้เพื่อให้ “สรรพเสียงมีสิทธิถูกได้ยิน”

และสุดท้ายกับทางแพ่งที่สี่ บทความของ กฤษณะ โชติสุทธิ ที่ให้ข้อสังเกตว่า แม้เรามักจะกล่าวกันว่า “ประวัติศาสตร์เขียนขึ้นโดยผู้ชนะหรือผู้มีอำนาจ” แต่ทว่า ประสบการณ์สนามของผู้เขียนทำให้ได้คำตอบไปอีกทางหนึ่งว่า ประวัติศาสตร์ก็สามารถสร้างขึ้นจากเบื้องล่าง (history from below) ได้เช่นกัน กล่าวอีกนัยหนึ่ง หากประวัติศาสตร์เป็นเรื่องเล่าจากความทรงจำ และความทรงจำยึดโยงผู้คนให้สัมพันธ์กับเวลา ผู้คนจากเบื้องล่างก็มีศักยภาพในการสร้างเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ความทรงจำร่วมที่ต่างไปจากภาพความทรงจำแห่งชาติของบรรดาผู้มีอำนาจไม่ต่างกันเลย

ถ้านงานวิจัยสังคมศาสตร์และสื่อสารศึกษาเป็นพื้นที่ที่เปิดให้นักวิจัยได้เข้าสู่ “สนาม” เพื่อผลิตความรู้ผ่านการตีความหลักฐานเชิงประจักษ์ด้วยหลักเหตุผลที่หนักแน่นและชอบธรรม วารสารวิชาการ วารสารศาสตร์ ฉบับเล่ม “อย่าเห็นฉันเป็นสนามอารมณ์” ก็คือตัวอย่างของการรวบรวมหลายบทความวิชาการและบทความวิจัยที่ต่างก็ตอบใจหทัยด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อให้ได้คำตอบต่อการแสวงหาความรู้ในศาสตร์วิชา

สมสุข หินวิมาน

บรรณาธิการ

Social Class, Social Capital, and Social Comparison on Social Media among Young Adults in Thailand¹

Kamolmas Chanvised²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์กับการเปรียบเทียบทางสังคมของกลุ่มผู้ใช้งานวัยรุ่นไทย โดยมุ่งเน้นศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นทางสังคม (social class) ทุนทางสังคม (social capital) และการเปรียบเทียบทางสังคม (social comparison) บนสื่อสังคมออนไลน์ในกลุ่มวัยรุ่นไทย งานวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) จากผู้เข้าร่วมวิจัยทั้งหมด 15 คน ซึ่งแบ่งออกเป็นกลุ่มชนชั้นล่าง (LC) ชนชั้นกลาง (MC) และชนชั้นสูง (UC) กลุ่มละ 5 คน

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า สื่อสังคมออนไลน์สามารถเพิ่มการเปรียบเทียบแนวนอน (horizontal comparison) ในกลุ่มเพื่อนสนิทและสมาชิกชุมชน ซึ่งส่งผลเสียต่อความนับถือตนเองหรือการเห็นคุณค่าในตัวเอง (self-esteem) ระดับความเครียด (stress) และทำให้เกิดภาวะซึมเศร้าระดับเล็กน้อยถึงปานกลาง (mild to moderate depression) ในทุกชนชั้นทางสังคม ผู้เข้าร่วมวิจัยมักจะเปรียบเทียบเรื่องมาตรฐานความงาม การเงิน ความสามารถ ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา และวิถีชีวิต ซึ่งนำไปสู่ปัญหาสุขภาพจิต

^{*} date received 29 June 2024; date revised 12 August 2024; date accepted 14 August 2024

¹ This research was funded by the Research Fund of the Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University, for the fiscal year 2024.

² Lecturer in the Department of Communication Management, Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

ความรุนแรงของผลกระทบเหล่านี้แตกต่างกันไปตามระดับของการเปรียบเทียบและภูมิหลังทางสังคมและทุนของครอบครัวของผู้เข้าร่วมวิจัย งานวิจัยชี้ให้เห็นว่า **ทุนภายในครัวเรือน (bonding capital)** ในกลุ่มผู้เข้าร่วม LC ไม่สามารถสนับสนุนทรัพยากรอย่างเพียงพอจากสมาชิกที่มีลักษณะหรือพื้นฐานคล้ายคลึงกัน ส่งผลให้เกิดความรู้สึกไม่เป็นที่ยอมรับ ความนับถือตนเองลดลง และเกิดภาวะซึมเศร้าระดับเล็กน้อยถึงปานกลาง ในขณะเดียวกัน **ทุนภายในชุมชน (bridging capital)** มีอิทธิพลต่อการเปรียบเทียบแนวนอนในกลุ่มผู้เข้าร่วม MC บนสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งโปรไฟล์สะท้อนให้เห็นถึงพลวัตการแข่งขันที่เกี่ยวข้องกับความทันสมัย ชื่อเสียง และความนิยม เนื่องจากตำแหน่งกึ่งกลางของชั้นโครงสร้างทางสังคม กลุ่มผู้เข้าร่วม MC จึงมีลักษณะทำลายลำดับชั้นแบบดั้งเดิม และเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เกิดใหม่และมีฐานะร่ำรวยขึ้น ในทางกลับกัน **ทุนภายนอกชุมชน (linking capital)** ให้ประโยชน์ทางทรัพยากรอย่างมากกับผู้เข้าร่วมวิจัย UC ที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อแสดงวิถีชีวิต (lifestyle) ที่สวยงามหรูหรา และสง่างาม

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยนี้ได้แย้งว่า มโนทัศน์ของชนชั้นทางสังคม ทุนทางสังคม และอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคลมีความเชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อน ในแง่ของวิธีที่ผู้เข้าร่วมจากชนชั้นทางสังคมต่างๆ เปรียบเทียบทางสังคมบนสื่อสังคมออนไลน์ อย่างไรก็ตามงานวิจัยเสนอความจำเป็นในการทำความเข้าใจอัตลักษณ์ของผู้เข้าร่วม ความเป็นตัวตน และวาทกรรมของพวกเขาด้วยมุมมองที่ละเอียดอ่อน งานวิจัยนี้จึงเน้นการเป็นตัวแทนหลายมิติของอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติอัตลักษณ์ที่มีพลวัตและยืดหยุ่น

คำสำคัญ: ชนชั้นทางสังคม ทุนทางสังคม การเปรียบเทียบทางสังคม สื่อสังคมออนไลน์ วัยรุ่น ประเทศไทย

Abstract

Social media has become a primary research arena for exploring its effects on everyday life practices, including well-being, mental health, and social comparison. This research aims to investigate how social class and social capital relate to social comparison on social media among Thai young adults' users. Specifically, the research focuses on the relationships among social class, social capital, and social comparison on social media among Thai young adults. Qualitative data are collected through in-depth interviews from a total of 15 participants categorized into Lower Class (LC), Middle Class (MC), and Upper Class (UC) groups (5 participants per group).

The research findings indicate that social media increases horizontal comparison among peers, intimate friends, and community members, negatively impacting self-esteem, stress levels, and causing mild to moderate depression across all social classes. Participants often compare issues such as beauty standards, finances, competencies, academic achievements, and lifestyles, leading to mental health problems. The severity of these impacts varies based on the levels of comparison and participants' social backgrounds and family capitals. The research discusses that **bonding capital** among LC participants offers insufficient support from homogenous community members, leading to feelings of not belonging, lowered self-esteem, and minor to moderate depression. In contrast, **bridging capital** influences horizontal comparison among MCs on social media, where profiles reflect competitive dynamics related to trendiness, fame, and popularity. Positioned within the middle of the class structure, MCs challenge traditional hierarchies and represent an emerging affluent urban Thai middle class. Meanwhile, **linking capital**

provides substantial benefits to UC participants who use social media to showcase beautiful, luxurious, and elegant lifestyles.

Overall, the research argues that concepts of social class, social capital, and individual agency intricately link how participants from different social classes engage in comparisons on social media. However, it emphasises the need to conceptualise participants' agency, identity, and their own discourse with a nuanced lens. The research thus highlights the multifaceted representation of individuals' subjectivities revolving around dynamic and fluid identity practices.

Keywords: social class, social capital, social comparison, social media, young adults, Thailand

1. Introduction

In the area of social media use and its effects, many scholars argue that social media can potentially cause social comparison, which may affect users' self-esteem, well-being, and mental health (Meier and Johnson, 2022; Javornik et al., 2022; Wenninger et al., 2021; Boursier et al., 2020; Tiggemann and Anderberg, 2020). However, the roles of social class, social capital, and user agency are still underexplored in understanding how these factors relate to social comparison on social media. To bridge this gap, the present study aims to interrogate **how social class and social capital relate to social comparison on social media among Thai young adult users**.

Social comparison is defined as “the process of thinking about information about one or more other people in relation to the self” (Wood, 1996). According to social comparison theory, comparison is a fundamental human cognition that occurs across cultures, and there are two key types of comparison: upward and downward social comparison (Festinger, 1954). Previous empirical research indicates that social media fosters upward comparison, which can be detrimental to users' self-esteem as they compare themselves with those who are perceived to be better. However, recent studies suggest that upward comparison online can also have positive outcomes, as it can inspire users to improve their lives (Wenninger et al., 2021; Meier et al., 2020). This ongoing debate raises the question of whether social media-induced social comparison negatively impacts users' mental health and well-being. Importantly, how social class, social capital, and user agency relate to social comparison on social media remains a question. Therefore, I aim to pursue this research question through a qualitative study.

According to new media studies, social media is not merely a platform for communication or information exchange; it serves as an everyday playground for young users to create, interact, and present their identities to their imagined friends through various virtual activities (Marwick and Boyd, 2011, 2014; Ellison and Boyd, 2013; Hinton and Hjorth, 2019). Additionally, social media has been identified as a creative space for cultural production, resistance, and challenges to dominant culture (Marwick, 2013; Rose et al., 2012). For instance, young Thai users may use an avatar as their profile picture that does not align with their offline gender identity, demonstrating how online platforms can challenge normative gender discourse (Chanvised, 2022). This indicates that social media is an alternative space where users can modify, imagine, and present their desired selves through technological features and affordances, such as applying filters, editing pictures, and using AR to visualize their ideal appearance in pictures and videos posted on IG Stories, IG Reels, TikTok, Facebook, and other platforms.

However, as previously mentioned, these online activities have been discussed as harmful to users' mental health and well-being, particularly for passive users, leading to issues such as social anxiety, depression, cyberbullying, and social comparison. Due to these problematic issues and their implications for human well-being, studying the relationship between social media use and mental health is crucial, not only for the users' well-being but also for various societal sectors, including society, education, politics, healthcare, and the economy. Understanding the phenomenon of social comparison on social media would be valuable for all related stakeholders, especially both users and policymakers. Therefore, it is beneficial to study how social media use among Thai

young adults affects their mental health, particularly in social comparison concept.

2. Literature Review

Previous studies consider that social comparison is a key mechanism to explain the relationship between social media use and people's well-being (Samra et al., 2022). Particularly, passive users are highly engaged in social comparison online, and this is likely to have a negative impact on their well-being and mental health (Verduyn et al., 2022; Kross et al., 2013). A fundamental need and motivation for being human are social connection and relation (Baumeister and Leary, 1995), and social media seem to provide tools to fulfill these needs and motivations. On the one hand, using social media likely impacts subjective well-being positively in terms of allowing more freedom to express ideas, selves, and identities, and letting people easily interact with their friends without the boundaries of time and place. On the other hand, there are longitudinal studies (i.e., Kross et al., 2013; Schmuck, 2019), experimental studies (i.e., Tromholt, 2016; Mosquera et al., 2020; Brailovskaia et al., 2020), and meta-analytic studies (i.e., Appel et al., 2019; Yoon et al., 2019) that assert social media use has a negative rather than positive effect on users' well-being and mental health. Many scholars point out that online social comparison is a key underlying factor that destroys users' mental health (Krasnova et al., 2013; Krause et al., 2019; Verduyn et al., 2020). Thanks to these critical debates, I thus aim to examine online social comparison in the context of Thai culture, which has a hierarchical social class and structure and a complex social norm. Although previous research studies by Thai scholars have explored social comparison

online, there is still a limited amount of research investigating other underlying cultural factors, particularly social class and social capital among youth, in relation to those online comparisons. In this paper, I aim to shed light on the relationship between social class, social capital, and young users' agency regarding social comparison on social media in Thai dominant culture.

To review the literature on social comparison theory, this theory is one of the most established and well-known concepts in social psychology, initially proposed by Leon Festinger in 1954. Festinger argued that “human beings have an innate drive to evaluate their opinions and abilities” (Festinger, 1954: 29). Individuals often use various sources of information to navigate the social world, comparing their own abilities, attitudes, social standing, and performance to others. The main purpose of this is to reduce uncertainty about the self and to answer the questions “How am I doing?” and “What should I think and do?” (Gibbons and Buunk, 1999: 129). This implies that social comparison satisfies human needs, especially the needs for affiliation and esteem. Especially, in adolescence, social comparisons are not only related to subjective well-being, such as life satisfaction, self-esteem, social hierarchies, mental health, but also related to self and identity development, such as identity formation, self-understanding, and perception to own abilities and achievements. Thus, social comparison in adolescents might consist more significant process than in other age groups because they need to deal with many identities development and self-understanding to achieve their life satisfaction. The key concepts of the social comparison process are: (1) how people select targets for comparison, ranging from upward to downward comparison targets (superior others versus inferior others),

and (2) the consequences of the comparison (assimilation versus contrast). People tend to make downward social comparisons with those who are worse off or less skilled than themselves, which can raise their self-esteem. On the other hand, upward social comparisons with those who are better off can be problematic, as they may reduce self-esteem, especially on social media (Verduyn et al., 2021). In terms of consequences, assimilation occurs when the comparer's self-evaluation changes towards the comparison target, becoming more positive after upward comparison and more negative after downward comparison. Conversely, contrast implies when the comparer's self-evaluation changes away from the comparison target, becoming more negative after upward comparison and more positive after downward comparison.

To summarise, *assimilation* involves individuals changing their behaviors to be similar to their targets, while *contrast* involves changing behaviors to be different from their targets. Upward assimilation and downward contrast are expected to improve well-being, whereas upward contrast and downward assimilation are expected to decrease it (Gerber et al., 2018). Similarly, envy can be distinguished into a more assimilative, beneficial emotion (*benign envy*) and a more contrastive, harmful one (*malicious envy*) (Crusius et al., 2020). However, there are non-diagnostic comparisons with irrelevant comparison targets (Gilbert et al., 1995). The comparison dimension is relevant to the self when the comparison target is similar or related to the self. Recent research has found that, in an offline context, individuals are likely to compare themselves to someone who outperforms them in a contrasting manner, resulting in lowered self-evaluations, envy, and deteriorated emotions (Gerber et al., 2018). Similarly, in the online space, users tend to present a positively

biased version of themselves through their profiles, making upward comparisons more frequent and potentially more harmful on social media (Schreurs et al., 2021). Social comparison online can occur in various forms of self-presentation, such as users' hobbies, leisure activities, travel, work, health, fitness, or appearance, which can be posted and shared through multiple channels. Consequently, feelings of envy—"the pain caused by the good fortune of others"—can lead to low self-esteem and impair the well-being of social media users (Crusius et al., 2020; Wenninger et al., 2021).

Next, I will provide a review of the literature on the definitions, characteristics, and effects of social media, as well as its links to mental health and social comparison, particularly for young passive users. Social media has become a fertile ground for popular culture among young people due to its technological affordability, functions, and features, such as Facebook, Instagram, TikTok, and X. There are many definitions of social media. One such definition describes it as an internet-based, networked communication platform that facilitates both personal and public communication through participatory culture (Jenkins and Ito, 2015). Social media predominantly allows users to access, connect, and interact with people, services, information, and opportunities that were previously inaccessible. However, evidence shows a link between greater social media use and higher scores of depressions and anxiety, poor sleep, low self-esteem, and body image concerns, particularly in teenage users (Kelly et al., 2018). Similarly, Primak et al.'s (2017) research findings indicate a relationship between the use of multiple social media platforms and increased depression and anxiety symptoms in young people aged 19-32. Additionally, Dickson et al.'s (2018) study reveals

associations between screen-based activities and mental health problems in children and young people, but they conclude that more research is needed to establish cause and effect. More recent studies, such as those by Rozgonjuk et al. (2019a & 2019b), Warrender and Milne (2020), and Javornik et al. (2022), discuss how social media use has been linked to subjective well-being in young users through technological features such as filters, AR, and commenting on body images and face profiles, especially for female users.

According to these research findings, depressive and anxiety symptoms are associated with the social comparison process, and people who frequently engage in social comparisons are more likely to experience envy, guilt, regret, and defensiveness (Tiggemann and Anderberg, 2019). All things considered, while social media offers significant benefits in terms of social connections, interaction, information access, and cultural production, it also amplifies a major downside, particularly social comparison. Young users often compare themselves to carefully curated images of their peers, as well as to celebrities or others who have achieved high levels of success. As a result, this can be detrimental to users' self-esteem, self-image, and overall well-being.

To sum up, as social media becomes a dominant space for young people's everyday play, interaction, and self-curation, it would be beneficial to understand how social media use links to the ways in which users compare themselves to others, by expanding a broad range of theoretical lens: social class, social capital, and social comparison in Thai youth culture. To pursue the research question, the current study adopts qualitative research method: an in-depth interview, to gain an insight of data from the participants to understand how Thai 18-year-old

adults use social media to compare themselves to others by delving the questions of social class, capital, and other user's agencies, tastes, and discourses.

3. Theoretical Framework

Based on the research question, **“How do social class and social capital relate to social comparison on social media among Thai young adult users?”**, the study conceptualises its theoretical framework into three strands: (1) Social Comparison Theory (Leon Festinger, 1954), (2) Social Capital Theory (Robert Putnam, 2001; Pierre Bourdieu, 1983), and (3) Social Class Theory (Pierre Bourdieu, 1984), including the concepts of capitalism and class struggle from traditional Marxist theories (Marx, 1867; Weber, 1947 & 1978). The following sections provide a theoretical discussion of each strand.

Firstly, the theory of social comparison was first popularised by psychologist Leon Festinger in 1954. Social comparison is a form of sociological self-esteem where we derive our sense of self by comparing ourselves with others (Festinger, 1954). It is often related to self-esteem, self-improvement, and self-enhancement. As mentioned, there are two types of social comparison: upward social comparisons and downward social comparisons. Upward social comparisons refer when individuals compare themselves with others who possess superior characteristics. These comparisons are more likely to result in negative outcomes, such as lower self-esteem. However, they can also lead to positive outcomes if the upward comparisons motivate individuals to improve themselves or aspire to a better life. In contrast, downward social comparisons occur when individuals compare themselves with others they perceive

to be in a worse situation. Downward comparisons are more likely to result in positive outcomes, such as increased self-esteem and happiness (Vogel et al., 2014; Schmuck, 2019). Nonetheless, these discussions need further exploration to understand how social comparisons can lead to positive or negative impacts in an online context, where users have the imagination, creativity, and autonomy to present their selves and identities on their profiles.

Secondly, the term social capital has been broadly defined and understood within the social sciences, with a common understanding that it fundamentally pertains to social networks. Bourdieu (1983), who initially introduced the notion of social capital into sociology, views it as a resource derived from participation in collective activities within social networks, embodying commitment and trust among individuals. Capital, according to Bourdieu, extends beyond economic or social exchange motivated by self-interest; it encompasses “capital and profit in all their forms” (Bourdieu, 1983: 241). Importantly, Bourdieu refers social capital as networks that individuals perceive to have a certain value and can use to “create additional value” in their lives. When individuals perceive these networks as their “social capital”, they utilise them to strengthen internal group bonds (bonding), connect their group with other groups (bridging), which entails forming alliances with shared intentions, and finally, leverage this social capital in negotiations or challenges with groups they perceive as superior (linking) to elevate their own social standing. In his framework, there are four types of capital: economic, cultural, social, and symbolic. He defines social capital as “the aggregate of the actual or potential resources linked to possession of a durable network of more or less institutionalized relationships of

mutual acquaintance or recognition” (Bourdieu 1983: 19). Similarly, Putnam et al. (1994) describe social capital as “trust, reciprocity, and shared norms”, prerequisites for collective action that can overcome social dilemmas and achieve mutually beneficial outcomes. Portes (1998) further explains that individuals can secure benefits through their membership and position within social networks. Numerous works on social capital in recent decades have reached a consensus, viewing social capital as “the relative strength and density of ties between individuals, as well as associated network characteristics such as trust, reciprocity, and the depth of shared norms” (Putnam et al., 2004; Woolcock, 2001; Szreter and Woolcock, 2004). Thus, a key concept of social capital is its role as a property of groups or an attribute of individuals and the networks in which they are embedded (Kawachi et al., 2008; Lin, 1999).

It has become commonplace to categorise social capital into three components: bonding, bridging, and linking capital (Szreter and Woolcock, 2004; Burt, 2000). **Bonding capital** involves connections and interactions among homogeneous community members, such as family, friends, and neighbors, and is rooted in particularised forms of trust and reciprocity (Woolcock, 2001). This “strong tie” is crucial in early efforts to rebuild and recover livelihoods (e.g., sharing resources, housing livestock on neighbors’ farms). It measures resources embedded within homogeneous social networks (wealth, status, knowledge). **Bridging capital** relates to relationships between individuals or groups who differ in socio-demographic aspects (e.g., ethnicity, culture, age) but share broadly similar social or economic status. Rooted in heterogeneous networks, social trust, and generalized reciprocity (Putnam,

2001; van Deth and Zmerli, 2010), bridging capital provides access to diverse resources, skills, and knowledge not accessible through bonding capital alone (Easterly et al., 2006). It is crucial for benefiting organisations and community members (Dowd et al., 2014). **Linking capital** refers to relationships that cut across power or authority gradients (e.g., connections between communities, NGOs, and state institutions), providing access to financial, technical, informational, and logistical support unavailable endogenously (Pelling and High, 2005). It plays a vital role in securing long-term investments needed to rebuild social, economic, and physical infrastructures post-disaster (Marin et al., 2015). However, debates persist regarding the categories, characteristics, and measurements of social capital. This implies that studying social capital in a specific society requires a flexible understanding and application, as normative assumptions about social networks, ties, and norms in both virtual and non-virtual communities remain under-explored.

Thirdly, Bourdieu, in his work, *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*, (1984), explains that social capital refers to an individual's capacity to leverage the resources, both potential and actual, within their social network. Social class, in his point of view, originates from the resources available within a family—such as education, wealth, occupation, taste, and lifestyle—that enable children to seize opportunities and realise their potential. Over time, these families accumulate social capital, granting them inherent advantages over other groups in society. Bourdieu (1984) argues that this advantage contributes to varying levels of academic achievement among children of different social classes, influencing their respect, status, and position in society. Notably, individuals who seek power and status, whether through politics or other

means, perpetuate societal inequality, as highlighted by Bourdieu's concept of different forms of capital—economic, cultural, social, and symbolic—which encompass tangible and intangible assets passed down from parents to children. This cultural differentiation, spanning youth behaviors like mannerisms, dress, and speech patterns, underscores class, status, and power distinctions within families (Bourdieu, 1984). Thus, Bourdieu's theory links symbolic power and structural inequality, emphasising how differences in class, capital, and cultural resources shape societal dynamics.

Moreover, a traditional Marxist perspective further elucidates the concept of social class. Marx (1867) defines class as a social category encompassing individuals or groups who share similar behaviors, characteristics, and ways of life (Marx, 1867: 23). Class primarily revolves around economic factors and resource opportunities, quantified by possessions such as income, property, land, and vehicles (Weber, 1947 & 1978). Marx (1867) distinguishes classes based on ownership of the means of production and control over the labor power of others, positing a dichotomy between the bourgeoisie—who own the means of production and wield economic power—and the proletariat, who sell their labor and are economically dependent (Marx 1867: 29). This division into two opposing classes, according to Marx, reflects broader societal antagonisms and economic disparities. This discussion motivates an exploration into how distinctions in youth's class and capital influence their use of social media to compare themselves with others and its implications for their mental health.

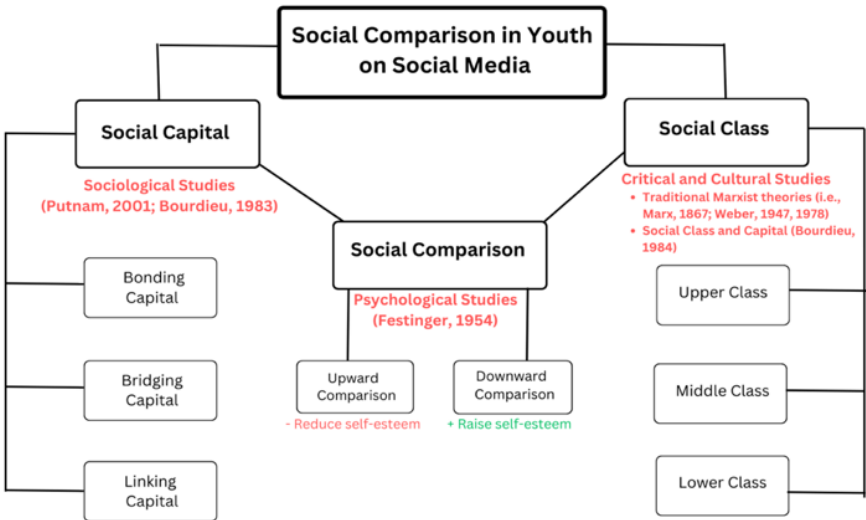
By integrating Bourdieu's theories on class and capital with classical Marxist perspectives on capitalism and class conflict, I propose

an operational model of social class specific to Thailand for this research. In my earlier research conducted in Thailand, I conceptualised Thai social class into three schemes: lower class (LC), middle class (MC), and upper class (UC) (Chanvised, 2022; Chanvised and Wongkoblaph, 2023). In this current study, I continue to categorise Thai society into three primary classes: LC, MC, and UC, using Goldthorpe's original class framework from the West (2014), with slight modifications tailored to the Thai context. In this schema, the Thai lower class, often referred to as cosmopolitan or urban peasants (Keyes, 2014), corresponds to Marx's proletariat—they lack ownership of the means of production, relying instead on selling their labor and experiencing oppression by the ruling class. This group in Thailand typically includes working-class individuals (e.g., laborers, unskilled workers) with less than a secondary education and incomes below 20,000 baht per month. Next, the Thai middle class resembles Marx's bourgeoisie, though some have mixed social origins due to the rise of a new urban middle class, which has emerged through expanded education and professional opportunities (Funatsu and Kagoya, 2003). This newly urbanised middle class in Thailand includes small to medium business owners, white-collar workers in private firms, and skilled artisans, typically holding secondary to bachelor's degrees and earning between 20,000 to 50,000 baht monthly. Lastly, the Thai upper class, often referred to as the elite, combines elements of Marx's bourgeoisie and aristocracy, a distinction still presents in Thailand but less so in Western models. Members of this class are associated with professions such as technical, administrative, or executive roles, including government officials and those in positions of royal or elite authority. They typically hold educational qualifications beyond a bachelor's degree and earn

more than 50,000 baht per month. Overall, I define Thai social class within these three categories by applying classical Marxist theories of capitalism and class struggle, Bourdieu's concepts of class and capital, and Goldthorpe's framework of social stratification adapted for the Thai context. This classification is based on socioeconomic indicators including educational attainment, income levels, and occupational prestige.

In conclusion, the study aims to address the research question: **how do social class and social capital relate to social comparison among young Thai adults on social media?** To pursue this, the literature review and three theoretical frameworks–Social Comparison theory, Social Capital theory, and Social Class theory–will serve as analytical foundations to explain and contextualise the key themes that inform the research findings. These theoretical frameworks are employed to explore how social class manifests in Thai society and how factors such as family income, education, and occupation contribute to the social capital of youth, thereby influencing their social comparisons on social media. All in all, the study examines the differentiation of social classes based on socioeconomic status indicators (occupation, education, income of participants' parents)–categorised as lower class (LC), middle class (MC), and upper class (UC)–and the variation in social capitals (bonding, bridging, and linking) to understand their connections with social comparisons (upward and downward) among young Thai users online (see Figure 1: Conceptual Framework of the Study).

Figure 1 Conceptual Framework of the Study

4. Research Methodology

4.1 Sampling and Participant's Recruitment Procedure

The study adopts qualitative methodology employing a purposive snowball sampling method for participant recruitment. To outline the recruitment process, initially, the researcher selects the first participant using purposive sampling, meeting specific inclusion criteria: (1) being Thai young adults aged 18-22 years, and (2) regularly using social media in their daily lives. Subsequently, the study continues recruiting additional participants through the snowball sampling technique, where new participants are referred by the initial participant based on the same criteria.

Regarding the classification of participants into social classes (lower class, middle class, and upper class), participants will be grouped

based on social stratification using a questionnaire to collect demographic information. The grouping criteria is applied by Goldthorpe's concept of socioeconomic status (SES) ranking, which categorises social stratification by economic and social standards index, including occupation, income, and education. In this study, parents' SES information will be used to cluster participants' social class into LC, MC, and UC, according to the reviewed Thai social stratification.

4.2 Questionnaire and In-depth Interview Methods

There are two instruments in the data collection process. The first instrument uses a questionnaire to categorise participants' social class. Although the study employs a qualitative methodology and does not rely on statistical or numerical data for presenting findings, the questionnaire helps to classify participants and visually display their demographic information, providing a comprehensive understanding of their social and familial backgrounds. The second instrument collects qualitative data through in-depth interviews, which serve as the primary research tool for the qualitative method. Specifically, the first step involves using a questionnaire with approximately 15 questions based on Goldthorpe's SES ranking criteria, i.e., occupation, income, and education, to categorise participants into LC, MC, and UC—as explained previously. The second step involves conducting in-depth interviews to gather qualitative data, aiming to explore participants' insights, attitudes, and behaviours in relation to how their social class and capital influence their social comparisons on social media. Overall, by cross-referencing demographic and qualitative data, the study will generate insights through coding, conceptualising, identifying patterns, and uncovering potential themes.

4.3 Data Collection

The data collection procedure consists of two steps. Firstly, demographic data is gathered through questionnaires to classify participants into three social class categories. Following this, participants will be invited to participate in an in-depth interview within one to two weeks, allowing them ample time to consider their consent. Participants who consent to the interview, as indicated in the questionnaire, will contact the researcher via phone or email to schedule the interview. The researcher will then arrange a comfortable time and place for the participants, such as a classroom or teacher's room during a lunch break, after school, or any convenient time. Secondly, qualitative data is collected through individual in-depth interviews using semi-structured questions, with each interview lasting approximately 60 to 90 minutes. Then, by cross-referencing demographic and qualitative data, insights will be yielded and be captured through coding, conceptualising, patterning, and finding a potential themes, respectively.

4.4 Data Analysis

There are two analytical tools used in this study. Firstly, for demographic data, Google Forms is utilised to collect and analyse the data, presenting it in graphs or pie charts. The primary purpose is not to gain insights from the demographic data but to categorise participants into social classes. This data will help support the understanding of the relationships among social class, social capital, family background, social media use, and social comparison online. Secondly, for qualitative data collected from interviews, thematic analysis is employed as the analytical framework. All notes and audio recordings are transcribed and coded using the NVivo program to identify common themes. Overall, different

types of data will be cross-referenced to ensure reliability, examining similarities, differences, and overlaps to conceptualise nuanced research findings.

5. Research Findings

5.1 Overall Characteristics of Social Media Use

In section 5.1, I will discuss the overall characteristics of social media use among the three groups of participants to show how such usage potentially creates more comparison due to social media affordances, such as features, properties, functions, and user capabilities. The collected data demonstrate that Instagram is the most powerful platform for horizontal comparison among peers, intimate friends, and community members. The following table shows an overview of social media use among the three groups of participants. The table explains the top 3 most used social media platforms, the duration of use, and the most popular features of each platform, which may potentially affect their emotional well-being.

Table 1 The Overview Characteristics of Social Media Use among Three Groups of Participants

Participants	The Top 3 Most Used Platform	How Long (hour per day)	Popular Features
1. LC	1 st : YouTube (5 out of 5) 2 nd : Instagram (4 out of 5) 3 rd : Twitter (4 out of 5)	1 st : YouTube (7 Hrs) 2 nd : Instagram (4 Hrs) 3 rd : Twitter (3 Hrs) *Average: 4.7 Hrs	1 st : YouTube (Home: Search) 2 nd : Instagram (Home Posting, Stories) 3 rd : Twitter (Tweet, Retweet)
2. MC	1 st : Instagram (5 out of 5) 2 nd : TikTok (4 out of 5) 3 rd : Twitter (3 out of 5)	1 st : Instagram (8 Hrs) 2 nd : TikTok (4 Hrs) 3 rd : Twitter (4 Hrs) *Average: 5.3 Hrs	1 st : Instagram (Home Posting, Stories, Reels, Polls) 2 nd : TikTok (TikTok Trends, Video uploading, Effects and filtering) 3 rd : Twitter (Tweet, Retweet, Hashtag)
3. UC	1 st : Instagram (5 out of 5) 2 nd : TikTok (5 out of 5) 3 rd : YouTube (4 out of 5)	1 st : Instagram (9 Hrs) 2 nd : TikTok (7 Hrs) 3 rd : YouTube (4 Hrs) *Average: 6.7 Hrs	1 st : Instagram (Stories, Reels, Polls, Filters and editing options, Live) 2 nd : TikTok (TikTok Trends, Video uploading, Duet, Effects and filtering, Live) 3 rd : YouTube (Home: Search, Shorts)

The table shows that LC participants use **YouTube, Instagram, and Twitter** as their top 3 platforms, averaging **7 hours, 4 hours, and 3 hours** per platform, respectively. They adopt popular features offered by these platforms; for example, they mostly watch long video content by searching on YouTube for leisure purposes according to their interests. They also scroll through the news feed and stories on Instagram. Notably,

they do not usually post pictures or videos on their home page or stories, but they often view others' posts, especially their friends' profiles. They use Twitter as their third-ranked platform for news updates and stress relief by tweeting their own created texts, such as releasing bad memories and personal problems, without showing their face or personal information; specifically, they use Twitter as a private space with anonymous profiles.

Next, MC participants primarily use **Instagram, TikTok, and Twitter**, with average usage times of **8 hours, 4 hours, and 4 hours**, respectively. The characteristics of social media use between LC and MC participants differ in terms of personality disclosure and publicity. The study's questionnaire data point out that MC participants use these three platforms with both private and public accounts to post and share their personal matters, hobbies, and lifestyles. This contrasts with LC participants, who share less remarkable or distinguishing content. MC participants frequently change their profile pictures and update their routines through **Home Posting, Stories, Reels, and Polls** on Instagram. They also use TikTok to produce and upload content showing their identities, preferences, and interests in fashion, music, and food. Twitter, the third most used platform by MC participants, is employed for **tweeting, retweeting**, and using **hashtags** to update news, follow trends, join fan communities, and follow their favourite artists and online influencers.

Lastly, UC participants' social media use is similar to MC participants in terms of sharing personal matters, lifestyles, and self-presentation, including dressing up, dining out, and joining clubs. They primarily use short video content platforms like **Instagram (1st)** and

TikTok (2nd). However, UC participants tend not to use Twitter for news updates, revealing personal information, or chatting with friends. Instead, **YouTube** is their third-ranked platform, used to catch up on trends through review content for beauty products, travel plans, and technology or gadget items. Their time spent on each platform is similar to MC participants: **9 hours** on Instagram, **7 hours** on TikTok, and **4 hours** on YouTube. UC participants extensively use social media features to showcase their lifestyles. They are the majority group employing filters and effects to produce and edit short video content on platforms like Instagram **Stories** and **Reels**, and **TikTok Duets**. They also activate the **Live** video feature on TikTok for social interaction and connection with friends and communities. Additionally, they follow influencers or YouTubers to stay updated on trends in fashion, food, music, drama, and more on **YouTube Shorts**. This behaviour is similar to MC participants, who use these platforms for self and identity performances, revealing personal matters, hobbies, and lifestyles.

To summarise the overall characteristics of social media use among the three participant groups, video-based platforms are the most popular across all classes, with YouTube being the top choice for LC participants for entertainment purposes. LC participants tend not to share personal matters on social media platforms either YouTube, Instagram, or Twitter. In contrast, Instagram is the most used platform by MC and UC participants, who actively use features like Stories, Reels, and Live to showcase their personalities, relationships, social outings, academic achievements, and other daily activities. Instagram Stories, in particular, are heavily used by these two groups to socialise, keep up with trends, and update friends on personal activities. The platform's ability to set

audience groups (private or public) for Stories makes users comfortable sharing personal activities temporarily. Similarly, TikTok is also highly popular for socialisation among peers in both MC and UC groups, with UC participants using it more extensively. This may be due to TikTok's features that allow significant customisation of body images, selves, and characters through filters and effects. These features are frequently used by MC and UC participants for dance challenges, Live sessions, and Duet singing. TikTok's affordability to modify makeup, dress, and the overall mood and tone of videos on everyday-life matters is particularly appealing. However, the study's data indicates that these features can lead to feelings of insecurity about body image and identity, as the platform tends to promote a positive and beautiful portrayal, concealing imperfections. Theme 5.5 will delve deeper into how TikTok's effects and filters contribute to high levels of horizontal comparison among UC participants, potentially leading to eating disorders, addiction to plastic surgery, and excessive concern with beauty and body image. To sum up, the discussed social media use characteristics reveal how the three participant groups utilise these platforms to connect with friends and communities online through various engagement features. While social media can help mitigate stress and loneliness, it can also lower self-confidence and self-esteem and increase horizontal comparisons among peers, contributing to psychological distress.

5.2 The Impact of Social Media on Horizontal Comparison and Its Effects on Self-Esteem, Stress, and Depression Across All Social Classes of Participants

Section 5.2 will address the main research question: how does social media relate to social comparison among young Thai adults? This

section will provide an overview of how these individuals use social media in their daily lives and its potential effects on their mental health and well-being. Also, the study will provide interview data to describe a link between the characteristics of social media use by the participants and its impact on their comparisons with peers by this section. Then, to pursue another aspect of the research question—how social class and social capital relate to online social comparison—sections 5.3, 5.4, and 5.5 will address each participant's social class: **lower class (LC)**, **middle class (MC)**, and **upper class (UC)**, respectively, to bridge the relationships among social class, social capital, and social comparison on social media. Specifically, they will delve into the differentiation of social capitals—bonding, bridging, and linking capital—to understand how these differences relate to online social comparison.

Evidence collected through in-depth interviews shows that social media can potentially increase horizontal comparison among peers, intimate friends, and community members, which can negatively affect self-esteem, stress, and lead to minor to moderate depression. According to social comparison theory in psychology, it is normal for individuals to make comparisons between themselves and others with the purpose of self-enhancement and emotional well-being (Festinger, 1954). However, various levels and categories of comparisons may have positive or negative impacts on well-being and mental health. Based on data collected from participants' in-depth interviews, evidence suggests that social media significantly impacts their mental health. It can lead to mental health problems as social media stimulates horizontal comparison among peers, intimate friends, and community members who are perceived as similar and having a homologous social background in terms of education, income, taste, lifestyle, and social status.

To present the demographic data collected through the questionnaire, it was found that all participants are currently studying for a bachelor's degree in the social sciences, with their ages ranging from 18 to 22 years. Specifically, there are a total of five lower-class (LC) participants: Noey, Nan, Aey, Manow, and Amp, all of whom are pseudonyms. The five research participants consisted of four females and one male. In terms of social background, their family's income is less than 20,000 baht per month, and their parents' education is below secondary school, working in labour roles such as cleaning staff, unskilled workers, and truck drivers. Next, there are five participants from the middle-class (MC) group, namely Ying, Noon, Fah, Bambam, and Gift, as pseudonyms. The MC research participants consisted of five females. Their parents are business owners, mid-level government officers, and white-collar workers who perform professional services, managerial, or administrative work, such as small to medium business owners, convenience store and restaurant owners, and managers or directors in private companies in Thailand. The family income ranges between 20,000 and 50,000 baht per month, and the parents' education level is between high school and a bachelor's degree. Lastly, Nannie, Toptap, Bomb, Pancake, and Run, as pseudonyms, are five participants recruited from the upper-class (UC) group. The five research participants consisted of three females and two males. Their parents are high-level experts, high-ranking government officials, and senior executives in world-leading companies, such as a vice president in a real estate business. Their families have an income of more than 50,000 baht per month, and the parents' education level ranges between a bachelor's degree and a master's degree.

The following are substantial pieces of interview responses from participants across all social classes, illustrating how social media leads to horizontal comparison in their daily lives.

Me and my friends, we are so different. I have no time and money to hang out with my friends. While my friends go out for dinner, get good internship opportunities, or plan to get high-paying jobs at big companies, I have to stay at home because I need to take care of my family. I don't feel jealous, but I feel sad for myself. It's not because I'm not good enough to find those things, but I have no chance to get them. I don't have enough money even to take a bus to university. Sometimes I need to just stay at home to save money for my mom. We have very bad circumstances and memories at home. I might feel nothing if I didn't see my friends posting about their opportunities at university. They post about their internship experiences, hanging out with friends, and joining faculty activities. I don't have those things. Even just joining faculty activities is impossible for me because it costs money, like travel expenses.

– Noey, lower class (LC)

I am a content creator on IG, and my content focuses on sharing tips and techniques for studying in school and university, called “Studygram”. I have about 10k followers on my account. I often compare myself with people who are slightly above me but not too high. For example, when I see other content creators with similar characteristics or content to mine, I feel annoyed and a little bit angry. If those creators have fewer followers than me, that's fine. But if I

see they have higher engagement, more likes, or more comments than me, I feel bad about myself. It reduces my self-confidence, and I blame myself, thinking, "Why don't I get high engagement like that? Are my contents so bad?" This affects me more because I know who they are: they are my old friends from high school. We have the same type of interests, similar characteristics, we are the same age, and we know each other very well. I don't compare myself to those with lower profiles because it means nothing to me. But comparing ourselves to others who are slightly higher (but not too high, like celebrities) and have the same background will definitely have an impact. However, I also use this comparison as positive energy. I think they can be role models for me to follow.

– Ying, middle class (MC)

I used to hate and be bored with my face and body. When I post my pictures and videos on IG, I get many compliments, like "You are so beautiful", "Wow, you have long legs!" and "You look like a model!" These make me feel so good and proud of myself. But after some time (like 2-3 days), I usually delete those pictures and videos. This is because I start to hate and be bored with my face and body in those pictures. I don't think my pictures are beautiful anymore—the mood and tone of the pictures seem the same, not interesting or attractive. This happens to me often. I know it is not good to think like this, but I don't know how to stop these bad feelings. It's like I don't love myself.

– Toptap, upper class (UC)

As we can observe from substantial pieces of evidence above, the participants' spoken expression explicitly shows that social media, particularly Instagram, negatively affect to their emotional well-being, such as stressful, annoyed, sad, as well as reducing self-confidence and self-esteem. Individuals make all kinds of judgments about themselves and analysing the self in relation to others: however, I observe that the participants have the comparison processes with horizontal level, especially their peers, intimate friends, and community who have a similar social background. Horizontal comparisons are conceptualized as perceived similarity with one's peers for the purpose of self-evaluations and self-enhancement (Festinger, 1954). As being observed evidently, the participants mostly compare themselves with friends or classmates in university who have a tight relationship in terms of intimacy, similar field of interest, taste, job seeking, and lifestyles, for example, as stated by **Noey (LC)**, *"me and my friends, we are so different...While my friends go out for dinner, get good internship opportunities, or plan to get high-paying jobs at big companies, I have to stay at home because I need to take care of my family"*. Similarly, **Ying (MC)** said that *"when I see other content creators with similar characteristics or content to mine, I feel annoyed and a little bit angry...they are my old friends from high school. We have the same type of interests, similar characteristics, we are the same age, and we know each other very well"*.

According to the social comparison theory, there are mainly two types of comparison: upward and downward comparison. Upward comparison takes place when individuals compare themselves with those who they believe are better than them, while a downward comparison

is the opposite way of comparative process—or to compare who are lower than them. Many psychologists and scholars (e.g., Mildawani et al., 2022; Rahimi et al., 2017) argue that these two types of comparisons have both positive and negative effects, for instance upward comparison can enhance hope and inspiration, at the same time, it can make individual envy and dissatisfaction with themselves. Downward comparison helps someone to feel grateful to the one below than them, simultaneously, scorn or despise emotion can happen. In fact, individuals might judge themselves with many levels of comparison, for examples they might have an upper comparison with their older sisters, brothers, or relatives who have more power or successful than them in the family. In the meanwhile, they might compare horizontal way with their friends in school or university, and they might look down upon the junior or freshmen when they are senior students in university which this is a kind of downward comparison. Nevertheless, as revealed by the pieces of evidence, the participants show that they mostly compare themselves with a horizontal level. The insight is that they feel stressful and low self-esteem when they see their friends who have a close relationship are more successful than them, especially in the issues of learning outcomes (i.e., grading, or GPA), job opportunities, and other lifestyles, such as joining a club or leisure activities in the university. For instances, **Amp**, a lower-class (LC) participant, and **Fah**, a middle-class (MC) participant, stated:

I like to see and catch up all the time to my friends' post on IG stories. I feel like I pressure myself after I see those contents—they post about getting "A" grade or getting a high score on the exam.

This makes me so stressful. I blame myself “what am I doing right now?”, “why am I not reading a book to get that good grade?”

– Amp, lower class (LC)

I used to have a problem with my peer group. I do not talk with them for a while about the exam. They said they cannot handle with the bad feeling when they see my post. I don't know why. I just posted when I read a book in the library—it is just my daily lifestyle. I always update myself what I am doing right now on the IG Stories. But they think I put a pressure on them when I post about my reading progress. They feel bad to me that I do not ask them to join reading together—it is like we are competitive. They feel disappointed when they get a lower score than me. This is so bad. So, I think that IG is a comparative space about your abilities with your friends. We normally evaluate our skills, performances, and progress with others to know “which level we are”. Sometimes, this makes me upset to this.

– Fah, middle class (MC)

Following these, it can be referred that social media can increase horizontal comparison among peers, intimate friends, and community members who have a similar background in terms of education, age, character, and common interests. Regardless of social class, the data shows that most participants significantly measure their abilities, traits, and attitudes against those of their peers who are at the same level. This is because they feel more relatable when comparing themselves to classmates or university peers. The horizontal comparison process can be linked to the social-psychological tradition concerning the need

for affiliation (Murray, 1938 cited in Costa and McCrae, 1988). This suggests that participants' horizontal comparison is driven by the importance of perceived belongingness, closeness, and relatedness with similar others. Therefore, comparing themselves with similar others is one of the most beneficial strategies for teens to evaluate their competence and motivate their self-development.

Specifically, 3 out of 5 LC participants (**Noey, Nan, and Aey**), 4 out of 5 MC participants (**Ying, Noon, Fah, and Bambam**), and 5 out of 5 UC participants (**Nannie, Toptap, Bomb, Pancake, and Run**) assert that assessing their knowledge, abilities, and competencies with their friends helps them find their current skill levels. They can understand the benchmark among peer groups, similar to how we use benchmarking in marketing and brand strategies. According to Festinger (1954), people rely on comparisons with others to accurately assess their own abilities, traits, and attitudes. Furthermore, the insight of data demonstrates that instances of upward and downward comparisons are notably scarce among the participants. This scarcity stems from the perception that upward comparisons, such as measuring oneself against celebrities, macro influencers, or thought leaders, are deemed excessively remote and impractical. Similarly, downward comparisons are viewed as too disconnected from their personal circumstances. Consequently, horizontal comparisons are more probable and can serve as a motivation for enhanced performance or the advancement of their skills and talents.

If we focus more on the relationship between the horizontal comparison and the participants' social class, it can be observed that LC and MC participants are likely to have a comparison with those who are higher successful than them because they see it as a motivation

for self-achievement. For instance, **Ying** (MC) said that *“I often compare myself with people who are slightly above me but not too high...I feel annoyed and a little bit angry. If those creators have fewer followers than me, that’s fine”*. In contrast, there is a limited number of upward or downward comparison by the UC participants: they mostly evaluate their lifestyles with peers in horizontal level. Hence, it could be referred that UC participants are the majority group who judge themselves with their peer groups. However, the implication of social class concern will be discussed in detail in the next themes of findings, 5.3, 5.4, and 5.5, respectively.

To support the above arguments by with deeper interview data, three participant groups reveal that they use social media extensively to closely monitor others' lives and personal affairs. They indicate that closely following their friends' Stories, Reels, or TikTok videos leads them to compare their own lives with those of others. While comparisons with peers in offline settings are typically limited by intimacy and proximity, such comparisons are more pronounced in online settings due to the expansive visibility social media provides. Participants can observe the lives of hundreds or even thousands of people at once through scanning Stories, Reels, and Posts. Here are excerpts from the participants' interviews as examples:

I watch YouTube all the time to relax myself in leisure time. I think this platform is not leading to any comparison because it is one-side video content posted by the YouTuber which is not me. I do not post anything, I have nothing to post, and it is just a platform to consume a long-video content from influencers or who are far away

from you. We don't know to each other. However, IG Stories has a huge impact to me. This is because there are a lot of people who close to you and try to make a comparison all the time. Many times, it makes me feel depressed. During the covid-19 situation (which may link to now), I have to study online, and all of my friends have not seen each other by face-to-face. We just meet up on social media. I know their updates through their social media profiles. I admit that I feel envy of what my friends can do. There are many questions. Why can they go out? why can they get a beauty picture? Why can I do nothing? We are in the same faculty, same place, and same knowledge level – we have lots of common things, but why we are so different from what I see on social media.

– Manow, lower class (LC)

I post and see others' post a lot on Instagram. I think Instagram is the most comparative platform among our generation right now because its features allow us to temporary go viral, popular, and be belonging to our community. I would say Instagram is a space that you can build your own images that you want which do not align with your own real life—who knows and cares?

– Gift, middle class (MC)

I admit that I post a lot of contents on IG and TikTok. I am one of the content creators among my classmates. I do love to post and update my status, my daily life, and my daily routine. I think that IG and TikTok are the most active platform that you can connect with your friends very well because these have lots of creative features

with Like, Comment, and Share buttons, Stories, Duet, Dance Challenge, Live, and many things that promote expression and build connection. Importantly, you can adjust a privacy—no need to concern about your parent's surveillance. So, I would say we can use social media creatively and safely, if we have a media literacy. This can help to minimise negative consequences.

– Pancake, upper class (UC)

As evidenced by excerpts from participants, social media amplify comparisons among peers, close friends, and the community, leading to negative emotions, stress, and mild to moderate depression. The focus often revolves around academic achievements, career prospects, participation in university clubs, popularity, and aspirational lifestyles, such as socialising with friends, going to clubs, and posting pictures from restaurants and cafes, against which individuals frequently measure and compare themselves with others.

To connect this argument with a prominent theory in motivational self-regulation from psychological literature, Heckhausen et al. (2010) propose the Motivational Theory of Life-Span Development, which elucidates how individuals manage their motivation in response to situational challenges and opportunities through three primary strategies: goal engagement, goal disengagement, and self-protective strategies. I posit that the horizontal comparisons observed among participants relate to self-protective strategies, wherein individuals cognitively reinterpret their abilities, personalities, and qualifications to conserve psychological resources for personal and academic growth. Thus, comparing oneself with peers appears to be a beneficial strategy among teens to reflect

on their own identities and encourage self-enhancement. Simultaneously, upward and downward comparisons can be linked to goal engagement and goal disengagement, respectively, in motivational self-regulation strategies, as suggested by Hall and Goetz (2013), and Hall (2008). Upward comparisons typically involve goal engagement, where students and teens invest effort, seek assistance, and reduce distractions to achieve their life goals (Klassen and Chiu, 2011). Conversely, downward comparison may relate to goal disengagement or lowering expectations, which may not offer emotional or motivational benefits for personal development. Based on the evidence, I observe that upward comparisons are normally to be happened among participants, as they often emulate habits, routines, and lifestyles of macro influencers or popular celebrities who appear more successful in terms of financial status, social standing, reputation, and acceptance. While such comparisons can trigger dissatisfaction or envy, they also serve as inspiration and motivation for personal development, like to have a “role model”. Consequently, the dissatisfaction stemming from upward comparisons does not significantly impact mental health negatively, as these comparisons foster goal engagement through effort and seeking support, which are beneficial for personal and professional motivation.

To sum up, as articulated by the participants, social media heightens horizontal comparisons among peers and close friends in educational settings, leading to negative impacts on self-esteem, stress, and mild to moderate depression. Comparing oneself with others is an inherent aspect of human socialization, often serving as a catalyst for self-development and achievement. Furthermore, the research underscores the significance of social class and individual differences in social

comparison processes. Subsequent sections will delve into discussions based on participants' social classes: LC, MC, and UC, exploring how each class schema influences social comparisons and how their social capital shapes such comparisons.

5.3 The Influence of Poverty and Family Issues on Horizontal Comparisons in LC's Profiles

“I’m not popular, I’m nobody, and nobody knows me online.”

Based on the key theme of previous section 5.2, it is proposed that social media can lead to horizontal comparisons among peers, close friends, and communities, which can adversely affect self-esteem, increase stress, and cause minor to moderate depression across all participant groups. In line with this argument, I suggest that LC participants seem to be the majority group affected by these horizontal comparisons. This leads to feelings of not belonging in the community, lowered self-esteem, and minor to moderate depression. Importantly, issues such as poverty, family problems, and future concerns, including finding a job and financial stability, remain underlying concerns that can cause stress and minor to moderate depression, particularly in the LC group. Furthermore, cross-referencing the questionnaire data shown in Table 1, LC participants primarily use YouTube to watch long video content from YouTubers and other influencers for relaxation purposes. At the same time, they use Instagram (ranked second) mainly to catch up on their friends' activities, both personal and school related. It appears that they have limited posts about their own stories, content, pictures, or videos, indicating that their

profiles are likely less visible and less popular. They tend to use social media to view others' profiles rather than share their own. For example,

I use YouTube and Instagram to just watch other people lives, not to post for myself. I follow my favorite YouTubers or Influencers to inspire myself, i.e., @Peanut Butter or @Flukkaron channel. I use them as life goals or references when I want to do something. For example, @Peanut Butter is good channel to improve your learning outcome, like a content of "study's tips" or "how to organize your work desk". I think I don't post a lot about myself on my IG's profiles because I have nothing to post. My life is so boring. I'm not popular, I'm nobody, and nobody knows me online.

– Amp, lower class (LC)

I'm not the one who catch up social trends. I feel not being a part of my friends. Most of the people think that I quite strange. I don't wear a trendy dress, speak a trendy word, or slang, or even join a popular club or activity in university. I don't feel like I belong to the faculty community. I try to get an academic contest in university. I feel stressful and disappointed because of other people's success. I'm not received a prize since I think I'm not a teacher's favorite. Is it fair? People are still biased. When they post their achievements on social media, it annoys me more.

– Aey, lower class (LC)

I have a lot of things to do in the day. I need to do the part-time job to help my mom save the money. My mom and I don't have

a good relationship. I don't like my mom because she cannot take care of me well. I think she wasn't ready to have a family. She doesn't have enough time to talk to me, or even take me to go out for dinner, department store, and many places that other moms can do. Dad is separated from mom; they don't live together anymore. Our family's income is getting worse. We don't have enough money to pay my tuition fee. I need to request a scholarship throughout my study in the university. Honestly, I have nothing to compare with my friends. I have no friends to hang out with. I have no money to even join the faculty's activities. This makes me lose the opportunity to make a friend, find a connection, get an internship, or maybe find a stable job in the future. These make me so sad when I see my friends get all of that.

– Noey, lower class (LC)

Topics or issues that make me feel sad or envious when comparing to others are 'not' about beauty, rich, or lifestyle—like going out for a luxurious restaurant and café, having a condominium or beautiful house in city, going to a concert in oversea, or getting more popular on social media. But the issues that cause me to feel sad all of time are very basic—for examples, having enough money to go to study at school, having a good time for family dinner, and I want to have close friends that we can really join, and they are not looking down on me.

– Manow, lower class (LC)

The excerpts above highlight that LC participants face challenges related to their family's income, financial stability, parents' relationships, and concerns about their future, such as securing an internship and finding a stable job. These comparisons with their school peers often lead to feelings of resentment, sadness, envy, and a sense of inadequacy and bad luck—emotions stemming from horizontal comparisons among peers. Specifically, these participants feel disconnected from their community, resulting in a loss of self-confidence and self-esteem. This is clearly illustrated by **Amp**, who mentioned, *"I have nothing to post. My life is so boring. I'm not popular, I'm nobody, and nobody knows me online"*. Similarly, **Aey** expressed, *"I don't feel like I belong to the faculty community...I think I'm not a teacher's favorite...is it fair? People are still biased. When they post their achievements on social media, it annoys me more"*. **Noey** added, *"Honestly, I have nothing to compare with my friends. I have no friends to hang out with. I have no money to even join the faculty's activities"*. Additionally, interview data reveals that family relationships significantly impact LC participants' feelings when comparing themselves to their peers. For example, **Noey** said, *"My mom and I don't have a good relationship. I don't like my mom because she cannot take care of me well. I think she wasn't ready to have a family...Dad is separated from mom; they don't live together anymore"*. **Manow** noted that social trends and luxurious lifestyles do not primarily cause their feelings of sadness or envy when comparing themselves to friends. Instead, it is the lack of a good family relationship, close friends, affordable housing, and sufficient income for daily living that are essential for their happiness. Thus, the above evidence underscores how LC participants feel when comparing themselves with

their school and university communities, with most negative emotions linked to domestic issues like family income, parental surveillance, and parents' love and care within their LC family context.

Regarding the capital and other cultural resources within their class, the interview data indicates that LC participants possess limited amounts of three types of capital: bonding, bridging, and linking. However, bonding capital is the most evident, yet still insufficient, resource they have. Literature review defines bonding capital as the connection and interaction among members of a homogenous community, such as family members, friends, and neighbors. It represents strong ties among individuals sharing the same social background, grounded in specific forms of trust and reciprocity (Woolcock, 2001). Consequently, this capital is often used to assess the resources within homogenous social networks, including wealth, status, and knowledge. According to the data, four out of five LC participants report lacking such resources: their homogenous social networks do not adequately support or enhance their wealth, status, and knowledge. This limitation is reflected in the low levels of “trust” and “reciprocity” within their families, relatives, communities, and social networks at school or university. For example, the interview data show that:

My mother wants me to be a government officer. She thinks that it is a stable job to work at a civil service. But we don't know anyone there. I think to apply that kind of job needs somebody to know to bring us getting that job. Unfortunately, I have no friends, my mom doesn't know anyone on that site. My family members are unemployed—so we don't know how to apply and how to get that job.

– Nan, lower class (LC)

I think to be an intern needs some personal connection. The senior in the company who might be graduated in the same school or university could be the one who bring you to the company. However, I'm quite introvert and don't know anyone there. I am so sad to myself. I have no one to consult with. My mom knows nothing about this. She is just a housekeeper; she doesn't know anything.

– Aey, lower class (LC)

I have no experiences for any internships, student exchanges, or any field trips since I was young until now. I think my friends have been to many places–like go to school's camp, or a study trip outside of the school–like overseas, Taiwan, Japan, or Korea. I have no chance to go there. My family cannot support these things for me–this is so poor. My parents never provide any opportunities for me. If I want to get something–like planning to get an internship or finding a job, I need to do it by myself. My life is so hard–I need to help myself everything–not like other kids. In the morning, I need to take care of my younger brother–cooking, washing clothes, and then I travel to the university, then I do the part-time job as well. I take care all my expense by my own.

– Manow, lower class (LC)

My dad is just a truck driver. His education is below than high school. I don't think he can advise me about learning, getting a good job, or any other social skills and opportunities–like other parents normally can do. He just said he didn't want me to be an unskilled person like him–so that he just encouraged me to finish a high education

in university and hoped me to get a good salary in the future. He also said that I needed to be a leader to take care the family-like a cost for living, food, home, and healthcare for my mom and dad. This is terrible headache. Why I need to do these by my own?

– **Amp, lower class (LC)**

As previously discussed, bonding capital involves the connection and interaction among members of a homogenous community, including family members, friends, and neighbors. Four out of five LC participants (i.e., **Nan, Aey, Manow, and Amp**) indicate that their family members and relatives have limited connections and interactions, which do not facilitate the sharing of trust, reciprocity, and benefits. This is evidenced by their statements. For example, **Nan** noted, *“I have no friends, my mom doesn’t know anyone on that site. My family members are unemployed–so we don’t know how to apply and how to get that job”*. **Aey** stated, *“My mom knows nothing about this. She is just a housekeeper; she doesn’t know anything”*. **Manow** remarked, *“My family cannot support these things for me–this is so poor. My parents never provide any opportunities for me.”* Similarly, **Amp** commented, *“My dad is just a truck driver...I don’t think he can advise me about learning, getting a good job, or any other social skills and opportunities”*.

As initially explained by Bourdieu (1983), capital encompasses various types of resources, including economic, social, cultural, symbolic, and educational exchanges passed from one generation to the next. Similarly, scholars like Putnam et al. (2004) and Woolcock (2001) describe social capital as a construct cultivated through resources derived from participation in collective activities within social networks, fostering

commitment and trust among individuals. When applying these ideas to the research participants, it is evident that all participant groups may possess different types of capital based on their family's resources, such as education, wealth, occupation, abilities, skills, language, taste, and lifestyle. However, LC participants seem to lack the durable networks or potential resources necessary for achieving mutually beneficial outcomes. Most of them noted that their parents and family members have limited capacities, skills, and cultural resources to secure their benefits. This highlights their limited membership and position within social networks, which are confined to working-class communities with unskilled laborers or unemployed individuals. Consequently, their bonding capital in family settings and social backgrounds does not offer inherent advantages, unlike other participant groups who enjoy academic success, financial stability, well-being, and overall life satisfaction. Even though some LC participants might have strong ties with their parents, such as **Amp**, who mentioned, *"he just encouraged me to finish higher education in university and hoped I would get a good salary in the future"*, this still reinforces feelings of hopelessness, powerlessness, and dissatisfaction. As one participant noted, *"I needed to be a leader to take care of the family—covering living expenses, food, home, and healthcare for my mom and dad. This is a terrible headache. Why do I need to handle these on my own?"*

In conclusion, the bonding capital within LC homogenous communities and social networks shows that they continue to struggle with family relationships and domestic issues, including familial concerns, economic problems, parental skills, and capacities, as well as other cultural attributes. Their challenges arise from a lack of cultural resources

transmitted from their parents to their generation, leading to negative impacts on their emotions, self-esteem, and well-being. I argue that these insufficient resources, especially in social networks and connections among the LC group, are the primary factors they use for comparison with their peers. For instance, they do not achieve educationally like other children, lack opportunities and experiences in social activities such as traveling abroad, have parents without the skills and capacities of other parents, and receive inadequate support from family members and relatives. These factors likely lead to negative feelings, low self-esteem, and minor to moderate depression when they compare themselves to their friends at school and university.

5.4 Competitive Dynamics of Trendiness, Fame, and Popularity on Social Media Among MC Participants and Its Impact on Horizontal Comparison

“I feel bad if I don’t meet those standards. On social media, my friends and I are very competitive. I need to be chic, stylish, and cool all the time on IG. I hate this but never stop.”

While the main issue for the LC participants is the lack of bonding capital in their social networks and interactions among family members and relatives, which leads to feelings of sadness and dissatisfaction with their lives, the situation is different for the MC participants. They tend to possess bonding capital and potentially engage in bridging capital, connecting with individuals who have broader social and economic status. Specifically, as discussed in theme 5.3, LC participants struggle with economic and family problems due to insufficient

bonding capital within their homogenous networks. In contrast, MC participants (and UC participants, who will be discussed in the next theme) possess bonding capital and elevate it to bridging capital, providing them with advantages, trust, and reciprocity among their family members, relatives, and communities.

When LC participants compare themselves horizontally regarding family and economic problems, and future concerns such as finding a job and financial stability, MC participants compare themselves to their peers not only about economic or financial issues but also about popularity and reputation. Interview data indicate that MC participants use social media extensively as competitive spaces for academic contests, beauty contests, and self and identity performances, aiming to be trendy, stylish, and outstanding. As discussed previously in theme 5.2, **Fah (MC)** said, *“IG is a comparative space about your abilities with your friends. We normally evaluate our skills, performances, and progress with others”*. To support this idea, the following are examples of interview excerpts provided by the MC participants:

Thai people are very strict to beauty standards, particularly, we are very crazy in Korean beauty trends—for examples, a beautiful face should be like Jisoo from Blackpink, a beautiful body shape should be like Lisa, or having a fierce face and chic dress style is Jennie (like their song ‘Pretty savage’). I think all these shape us to be like that. I feel bad if I don’t meet those standards. On social media, my friends and I are very competitive. I need to be chic, stylish, and cool all the time on IG. I hate this but never stop.

– **Ying, middle class (MC)**

As Thais, we are talking about other people's lives—for instances, what job you want to do? How much salary you get? When you will be married? When will you buy a house? When will you have a baby? These questions have been asked by parents, adults, and many people surrounding you. I think it's a kind of pressure that we need to get those things when are growing up. Not only about these basic needs (i.e., career, salary, money, house, marry, etc.) but also other self and identity issues related to your lifestyles—for example, in my generation, we take a picture before eating to show the luxurious lifestyle. These are the social trends that are made and remade by social media. I've heard one quote “เทสต์ที่สร้าง ร้างที่เป็น”, means that “tastes are what your build, but your inner self is who you are”. I think this quote perfectly reflect people on social media. And those tastes are fake because we cannot go to a beautiful restaurant to eat like that all of time. We are not getting a beautiful dress or having a good time with boyfriends all of time. We can mad and we have some upset feeling, but we do not post these on our social media profiles.

– Noon, middle class (MC)

I am very active on social media. I check and follow news and trends all the time. I know these make me feel overwhelmed and abnormal because social media makes me a perfectionist. Posts are too perfect—like a beautiful angle of the camera, a professional editing of the picture and video. IG's Reels emphasise a beauty of being women, i.e., hairstyle, dress, make-up. It sells 'vibes' of being beautiful, fierce, and cool girls. If I use social media more than an average of myself (as I record how many hours I use on my phone), I will stop

use it. They affect my emotions and sleep. And now I see many trends that try to stop using a filter. I see many friends try to make a post more organic.

– Fah, middle class (MC)

FOMO affects me a lot. I constantly update trends and follow many female influencers. For those who are micro influencers, and they have same age and same education as me. It makes me feel bad about myself because I wonder why I don't have the reputation, followers, and popularity like they have. I have one example that are close to myself, @XJinnys, she has about 90K followers and a rich family background! Her picture posted and lifestyles are quite hip and cool. I know her because she is in the same school to me when I in high school, but we are just separate in the uni. Every time I see her posts I feel bad since we know each other, and we grow up together. I understand that “วาสนามันแข่งไม่ได้”–so I need to do a social media detox since I don't want to see that contents and pictures from this friend.

– Bambam, middle class (MC)

Junji and Gypso, Thai female actresses, make me feel jealous. I don't want to see their posts. Junji is a Thai idol, she has a very good dancing skill, and she gets a lot of engagement when she dances on TikTok and IG Reels. Her dress, facial expressions, and movements are so sexy and attractive–she looks beautiful, chic, and fierce, with impeccable makeup and stylish outfits. I like following her because she has something in common with me–I enjoy dancing, and my style

is quite street and pop—but I know that I start to compare myself to her. Similarly, Gypso has very good abs, a perfect body shape, and is very healthy. I think she is a role model for going to the gym and taking care of our bodies. But sometimes, these portrayals seem too perfect. Gypso captures her best angle—the one where she looks good, such as showing her abs, leg, and bust. This is unrealistic. I try to ignore their posts because it makes me feel bad to myself. I think spaces on IG reinforce super perfection because a short video allows you a short time to show something—so content creators need to condense everything into one beautiful thing to engage people. Sometimes, I go to YouTube to see a long video content since it can show a more realistic thing than IG's Reels.

– Gift, middle class (MC)

The interview excerpts indicate that MC participants often compare themselves to their friends and online influencers with similar backgrounds in age, education, style, character, and popularity. The pressure to be cool and popular, along with the Fear of Missing Out (FOMO), significantly impacts the MC participants because they frequently follow and update themselves on trends and social issues more than the LC participants. This intensifies their FOMO regarding social trends and issues on platforms like Instagram, TikTok, and YouTube. While LC participants focus on family and economic issues due to a lack of bonding capital, MC participants, despite having these capitals, are highly competitive in staying trendy, famous, and popular, affecting their self-esteem, self-confidence, and increasing FOMO. MC participants' statements reveal feelings of jealousy, unhappiness, and sadness when

they excessively follow Instagram posts and Reels. For example, **Ying** mentioned, *"I feel bad if I don't meet those standards. On social media, my friends and I are very competitive. I need to be chic, stylish, and cool all the time on IG. I hate this but never stop".* **Fah** added, *"I know these make me feel overwhelmed and abnormal because social media makes me a perfectionist. Posts are too perfect... they affect my emotions and sleep."* Similarly, **Bambam** stated, *"FOMO affects me a lot. I constantly update trends and follow many female influencers. It makes me feel bad about myself because I wonder why I don't have their reputation, followers, and popularity... @XJinnys... She has about 90K followers and a rich family background!... Seeing her posts makes me feel bad because we grew up together. I understand 'วาสนามันแข่งไม่ได้'."* This Thai idiom, trending among young Thais, means that individuals can compete with others by their competence but cannot compete by fortune or luck. This highlights how close peer relationships lead to horizontal comparison, exacerbated by social media, causing sadness, lowered self-esteem, and reduced happiness.

However, the MC participants seem to exhibit greater media literacy and critical thinking regarding social media use compared to other participant groups. This is evident when they recognise the negative impacts and the concept of perfectionism, relating to social issues such as beauty standards, gender values, idealised identities, and social detoxes. For example, **Ying** stated the idea that Thai people exhibit a strong commitment to beauty norms, which greatly influence how they perceive themselves. Consequently, failure to align with these ideals may result in feelings of dissatisfaction within themselves. Similarly, **Noon** expressed the perspective that there is social pressure to conform

to norms and values, such as having a good job, getting married, and having children as they grow up. Additionally, the quote “เทสต์ที่สร้างร่างที่เป็น” was mentioned to highlight that posts on social media are produced and reproduced to present idealised self-images. As **Noon** stated, *“I think this quote perfectly reflects people on social media. And those tastes are fake because we cannot go to a beautiful restaurant to eat like that all the time”*. Moreover, the data indicates that MC participants actively engage in circulating, analysing, critiquing, and mobilising social issues on social media. For instance, **Bambam** revealed her involvement with social campaigns like #RealSizeBeauty, created by Miss Universe Thailand 2021 Ann Anchilee Scott-Kemmis, and the Trash Me Challenge–SOS Earth campaign by Maria Lynn Ehren, Miss Universe Thailand 2017. These campaigns were primarily promoted on social media platforms such as Twitter, Instagram, and TikTok. **Bambam** mentioned that she is one of the social media administrators of her faculty's Facebook page at university, aiming to raise awareness about psychology and mental health in daily life. She also creates her own profile page to share messages about social movements, her own battle with major depressive disorder (MDD), and coping strategies, such as medication, self-care routines, and recognising symptoms of major depression. **Bambam** aspires to be an online influencer who advocates for mental health awareness, providing information and tips based on her personal experiences. Similarly, **Gift** explains that she prefers to follow influencers who are sincere and critique brand sponsors. For instance, “Ink”, a well-known Thai influencer in beauty or skincare products, has a genuine character and raises awareness to not be misled by excessive advertising from brands but to focus on product ingredients

or original sources instead. These examples show that MC participants critically evaluate social media content and are cautious about trusting information from creators on social media platforms, such as influencers and YouTubers. Overall, MC participants discuss how spaces on social media, particularly Instagram, create powerful values and standards. These are societal perceptions that we all understand and adhere to, such as the Korean beauty standard, which prioritises having a small v-shaped face, fair skin, symmetrical eyebrows, a slim body, and double eyelids. This idea aligns with **Ying's** comment, *"A beautiful face should be like Jisoo from Blackpink, a beautiful body shape should be like Lisa, or having a fierce face and chic dress style is Jennie."*

At the same time, MC participants seem to be aware of FOMO, social media addiction, and its negative impacts. They particularly understand the concept of an echo chamber, where social media is a place where a person only encounters information or opinions that reflect and reinforce their own views. In addition to echo chambers, MC participants consider the affordances of social media platforms, especially Instagram's features like Reels and Stories, which can create and reinforce a sense of super beauty. As **Fah** stated, *"Posts on social media are too perfect... IG's Reels emphasise the beauty of being a woman, i.e., hairstyle, dress, make-up. It sells 'vibes' of being beautiful, fierce, and cool girls."* **Gift** added, *"Gypso captures her best angle—the one where she looks good, such as showing her abs, leg, and bust. This is unrealistic... I think spaces on IG reinforce super perfection because a short video allows you a short time to show something—so content creators need to condense everything into one beautiful thing to engage people."*

These comments from the participants demonstrate that they possess genuine criticism and media literacy regarding how social media allows for one-sided stories from creators, leading to echo chambers and FOMO symptoms. They also practice social media detoxes when they perceive negative impacts from overuse. As **Bambam** said, *“I need to do a social media detox since I don’t want to see that content and pictures from this friend”*, and **Fah** added, *“If I use social media more than my average (as I record how many hours I use on my phone), I will stop using it. This is because it affects my emotion and my sleep at night.”* Thus, the MC participants are the only group that is aware of and practices social detoxes compared to other groups, indicating their critical and media literacy skills to detect and protect themselves from the adverse effects of social media use.

It is found that senses of intimacy and belonging to the community are crucial for the MC participants, as they are involved with bridging capitals, which are arguably beneficial for them, their community, and their families. According to the concept of social capital, bridging capital refers to connections between individuals or groups who differ in certain socio-demographic aspects (e.g., ethnicity, culture, age) but share broadly similar social or economic statuses. This type of capital is rooted in heterogeneous networks, social trust, and generalized reciprocity (Putnam, 2001; van Deth and Zmerli, 2010). Many MC participants reported that their parents and family members frequently connect with people who have a broader and higher social status than themselves, benefiting both the organisation and community members. For instance, **BamBam** mentioned that her mother has a network with the Rotaract Club, an international community that brings together people

aged 18 and older to exchange ideas and develop leadership and professional skills with the aim of social enterprise. *“My mom wants me to join a Rotaract club in Australia because she thinks it offers an opportunity to make connections, get a job, and earn money. She knows many people there since she has visited Australia many times for work”, BamBam explained.*

Similarly, **Gift** shared, *“My family background is in government service. My parents try to use their influence to help me secure a job in that sector. I know Thailand still has a patronage system, which is problematic, but it’s hard to change. I don’t want to work in government; I want to be a freelance professional in my field of study. My mom still doesn’t understand this.” Noon* also discussed her family’s network, stating, *“My aunt often brings friends or colleagues from her workplace to our home. She says it’s a good chance to get to know each other. In the future, I might need to contact them for an internship or a job after graduation. They always say if I want a job in their company, like my aunt, they can talk to the HR department.” Fah* mentioned, *“My family runs a small to medium-sized business selling fish. My parents work together in this business. I see my dad always building good relationships with other businesspeople, as he believes it can bring support and foster collaboration within the fish seller community in Thailand.”* These examples demonstrate that the bridging capital possessed by MC participants provides access to resources, skills, knowledge, and benefits for themselves and their families, which may be accessible through both bonding and bridging capitals.

To sum up, as part of the middle-class scheme in a capitalist society, MC participants have access to certain social resources and

cultural capitals, such as basic needs in livelihoods, fundamental education (from secondary school to bachelor's degree), opportunities to secure internships and work experience, chances to connect with global networks, and prospects for job applications or exchange programs. These resources are often passed down from their parents' generation. Since their parents typically hold mid-level government positions, white-collar jobs, or run small to medium-sized businesses, MC participants have the potential to acquire these resources, but not entirely. They still seem to lack linking capital, which involves connections across power or authority gradients with those significantly higher in status to access a broader range of resources and benefits. This will be further discussed in Theme 5.5 concerning UC participants.

5.5 The Toxic Trend of Posting Beautiful, Luxurious, and Elegant Lifestyles Online: UC's Continued Use as a Representation of Social Capital

“Despite knowing that our culture of elegance, luxury, modernity, and posh lifestyles on social media can be toxic, I find it hard to stop participating in it myself.”

The quote above presents a key theme among UC participants, who employ social media to portray an “elegant, luxury, modern, and posh lifestyle”, distinctly favoring horizontal comparisons. They leverage social media not only for crafting their social image but also for consolidating their social and cultural resources to benefit from familial linking capital. Data collected through interviews reveals that UC participants are notably active in showcasing beautiful, luxurious, and

modern lifestyles and preferences through platforms like Instagram Stories, Reels, and TikTok short videos.

Table 1 provides an overview of their social media usage characteristics, indicating that UC participants spend the most time on social media overall (averaging 6.7 hours, compared to 4.7 hours for LC and 5.3 hours for MC). Moreover, they are the only group extensively utilising various features and functions of social media to interact with friends and communities. For instance, they engage comprehensively with Instagram features such as Stories, Reels, Polls, Filters, editing options, and Live sessions. Similarly, on TikTok, they actively participate in media creation through trends, Duets, Lives, applying effects, and filters. On one hand, these extensive uses suggest proficiency in social media curation, editing, planning, and critical thinking to strategically shape their identity and desired image. On the other hand, such intense usage can lead to heightened comparison among peers and communities, affecting mental health, family support, and media literacy.

According to the data, UC participants appear to benefit significantly from their familial linking capitals, possessing abundant resources including tangible items like money, homes, cars, iPads, and other gadgets, as well as intangible assets such as education, internship opportunities, work experience, and opportunities for overseas exchanges. These resources support their access to various privileges, particularly in terms of technological capabilities. Demographic insights indicate that UC participants belong to social strata characterized by high levels of education, income, and occupational status, such as senior government officials, executives in leading companies, and medium to large business owners, reflecting their affluent family backgrounds. Consequently, they

possess the potential to leverage their capital through extensive networks and connections across diverse communities and scales.

As discussed, UC participants use social media to showcase their “elegant, luxurious, and modern lifestyles”, often fostering comparisons with peers, close friends, and other communities. Numerous interview findings illustrate that these comparisons have had detrimental effects on UC participants, contributing to mental health issues such as eating disorders, anxiety, and excessive concern about body image. The following excerpts from interviews exemplify their excessive social media use and its impact on their daily lives.

We mostly use Instagram to share our daily routines and personal activities, such as shopping, dining out, or studying at uni. I feel the need to constantly update these to stay connected with friends. It can be overwhelming and annoying—it often feels like we’re just showing off our tastes and possessions to each other. I also have childhood trauma from family issues. My parents and relatives, like uncles, aunts, and cousins, often compared me unfavorably to my older sister. They would say things like, “my skin isn’t as good as my sister’s”, “I’m fatter than my sister”, “my sister is smarter than me”, or “she has better grades, she is a doctor, and she is good in sports and music”. This constant comparison and pressure from adults to excel academically or pursue prestigious careers like being a doctor or scientist had a profound impact on me. After seeing my sister’s posts on Instagram or images of female idols similar to her, I once even searched for clinics offering plastic surgery or beauty treatments like Botox, fillers, or vitamins to improve my face, skin, and body.

I struggle with insecurities about my appearance, possibly because I don't fit Thailand's beauty standards. Despite knowing that our culture of elegance, luxury, modernity, and posh lifestyles on social media can be toxic, I find it hard to stop participating in it myself.

– Nannie, upper class (UC)

My friends just flew to Singapore to go to Swift's concert. They say that the ticket is so cheap, and they can fly to many countries to see favorite artists because their parents can support these. Every time I see their posts, I notice that they always wear a brand name outfit with an elegant bag, accessory, and boots—which these are very high fashion and trendy. They always search and follow trends that celebrity wear, such as @kyliejenner, @kimkardashian, or @tyla on Instagram. I think sometimes it is a little bit of pressure that I need to catch up those trends and act like my friends. Importantly, space in university is like a fashion showcase. Every time that I come to classroom, I feel like we are showing our items, like lipsticks, eyelashes, painted nails, and many beauty products.

– Toptap, upper class (UC)

When I have posted my pictures on IG, I'm bored and hated my face and body pictures. So, I remove it after I posted, or maybe archive it in my personal space which is just for memory to myself. I don't know why this feeling happen to me, but it is so bad. After I got so many praises from my friends' comments, for examples, "ohhh you have a beautiful long leg", or "you have a very slim body shape", I start to feel like I'm not beautiful at that much. I think the time that

I posted I am confident to myself that my face and body are nice and perfect. After that-like 2-3 days, I come back to check my pictures and I feel I am not beautiful anymore; I look fat and have strange face and body posing. I try to answer why I feel like that. The answer inside is that I feel bored with the mood and tone of the picture-it is not cool or creative anymore, and I dissatisfied to myself, like my face, my body, my fashion. I feel like I want to upgrade it all the time. This is too tired.

– Bomb, upper class (UC)

I feel suffer when I come to the faculty. I am afraid that my friends are 'displeased' with me or will not 'accept' me-if I'm not joining them a hangout. I don't feel good enough when I am with them. I put a lot of afford to socialise with them. There is one time that I start to feel I need to go to see a doctor. My friends ask me to join them go to the Emquartier. I know that it is a very luxury department store. My parents give me 2,000 baht to go this place and I think that is enough for one-day hangout. But the bill for the food is over than 2,000. It is too expensive for only one meal. I start to feel nervous and anxious. After I come back home, I cry, and there are symptoms appear that shaking hands, vomiting, and very headache. My parents bring me to see a psychiatrist, and she diagnose me "social anxiety" and I need to take a medicine. You know the symptoms are so bad: every time that I heard the word of "go to school" "got to classroom" or a sort of any "university activity" which this means I need to see my friends, I feel panic, and start to be anxious.

– Pancake, upper class (UC)

I used to "Like" my pictures on my IG profile. If I think that myself picture is so beautiful, I prefer to 'Like' myself. It is not strange because I love myself and I love my appearance. I post some sexy pictures to show my body and face on OnlyFan—just for fun and just for picture posting only—not for selling anything that most of the people believe. I don't think it is false or scary to let people see your body; it is an art. From that, it makes me more confident when people come to watch, and press Like for my pictures. But, sometimes I got so many bad experiences from strangers—like sex texting or a kind of sexual harassment. I know that using the OnlyFan and many social media platforms is always double-edged sword. Overall, I think I got something good rather than bad experiences, for examples, I get some fans, people know more about me, I can display my favorite art pictures, and sometimes I get close friends from there who are now keeping in touch, talking and hang out together. Previously, I was diagnosed a major depression disorder, but now it has changed to Bipolar.

– Run, upper class (UC)

Based on these interview excerpts, UC participants use social media extensively to portray elegant, luxurious, and modern lifestyles. This behavior often triggers comparisons among their peers, intimate friends at university, and community members. Issues such as depression, eating disorders, and anxiety predominantly revolve around concepts of beauty, education, personal achievement, opportunities, and experiences, which reflect the tastes and lifestyles associated with the upper class.

Comparatively, social media comparisons among UC participants appear more intense than those among MC and LC participants, influenced

by societal, familial, and personal pressures. In the UC group, attributes like physical appearance, taste, and education are seen as positive markers that enhance personal and familial images. Consequently, UC participants face significant pressure to maintain and enhance their family's social and cultural standing, often resulting in negative impacts, as articulated by participants. For example, **Nannie** expressed that Thai adults always put too much pressure on their children—to achieve good grades and pursue prestigious careers like doctors or scientists. She also said, *"after seeing my sister's posts on Instagram or images of female idols similar to her, I once even searched for clinics offering plastic surgery or beauty treatments...I struggle with insecurities about my appearance, possibly because I don't fit Thailand's beauty standards"*. Similarly, **Toptap** noted feeling pressured to conform to trends among friends and described university as a place resembling a fashion showcase, where appearances such as lipstick, eyelashes, and beauty products are prominently displayed. **Pancake** shared concerns about meeting social expectations set by her high-achieving peers, expressing fear of rejection if she didn't join social outings. She highlighted the effort required to fit in socially, reflecting the pervasive influence of social media on maintaining connections and networks within their communities.

While social media interactions reinforce positive attributes such as elegance, poshness, modernity, and fashionability, they also exacerbate mental health issues such as eating disorders, depression, social anxiety, and low self-confidence, as evidenced by numerous participants. **Bomb**, for instance, described feeling dissatisfied with their appearance despite receiving compliments, leading to self-esteem issues and negative self-perception. **Pancake** discussed her struggles with mental health due to

the pressures of social expectations at university, leading to a diagnosis of social anxiety. She described feeling overwhelmed by the high social status displayed by her peers in terms of appearance, lifestyle, and daily routine. Run, who has been diagnosed with major depressive disorder and bipolar disorder, expressed confidence in posting attractive photos on platforms like OnlyFans but acknowledged the negative impact of seeking validation through likes and comments. This behavior has contributed to mood swings and exacerbated her mental health condition. Overall, while UC participants may project confidence and success through curated social media content, the pressure to conform to societal and personal expectations exacts a toll on their mental health, manifesting in various forms of psychological distress and emotional vulnerability.

In conclusion, although UC participants use social media to maintain connections and networks, this can lead to horizontal comparisons regarding beauty, trends, intelligence, and achievements in life, education, and career to gain prestige. As previously discussed, the linking capital possessed by UC participants provides access to a wide range of physical and non-physical support from networks connecting communities, NGOs, and state institutions. According to Pelling and High (2005), linking capital involves relationships that cut across power or authority gradients, offering communities financial, technical, informational, and logistical support that cannot be sourced internally. This support plays a crucial role in securing long-term investments necessary for rebuilding social, economic, and physical infrastructure post-disaster (Marin et al., 2015). Given this context, UC participants can be seen as part of the capitalist class, owning factories, land, manpower, authorities, and other social and cultural resources such as knowledge, skills, and creativity. They

connect their linking capital with a wide range of communities, including politicians, high-level government officials, advisory-level executives, and global business experts. This extensive network allows them to gather resources and connections, often showcased on social media among their community members, including school peers, parents' friends, relatives, and other class members. Therefore, linking capital in UC communities relates to the pressure they place on themselves to retain benefits and access resources. This is often displayed through social media posts about their personal lifestyles, tastes, and locations, such as attending Swift's concerts, visiting luxury cafes, restaurants, and department stores, and traveling abroad for exchanges and studies.

6. Discussion and Conclusion

Given the research gap, this paper aims to shed light on the relationship between social class, social capital, and social comparison on social media within Thai dominant culture. I would like to argue that there is still a room for nuanced lens showing that users can be both affected positive and negative impacts from the comparison. It is not clear-cut that social media use is harmful to self-esteem or well-being. Rather, social media use behaviors, social class and capital, and individual agency and discourse interact to influence social comparisons. To explain this, LC participants' comparisons regarding economic stability, family relationships, and other issues reflect a lack of social and cultural capital from family resources. In contrast, MC participants, with more bridging capital, are more connected with wider social networks, keeping them updated with social trends and issues—as demonstrated evidently by the data of “FOMO” symptoms in the MC group. UC participants, with

substantial linking capital from family resources, compare themselves with peers of similar social status, often leading to radical mental health issues such as eating disorders and addiction to plastic surgery. By showing elegant, luxury, and modern lifestyles on social media, the UC participants receive opportunity and realise their potentials through their family's class and capital, such as parent's wealth, education, and social and job status. Thus, as Bourdieu (1984) suggests that social capital encompasses individuals' ability to access resources within their social networks, UC participants utilise their social and cultural resources, derived from family and state institutions, to benefit their lives.

Before delving into how the three classes of participants compare themselves horizontally with their peers, and how each group relates to bonding, bridging, and linking capital specifically, I would like to outline the process of social psychology concerning personal identity, social identity, and social categorization. To brief these, Social Identity Theory (SIT), initially introduced by Tajfel in 1978 and later expanded by Tajfel and Turner in 1979, is a theory in social psychology. It posits that individuals classify themselves as members of different groups, such as a professional organization, a fan community of a specific pop band, or as individuals with or without children. Social identity is shaped by social categorization, group evaluation, and the significance of group memberships to one's self-concept. A positive social identity boosts self-esteem, while a negative social identity often leads to continuous competition, social mobility efforts, or cognitive strategies aimed at enhancing the in-group's image. In the meantime, Self-Categorization Theory (SCT), introduced by Turner in 1999, distinguishes between social and personal identity. Social identity is tied to an individual's group memberships, whereas

personal identity operates largely independent of those memberships. The theory suggests that, depending on the salience or significance of a particular situation for either social or personal identity, an individual's behavior is influenced by the processes of the corresponding identity. However, both identities can be simultaneously salient, leading to behavior shaped by the dynamic interaction of both. Also, I would like to note specifically Salience of Social Categories, which implies something is at the top of the mind and refers to how important a social category is perceived to be in a certain situation (Oakes, 1987). This extensively studied salience within the framework of Self-Categorization Theory (SCT) remarks that media can highlight specific social categories, thereby initiating social comparison processes. As such, I observe that media, especially social media can deliver information about in-groups and out-groups and initiate social comparison processes based on the information shared through platform features. Thus, social media can enhance horizontal comparison among young users based on their judgments of personal identity, social identity, and social categorization. To link this to the three groups of participants, I observe that LC participants perceive their personal identity as “nobody” or “empty”, reflecting feelings of hopelessness and a pessimistic outlook. They also view themselves as part of a disadvantaged social group characterized by difficulties and challenges. Simultaneously, others in society might categorize them into a lower class based on attributes such as family income, education, and social status. Next, the MC participants likely perceive their personal identity as “looking good”, “cool”, and “activistic”. They might identify with the “new generation” or millennials (or ‘คนรุ่นใหม่’), who are often more tech-savvy than their predecessors, are shaping the future with

innovative ideas, and are increasingly concerned with environmental issues. However, society may categorise them as middle class, which can lead to biases or stereotyping of the middle class as a group that challenges dominant social norms. Lastly, the UC participants tend to view their personal identity as “posh”, “elegant”, and “hi-so” (high-class identity). They might perceive themselves as belonging to a group of patrons or important leaders, as reflected in their parents’ wealth, job positions, and education. Consequently, others explicitly categorize them as upper class based on their traits and norms, such as luxurious dining, high levels of education, and prominent positions in government and leading global companies. To summarise, I suggest that the process of social comparison be explored in detail within the frameworks of social psychology, as analyzing Personal Identity, Social Identity, and Social Categorization is essential for understanding participants’ self-identity and social perception. According to Festinger’s theory, individuals cannot engage in social comparison until they have established their personal identity, social identity, and social categorization, as demonstrated previously.

Importantly, Bourdieu conceptualises social capital as the networks individuals discern possessing specific value which can be leveraged to generate further value in their personal spheres. This concept links to how each class of participants engages in horizontal comparisons on social media, influenced by their family’s social class and capital. Evidently, each group of participants perceive their networks as unique manifestations of social capital, subsequently utilising these resources to enhance their social status through varying strategic approaches. The following sections 6.1, 6.2, and 6.3 will discuss each participant group in relation to bonding, bridging, and linking capital, specifically.

6.1 The Impact of Bonding Capital on Social Comparison among LC Participants on Social Media

This section focuses on the relationship between bonding capital and social comparison among LC participants on social media. According to the research findings, “financial problems” and “family support” are the primary comparison issues for LC participants due to their limited social and cultural resources within bonding capital. Bonding capital refers to the connections and interactions among individuals within a homogeneous community, such as family members, friends, and neighbors. This type of capital relies on specific forms of trust and reciprocity, as outlined by Woolcock (2001). Known as “strong ties”, this form of capital is crucial in helping individuals rebuild and secure sources of income, such as sharing production resources or housing livestock on nearby farms. Consequently, bonding capital often serves as an indicator of the assets within similar social circles, including wealth, status, and expertise.

Given this explanation, LC participants appear to possess bonding capital with limited benefits. Their opportunities to acquire additional capital, particularly bridging or connecting capital, are constrained compared to other participant groups. This restriction suggests that LC participants are likely to be oppressed by the unequal distribution of resources controlled by the ruling class, reflecting ongoing social class tension in Thai society. Thus, social class significantly impacts the everyday lives of LC participants, particularly concerning self and identity negotiation. This, in turn, influences how they compare their lives in terms of financial status, family support, life opportunities, and quality of life with their peers on a horizontal level. In other words, I suggest

that the unsatisfied lives in LC participants group—as reflected by symptoms of minor to major depression and many mental health problems—are a resistance toward an oppressive nature of the more powerful groups in Thai society.

According to the Marx's class theory, the LC participants appear to be defined as “proletariat” who are subordinated to the bourgeoisie. The class oppression can habitually cause a class struggle among three groups of class among lower, middle, and upper. Due to this, it cannot be denied that the LC participants might be the group that is unconventional to social values and hegemonic norms, and they might challenge to such discursive practices enacted by the ruling class. They might feel unenjoyed with beauty fashion, dress, music, social trends, and social discourses governed by superordinate class.

I would like to emphasise a discussion from my previous research study. A recent Thai study (Chanvised, 2022) found that self-presentation and gender negotiation among Thai youth on social media imply that social class is an underlying factor related to girls' struggles with gender matters. Due to the impact of prevailing cultural and traditional female values in Thailand, young Thai women seek alternative spaces, such as social media, to resist traditional values and gain more agency in sexual expression. This argument aligns with findings from numerous Thai academics in the realms of gender, self, and identity research. Their studies indicate that Thai adolescents use social networking platforms to construct their preferred gender identities, sexual desires, and overall self-expression (Boonmongkon et al., 2008 & 2013).

To establish a connection with these findings, the constraints imposed by the financial resources of LC participant families lead to a

sense of despondency within this particular class category, resulting in a more pronounced vulnerability to diminished self-worth compared to other social strata. As demonstrated by the data in chapter 5, section 5.3, LC participants often express feelings of resentment or insignificant person in online, stating, ***“I’m not popular, I’m nobody, and nobody knows me online”***. They use social media primarily to view other profiles but feel hopeless about curating their own, as seen in their discreet and infrequent posts. Unlike other groups that share various aspects of their lifestyles, tastes, and perspectives, LC participants tend to conceal their identities and lives on social media.

In the contemporary Thai context, political and social tensions reveal a complicated hierarchy and social structure, as well as ongoing class struggles between dominant and subordinate groups (Thongsawang et al., 2020). Thai scholars argue that the social system in Thailand creates a complex society characterized by various forms of oppression among different social classes (Keyes, 2014). This intricate hierarchy contributes significantly to social discord and class conflict, particularly in political matters from 2006 to the present (Thongsawang et al., 2020). These literary works highlight the significant influence of social class on the daily practices of individuals in Thailand, especially regarding how young adults express their identities within societal pressures and power dynamics.

However, I would like to highlight a nuanced perspective on Thai young adults’ subjectivities and agency in social comparison and social media use. I suggest a complex, embodied understanding of participants’ subjectivities as contingent and fluid practices of identity, rather than simply dichotomizing between agency (the power of the

participants) and submission (participants as passive victims). In summary, the way LC participants evaluate and compare their lives with others on social media negatively impacts their mental well-being, leading to feelings of depression, diminished self-esteem, and various psychological difficulties. This phenomenon represents a level of intricacy related to the subjective perceptions of individuals, which is a dynamic and ambiguous process of shaping one's identity; additionally, it encompasses considerations of social status and affiliations within different social classes and networks derived from bonding capitals in the LC community, as I have argued.

6.2 The Role of Bridging capital in Shaping Social Comparison Behaviours among MC Members on social media

This section emphasizes the role of bridging capital in influencing social comparison behaviors among MC members on social media platforms. I have identified “FOMO, being in trends and popular, and mobilising social issues” as key characteristics of MC participants due to their mobility and diversity in class and bridging capital. Bridging capital, as reviewed in the literature, refers to connections between individuals or groups with differences in socio-demographic factors such as ethnicity, culture, or age, but with a shared social or economic status. This concept is derived from diverse networks, social trust, and generalised mutual exchange (Putnam, 2001; van Deth and Zmerli, 2010). By providing access to various resources, expertise, and information that may not be accessible solely through bonding capital (Easterly et al., 2006), bridging capital is crucial for the progress of both organizations and their community members (Dowd et al., 2014).

To briefly review about middle class in Thai social system, social conflict emerged within the political arena in 2006, marking a division between The Yellow Shirts faction, mainly composed of the Bangkok middle to upper classes, the military, and the royal and bureaucratic elites, and The Red Shirts group, originating from the rural areas in the North and Northeast. The latter group consists of peasants, cosmopolitan villagers, and migrant workers with rural ancestry (Keyes, 2014). Nevertheless, a new urban middle class has arisen and grown in Southeast Asia, particularly in Thailand, exhibiting social coherence, cultural and intellectual dominance, and rising political influence (Takashi, 2004). According to Funatsu and Kagoya (2002), this emerging urban middle class is a result of educational expansion and the progress of professional careers, contrasting with the traditional class characterised by lower education levels and occupations such as small business owners or skilled labourers. The combination of educational growth and career advancement has endowed the new urban middle class with greater cultural and intellectual dominance than before, leading to a successful transition of this cultural hegemony into political power within society.

Described as a manifestation of the new bourgeoisie, the emerging urban middle class in Thailand coexists with the industrial working class and cosmopolitan rural population, as noted by Walker (2012). This new social class has the potential to disrupt the longstanding hierarchical structures of Thai society and obsolete feudal class distinctions, as highlighted by Keyes (2014). This disruption aligns with a growing resistance against prevailing systems, hegemonic norms, and deeply ingrained cultural values. As my previous research highlighted, although the conventional social hierarchy in Thailand is characterised by a rigid

structure, there exists potential for defiance among the younger generation, providing an avenue for dynamic cultural exhibitions through which youths can articulate their individuality and sense of self, and this phenomenon has predominantly occurred within the realm of social media platforms. (Chanvised, 2022).

To integrate the concept of the newly affluent urban Thai middle class with bridging capital, I suggest that MC participants exhibit greater fluidity and dynamism in their cultural preferences. As outlined in the data analysis in chapter 5, the social media usage patterns of MC participants are instrumental in mobilising social issues, advocating for cultural diversity, and representing lifestyles and trends. This is exemplified by the statement in section 5.4, ***“I feel bad if I don’t meet those standards. On social media, my friends and I are very competitive. I need to be chic, stylish, and cool all the time on IG. I hate this but never stop”***. MC participants show the most pronounced FOMO symptoms due to their social media consumption, as they have the opportunity to connect and interact with people of broader social and economic status, thanks to the bridging capital within their family class. Bridging capital provides them with crucial benefits within their organization and community, fostering trust and reciprocity among family members, relatives, and friends. Overall, as members of the newly emerged affluent urban Thai middle class, there may be possibilities for them to challenge and exert pressure on the boundaries of the traditional hierarchies, as they represent a demographic that strives to achieve certain benefits connected with the historical aristocracy in Thailand. Consequently, they embody a sense of resistance and autonomy, allowing for freedom and social and cultural agency. Specifically, the Thai middle

class seems like Marx's bourgeoisie definition, but some of them might have divergent social backgrounds owing to the emergence of the new urban middle class concept. I thus consider that they are the group who have diversity and mobility in lifestyles, tastes, social values, as well as their own discourses since they have mixed social origins and are in between lower to upper class scheme in society.

6.3 Linking Capital and Social Comparison in UC Participants' Social Media Behaviours

This section will delve into the connection between linking capital and social comparison among UC participants on social media. I propose that UC participants demonstrate their desire to maintain their social status by posting elegant selfies and luxurious video content on platforms like TikTok. In Chapter 5, section 5.5 provides a clear overview of UC participants, stating that *“elegance, luxury, modernity, and posh lifestyles on social media can be toxic; I find it difficult to stop participating in it myself”*. They are the most active group in engaging with and responding to social media posts among their peers, leading to significant comparisons horizontally. This behavior significantly impacts their mental health, contributing to issues such as eating disorders, anxiety, and excessive body image concerns.

Importantly, I consider that displaying their luxurious lifestyle and posting selfies that highlight their faces and bodies can be interpreted as a form of narcissism. Previous research suggests that social media users often post selfies seeking admiration through “Likes”, “Comments”, and other forms of engagement, which can enhance feelings of pride and self-admiration (Verduyn et al., 2022; Wenninger et al., 2021). Additionally, studies indicate that when users “Like” their own selfies

or interact with their posts through comments, shares, and tags, it reflects narcissistic tendencies (Wickel, 2015; Lee and Sung, 2016). These actions serve as avenues for seeking self-admiration and boosting self-esteem. This notion is exemplified by **Run**, a UC participant who admitted, *“I used to ‘Like’ my own IG pictures. If I thought my picture looked great, I’d ‘Like’ it. It’s not strange; I simply love myself and my appearance... It boosts my confidence when people view and ‘Like’ my pictures”*. While such actions can positively influence self-development and self-esteem, excessive preoccupation with body image and constant comparison with others may lead to negative impacts, as experienced by **Run**. Her social media engagement resulted in gaining fans and friends from her OnlyFans profile and the ability to showcase her favorite artwork. However, it also led to major depressive disorder and bipolar disorder due to negative experiences.

Previous scholars have observed that while individuals on social media often post and “Like” their own selfies and profile pictures to enhance their self-esteem, they tend to avoid engaging with similar content from close acquaintances or those with comparable backgrounds and abilities (Biolcati and Passini, 2018). This behavior is rooted in the potential for jealousy and its negative impact on self-esteem. Specifically, individuals tend to steer clear of comparing themselves publicly with peers who possess superior skills, especially on platforms like social media where such comparisons can lead to feelings of inferiority. Instead, they are more inclined to draw motivation from and compare themselves with renowned figures or celebrities whom they do not personally know, viewing them as role models for personal development. Conversely, if these role models fail to meet expectations, individuals may unfollow them and redirect their attention to more comparable figures.

As discussed in Chapter 5 of my research, UC participants appear to engage significantly in horizontal comparison online, influenced by their social media behavior and their possession of linking capital, which preserves their social class advantages such as educational and personal achievements, financial status, and other life successes. A recent study I conducted on social media use and depression among Thai adolescents revealed that depression is not merely an individual issue but also a social one, influenced by social pressures and structural inequalities embedded in capitalist societies (Chanvised and Wongkoblap, 2023). Specifically, the study highlighted that Thai upper-class youth exhibit the lowest levels of depression (Level 1-2) and rarely express negative emotions online, as they perceive online expression as a means of accruing social capital. This finding supports the notion that the elite class in Thailand continues to benefit from their social and cultural assets.

To sum up, my aim is to expand on the idea that UC participants from Thailand's elite class possess linking capital, which signifies connections across various spheres of influence, including interactions between societies, non-governmental organizations, and governmental bodies. While they display their “elegant, luxury, and modern lifestyles” on social media, a behavior that fosters comparisons among peers and can potentially impact mental well-being negatively, they also leverage familial and social connections to safeguard their standard of living and opportunities. This distinguishes their situation from that of other participant categories.

6.5 Conclusion

According to the research question, **how do social class and social capital relate to social comparison on social media among**

Thai young adults' users?, the research findings found that social media fosters heightened levels of horizontal comparison among peers, close acquaintances, and the broader community, a phenomenon that has the potential to exert adverse impacts on individuals' self-esteem, stress levels, as well as precipitate minor to moderate symptoms of depression. The research data indicates that participants across all classes tend to evaluate and assess various aspects of their lives, such as their lifestyles, preferences, standard of living, skills, and potential opportunities, in relation to their peers who share similar socioeconomic backgrounds, namely income, educational attainment, personal attributes, and outlooks. The concepts of homogeneity, belongingness, and closeness play a significant role in the social-psychological tradition related to the need for affiliation in the context of young individuals engaging in horizontal comparison processes, as proposed by the theorist Murray (1938), and by Xu et al. (2014), an update study of Murray's needs. I concur with this discussion as we can see evidence from the research participants who mostly used to judge and compare themselves with their peers due to the proximity and relatedness. In other words, it can be posited that a greater level of closeness may result in an increased propensity for horizontal comparison on social media among the participants across three social strata.

In terms of comparing issues in the discussion on the differentiation of individuals' social class, research results indicate that poverty and familial challenges, including interpersonal relationships, emotional support, and economic security, predominantly trigger horizontal comparisons in the social media representations of LC participants. Specifically, they seem to be the majority group who compare their lives

with their peers in issues of qualities of life, life opportunities, as well as future careers. I argue that these individuals have been impacted by horizontal comparisons, resulting in a sense of exclusion from the community, diminished self-worth, and the development of mild to moderate depression. This phenomenon can be attributed to a lack of social capital and cultural assets, unlike the two other groups under consideration. I still maintain that they are constituted a subordinate social class reliant solely on “bonding capital”, characterized by connections within their homogeneous social circles including family, friends, and neighbours. It could be argued that this form of capital does not offer them sufficient resources in terms of life opportunities, career advancement, and overall financial security.

Next, MC participants show significant interest in aligning themselves with current trends, seeking popularity and fame on various social media platforms. The manifestation of Fear of Missing Out (FOMO) symptoms within this demographic is notably intense, consequently resulting in a prevalent practice of horizontal comparison. Due to occupying an intermediate position within the societal class structure, participants in the middle class have varied social backgrounds since they straddle the continuum from the lower to the upper class in society; they thus exhibit a range of diverse, dynamic, and flexible characteristics, perceptions, and attitudes. On the one hand, as previously discussed, most of the MC participants are Thai newly urban middle class that has emerged by educational expansion and advancement of professional careers, which allow them to possess the cultural and intellectual hegemony and political power more than they could achieve in the past (Funatsu and Kagoya, 2003). Their status as part of the newly urban

middle class affords them access to ample social resources and bridging capitals, thereby granting them enhanced opportunities within the strong connections of a heterogeneous network. This valuable capital enables them to actively engage in and derive satisfaction from their social circles by adhering to prevailing social norms, seeking popularity, and fostering connections with those possessing bonding capitals. On the other hand, a segment of this group remains entrenched within a socio-economic framework associated with the lower class; hence, they continue to exhibit a sense of resistance towards socioeconomic disparities and dominant ideologies imposed by the elite, as they aspire to elevate their socio-economic status. Therefore, the strategies employed in their social media engagements can exemplify their mobilization of social issues and stimulation of non-traditional norms within society.

Lastly, the research findings found that UC participants post their *“beautiful, luxury, and elegant lifestyles”* on their social media profiles due to a purpose of keeping their capitals in their family’ class and cultural resources. I argue that they own linking capitals, which are networks that provide them a wider opportunity within strong ties of broad network, social trust and reciprocity from groups of authority gradients, such as NGOs and state institutions (Putnam, 2001). This is a sort of long-term investment that can build and rebuild social, economic, and physical infrastructure among the community members to exchange a range and scale of financial, technical, informational, and logistical support to each other’s (Pelling and High, 2005). Therefore, this type of linking capital has the potential to enhance the satisfaction of UC participants, encouraging them to remain engaged and entertained within their social circle by embracing current social norms, attending widely

popular events, and intertwining the connections through capturing moments at coffee shops, luxurious restaurants, and trendy locations; additionally, the act of sharing this content on social media can instigate a horizontal comparison among the members of UC participants.

In conclusion, I assert that using social media can potentially lead to horizontal comparisons among peers, intimate friends, and homogenies community due to the belongness and closeness in psychological need. However, social class and capital are underlying foundation to understand how each users judge and compare themselves with others owing to the impact of types of capitals they possess: bonding, bridging, and linking. I still concur with a discussion from my recent research study noted that to express mental health issues on social media is not just an individual problem; it is a social problem due to social pressure and capitalist oppression embedded in social structural problems (Chanvised and Wongkoblaph, 2023). Consequently, to understand how and why each class of participants post and compare themselves with their peers on social media, arguably leading to mental health problems, could be conceptualised through a more nuance lens and ambiguous concept. There is a need for the development of novel and intricate methodologies to comprehend the agency and resistance exhibited by young social media users in the realm of contemporary Thai society. A crucial aspect highlighted is the necessity to conceptualise participants' agency and resistance within the framework of social class, capital, sexuality, race, cultural distinctions, as well as their own identities and discourses. The research argument aims to propose a multifaceted representation of individuals' subjectivities that revolve around temporary and fluid identity practices, rather than simplistic dichotomies between

agency (empowerment) and submission (victimisation). Therefore, it is not possible to make broad generalizations about all individuals from lower class (LC), middle class (MC), and upper class (UC) backgrounds in Thai society acting in a uniform manner; there remains space for them to demonstrate nuanced practices based on their own identities.

Bibliography

Books and Articles

- Appel, M. et al. (2020), "Are Social Media Ruining Our Lives? A Review of Meta-analytic Evidence", *Review of General Psychology*, 24(1): 60-74.
- Baumeister, R. and Leary, M. (1995), "The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation", *Psychological Bulletin*, 117(3): 497.
- Biolcati, R. and Passini, S. (2018), "Narcissism and Self-esteem: Different Motivations for Selfie Posting Behaviors", *Cogent Psychology*, 5(1): 1437012.
- Boonmongkon, P. et al. (2013), "'She met her (boy) friend online': Negotiating Gender Identity and Sexuality among Young Thai Women in Online Space", *Culture, Health & Sexuality*, 15(10): 1162-1174.
- Bottero, W. (2004), *Stratification: Social division and inequality*, London: Routledge.
- _____. (2014), "'Class' in Britain", in *The Palgrave Handbook of Sociology in Britain*, London: Palgrave Macmillan.
- Bourdieu, P. (1983), "The Forms of Capital", in Richardson, J. (ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, New York: Greenwood Press.
- _____. (1984), *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*, London: Routledge & Kegan Paul.
- Boursier, V. et al. (2020), "Selfie-engagement on Social Media: Pathological Narcissism, Positive Expectation, and Body Objectification – Which Is More Influential?", *Addictive Behaviors Reports*, 11: 100263.
- Brailovskaia, J. et al. (2020), "Less Facebook Use – More Well-being and a Healthier Lifestyle? An Experimental Intervention Study", *Computers in Human Behavior*, 108: 106332.
- Burt, R. (2000), "The Network Structure of Social Capital", *Research in Organizational Behavior*, 22: 345-423.
- Chanvised, K. (2022), *The Role of Social Media in Negotiating Gender Identity among Young Thai Women*, unpublished Doctoral dissertation, UCL (University College London).
- Chanvised, K. and Wongkoblap, A. (2023), "Social Media Usage Reflects Depression among Adolescent Users", *Journal of Journalism*, 17(1): 10-68.

- Costa Jr., P. and McCrae, R. (1988), "From Catalog to Classification: Murray's Needs and the Five-factor Model", *Journal of Personality and Social Psychology*, 55(2): 258.
- Crusius, J. et al. (2020), "Envy: An Adversarial Review and Comparison of Two Competing Views", *Emotion Review*, 12(1): 3-21.
- Dickson, K. et al. (2018), *Screen-based Activities and Children and Young People's Mental Health and Psychosocial Wellbeing: A Systematic Map of Reviews*, London: EPPI Centre, Social Science Research Unit, UCL Institute of Education, University College London.
- Dowd, A. et al. (2014), "The Role of Networks in Transforming Australian Agriculture", *Nature Climate Change*, 4(7): 558-563.
- Easterly, W. et al. (2006), "Social Cohesion, Institutions, and Growth", *Economics & Politics*, 18(2): 103-120.
- Ellison, N. and Boyd, D. (2013), "Sociality through Social Network Sites", in Dutton, W. (ed.), *The Oxford Handbook of Internet Studies*, Oxford: Oxford University Press.
- Festinger, L. (1954), "A Theory of Social Comparison Processes", *Human Relations*, 7(2): 117-140.
- Freeman, T. et al. (2007), "Sense of Belonging in College Freshmen at the Classroom and Campus Levels", *The Journal of Experimental Education*, 75(3): 203-220.
- Funatsu, T. and Kagoya, K. (2003), "The Middle Classes in Thailand: The Rise of the Urban Intellectual Elite and Their Social Consciousness", *The Developing Economies*, 41(2): 243-263.
- Gerber, J. et al. (2018), "A Social Comparison Theory Meta-analysis 60+ Years on", *Psychological Bulletin*, 144(2): 177.
- Gibbons, F. and Buunk, B. (1999), "Individual Differences in Social Comparison: Development of a Scale of Social Comparison Orientation", *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(1): 129-142.
- Gilbert, D. et al. (1995), "When Comparisons Arise", *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(2): 227.
- Goldthorpe, J. (2014), "Class and Politics in Advanced Industrial Societies 1", in *Conflicts about Class*, London: Routledge.
- Hakmiller, K. (1966), "Threat as a Determinant of Downward Comparison", *Journal of Experimental Social Psychology*, 1: 32-39.

- Hall, N. (2008), "Self-regulation of Primary and Secondary Control in Achievement Settings: A Process Model", *Journal of Social and Clinical Psychology*, 27(10): 1126-1164.
- Hall, N. and Goetz, T. (2013), *Emotion, Motivation, and Self-regulation: A Handbook for Teachers*, Leeds: Emerald Group Publishing.
- Heckhausen, J. et al. (2010), "A Motivational Theory of Life-span Development", *Psychological Review*, 117(1): 32.
- Hjorth, L. and Hinton, S. (2019), *Understanding Social Media*, New York: Sage.
- Javornik, A. et al. (2022), "'What lies behind the filter?' Uncovering the Motivations for Using Augmented Reality (AR) Face Filters on Social Media and Their Effect on Well-being", *Computers in Human Behavior*, 128: 107-126.
- Jenkins, H. and Ito, M. (2015), *Participatory Culture in a Networked Era: A Conversation on Youth, Learning, Commerce, and Politics*, New Jersey: John Wiley & Sons.
- Kelly, Y. et al. (2018), "Social Media Use and Adolescent Mental Health: Findings from the UK Millennium Cohort Study", *EClinicalMedicine*, 6: 59-68.
- Keyes, C. (2014), *Finding Their Voice: Northeastern Villagers and the Thai State*, Chiangmai: Silkworm Books.
- Klassen, R. and Chiu, M. (2011), "The Occupational Commitment and Intention to Quit of Practicing and Pre-service Teachers: Influence of Self-efficacy, Job Stress, and Teaching Context", *Contemporary Educational Psychology*, 36(2): 114-129.
- Krasnova, H. et al. (2013), "Envy on Facebook: A Hidden Threat to Users' Life Satisfaction?", paper presented in the Conference: International Conference on Wirtschaftsinformatik (WI)At: Leipzig, Germany
- Krause, H. et al. (2021), "Unifying the Detrimental and Beneficial Effects of Social Network Site Use on Self-esteem: A Systematic Literature Review", *Media Psychology*, 24(1): 10-47.
- Kross, E. et al. (2013), "Facebook Use Predicts Declines in Subjective Well-being in Young Adults", *PLoS one*, 8(8): e69841.
- Lee, J. and Sung, Y. (2016), "Hide-and-seek: Narcissism and 'Selfie'-related Behavior", *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 19(5): 347-351.
- Lockwood, P. et al. (2002), "Motivation by Positive or Negative Role Models: Regulatory Focus Determines Who Will Best Inspire Us", *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(4): 854.
- Marin, A. et al. (2015), "Social Capital in Post-disaster Recovery Trajectories: Insights from a Longitudinal Study of Tsunami-impacted Small-scale Fisher Organizations in Chile", *Global Environmental Change*, 35: 450-462.

- Marwick, A. (2013), "Gender, Sexuality, and Social Media", *The Social Media Handbook*, 1: 59-75.
- Marwick, A. and Boyd, D. (2011), "To See and Be Seen: Celebrity Practice on Twitter", *Convergence*, 17(2): 139-158.
- _____. (2014), "Networked Privacy: How Teenagers Negotiate Context in Social Media", *New Media & Society*, 16(7): 1051-1067.
- Marx, K. (1867), *Capital: A Critique of Political Economy, Volume 1, Part 1: The Process of Capitalist Production*, New York: Cosimo.
- Meier, A. and Johnson, B. (2022), "Social Comparison and Envy on Social Media: A Critical Review", *Current Opinion in Psychology*, 45: 101302.
- Mildawani, M. et al. (2022), "A Psychological Model of Competitive Behavior: Social Comparison as a Mediator of the Critical Thinking, Self-efficacy, and Adaptation Ability Prediction among College Students", *Heliyon*, 8(12).
- Mosquera, R. et al. (2020), "The Economic Effects of Facebook", *Experimental Economics*, 23: 575-602.
- Nagata, J. et al. (2021a), "Food Insufficiency and Mental Health in the US during the COVID-19 Pandemic", *American Journal of Preventive Medicine*, 60(4): 453-461.
- _____. (2021b), "Intensity of Home-based Telework and Work Engagement during the COVID-19 Pandemic", *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, 63(11): 907-912.
- Pelling, M. and High, C. (2005), "Understanding Adaptation: What Can Social Capital Offer Assessments of Adaptive Capacity?", *Global Environmental Change*, 15(4): 308-319.
- Portes, A. (1998), "Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology", *Annual Review of Sociology*, 24(1): 1-24.
- Putnam, R. (1994), "Social Capital and Public Affairs", *Bulletin of the American Academy of Arts and Sciences*, 5-19.
- _____. (2001), "Social Capital: Measurement and Consequences", *Canadian Journal of Policy Research*, 2(1): 41-51.
- Putnam, R. et al. (2004), "Using Social Capital to Help Integrate Planning Theory, Research, and Practice: Preface", *Journal of the American Planning Association*, 70(2): 142-192.

- Rahimi, S. et al. (2017), "Upward, Downward, and Horizontal Social Comparisons: Effects on Adjustment, Emotions and Persistence in Teachers". *Interdisciplinary Education and Psychology*, 1(1): 10.
- Rose, J. et al. (2012), "Face It: The Impact of Gender on Social Media Images", *Communication Quarterly*, 60(5): 588-607.
- Rozgonjuk, D. et al. (2019a), "Social Comparison Orientation Mediates the Relationship between Neuroticism and Passive Facebook Use", *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 13(1).
- _____. (2019b), "Fear of Missing Out Is Associated with Disrupted Activities from Receiving Smartphone Notifications and Surface Learning in College Students", *Computers & Education*, 140: 103590.
- Samra, A. et al. (2022), "Social Comparisons: A Potential Mechanism Linking Problematic Social Media Use with Depression", *Journal of Behavioral Addictions*, 11(2): 607-614.
- Schmuck, D. et al. (2019), "'Looking Up and Feeling Down': The Influence of Mobile Social Networking Site Use on Upward Social Comparison, Self-esteem, and Well-being of Adult Smartphone Users", *Telematics and Informatics*, 42: 101240.
- Schreurs, L. et al. (2021), "Exposure to the Positivity Bias and Adolescents' Differential Longitudinal Links with Inspiration and Envy Depending on Social Media Literacy", *Current Psychology*, 7: 1-21
- Szreter, S. and Woolcock, M. (2004), "Health by Association? Social Capital, Social Theory, and the Political Economy of Public Health", *International Journal of Epidemiology*, 33(4): 650-667.
- Takashi, S. (2004), "The Rise of New Urban Middle Classes in Southeast Asia: What Is Its National and Regional Significance?", discussion papers 04011, The Research Institute of Economy, Trade and Industry.
- Taylor, S. and Lobel, M. (1989), "Social Comparison Activity under Threat: Downward Evaluation and Upward Contacts", *Psychological Review*, 96(4): 569-575.
- Thongsawang, S. et al. (2020), "Inequality, Sociocultures and Habitus in Thailand", *SOJOURN: Journal of Social Issues in Southeast Asia*, 35(3): 493-524.
- Tiggemann, M. and Anderberg, I. (2020), "Social Media Is Not Real: The Effect of 'Instagram vs Reality' Images on Women's Social Comparison and Body Image", *New Media & Society*, 22(12): 2183-2199.

- Tiggemann, M. et al. (2019), "Effect of Digital Alteration Information and Disclaimer Labels Attached to Fashion Magazine Advertisements on Women's Body Dissatisfaction", *Body Image*, 30: 221-227.
- Tromholt, M. (2016). "The Facebook Experiment: Quitting Facebook Leads to Higher Levels of Well-being", *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 19(11): 661-666.
- Van Deth, J. and Zmerli, S. (2010), "Introduction: Civiness, Equality, and Democracy — A 'Dark Side' of Social Capital?", *American Behavioral Scientist*, 53(5): 631-639.
- Van Ryzin, M. et al. (2009), "Autonomy, Belongingness, and Engagement in School as Contributors to Adolescent Psychological Well-being", *Journal of Youth and Adolescence*, 38(1): 1-12.
- Verduyn, P. et al. (2020), "Social Comparison on Social Networking Sites", *Current Opinion in Psychology*, 36: 32-37.
- _____. (2021), "The Impact of Social Network Sites on Mental Health: Distinguishing Active from Passive Use", *World Psychiatry*, 20(1): 133.
- Verduyn, P. et al. (2022), "Do Social Networking Sites Influence Well-being? The Extended Active-passive Model", *Current Directions in Psychological Science*, 31(1): 62-68.
- Vogel, R. et al. (2014), "Social Comparison, Social Media, and Self-esteem", *Psychology of Popular Media Culture*, 3(4): 206-222.
- Walker, A. (2012), *Thailand's Political Peasants: Power in the Modern Rural Economy*. Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- Wallace, L. et al. (2017), "How Do You Feel about Your Friends? Understanding Situational Envy in Online Social Networks", *Information & Management*, 54(5): 669-682.
- Warrender, D. and Milne, R. (2020), "Social Media, Social Comparison and Mental Health", *Nursing Times*, 116(3).
- Weber, M. (1947), *Max Weber, The Theory of Social and Economic Organization*, New York: Free Press.
- _____. (1978), *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*, Berkeley: University of California Press.
- Wenninger, H. et al. (2021), "Understanding Envy and Users' Responses to Envy in the Context of Social Networking Sites: A Literature Review", *International Journal of Information Management*, 58: 102303.

- Wickel, T. (2015), "Narcissism and Social Networking Sites: The Act of Taking Selfies", *Elon Journal of Undergraduate Research in Communications*, 6(1).
- Wills, T. (1981), "Downward Comparison Principles in Social Psychology". *Psychological Bulletin*, 90(2): 245-271.
- Wood, J. (1996), "What Is Social Comparison and How Should We Study It?", *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22(5): 520-537.
- Woolcock, M. (2001), "The Place of Social Capital in Understanding Social and Economic Outcomes", *Canadian Journal of Policy Research*, 2(1): 11-17.
- Wright, C. (2005), *Approaches to Class Analysis*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Xu, X. et al. (2014), "An Update of Murrayan Needs: A Pilot Study among American College Students", *Journal of Humanistic Psychology*, 54(1): 45-65
- Yildirim, C. and Correia, A. (2015), "Exploring the Dimensions of Nomophobia: Development and Validation of a Self-reported Questionnaire", *Computers in Human Behavior*, 49: 130-137.
- Yoon, S. et al. (2019), "Is Social Network Site Usage Related to Depression? A Meta-analysis of Facebook – Depression Relations", *Journal of Affective Disorders*, 248: 65-72.
- Young, K. (1998), "Internet Addiction: The Emergence of a New Clinical Disorder", *CyberPsychology & Behavior*, 1(3): 237-244.

Online Media

- Adolescent Brain Cognitive Development (ABCD) Study (2022), "Mental Health Disparities Research", National Institute of Mental Health, retrieved 1 May 2024 from <https://www.nimh.nih.gov/research/research-funded-by-nimh/research-initiatives/adolescent-brain-cognitive-developmentsm-study-abcd-study>
- National Library of Medicine (2015), "Investing in the Health and Well-Being of Young Adults", retrieved 1 May 2024 from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK284791/>
- United Nations (2023), "The 17 Goals", retrieved 1 May 2024 from <https://sdgs.un.org/goals>

เสรีภาพสื่อกับกฎหมายดิจิทัล: ความท้าทายของ ผู้ประกอบการวิชาชีพสื่อกับการปรับตัวในอนาคต

คันธิดา ฉายาวงศ์¹

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการณ์เสรีภาพสื่อกับกฎหมายดิจิทัลในประเทศไทย เทียบกับหลักกฎหมายสากล รับฟังความคิดเห็นจากสื่อมวลชนและผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องความท้าทายในการปฏิบัติงานกับเสรีภาพกับกฎหมายดิจิทัล และสร้างแนวทางในการปรับปรุงกฎหมายดิจิทัลให้เอื้ออำนวยในการปฏิบัติงานของสื่อมวลชน รวมทั้งส่งเสริมเสรีภาพของสื่อให้สอดคล้องกับพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารและกฎหมายดิจิทัลในอนาคต โดยใช้วิธีการศึกษาด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) และการวิเคราะห์เอกสาร (documentary analysis)

ผลการศึกษาพบว่า ความหมาย นิยาม และประเภทของกฎหมายดิจิทัลตามกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมนั้น ยังสร้างความสับสนกับนักวิชาการ นักกฎหมาย นักวิชาชีพสื่อ และยังมีผลกระทบสำหรับผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพสื่อในด้านเสรีภาพกับกฎหมายดิจิทัล เนื่องจากการคุกคามเสรีภาพในวิชาชีพสื่อ ขัดจำกัดทางกฎหมายในการผลิตเนื้อหา และการนำเสนอเนื้อหาที่อาจกระทบต่อภาพลักษณ์ขององค์กรรัฐ และกฎหมายดิจิทัลมีสภาพบังคับทั่วไปไม่เฉพาะสื่อมวลชน ทั้งนี้ควรปรับปรุงกฎหมายดิจิทัลไทยให้ครอบคลุมทุกด้าน ควรควบรวมกับการคุ้มครองลิขสิทธิ์ และควรปรับโทษให้ใกล้เคียงกับประมวล

^{*} วันที่รับบทความ 30 มิถุนายน 2567; วันที่แก้ไขบทความ 24 กันยายน 2567; วันที่ตอบรับบทความ 30 กันยายน 2567

¹ อาจารย์ ดร. กลุ่มวิชาการสื่อสาร คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กฎหมายอาญา ซึ่งในปัจจุบันพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 มีโทษรุนแรงกว่ากฎหมายอาญาในลักษณะการทำความผิดที่คล้ายกัน รวมทั้งพบว่า กฎหมายดิจิทัลถูกใช้เป็นเครื่องมือของรัฐ นอกจากนี้ ยังเสนอแนวทางส่งเสริมเสรีภาพของสื่อให้สอดคล้องกับพัฒนาการเทคโนโลยีของสื่อมวลชน ส่งเสริมความรู้เรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานและเสรีภาพ รวมทั้งส่งเสริมและพิทักษ์ประโยชน์ของผู้ผลิตสื่อ

คำสำคัญ: เสรีภาพสื่อ กฎหมายดิจิทัล วิชาชีพสื่อ สื่อมวลชน

Digital Laws: Challenges in Adjustment of Media Practitioners in the Future

Kantira Chayawong²

Abstract

This research articles aims to study a situation of media freedom and digital law in Thailand compared to principles of international law, to listen to opinions from media professionals and relevant persons about challenges in working with freedom and digital law at present and in the future, and to create a guideline for improving digital laws to facilitate media operations, including creating a guideline for promoting media freedom to be consistent with current development of communication technology and digital laws in the future. The study was conducted based on a qualitative research design. An in-depth interview and document analysis were performed.

The study results revealed as follows: the meaning, definition, and types of digital law according to Ministry of Digital Economy and Society confused academics, lawyers, and media professionals. As for the operations of Thai media, it was found that there has been a challenge in working with freedom and digital laws since there have been threats to media freedom, legal restrictions on content production and presentation that may affect the image of government organizations. Meanwhile, digital laws contain general enforcement, not only the press.

² Lecturer in the Department of Communication Management, Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

In order to improve the digital laws to support the operations of the press, they must be updated to cover all aspects. Digital laws should combine copyright protection and penalties should be adjusted to be similar to those of criminal laws. Today, some laws have harsher penalties than criminal laws based on similar offenses. It was found that digital laws were the government's main tools. In addition, a guideline to promote the freedom of media was proposed to be consistent with the technological development of the press, namely, to promote media freedom to be in harmony with the technological development of the press, knowledge of the fundamental rights and freedom, including promoting and protecting the benefits of media producers.

Keywords: media freedom, digital law, media profession, mass media

ที่มาและความสำคัญ

การพัฒนาของเทคโนโลยีดิจิทัลส่งผลให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และทำให้มีการสื่อสารในโลกออนไลน์เพิ่มมากขึ้น แต่การพัฒนาด้านเทคโนโลยีดิจิทัลที่ก้าวกระโดดนั้น ส่งผลให้เกิดการก่ออาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์หรืออาชญากรรมไซเบอร์ (cybercrime) และการกลั่นแกล้งทางออนไลน์ (cyberbullying) ด้วยการเปลี่ยนแปลงหน้าเว็บไซต์ เพื่อสร้างความเสียหายให้หน่วยงานราชการ หรือเพื่อทำลายระบบสาธารณูปโภคที่สำคัญ เป็นต้น การกระทำเหล่านี้ถือเป็นภัยคุกคามที่ไร้พรมแดน และมีผลกระทบในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของประเทศ (อรรถภพ รอดจินดา, 2566) ส่งผลให้มีคดีดิจิทัลเพิ่มมากขึ้นในสังคม ซึ่งเป็นคดีที่ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่มีการใช้อินเทอร์เน็ตที่เชื่อมต่อและบังคับอุปกรณ์ต่างๆ ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสมองกลฝังตัว (สุรัชพงศ์ ลิกขาบัณฑิต และคณะ, 2561)

เมื่อมีคดีดิจิทัลเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในสังคมปัจจุบัน จึงต้องมีการปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้มีความทันสมัย กล่าวคือ กฎหมายดิจิทัลเป็นเครื่องมือสำคัญที่ต้องปรับเปลี่ยนไปตามสภาพการณ์จริง และต้องมีการปรับปรุงให้มีความทันสมัย และสอดคล้องเทคโนโลยีดิจิทัลในสถานการณ์ปัจจุบัน เนื่องจากประเทศไทยได้มุ่งขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศโดยการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ (digital economy) แต่กระบวนการออกกฎหมาย แก้ไขกฎหมายให้ทันสมัย และเข้ากับสถานการณ์นั้นต้องใช้เวลา รวมทั้งต้องเผชิญกับความท้าทายในรูปแบบการทำความผิดใหม่ๆ ที่คาดไม่ถึง จึงต้องมีมาตรการป้องกันและรับมือกับความเสียหายในอนาคต กฎหมายดิจิทัลจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนแก้ไขอย่างเร่งด่วน ซึ่งส่งผลให้ประชาชนในสังคมยังขาดความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในกฎหมายดิจิทัลที่ปรับแก้ไขใหม่ และมีศัพท์เทคนิคที่เข้าใจยาก

สิ่งเหล่านี้ทำให้การทำงานในวงการสื่อสารมวลชนต้องปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัย และการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้อยู่รอดในสังคมข่าวสารที่มีการแข่งขันสูงมากในปัจจุบัน รวมทั้งต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักการเสรีภาพสื่อและ

กฎหมายดิจิทัล เพื่อใช้ในการปฏิบัติงานทางด้านสื่อและในการรายงานข่าวที่เกี่ยวข้องกับคดีดิจิทัล จึงเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของสื่อมวลชนที่จะต้องทำการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและองค์ความรู้ทางด้านกฎหมายดิจิทัล รวมทั้งกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ขณะที่สื่อมีหน้าที่และบทบาทที่ต้องทำงานหนักเพื่อประชาชน แต่กลับมีรายได้ลดน้อยลงจากการมีคู่แข่งมากขึ้น พฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป ยอดขายหรือยอดค่าโฆษณาที่ลดน้อยลง และยังเป็นกลุ่มวิชาชีพที่ต้องปรับตัวและต้องการความรู้ความเข้าใจกฎหมายดิจิทัลและกฎหมายที่เกี่ยวข้องเช่นเดียวกับประชาชนทั่วไป และจากปรากฏการณ์สื่อใหม่ที่เข้ามามีบทบาทอย่างมากในโลก ทำให้หลายประเทศมีการปรับแก้ไขกฎหมายดิจิทัลและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ในต่างประเทศมีการพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพการณ์สื่อมวลชนในปัจจุบัน ทั้งด้านการพัฒนาเนื้อหาในแพลตฟอร์มและการกำกับดูแลเนื้อหาของแพลตฟอร์มขององค์กรสื่อในโลกออนไลน์ รวมทั้งการเข้ามาควบคุมให้องค์กรสื่อได้รายได้จากเนื้อหาที่อยู่ในโลกออนไลน์ เพื่อให้สื่อมวลชนสามารถปรับตัวและอยู่รอดในยุคดิจิทัล เช่น ในประเทศออสเตรเลีย ได้ออกกฎหมายเพื่อให้บริษัทผู้เป็นเจ้าของ Google และ Facebook ต้องจ่ายเงินให้องค์กรสื่อสำหรับเนื้อหาข่าวที่อยู่บนแพลตฟอร์มของตนเอง ซึ่งนับเป็นกฎหมายฉบับแรกของโลกที่มีเนื้อหาในลักษณะนี้ หลังมีการต่อต้านอย่างรุนแรงจากบริษัทเทคโนโลยีักษ์ใหญ่ในช่วงก่อนหน้านี้ และมีการแก้ไขกฎหมายจนผ่านสภาผู้แทนราษฎรของออสเตรเลีย ซึ่งกฎหมายฉบับดังกล่าวมีชื่ออย่างเป็นทางการว่า “News Media and Digital Platforms Mandatory Bargaining Code” เพื่อจะส่งเสริมให้บรรดาบริษัทเทคโนโลยีักษ์ใหญ่และองค์กรสื่อเจรจาทำข้อตกลงระหว่างกันเกี่ยวกับการจ่ายเงินให้กับองค์กรสื่อ และทำให้ Facebook และ Google มีภาระที่จะต้องลงทุนในเนื้อหาดิจิทัลในระดับท้องถิ่น (พลิชฐ์ คงคุณากรกุล, 2564)

สำหรับประเทศไทย ได้มีกฎหมายดิจิทัล ซึ่งเป็นกฎหมายแห่งราชอาณาจักรไทยที่เกี่ยวข้องกับดิจิทัลโดยตรง ทั้งสิ้น 8 ฉบับ คือ พระราชบัญญัติสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2562 พระราชบัญญัติว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) พระราชบัญญัติ

การพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม พ.ศ. 2560 พระราชบัญญัติสภาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2562 พระราชบัญญัติการบริหารงานและการให้บริการภาครัฐผ่านระบบดิจิทัล พ.ศ. 2562 พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) พระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ พ.ศ. 2562 พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 รวมทั้งพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2553 (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, 2563) ซึ่งกฎหมายดังกล่าวยังไม่ทันสมัย และไม่สอดคล้องกับการปฏิบัติงานของสื่อสังคมดิจิทัล ยกตัวอย่างกรณี การเสนอข่าวที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลส่วนบุคคลในสื่อสังคมนั้น ไม่ใช่มีเพียงองค์กรสื่อมวลชนขนาดใหญ่เท่านั้นที่เสนอข้อมูล แต่มีสื่อขนาดเล็ก นักข่าว นักข่าวพลเมือง และบุคคลทั่วไปที่ทำหน้าที่รายงานข่าว ย่อข่าว สรุปข้อมูลเพื่อรายงานสถานการณ์ในสื่อสังคม แต่ในข้อยกเว้นของพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 มาตรา 4 ของพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 ได้ระบุไว้ว่า “กฎหมายนี้ไม่ใช้บังคับแก่... (3) บุคคลหรือนิติบุคคลซึ่งใช้หรือเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลที่ทำการเก็บรวบรวมไว้เฉพาะ เพื่อกิจการสื่อมวลชน งานศิลปกรรม หรืองานวรรณกรรม อันเป็นไปตามจริยธรรมแห่งการประกอบวิชาชีพ หรือเป็นประโยชน์สาธารณะเท่านั้น” นำไปสู่การตั้งคำถามว่า “ใครเป็นสื่อมวลชนบ้าง” ซึ่งยังไม่มีนิยามที่ชัดเจน จึงจำเป็นต้องปรับปรุงกฎหมายดิจิทัลให้ทันสมัย

นอกจากนี้ ยังพบปัญหาในการศึกษาระบบสภาพบังคับและบทลงโทษของกฎหมายไทย อันประกอบไปด้วยกฎหมายอาญา กฎหมายแพ่ง และกฎหมายปกครอง ซึ่งสื่อยังไม่เข้าใจสภาพบังคับและบทลงโทษของกฎหมายดิจิทัลแต่ละฉบับ เช่น พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2553 ซึ่งให้อำนาจหน้าที่ของ กสทช. ในการดำเนินคดีตามกฎหมาย เมื่อมีผู้ฝ่าฝืนกฎหมาย ประกาศ หรือคำสั่งของ กสทช. หรือเจ้าหน้าที่ กสทช. ผู้มีอำนาจใน

เรื่องนั้น สำนักงาน กสทช. ในฐานะหน่วยงานธุรการมีอำนาจหน้าที่ตรวจสอบ ติดตาม รับและพิจารณาเรื่องร้องเรียน เกี่ยวกับการใช้คลื่นความถี่ การประกอบกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ กิจการโทรคมนาคม และวิทยุคมนาคม เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวหรือเสนอความเห็นต่อ กสทช. ตามพระราชบัญญัติองค์การจัดสรร คลื่นความถี่ฯ พ.ศ. 2553 มาตรา 57 โดยสำนักงาน กสทช. จะดำเนินการรวบรวมข้อเท็จจริง ข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และข้อเสนอกับเรื่องดังกล่าว เพื่อให้มีการระงับการกระทำที่ฝ่าฝืนหรือแก้ไขปรับปรุง หรือปฏิบัติให้ถูกต้อง โดยการดำเนินการมีหลายรูปแบบในการบังคับและการลงโทษ ซึ่งสามารถนำสภาพบังคับ และบทลงโทษ ได้แก่ ความรับผิดทางอาญา ความรับผิดทางแพ่ง และความรับผิดทางปกครองมาใช้ (ทรงพล สงวนจิตร, 2560)

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาในหัวข้อ *เสรีภาพของสื่อกับกฎหมายดิจิทัล: ความท้าทายของผู้ประกอบวิชาชีพสื่อในการปรับตัวในอนาคต* เพื่อเป็นแนวทางเสนอปรับแก้กฎหมายดิจิทัลให้มีความทันสมัย และสอดคล้องกับการปฏิบัติงานของสื่อในสังคมยุคดิจิทัล โดยต้องมีการปรับเปลี่ยนทัศนคติ ซึ่งจากเดิมที่แก้ไขกฎหมายจากสถานการณ์ปัจจุบันและปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนั้นไปสู่การคาดการณ์ในอนาคต โดยคำนึงถึงการใช้และปัญหาจากเทคโนโลยีดิจิทัลในอนาคต เพราะเทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกระบวนการในการออกกฎหมายและแก้ไขกฎหมายมีความขั้นตอนที่ต้องใช้เวลา นอกจากนี้ยังเพื่อเป็นแนวทางส่งเสริมและสร้างแนวทางในการคุ้มครองเสรีภาพของสื่อให้สอดคล้องกับหลักสากลของเสรีภาพของสื่อ เพื่อป้องกันการบังคับใช้กฎหมายดิจิทัลที่ไม่เป็นธรรมและกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพสื่อจากเจ้าหน้าที่ รวมทั้งพัฒนาเสรีภาพของสื่อในการรายงานข่าวและนำเสนอเนื้อหาทางสื่อดิจิทัล และเป็นแนวทางต่อยอดไปสู่สื่อทุกแขนงในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพการณ์เสรีภาพสื่อกับกฎหมายดิจิทัลในประเทศไทย เปรียบเทียบกับหลักกฎหมายสากล

2. เพื่อรับฟังความคิดเห็นจากสื่อมวลชนและผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องความท้าทายในการปฏิบัติงานกับเสรีภาพกับกฎหมายดิจิทัลในปัจจุบันและในอนาคต
3. เพื่อสร้างแนวทางในการปรับปรุงกฎหมายดิจิทัลให้อื้ออำนวยในการปฏิบัติงานของสื่อมวลชน
4. เพื่อสร้างแนวทางในการส่งเสริมเสรีภาพของสื่อให้สอดคล้องกับพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารในปัจจุบันและกฎหมายดิจิทัลในอนาคต

ขอบเขตการศึกษา

ในโครงการวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยเริ่มเก็บข้อมูลจากเอกสาร และมีการสัมภาษณ์เชิงลึก ช่วงเวลาตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2566-29 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2567 โดยเก็บรวบรวมความคิดเห็นจากผู้ปฏิบัติงานในองค์กรสื่อมวลชนหรือบุคลากรในองค์กรวิชาชีพสื่อในสื่อโฆษณา สื่อวิทยุและโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อภาพยนตร์ สื่อออนไลน์ และสื่อสังคม ที่มีประสบการณ์การทำงานสื่อมาแล้วไม่น้อยกว่า 1 ปี รวมทั้งนักวิชาการ และนักกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

วิธีการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ได้ศึกษาด้วยระเบียบวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ที่เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และใช้วิธีเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ซึ่งรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 5 กลุ่ม โดยมีจำนวนทั้งสิ้น 14 คน ที่มีแนวทางการเลือกกลุ่มตัวอย่างได้ ดังนี้

- กลุ่มที่ 1: ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรสื่อมวลชนหรือสื่อออนไลน์ ในสาขาวิชาชีพสื่อโฆษณา สื่อวิทยุและโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อภาพยนตร์ สื่อออนไลน์ หรือสื่อสังคม ที่มีประสบการณ์การทำงานสื่อมาแล้วไม่น้อยกว่า 1 ปี จำนวน 6 คน
- กลุ่มที่ 2: บุคลากรในองค์กรวิชาชีพสื่อที่มีประสบการณ์ในการทำงานในสภาวិชาชีพสื่อมาแล้วไม่น้อยกว่า 1 ปี จำนวน 2 คน

กลุ่มที่ 3: นักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับสื่อที่มีประสบการณ์ในด้านวิชาการที่เกี่ยวข้องกับสื่อมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 2 คน

กลุ่มที่ 4: นักวิชาการและนักกฎหมายที่มีประสบการณ์ในด้านวิชาการหรือเป็นนักกฎหมายมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 2 คน

กลุ่มที่ 5: นักการเมืองผู้ซึ่งมีอำนาจและหน้าที่ในการออกกฎหมายที่มีประสบการณ์ในทางการเมืองไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 2 คน

ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามแบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) จากนั้นนำเนื้อหาที่ได้บันทึกมาทำการถอดความ โดยสังเกตคำพูด น้ำเสียง อากัปกิริยาและท่าทีของผู้ให้สัมภาษณ์ในขณะที่ทำการสัมภาษณ์ และมาจัดระบบด้วยการแจกแจง การตีความและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อนำมาสังเคราะห์และจัดกลุ่มข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่

ส่วนการวิเคราะห์เอกสาร (documentary analysis) คณะผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากกฎหมายไทยและกฎหมายสากล ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ระเบียบ เอกสารตำราต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายดิจิทัล และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนข่าวและคดีที่เกี่ยวข้อง

ในโครงการวิจัยนี้ ใช้การตรวจสอบข้อมูลด้วยการตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน และศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งเอกสาร เพื่อความแน่นอนว่า ข้อมูลถูกต้องตรงกันและเหมาะสมหรือไม่

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สามารถนำไปส่งเสริมเสรีภาพของสื่อให้สอดคล้องกับพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารในปัจจุบันและกฎหมายดิจิทัลในอนาคต

2. สามารถนำไปสร้างแนวทางในการสร้างเครือข่ายร่วมในองค์กรวิชาชีพมีบทบาทในการแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานสื่อให้สอดคล้องกับเสรีภาพสื่อมากยิ่งขึ้น

3. สามารถสะท้อนความคิดเห็นและเป็นพื้นที่ในการสื่อสารระหว่างผู้ปฏิบัติงานสื่อมวลชน นักวิชาการ องค์กรวิชาชีพ และผู้ออกกฎหมายและนโยบาย ได้มีความเข้าใจกันและหาแนวทางร่วมกันในการส่งเสริมเสรีภาพของสื่อให้สอดคล้องกับพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารในปัจจุบันและกฎหมายดิจิทัลในอนาคต

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพสื่อ

สิทธิและเสรีภาพสื่อมีความสำคัญต่อการปฏิบัติหน้าที่ของสื่อ ทั้งนี้สำหรับเสรีภาพสื่อหรือประชาชน เป็นสิทธิพื้นฐานที่สมควรได้รับการปกป้องคุ้มครอง สอดคล้องกับหลักการ “เสรีภาพสื่อคือเสรีภาพประชาชน” ที่องค์กรวิชาชีพสื่อได้ยึดเป็นหลักปฏิบัติมาโดยตลอดเช่นกัน (สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย, 2566)

ในระดับโลก มีหลักกฎหมายสากลด้านกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพ คือ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights [UDHR]) เพื่อมาปรับใช้ในการสร้างกรอบและแนวทางเสรีภาพของสื่อในประเทศไทยได้

จากเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2491 (ค.ศ. 1948) ที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติ สมัยสามัญ สมัยที่ 3 ได้มีข้อมติรับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งถือเป็นเอกสารประวัติศาสตร์ในการวางรากฐานด้านสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศฉบับแรกของโลก โดยมีข้อที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพ คือ ข้อที่ 19 ที่ว่า “ทุกคนมีสิทธิในอิสรภาพแห่งความเห็นและการแสดงออก ทั้งนี้ สิทธินี้รวมถึงอิสรภาพที่จะถือเอาความเห็นโดยปราศจากการแทรกแซง และที่จะแสวงหา รับ และส่งข้อมูลข่าวสารและข้อคิดผ่านสื่อใด และโดยไม่คำนึงถึงพรมแดน” (กรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ, 2551)

อย่างไรก็ตาม แม้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนจะมีหลักในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ทว่า ก็มีข้อจำกัดเช่นเดียวกัน

ตามความในข้อ 29 (2) ในการใช้สิทธิและอิสรภาพของตน ทุกคนจะต้องอยู่ภายใต้ข้อจำกัด เพียงเท่าที่มีกำหนดไว้ตามกฎหมายเท่านั้น เพื่อวัตถุประสงค์ของการได้มาซึ่งการยอมรับและการเคารพสิทธิและอิสรภาพอันควรของผู้อื่น และเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการอันสมควรทางด้านศีลธรรม ความสงบเรียบร้อยของประชาชน และสวัสดิการทั่วไปในสังคมประชาธิปไตย (กรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ, 2551)

จากสถานการณ์ทางการเมืองของไทยที่ทำทลายระบอบประชาธิปไตย และมีความผันผวนจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ยังขาดเสถียรภาพ ส่งผลให้การทำหน้าที่สื่อมวลชนจึงต้องมีความระมัดระวังมากขึ้นตามไปด้วย เป็นความท้าทายในวิชาชีพในการมีเสรีภาพในการปฏิบัติหน้าที่ในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารโดยปราศจากการแทรกแซง

แนวคิดเกี่ยวกับกฎหมายดิจิทัล

ตามความหมายตรงตัวของกฎหมายดิจิทัล หมายถึง กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบันทึกภาพหรือเสียงในระบบตัวเลข แต่สำหรับกฎหมายดิจิทัลของไทยนั้น เป็นกฎหมายแห่งราชอาณาจักรไทยที่เกี่ยวข้องกับดิจิทัลโดยมี 8 ฉบับ คือ พระราชบัญญัติสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2562 พระราชบัญญัติว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) พระราชบัญญัติการพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม พ.ศ. 2560 พระราชบัญญัติสภาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2562 พระราชบัญญัติการบริหารงานและการให้บริการภาครัฐผ่านระบบดิจิทัล พ.ศ. 2562 พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) พระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ พ.ศ. 2562 พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 รวมทั้งพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2553

นอกจากนี้ กฎหมายดิจิทัลในปัจจุบันยังเป็นกฎหมายและกฎระเบียบที่ควบคุมการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งกำลังดำเนินการพัฒนาและประสบความสำเร็จในสหรัฐอเมริกา โดยมีความท้าทายใหม่บางประการที่เกิดจากการเติบโตอย่างรวดเร็ว และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่เพิ่มมากขึ้น รวมถึงอาจส่งผลกระทบต่อการทำงานของสื่อในปัจจุบันและในอนาคต ทั้งนี้ แนวคิดพื้นฐานและลักษณะเฉพาะของการใช้กฎหมายดิจิทัลไทยนั้นอิงตามกฎหมายของสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร ญี่ปุ่น สิงคโปร์ รัสเซีย และประเทศอื่นๆ อีกมากมาย

ทฤษฎีอำนาจนิยม (Authoritarian Theory)

ระบอบอำนาจนิยมเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ เพื่อตอบสนองต่อวิกฤตการณ์ทางการเมืองของรัฐ ลักษณะเด่นของระบอบอำนาจนิยมคือการปกครองแบบเผด็จการโดยชนชั้นสูง ซึ่งบางครั้งก็มีการเคารพบุคคลอื่น โดยอำนาจนิยมเป็นการตอบสนองต่อการแบ่งขั้วทางสังคม ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ และความไม่มั่นคงในระดับนานาชาติ โดยทั่วไปแล้ว ระบอบอำนาจนิยมจะใช้อำนาจอธิปไตยผ่านการปกครองแบบพรรคเดียว และอาจต้องอาศัยกองกำลังทหารเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย ระบอบอำนาจนิยมอาจกลายเป็นการผูกขาดเบ็ดเสร็จเนื่องจากระบอบนี้มักเสนอทางเลือกระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและประชาธิปไตยทางการเมือง และเคยเป็นประตูสู่ระบอบประชาธิปไตย เมื่อเกิดความสงบเรียบร้อยทางการเมือง และคาดว่าจะมีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจในระยะยาว (Bedeski, 2009)

ระบอบอำนาจนิยมคือทฤษฎีและระบอบการปกครองที่มักเชื่อมโยงกับระบอบเผด็จการ ซึ่งตรงกันข้ามกับระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้ อำนาจนิยมคือหลักการที่ตั้งอยู่บนการเชื่อฟังอำนาจ และต่อต้านการปกครองตนเองของปัจเจกบุคคลทั้งทางความคิดและการกระทำ ในฐานะรูปแบบหนึ่งของการปกครองโดยรวมอำนาจไว้ที่ผู้นำหรือกลุ่มชนชั้นนำกลุ่มเล็กๆ ทั้งนี้ อำนาจนิยมเป็นกรอบแนวคิดของเผด็จการสมัยใหม่ และบางครั้งมีการใช้คำทั้งสองคำสลับกัน คำหลังเป็นรูปแบบของรัฐบาลที่บุคคลหนึ่งหรือกลุ่มชนชั้นนำขนาดเล็กใช้อำนาจเด็ดขาดโดยมีข้อจำกัดตามรัฐธรรมนูญเพียงเล็กน้อยหรือไม่มีเลย โดยคำนี้มีที่มาจาก

เผด็จการของสาธารณรัฐโรมัน ซึ่งมีผู้นำชั่วคราว ที่ได้รับอำนาจพิเศษเพื่อจัดการกับสถานการณ์ฉุกเฉินของรัฐ ในศตวรรษที่ 20 โดยใช้การเผด็จการที่อ้างอำนาจพิเศษเพื่อจัดการกับวิกฤตของรัฐและใช้อำนาจเผด็จการ โดยใช้การบังคับ การก่อการร้าย และการปราบปรามเพื่อยึดอำนาจ และใช้การโฆษณาชวนเชื่อสมัยใหม่เพื่อรักษาการสนับสนุนจากประชาชน อย่างไรก็ตาม อำนาจนิยมเป็นชุดลักษณะการวิเคราะห์ ในขณะที่เผด็จการเป็นรูปแบบของรัฐบาลซึ่งแสดงลักษณะอำนาจนิยม โดยการเผด็จการอาจเป็นเผด็จการหรือเผด็จการเบ็ดเสร็จ

ทั้งนี้ ระบอบการเมืองแบบอำนาจนิยมเป็นระบอบที่เสรีภาพส่วนบุคคลอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐอย่างสมบูรณ์ โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่บุคคลคนเดียวหรือกลุ่มเล็กๆ ที่ต้องรับผิดชอบต่อประชาชนตามรัฐธรรมนูญ ดังที่ Almond and Powell (1996 cited in Bedeski, 2009) อธิบาย รัฐบาลแบบอำนาจนิยมคือ “รัฐบาลที่รวมอำนาจบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการไว้ด้วยกัน และตัวแทนของรัฐบาลไม่ได้รับเลือกในการเลือกตั้งที่มีการแข่งขันกันของประชาชน” ประเทศเผด็จการอุตสาหกรรมสามารถจำแนกได้เป็นประเภทหัวรุนแรงหรืออนุรักษนิยมแบบจำลองโซเวียตที่นำมาปรับใช้ในยุโรปตะวันออกเป็นตัวอย่างของรูปแบบเผด็จการแบบหัวรุนแรง เมื่อรัฐเผด็จการคอมมิวนิสต์พัฒนาขึ้น พวกเขาสามารถใช้ “แนวทางเผด็จการที่ควบคุมแรงกดดันและการประท้วงของประชาชนด้วยวิธีการปราบปราม และจัดการการลงทุนและการกระจายเพื่อผลประโยชน์ของการเติบโตทางเศรษฐกิจ” (Bedeski, 2009)

สำหรับประเทศไทย มีความเคยชินอยู่กับระบอบอำนาจนิยม แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงความคิดและรับเอาระบอบประชาธิปไตย รวมทั้งกรอบแนวคิดเสรีนิยมจากชาติตะวันตกมาปรับ จนกลายเป็นอำนาจนิยมแบบแข่งขัน (competitive authoritarianism) ซึ่งก็คือ ระบอบการปกครองแบบอำนาจนิยมแบบแข่งขัน ระบบดังกล่าวมีสถาบันประชาธิปไตยที่มีความสำคัญ และมีการใช้อำนาจในทางที่ผิดอย่างร้ายแรง ซึ่งก่อให้เกิดการแข่งขันในการเลือกตั้งจริง แต่ไม่ยุติธรรม ปัจจุบันระบอบอำนาจนิยมแบบแข่งขันยังคงมีอยู่และดำรงอยู่ต่อไปโดยเกิดขึ้นในช่วงหลังสงครามเย็น โดยการนำระบบอำนาจนิยมแบบแข่งขันมา

สร้างภาพลักษณ์ให้เป็นประชาธิปไตย เช่น เปรู สโลวาเกีย และได้หวัน ในขณะที่ระบอบการปกครองอื่นๆ กลายเป็นระบอบอำนาจนิยมแบบเต็มรูปแบบ เช่น เบลารุส กัมพูชา และรัสเซีย ยังมีประเทศอื่นๆ รวมทั้งแอลเบเนีย และยูเครน ที่สลับไปมาระหว่างประชาธิปไตยและการปกครองแบบอำนาจนิยมแบบแข่งขัน โดยรวมแล้วประเทศที่มีระบอบอำนาจนิยมแบบแข่งขันยังคงเหลืออยู่ค่อนข้างมาก (Levitsky and Way, 2020)

ทฤษฎีว่าด้วยความรับผิดชอบทางสังคม (The Social Responsibility Theory)

สื่อมวลชนมีหน้าที่และความรับผิดชอบทางสังคมที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ในบทบาทและหลักจริยธรรมของสื่อ โดยมีอิสระในการนำเสนอข้อมูลข่าวสาร และยึดประโยชน์สาธารณะเป็นหลัก โดยมีความตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคม ในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว หรือถูกครอบงำด้วยอำนาจรัฐ

ทฤษฎีว่าด้วยความรับผิดชอบทางสังคม (the social responsibility theory) ของ Theodor Peterson (1973 อ้างถึงใน สภาการสื่อมวลชนแห่งชาติ, 2562) เป็นทฤษฎีที่ทำให้สื่อมวลชนตระหนักในบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองมากขึ้น โดยมีจรรยาบรรณทางวิชาชีพเป็นกรอบหรือเสาหลักในการทำงาน มีหลักการพื้นฐาน 3 ประการ คือ (1) ให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการมีส่วนร่วมและเลือกรับข่าวสาร (2) สื่อต้องมีอิสรภาพ และเสรีภาพในการนำเสนอข่าว (3) สื่อต้องตระหนักถึงประโยชน์ที่สังคมจะได้รับสำหรับบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนภายใต้ทฤษฎีนี้มีรายละเอียดดังนี้ (สภาการสื่อมวลชนแห่งชาติ, 2562)

ด้านที่ 1 การเมือง ทำหน้าที่ในการเสนอข่าวสาร และข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่างๆ ของส่วนรวมส่งเสริมกระบวนการทางประชาธิปไตย เพื่อให้ประชาชนมีความสามารถในการปกครองตนเอง ปกป้องรักษาสหิทธิของปัจเจกบุคคลโดยทำหน้าที่เป็นผู้ตรวจตราและควบคุมรัฐบาล

ด้านที่ 2 เศรษฐกิจ ทำหน้าที่ให้บริการสื่อโฆษณาต่างๆ ด้วยความถูกต้อง ไม่เกินจริง

ด้านที่ 3 สังคม ทำหน้าที่ให้ความบันเทิงที่คัดเลือกมาแล้วว่ามีคุณภาพ หลีกเลี่ยงการนำเสนอข่าวที่อาจนำไปสู่การก่ออาชญากรรม ความรุนแรง ความไม่สงบ หรือความแตกแยกในสังคม และสามารถสะท้อนความคิดเห็นที่แตกต่าง รวมทั้งเปิดโอกาสให้ฝ่ายตรงข้ามได้ใช้สิทธิโต้ตอบ (เทียนทิพย์ เดียวกั, 2559)

อย่างไรก็ตาม ภายใต้บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของสื่อมวลชนนี้ สื่อก็ต้องมีการกำกับดูแลตัวเอง ภายใต้กรอบของกฎหมายและจรรยาบรรณในวิชาชีพ แสดงความเป็นกลางในการนำเสนอข้อมูลข่าวสาร และสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายของสังคมในเรื่องความคิด มุมมองอย่างเป็นธรรม (สภาการสื่อมวลชนแห่งชาติ, 2562)

ทั้งนี้ จากความเห็นทางวิชาการของ พัทธราภา เอื้ออมรวันิช (2560) ในเรื่อง *สื่อมวลชน: เสรีภาพและความรับผิดชอบ* มองว่า การนำเสนอการทำงานของสื่อมวลชนในสถานการณ์ปัจจุบันภายใต้เสรีภาพและความรับผิดชอบของสื่อมวลชน โดยสื่อมวลชนถือได้ว่าเป็นฐานันดรที่ 4 ของสังคม โดยคำว่าฐานันดรนั้นหมายถึง ลำดับในการกำหนดชั้นของบุคคลตามยศหรือบรรดาศักดิ์ ซึ่งแต่ละฐานันดรล้วนแล้วแต่มีสิทธิพิเศษในสังคมและอำนาจในการบัญญัติกฎหมาย เมื่อสื่อมวลชนถูกขนานนามว่า เป็นฐานันดรที่ 4 สื่อมวลชนก็ย่อมจะถูกนับว่าเป็นผู้มีอำนาจด้วยเช่นกัน โดยสื่อมวลชนถูกคาดหวังจากสังคมในการทำหน้าที่เสนอข่าวสารที่คนส่วนใหญ่ให้ความสนใจ ฟังตระหนักในการเป็นสื่อมวลชนที่ดี คือ มีความรับผิดชอบในการสื่อข่าว สื่อมวลชนจะต้องมีหน้าที่ในการเป็นสุนัขเฝ้ายามเป็นนายทหารข่าวสาร กลั่นกรองข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง เป็นข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม สื่อมวลชนไม่ว่าจะเป็นสื่อดั้งเดิมหรือสื่อใหม่ ต่างก็มีสิทธิและเสรีภาพอันชอบธรรมในการรายงานข่าวสารเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมให้ผู้รับสารทราบ แต่การรายงานข่าวของสื่อมวลชนกลับยังได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ถึงเสรีภาพและความรับผิดชอบอยู่บ่อยครั้ง ดังเช่นกรณีการทำข่าวการเสียชีวิตของดาราราย ปอ ทฤษฎี สหวงษ์ หรือการถ่ายทอดสดกรณีการจับกุมผู้ที่ก่อเหตุยิง

เพื่อนร่วมงานเสียชีวิต ซึ่งการถูกวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ กลับยังไม่มีหนทางที่ชัดเจน ในการแก้ไขปัญหา จนกลายเป็นปัญหาเรื้อรังของสื่อในปัจจุบัน ดังนั้นจึงต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และภาคประชาชน เพื่อให้สื่อมวลชนมีเสรีภาพเป็นพื้นฐาน

แนวคิดเกี่ยวกับสื่อดิจิทัล

สื่อดิจิทัลเป็นสื่อที่ได้รับความนิยมมากในสังคมปัจจุบัน ซึ่งเป็นยุคที่มีการสื่อสารที่สะดวกและไร้พรมแดน ทั้งนี้ สื่อสังคมยังช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในภาคธุรกิจและภาครัฐ นำมาเป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารกับประชาชน โดยสื่อดิจิทัล (digital media) หมายความว่า สื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่มีการนำข้อมูลในโลก “จริง” ที่มนุษย์สามารถเข้าใจและรับรู้ได้โดยการแปลรหัส เข้าสู่โลกดิจิทัลที่เป็นกระบวนการที่ซับซ้อน มีรูปแบบอย่างรวดเร็ว ง่ายตาย และสามารถนำข้อมูลดิจิทัลนั้นกลับมาแสดงใหม่ในรูปแบบที่มนุษย์สามารถรับรู้และเข้าใจได้อีกในรูปแบบภาพ เสียง ข้อความ คลิปวิดีโอ การสร้างหรือบันทึกในรูปแบบดิจิทัล จนถึงตอนที่ถูกส่งไปยังผู้รับสารเป็นการเผยแพร่และการกระจายสื่อโดยผู้ใช้สื่อสามารถกำหนดได้ด้วยตนเอง อีกทั้งข้อมูลที่สามารถปรับเปลี่ยนแก้ไขได้ตลอดเวลาเ็นข้อมูลที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันได้อีกด้วย

สื่อดิจิทัลยังรวมถึงสื่อที่เข้ารหัสในรูปแบบที่เครื่องอ่านได้ สื่อดิจิทัลเป็นสื่อที่สามารถสร้าง ดู แก้ไข สื่อสาร หรือเก็บรักษาไว้บนอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ดิจิทัล ซึ่งได้แก่ ซอฟต์แวร์ วิดีโอดิจิทัล รูปภาพ เว็บเพจ ฐานข้อมูล เสียงดิจิทัล และอื่ๆ สื่อดิจิทัลนั้นตรงข้ามกับสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อแบบดั้งเดิมหรือแบบแอนะล็อกอื่นๆ บทความนี้พยายามที่จะติดตามผลกระทบของสื่อดิจิทัลที่มีต่อสังคมในรูปแบบต่างๆ ของสื่อดิจิทัล หลักสูตรการวิจัยนี้จะติดตามผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัล (Das, 2020)

ทั้งนี้ สื่อดิจิทัลได้รับอิทธิพลจากความชื่นชอบของผู้ใช้ เช่น แพลตฟอร์มรูปแบบใหม่จะช่วยให้ผู้รับสื่อค้นพบสิ่งที่ตัวเองชื่นชอบหรือสนใจผ่านเนื้อหาหรือจัดการเนื้อหาในปริมาณที่เหมาะสม หรืออาจดึงข้อมูลที่ต้องการได้อย่างรวดเร็ว ด้วยการใช้คำค้นหาซึ่งอ้างอิงหรือเชื่อมโยงถึงกัน ซึ่งเรื่องนี้แตกต่างอย่างมากเมื่อ

เทียบกับสื่อดั้งเดิม รวมถึงรูปแบบแพลตฟอร์มใหม่ๆ และการเผยแพร่สื่อที่แทบจะไร้ขีดจำกัด ซึ่งเป็นสิ่งที่เราเข้าใจได้ดีจากประสบการณ์ที่มีระหว่างยุคของสื่อดั้งเดิมและยุคของสื่อดิจิทัล โดยในยุคของสื่อดั้งเดิมนั้น ผู้ผลิตสื่อและผู้เผยแพร่ข้อมูลเคยสามารถกำหนดสิ่งที่ต้องการให้ผู้ชมรับชมได้ ผ่านการจัดผังรายการวิทยุหรือโทรทัศน์ (Feldman, 2015)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาได้รวบรวมและจัดกลุ่มงานวิจัย ดังนี้

งานวิจัยเกี่ยวกับเสรีภาพสื่อ

จากการศึกษาของ บุญนำ โสภานุทก (2548) เรื่อง *เสรีภาพในการเสนอข่าวและการแสดงความคิดเห็นของสื่อมวลชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540* พบว่า เสรีภาพในการเสนอข่าวและการแสดงความคิดเห็นของสื่อมวลชนมีแนวความคิดตามกฎหมายธรรมชาติ ถือว่าเป็นสิทธิมนุษยชนประการหนึ่ง ที่รัฐควรให้การรับรองและคุ้มครอง ซึ่งในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 19 ก็ได้รับรองว่า มนุษย์ทุกคนย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก ในรัฐเสรีประชาธิปไตยทั้งหลายต่างก็ยอมรับว่า สิทธิเสรีภาพดังกล่าวเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างหนึ่งอันควรได้รับการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เห็นได้ว่า ประเทศไทยก็ได้นำแนวความคิดและหลักการดังกล่าวมาบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งสอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และเป็นหลักการที่สำคัญต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพื่อเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพให้แก่สื่อมวลชน แม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับในอดีตและฉบับปัจจุบันจะได้ให้การรับรองเสรีภาพในการเสนอข่าวและแสดงความคิดเห็นแก่สื่อมวลชนไว้ก็ตาม แต่ปรากฏว่า สื่อมวลชนยังคงถูกแทรกแซงและลิดรอนสิทธิเสรีภาพ โดยกฎหมายที่มีเนื้อหาเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพในการเสนอข่าวและแสดงความคิดเห็นของสื่อมวลชน ซึ่งเป็นการขัดหรือแย้งหรือไม่สอดคล้องต่อรัฐธรรมนูญ และในขณะเดียวกัน สื่อมวลชนอาจ

จะใช้เสรีภาพของตนไปละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพของปัจเจกชน และอาจมีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของสาธารณะได้

ทั้งนี้ เมื่อมีรัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ. 2560 ได้มีการปรับแก้ไขในเรื่องเสรีภาพสื่อ โดยจากการศึกษาของ สมโภชน์ ไตรักษา (2564) เรื่อง *รัฐธรรมนูญ ปี 2560 สื่อมวลชนกับความท้าทายประชาธิปไตยบนทางสองแพร่ง* พบว่า สำหรับประเทศไทย เสรีภาพการแสดงออกได้รับการคุ้มครองไว้ในกฎหมายสูงสุดอย่างรัฐธรรมนูญ และเมื่อเปรียบเทียบกับรัฐธรรมนูญถาวรสามฉบับตั้งแต่ปี 2540 พบว่า รัฐธรรมนูญ 2560 ตัดความเป็นส่วนตัว-สิทธิครอบครัว-สุขภาพจิต จากข้อยกเว้นการใช้เสรีภาพการแสดงความคิดเห็น ตัดการคุ้มครองการสอน อบรม วิจัย จากเสรีภาพทางวิชาการ และการรับรองเสรีภาพของสื่อกว้างๆ ว่า “บุคคลที่ประกอบวิชาชีพสื่อมวลชน”

รัฐธรรมนูญ 2540 ถึงปัจจุบัน ล้วนรับรองหลักการ “เสรีภาพสื่อ” เอาไว้ แตต่างกันในเรื่องละเอียด โดยรัฐธรรมนูญ 2560 บัญญัติในมาตรา 35 ระบุว่า “บุคคลที่ประกอบวิชาชีพสื่อมวลชนย่อมมีเสรีภาพในการเสนอข่าวหรือแสดงความคิดเห็นตามจริยธรรมแห่งวิชาชีพ” จากเดิม รัฐธรรมนูญ 2540 บัญญัติรับรองเสรีภาพสื่อในมาตรา 41 ระบุว่า “พนักงานหรือลูกจ้างของเอกชนที่ประกอบกิจการหนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง หรือวิทยุโทรทัศน์ ย่อมมีเสรีภาพในการเสนอข่าว และแสดงความคิดเห็นภายใต้ข้อจำกัดตามรัฐธรรมนูญ โดยไม่ตกอยู่ภายใต้อาณัติของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือเจ้าของกิจการนั้น แต่ต้องไม่ขัดต่อจรรยาบรรณแห่งการประกอบวิชาชีพ” ซึ่งรัฐธรรมนูญ 2550 บัญญัติไว้เหมือนกัน แต่เพิ่มคำว่า “หรือสื่อมวลชนอื่น” เข้าไปหลังวิทยุโทรทัศน์ เพื่อขยายความรับรองเสรีภาพสื่อในกิจการสื่ออื่นๆ ขณะที่รัฐธรรมนูญ 2560 ใช้ข้อความว่า “บุคคลที่ประกอบวิชาชีพสื่อมวลชน” รัฐธรรมนูญ 2540 ได้ใช้ข้อความระบุและจำแนกประเภทสื่อไว้อย่างละเอียดรัดกุมเลยว่า “พนักงานหรือลูกจ้างของเอกชนที่ประกอบกิจการหนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง หรือวิทยุโทรทัศน์” ซึ่งต่อมารัฐธรรมนูญ 2550 ได้เพิ่มคำว่า “หรือสื่อมวลชนอื่น” ตามมาอีกถ้อยคำหนึ่งให้กินความหมายกว้างขึ้น เห็นได้ว่า รัฐธรรมนูญ 2560 รับรองเสรีภาพสื่อไว้ โดยมีขอบเขตอย่างกว้างๆ ขณะเดียวกันก็ไม่เจาะจงรายละเอียด

นอกจากนี้ ยังมีการให้รัฐตรวจสอบสื่อได้เฉพาะช่วงสงคราม แต่ไม่ได้ระบุว่า ต้องใช้อำนาจทางกฎหมายใด รัฐธรรมนูญทั้งสามฉบับได้กำหนดห้ามไม่ให้มีการสั่งปิดสื่อมวลชนเอาไว้ โดยรัฐธรรมนูญ 2560 มาตรา 35 ระบุว่า การสั่งปิดกิจการหนังสือพิมพ์ หรือสื่อมวลชนอื่น เพื่อลิดรอนเสรีภาพสื่อจะทำได้ ขณะที่รัฐธรรมนูญ 2550 ใช้ข้อความเดียวกันกับรัฐธรรมนูญ 2560 อย่างไรก็ดี รัฐธรรมนูญ 2540 ต่างออกไป โดยมาตรา 39 ระบุชัดเจนและเจาะจงว่า ห้ามสั่งปิดสื่อสามประเภทด้วยกัน ได้แก่ โรงพิมพ์ สถานีวิทยุ และสถานีโทรทัศน์ อย่างไรก็ดี ในช่วงที่ประเทศอยู่ในภาวะสงครามเสรีภาพสื่อจะถูกจำกัดโดยรัฐธรรมนูญอนุญาตให้เจ้าหน้าที่รัฐเข้ามาตรวจการนำเสนอข่าว ก่อนที่จะนำไปโฆษณาในสื่อต่างๆ ได้ ทั้งนี้ ในรัฐธรรมนูญ 2560 ไม่ได้กำหนดเหมือนรัฐธรรมนูญ 2540 และ 2550 ว่า การให้เจ้าหน้าที่เข้ามาตรวจสอบสื่อทำได้ โดยต้องออกกฎหมายมาให้อำนาจเท่านั้น

งานวิจัยเกี่ยวกับกฎหมาย

จากการศึกษาของ วรวัชร เอี่ยมสุทธิธรรม (2549) เรื่อง *แนวทางของกฎหมายเกี่ยวกับการกำกับการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ในประเทศไทย* พบว่า พระราชบัญญัติวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ. 2498 และพระราชบัญญัติวิทยุคมนาคม พ.ศ. 2498 ที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันมีความล้าสมัย มิได้มุ่งหมายที่จะคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนเท่าที่ควร มีบทบัญญัติให้หน่วยงานภาครัฐเป็นผู้ประกอบกิจการ และควบคุมการประกอบกิจการแต่เพียงผู้เดียว ทั้งกระทรวงกลาโหม กรมประชาสัมพันธ์ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี หรือแม้แต่บริษัท อสมท. จำกัด (มหาชน) และนอกจากนี้ การประกอบกิจการโดยภาคเอกชนก็อยู่ในรูปของสัมปทานที่จำกัดแต่เฉพาะผู้ให้วงเงินสูงสุด หรือที่มีความใกล้ชิดกับกลุ่มราชการและการเมืองรับไปดำเนินการ ทำให้การประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ได้ดำเนินการไปโดยภาคเอกชนเพียงไม่กี่ราย ไม่เปิดโอกาสให้กับการใช้คลื่นความถี่ในรูปแบบอื่น และยึดติดกับผลประโยชน์ทางการเมืองและธุรกิจเป็นสำคัญ ดังนั้น เพื่อให้การประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ดำเนินการไป โดยคำนึงถึงสิทธิ

เสรีภาพของประชาชน และยึดถือผลประโยชน์ของประชาชนเป็นสำคัญ แนวทางของกฎหมายในการประกอบกิจการจะต้องประกอบไปด้วยองค์การกำกับดูแลการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ ที่มีได้เป็นองค์กรเดียวกับองค์การกำกับดูแลกิจการโทรคมนาคม และอีกส่วนหนึ่งก็คือ กฎหมายประกอบกิจการ

ทั้งนี้ สอดคล้องกับการศึกษาของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2554) ซึ่งศึกษาในเรื่อง การศึกษาการจัดรูปองค์กรคุ้มครอง ผู้บริโภค ด้านกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พบว่าพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2553 (แก้ไขปรับปรุงจากพระราชบัญญัติ พ.ศ. 2543) มาตรา 31 ของพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ฯ กำหนดให้ กสทช. แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้น โดยแบ่งเป็นสองคณะ ประกอบด้วยผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์อันเป็นประโยชน์ต่อการคุ้มครองผู้บริโภคในด้านกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ และในด้านการโทรคมนาคม คณะอนุกรรมการทั้งสองชุดนี้มีอำนาจหน้าที่พิจารณาและเสนอความเห็นเกี่ยวกับเรื่องร้องเรียนและปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่ กสทช. กำหนด การปรับปรุงกฎหมายองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ฯ จะส่งผลต่อการจัดโครงสร้างองค์กรภายในของ กสทช. ในส่วนที่เกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคในกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์เพิ่มเติมด้วย

สำหรับสิทธิของผู้ใช้บริการในกิจการแต่ละด้านนั้น พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ฯ ก็มีบทบัญญัติที่คุ้มครองสิทธิของผู้บริโภคอยู่ด้วย ในมาตรา 32 กำหนดให้ กสทช. มีอำนาจกำหนดมาตรการคุ้มครองสิทธิของผู้ใช้บริการโทรคมนาคมเกี่ยวกับข้อมูล ส่วนบุคคล สิทธิในความเป็นส่วนตัว และเสรีภาพในการสื่อสารถึงกันโดยทางโทรคมนาคม ในกรณีที่มีการกระทำความผิดโดยการดักจับข้อมูล หรือเปิดเผยข้อความข่าวสารหรือข้อมูล อันใดที่มีการสื่อสารทางโทรคมนาคมโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ให้ถือว่า กสทช. เป็นผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และในกรณีที่ผู้ได้รับใบอนุญาต

ประกอบกิจการโทรคมนาคมเป็นผู้กระทำความผิดดังกล่าว หรือรู้ว่ามี การกระทำความผิดนั้นแต่เพิกเฉย หรือไม่ดำเนินการตามกฎหมายภายในเวลาอันสมควรให้ กสทช. มีอำนาจสั่งพักใช้ หรือเพิกถอนใบอนุญาตประกอบกิจการโทรคมนาคมได้

การศึกษาประสบการณ์จากต่างประเทศเกี่ยวกับโครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานด้านคุ้มครองผู้บริโภคในองค์กรกำกับดูแลที่รวมอยู่ในองค์กรเดียว (convergent regulator) คือ Federal Communications Commission (FCC) ของสหรัฐอเมริกา Office of Communication (Ofcom) ของอังกฤษ Australian Communications and Media Authority (ACMA) ของออสเตรเลีย และ Canadian Radio-Television and Telecommunications Commission (CRTC) ของแคนาดา เนื่องจากองค์กรกำกับดูแลของทั้งสี่ประเทศนี้มีประสบการณ์ในกระบวนการพัฒนาเชิงสถาบันจนเป็นที่ยอมรับขององค์กรกำกับดูแลแห่งอื่นๆ ทั่วโลกในฐานะองค์กรต้นแบบและมีแนวทางปฏิบัติที่ดี

ทั้งนี้ ข้อสรุปจากการศึกษาประสบการณ์ของสี่ประเทศมีดังนี้

- งานคุ้มครองผู้บริโภคด้านโทรคมนาคมและการสื่อสารไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะการรับและจัดการเรื่องร้องเรียนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการทำงานในมิติอื่นๆ ด้วย เช่น การทำงานเชิงรุกเพื่อให้ข้อมูลและความรู้แก่ผู้บริโภค การเฝ้าติดตามภาคธุรกิจในการปฏิบัติตามกฎระเบียบและหลักปฏิบัติที่ดี การให้คำแนะนำในการพัฒนาและออกแบบนโยบาย การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชน เพื่อนำข้อมูลไปพัฒนาและออกแบบนโยบายที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค การเสนอความเห็นในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย ระเบียบ หรือหลักปฏิบัติ และการสนับสนุนให้เกิดกลไกกำกับดูแลร่วมและกลไกในการดูแลกันเองในภาควิชาชีพ

- หน่วยงานคุ้มครองผู้บริโภคภายใต้องค์กรกำกับดูแลมีการจัดรูปแบบโครงสร้างองค์กรตามลักษณะงาน (function) มากกว่าแบ่งตามภาคอุตสาหกรรม (sector) ทำให้มีการรวมงานด้านผู้บริโภคทั้งด้านวิทยุ โทรทัศน์และโทรคมนาคมไว้ในจุดเดียวกัน การจัดโครงสร้างองค์กรในลักษณะนี้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีการสื่อสารที่มีการหลอมรวมกันมากขึ้น

- องค์การกำกับดูแลที่ศึกษาส่วนมากมีอำนาจในการบังคับใช้กฎหมาย และการลงโทษในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เช่น การดักเตือนเมื่อพบว่ามี การกระทำผิด การออกคำสั่งให้มีการเยียวยาหรือคำสั่งห้ามไม่ให้กระทำบางอย่าง การสั่งให้เสียค่าปรับ การเพิ่มเงื่อนไขใบอนุญาต การลดระยะเวลาการให้ใบอนุญาต และการระงับหรือการยกเลิกใบอนุญาต นอกจากนี้ องค์การกำกับดูแลที่ศึกษาส่วนใหญ่ยังมีอำนาจในการสอบสวนเรื่องร้องเรียน เช่น มีอำนาจในการขอให้ผู้รับใบอนุญาตให้ความร่วมมือในการจัดส่งเอกสาร ข้อมูลและเทปรายการ หรือมีอำนาจเชิญผู้รับใบอนุญาตมาให้ข้อมูล รวมถึงการมีอำนาจให้ผู้รับใบอนุญาตตอบกลับหรือชี้แจงไปทางผู้ร้องเรียนและองค์การกำกับดูแลภายในระยะเวลาที่กำหนด

- ขอบเขตอำนาจขององค์การกำกับดูแลในแต่ละประเทศอาจมีความแตกต่างกันในรายละเอียด เช่น CRTC ของแคนาดาไม่มีอำนาจในการพิจารณาเรื่องร้องเรียนในประเด็นทางเทคนิค แต่ FCC ของสหรัฐอเมริกามีอำนาจครอบคลุมถึงประเด็นทางเทคนิค หรือ Ofcom ของอังกฤษไม่มีอำนาจรับเรื่องร้องเรียนในประเด็นที่เกี่ยวกับเนื้อหาในอินเทอร์เน็ต

- องค์การกำกับดูแลที่ศึกษาส่วนมากให้การสนับสนุนการจัดตั้งระบบกำกับดูแลร่วม (co-regulation) และกลไกการกำกับดูแลกันเองในภาควิชาชีพ (self-regulation) เพื่อสร้างกลไกในการจัดการเรื่องร้องเรียนและยุติข้อพิพาทที่รวดเร็ว และมีความยืดหยุ่น เช่น Alternative Dispute Resolution Scheme ของ Ofcom ที่มีการรับรองและให้อำนาจส่วนหนึ่งกับองค์กรวิชาชีพ หรือ Canadian Broadcast Standards Council (CBSC) สามารถรับเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับเนื้อหารายการในกิจการแพร่ภาพกระจายเสียงที่เป็นสมาชิกของ CBSC

- การกำกับดูแลในทุกประเทศที่ศึกษามีกลไกการร้องเรียนหลายระดับ และหลายช่องทาง กล่าวคือ ทุกประเทศสนับสนุนให้ผู้บริโภคร้องเรียนไปยังฝ่ายบริการประชาชนของบริษัทก่อน (เว้นแต่มีการกระทำที่ละเมิดกฎหมายหรือเงื่อนไขใบอนุญาต) หากไม่ได้ผลหรือไม่ได้รับการแก้ไขที่ดีเพียงพอ จงยื่นคำร้องต่อไปที่องค์กรกำกับดูแลในภาควิชาชีพ และร้องเรียนไปที่องค์กรกำกับดูแลของรัฐบาลลำดับ

ภาพที่ 2 กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

ในโครงการวิจัยเรื่อง เสรีภาพสื่อกับกฎหมายดิจิทัล: ความท้าทายของ
ผู้ประกอบการวิชาชีพสื่อกับการปรับตัวในอนาคต ทางคณะทีมผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหา
ออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

จากการสัมภาษณ์ และค้นคว้าเอกสาร ความหมาย และนิยามของ กฎหมายดิจิทัลนั้น ยังสร้างความสับสนกับนักวิชาการ นักกฎหมาย นักวิชาชีพ สื่อ และประชาชนทั่วไป ดังนี้

- มกราคม-เมษายน 2568 | 123

ทั้งนี้ จากผลการศึกษาถึงสภาพการณ์เสรีภาพสื่อกับกฎหมายดิจิทัลในประเทศไทยเปรียบเทียบกับหลักกฎหมายสากลโดยอ้างอิงจากตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights หรือ UDHR) โดยมีข้อที่เกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ คือ ข้อที่ 19 ที่ว่า “ทุกคนมีสิทธิในอิสรภาพแห่งความเห็นและการแสดงออก ทั้งนี้ สิทธินี้รวมถึงอิสรภาพที่จะถือเอาความเห็นโดยปราศจากการแทรกแซง และที่จะแสวงหา รับ และส่งข้อมูลข่าวสารและข้อคิดผ่านสื่อใด และโดยไม่คำนึงถึงพรมแดน” (กรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ, 2551) นั้น พบว่า สื่อรู้ว่ามีภารกิจคุ้มครองเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 และหลักกฎหมายสากล แต่ไม่ได้เข้าใจรายละเอียด และมีข้อสงสัยว่า กรณีใดบ้างคือการละเมิดเสรีภาพสื่อ รวมทั้งไม่เข้าใจกฎหมายดิจิทัลอย่างลึกซึ้ง เมื่อมีการถูกดำเนินคดีจึงรู้สึกว่าเป็นการละเมิดเสรีภาพสื่อ ซึ่งบางกรณีเป็นการละเมิดเสรีภาพสื่อ แต่บางกรณีเป็นความเข้าใจผิด เนื่องจากไม่เข้าใจกฎหมายและเสรีภาพสื่ออย่างลึกซึ้งของผู้ปฏิบัติวิชาชีพสื่อ

ส่วนที่ 2 ความท้าทายในการปฏิบัติงานกับเสรีภาพกับกฎหมายดิจิทัลในปัจจุบันและในอนาคต

จากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นจากสื่อมวลชนและผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องความท้าทายในการปฏิบัติงานกับเสรีภาพกับกฎหมายดิจิทัลในปัจจุบันและในอนาคต สามารถนำมาสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. ข้อจำกัดทางกฎหมายในการผลิตเนื้อหา

กลุ่มที่ 1: ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรสื่อมวลชนหรือในสื่อออนไลน์ในสาขาวิชาชีพสื่อเห็นสอดคล้องกันว่า อุปสรรคสำคัญในการผลิตเนื้อหาจากกฎหมายดิจิทัลมาจากข้อจำกัดทางกฎหมายในการผลิตเนื้อหา เช่น ในพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 โดยเป็นอุปสรรคที่เกิดจากการถ่ายภาพแนวสตรีท ซึ่งการถ่ายภาพลักษณะนี้ หากบุคคลที่ถูกถ่ายติดไปโดยบังเอิญก็มักจะถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย อย่างไรก็ตาม การถ่ายแนวสตรีทให้ไม่ติดรูปบุคคลเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ จึงต้องแก้ปัญหาเฉพาะหน้าโดยการขออนุญาตก่อน หรืออาจถ่ายภาพไกลไม่ให้ติดภาพบุคคลอื่นโดยตรง และเป็นอุปสรรคระหว่างกร

ถ่ายทำภาพยนตร์ ที่หากจำเป็นต้องปรับแก้ จะต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง และอาจไม่สามารถแก้ไขได้ เพราะอยู่ในขั้นตอนสุดท้าย รวมทั้งการเผยแพร่ข้อมูลที่มีการละเมิดความเป็นส่วนตัว ซึ่งปกติเวลาใช้งาน Facebook, YouTube และ IG ของบุคคลสาธารณะ (public figure) สื่อจะไม่ได้ขออนุญาต เพราะเป็นบุคคลสาธารณะ แต่ในร่างกฎหมายใหม่จะเปิดเผยไม่ได้ถ้าไม่ได้ขออนุญาตก่อน ซึ่งในข้อเท็จจริงการขออนุญาตเป็นสิ่งที่ถูกต้อง แต่เนื่องจากเขาเป็นบุคคลสาธารณะ (public figure) สื่อมักจะเหมาเอามาว่า เขารู้อยู่แล้วว่าเขาโพสต์อะไรออกไป โดยเฉพาะที่เป็นโพสต์สาธารณะที่คนทั่วไปสามารถเห็นได้

เช่นเดียวกัน ยังมีอุปสรรคจากการทำงานของ กสทช. ซึ่งปฏิบัติตามพระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 โดยเมื่อเกิดปัญหาในการทำงาน สื่อมองว่าตนประพฤตินอยู่ในกรอบของจริยธรรมแล้ว แต่เมื่อมีคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) มาควบคุม กลับเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพสื่อ เช่น การใช้ดุลยพินิจตามพระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 มาตรา 37

2. ข้อจำกัดในการนำเสนอเนื้อหาที่อาจกระทบต่อภาพลักษณ์ขององค์กรรัฐ

กลุ่มที่ 1: ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรสื่อมวลชนหรือในสื่อออนไลน์ในสาขาวิชาชีพสื่อเห็นสอดคล้องกันว่า จากการทำงานของสื่อ มีข้อจำกัดในการนำเสนอเนื้อหาที่อาจกระทบต่อภาพลักษณ์ขององค์กรรัฐ เป็นเพราะผู้ผลิตสื่อถูกจำกัดสิทธิ นำเสนอเนื้อหาที่ทำให้วิชาชีพบางอย่างมีภาพลักษณ์ที่ไม่ดีไม่ได้ ทำให้สังคมตั้งคำถามว่า เพราะเหตุใดละครโทรทัศน์ไทยจึงไม่พัฒนาเสียที เพราะเมื่อมีเนื้อหากระทบกับภาพลักษณ์ขององค์กร หรือภาครัฐ ต่อให้มีความจริงหรือคำมูลเช่นนั้น ก็ไม่สามารถนำเสนอได้ สังคมไทยอยู่กับความเคยชินนี้ จนคิดสร้างสรรค์สิ่งต่างไปจากนี้ไม่ได้ ซึ่งสื่อจำเป็นต้องปกป้องสิทธิของตนเอง

3. กฎหมายดิจิทัลเอื้อประโยชน์ให้สื่อ แต่สื่อจะถูกฟ้องกฎหมายอาญาจากการทำความผิดในโลกออนไลน์แทน

จากการสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรสื่อมวลชนหรือในสื่อออนไลน์ในสาขาวิชาชีพสื่อ ได้มีการเสนอความคิดเห็นว่า กฎหมายดิจิทัลในประเทศไทยเอื้อประโยชน์ให้สื่อโดยได้รับการยกเว้นจากกฎหมายทั้งสองฉบับ คือ พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 (PDPA) และพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 โดยกฎหมายดิจิทัลไม่สามารถจัดการกับสื่อได้ตรงๆ สิ่งที่ต้องทำคือ ต้องฟ้องเป็นหมิ่นประมาทในอาญา ซึ่งมีความไม่ยุติธรรมเพราะมีการยกเว้นให้สื่อ ซึ่งมีนายทุนผู้ผลิตสื่อด้วย ดังนั้นกฎหมายดิจิทัลจะต้องปกป้องผลประโยชน์ของประชาชนชาวไทยทุกคนไม่ใช่เพียงสื่อและอย่างเท่าเทียมกัน และกฎหมายดิจิทัลจะต้องไม่ยกเว้นให้ใครทั้งนั้น และอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกัน โดยเฉพาะพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 (PDPA) ต้องไม่ยกเว้นให้ใครเลย กระทำความผิดก็ว่ากันไปตามความจริง

4. กฎหมายดิจิทัลมีความทับซ้อนกับกฎหมายอื่นๆ และทับซ้อนกันเอง รวมทั้งขัดแย้งการปฏิบัติงานของสื่อ

กลุ่มที่ 4: นักวิชาการและนักกฎหมายที่มีประสบการณ์ในด้านวิชาการหรือเป็นนักกฎหมาย มองว่า กฎหมายดิจิทัลมีส่วนที่ย้อนแย้งกันเอง และมีความซับซ้อน แม้สื่อจะได้รับการยกเว้นจากการเป็นสื่อ แต่กฎหมายบางส่วนขัดแย้งกับการทำงานของสื่อ อาทิ กฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลไม่นำมาบังคับใช้กับการปฏิบัติตามจริยธรรมวิชาชีพสื่อ แต่ในการปฏิบัติงาน มีการทำงานขององค์กรสื่อที่ต้องเก็บข้อมูลด้วย กฎหมายคุ้มครองกระบวนการทำงานสื่อ แต่ถ้าข้อมูลภายในของสื่อหลุดรั่วออกไป องค์กรสื่อก็ถูกฟ้องดำเนินคดี ทั้งนี้ แม้มีข้อยกเว้นในการปฏิบัติงานสื่อมวลชน แต่สื่อก็ต้องตระหนักโดยเฉพาะข้อมูลส่วนตัวที่มีความอ่อนไหว ได้แก่ ความชื่นชอบทางเพศ ความคิดเห็นทางการเมือง การนับถือศาสนา รวมทั้งข้อมูลทางด้านร่างกาย อาทิ เรื่องการรักษาพยาบาล เป็นต้น เพราะฉะนั้นส่วนนี้ใครไปแตะต้องไม่ได้เด็ดขาด และต้องไม่มีใครได้รับ

การยกเว้น หากมีสื่อ นำข้อมูลเขาไปเปิดเผย เขามีสิทธิดำเนินคดีจนถึงที่สุด เพราะ ข้อมูลนั้นอาจทำให้เขาอยู่ในสังคมไม่ได้ สื่อต้องตระหนักเรื่องนี้ อย่างเรื่องสิทธิเด็กก็เช่นกัน

5. กฎหมายดิจิทัลมีสภาพบังคับทั่วไป ไม่เฉพาะสื่อมวลชน

กลุ่มที่ 5: นักวิชาการและนักกฎหมายที่มีประสบการณ์ในด้านวิชาการ หรือเป็นนักกฎหมาย มองว่า กฎหมายดิจิทัลในประเทศไทยมีผลต่อเสรีภาพสื่อ ในปัจจุบันเพียงน้อย และไม่สร้างข้อจำกัดในการทำงานของสื่อมากเท่าใดนัก จนไม่รู้สึกราวจะส่งผลกระทบต่อเสรีภาพสื่อ ถ้ามีเสียงคัดค้าน น่าจะเกิดจากความไม่เข้าใจ ในเจตนารมณ์ของกฎหมาย รวมทั้งกังวลต่อบทลงโทษที่สูง หากฝ่าฝืนไม่ว่าโดยเจตนาหรือไม่ และมองว่ากฎหมายดิจิทัลเป็นกฎหมายที่บังคับใช้ประชาชนโดยทั่วไป สื่อมวลชนก็ต้องปฏิบัติตามกฎหมายนี้ด้วย

6. สื่อมวลชนเข้าใจกฎหมายเฉพาะที่รู้หรือใช้เท่านั้น

กลุ่มที่ 5: นักการเมืองผู้ซึ่งมีอำนาจและหน้าที่ในการออกกฎหมาย และกลุ่มที่ 2: บุคลากรในองค์กรวิชาชีพสื่อ เห็นสอดคล้องกันว่า สื่อมวลชนเข้าใจกฎหมายเฉพาะที่รู้หรือใช้เท่านั้น เนื่องจากความซับซ้อนของสื่อในยุคปัจจุบัน ผู้ประกอบวิชาชีพสื่อส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนมาทางสื่อสารมวลชน โดยเฉพาะเด็กรุ่นใหม่ที่ทำสื่อออนไลน์โดยเฉพาะ หรือหากเรียนด้านนิติศาสตร์ อาจมีวิชากฎหมายเบื้องต้น แต่ไม่ได้ศึกษาลงลึกด้านกฎหมายสื่อ สื่อมวลชนปัจจุบันโดยเฉพาะสื่อออนไลน์อาจไม่มีความรู้ความเข้าใจในด้านกฎหมายเสรีภาพ กฎหมายสื่อ กฎหมายลิขสิทธิ์ และพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 เท่าที่ควร ดังนั้น ควรมีการอบรมพื้นฐานความรู้ความเข้าใจเรื่องกฎหมายดิจิทัล แต่ละองค์กรสื่อควรมีการปูพื้นฐาน หรือมีคู่มือให้ศึกษาเพื่อเป็นหลักการ สื่อมวลชนไทยควรจะมีสิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐาน เพราะระดับความรู้ความเข้าใจด้านกฎหมายเป็นเรื่องสำคัญที่อาจจะกระทบกับประชาชนทั้งยังมีศีลธรรมและจริยธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง

7. กฎหมายมีผลต่อการปฏิบัติงานและกระทบเสรีภาพสื่อในด้านความรู้สึกของผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพสื่อ

กลุ่มที่ 2: บุคลากรในองค์กรวิชาชีพสื่อที่มีประสบการณ์ในการทำงานในสภวิชาชีพสื่อมองว่า กฎหมายมีผลต่อการปฏิบัติงานและกระทบเสรีภาพสื่อในด้านความรู้สึกของผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพสื่อ กฎหมายคอมพิวเตอร์ซึ่งเป็นหนึ่งในกฎหมายดิจิทัลในประเทศไทยเป็นการควบคุมสื่อ เนื้อหาสื่อ และกระทบต่อสิทธิเสรีภาพสื่อ นั้น ซึ่งมาจากผลกระทบต่อความรู้สึกของผู้ปฏิบัติงาน แต่ในทางปฏิบัติพบว่า เรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับการใช้กฎหมายคุกคามสิทธิและเสรีภาพสื่อไม่ได้รับแรงเมื่อเปรียบเทียบกับกรมองย้อนหลังไปในอดีต

8. กฎหมายดิจิทัลมีความคลุมเครือ เข้าใจยาก

กลุ่มที่ 3: นักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับสื่อที่มีประสบการณ์ในด้านวิชาการเกี่ยวข้องกับสื่อได้มองว่า กฎหมายประเทศไทยโดยส่วนใหญ่มีความคลุมเครืออยู่มาก ผู้มีอำนาจหรือผู้บังคับใช้แต่ละคนสามารถตีความกฎหมายได้หลายอย่าง ควรจะแก้กฎหมายให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น กฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (PDPA) หรือกฎหมายลิขสิทธิ์ ควรลงรายละเอียดให้ชัดเจนว่าอะไรทำได้หรือไม่ได้ และควรดูที่เจตนาเป็นหลัก รวมถึงนโยบายการกำกับดูแลเนื้อหาที่มีความรุนแรงที่ควรมีการจัดระดับเรตติ้ง แม้ว่าไม่สามารถบ่งบอกได้ชัดพอว่า เด็กอายุเท่านี้ควรหรือไม่ควรรับสื่อประเภทใด และไม่ควรเหมารวมว่า ถ้าเป็นความรุนแรงก็ตัดเนื้อหาทิ้งโดยไม่ให้ออกอากาศ

ดังนั้น สามารถสรุปได้ว่า ผู้ประกอบวิชาชีพสื่อต้องปรับตัวและเรียนรู้กฎหมายดิจิทัลของไทย ซึ่งโดยส่วนใหญ่มีความคลุมเครืออยู่มาก ผู้มีอำนาจหรือผู้บังคับใช้แต่ละคนสามารถตีความกฎหมายได้หลายอย่าง ควรจะแก้กฎหมายให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น กฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (PDPA) หรือกฎหมายลิขสิทธิ์ ควรลงรายละเอียดให้ชัดเจนว่า อะไรทำได้หรือไม่ได้ และควรดูที่เจตนาเป็นหลัก รวมถึงนโยบายการกำกับดูแลเนื้อหาที่มีความรุนแรงที่ควรมีการจัดระดับเรตติ้ง แม้ว่าไม่สามารถบ่งบอกได้ชัดพอว่า เด็กอายุเท่านี้ควรหรือไม่ควรรับสื่อประเภทใด และไม่ควรเหมารวมว่า ถ้าเป็นความรุนแรงก็ตัดเนื้อหาทิ้งโดย

ไม่ให้ออกอากาศ รวมทั้งมีการปรับแก้กฎหมายให้มีเสรีภาพ ปราศจากการครอบงำและควบคุมอย่างเข้มงวดโดยรัฐหรืออำนาจทุน

ส่วนที่ 3 แนวทางในการปรับปรุงกฎหมายดิจิทัลให้เอื้ออำนวยในการปฏิบัติงานของสื่อมวลชน

จากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นจากสื่อมวลชนและผู้ที่เกี่ยวข้องถึงแนวทางในการปรับปรุงกฎหมายดิจิทัลให้เอื้ออำนวยในการปฏิบัติงานของสื่อมวลชน พบว่า ควรมีการแก้ไขให้ครอบคลุม ทันสมัย และสอดคล้องกับการว่าจ้างการทำงาน รวมทั้งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ของผลงานที่เป็นธรรมกับผู้ผลิต ซึ่งเป็นลูกจ้างหรือผู้รับจ้างผลิต โดยสามารถแบ่งตามประเด็นได้ดังนี้

1. ปรับปรุงกฎหมายดิจิทัลไทยให้ครอบคลุมทุกด้าน

กลุ่มที่ 1: ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรสื่อมวลชนหรือในสื่อออนไลน์เสนอว่า กฎหมายดิจิทัลไทยควรจะต้องปรับปรุงแก้ไขให้ครอบคลุมดูแลทั้ง 4 ช่องทาง อันหมายถึง (1) การเผยแพร่จัดจำหน่าย (2) การรับส่งสัญญาณสตรีมมิ่ง (3) การสร้างคอนเทนต์ และ (4) การใช้เทคโนโลยี ทั้งนี้ กฎหมายดิจิทัลและกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาไทยควรจะถูกนำมารวมกัน เพื่อให้เหมาะสมต่อการปรับใช้ควบคู่กัน ทั้งนี้ยังมองว่า ประเทศไทยขาดกฎหมายที่ดูแลแพลตฟอร์มบนออนไลน์โดยตรง ซึ่ง กสทช. กำกับดูแลในส่วนของโทรทัศน์และโทรคมนาคมของไทย ในขณะที่แพลตฟอร์มออนไลน์กลับไม่มีหน่วยงานใดเข้าไปควบคุมดูแลได้อย่างแท้จริง

2. กฎหมายดิจิทัลควรควบรวมกับการคุ้มครองลิขสิทธิ์

กลุ่มที่ 2: บุคลากรในองค์กรวิชาชีพสื่อเสนอว่า กฎหมายดิจิทัลควรจะควบรวมกับกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา และส่งเสริมเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานของสื่อมากกว่านี้ ในขณะที่ทั่วโลกตื่นตัวกันว่า ทรัพย์สินทางปัญญาควรเป็นของเจ้าของผลงาน เพราะเหตุใดผู้ประพันธ์บทละครจึงไม่สามารถเป็นเจ้าของผลงานได้ เนื่องจากกฎหมายระบุให้เป็นเพียงผู้รับจ้างทำของ หรือที่เรียกว่าฟรีแลนซ์ ทั้งที่เป็นฝ่ายสร้างสรรค์ผลงานขึ้นมาเองกับมือ ไม่ต่างไปจากผู้ประพันธ์นวนิยาย ทั้งนี้กฎหมายดิจิทัลและกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาของไทยควรได้รับการ

ปรับปรุงให้ทันสมัยและคุ้มครองสื่อมากกว่านี้ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อผู้ผลิตสื่อซึ่งเป็นเจ้าของผลงาน และอนาคตที่จะสามารถต่อยอดต่อไปได้ของอุตสาหกรรมสื่อบันเทิงไทย เช่นเดียวกัน ยังมองว่า กฎหมายดิจิทัลกับกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาควรจะไปด้วยกันเหมือนสากลโลก แต่ของไทยยังทำงานแบบแยกส่วนกันอยู่ แตกต่างจากเกาหลีใต้หรือญี่ปุ่นที่เคร่งครัดเรื่องกฎหมายดิจิทัลมาก ซึ่งเป็นจุดที่ส่งเสริมให้อุตสาหกรรมสื่อบันเทิงของเขาก้าวกระโดดไปได้ไกลอย่างเห็นได้ชัด

3. ปรับกฎหมายให้ทันสมัย ทันท่วงทีและเข้ากับลักษณะของสื่อออนไลน์

กลุ่มที่ 2: บุคลากรในองค์กรวิชาชีพสื่อมองว่า กฎหมายดิจิทัลของไทยยังมีช่องโหว่พอสมควร โดยในปัจจุบัน ประเทศไทยมีพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำผิดทางคอมพิวเตอร์ฯ เมื่อพิจารณาในเรื่องของเนื้อหาสื่อ กฎหมายดิจิทัลไทยจะพิจารณาเฉพาะเรื่องที่เป็นความผิดอาญาหรือความผิดทางแพ่ง เช่น การหมิ่นประมาทหรือการละเมิดความเป็นส่วนตัว ซึ่งประเด็นเหล่านี้ควรปรับให้ทันสมัยยิ่งขึ้น เพราะเทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงทุกวัน ณ เวลานี้แทบจะไม่มีกฎหมายข้อใดที่ช่วยกำกับดูแลเรื่องเนื้อหาของสื่อออนไลน์เท่าที่ควร และควรมีการพัฒนากฎหมายเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง เพราะเทคโนโลยีทุกวันนี้ไปเร็วมาก มีการใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ซึ่งอาจถูกนำมาใช้ในทางที่มีขอบต่อกฎหมาย ในส่วนของกฎหมายดิจิทัลควรพัฒนาให้ทัน แต่โดยปกติการปรับเพิ่มกฎหมายมักจะต้องใช้เวลากว่าจะผ่านร่างและออกมาบังคับใช้ได้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องคิดวิเคราะห์ว่า จะทำอย่างไรให้กฎหมายสามารถมีการยืดหยุ่นและปรับตัวได้เร็วเหมือนอย่างกฎหมายในต่างประเทศ หรือนำมาบังคับใช้เพื่อป้องกันภัยที่เกิดจากเทคโนโลยี และสร้าง community standard น่าจะเป็นแนวทางที่ดีสำหรับการออกกฎหมายเพื่อควบคุมได้ดีขึ้น นอกจากนี้ ยังสังเกตว่า กฎหมายสื่อยังไม่ทันต่อสถานการณ์ พอมีปัญหาเกิดมักจะเหมือน “วัวหายแล้วล้อมคอก” ซึ่งกฎหมายไม่ได้เท่าทันกับเทคโนโลยีที่เปลี่ยนไป โดยเฉพาะ AI ที่จะเข้ามาทดแทนในอนาคต

4. ปรับโทษให้ใกล้เคียงกับกฎหมายอาญา

กลุ่มที่ 1: ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรสื่อมวลชนหรือในสื่อออนไลน์เสนอว่า กฎหมายดิจิทัลของไทยควรจะแก้ไขปรับปรุงให้โทษที่ได้รับไม่แตกต่างจากกฎหมายอาญาอย่างมีนัยสำคัญ ควรพิจารณาบทบทโทษไม่ให้ต่างกันมากนัก ทั้งนี้ เนื่องจากกฎหมายดิจิทัลไม่ใช่ใช้เฉพาะสื่อ แต่ใช้กับประชาชนทั่วไปด้วย ดังนั้นการแก้ไขนั้นไม่ใช่เพื่อสื่อมวลชน แต่เป็นประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนทั่วไป

5. ออกกฎหมายฉบับลูกมาใช้อย่างคืบหน้าก่อนการปรับแก้กฎหมายฉบับใหญ่

กลุ่มที่ 3: นักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับสื่อมองว่า ในส่วนของกฎหมายจะมีหลายระดับ เช่น เป็นพระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวง หรือประกาศกระทรวง เป็นต้น สำหรับการออกกฎหมายแต่ละครั้งจะใช้เวลาประมาณ 2-3 ปี ยกเว้นอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 44 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2557 หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ โดยความเห็นชอบของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ จึงมีคำสั่งที่ออกได้ทันที หากอิงตามปรากฏการณ์ปกติของสากลประเทศ จะใช้เวลาประมาณ 1-2 ปี เมื่อมีพระราชบัญญัติ เวลาจะออกกฎหมายย่อยก็ทำได้รวดเร็วและง่าย

6. ประเทศไทยควรมีกฎหมายหลักครอบคลุมไว้และค่อยแบ่งกฎหมายย่อยๆ ในภายหลัง

กลุ่มที่ 3: นักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับสื่อมองว่า ไม่เพียงแต่กฎหมายดิจิทัลเท่านั้น แต่ประเทศไทยควรมีแนวทางการออกกฎหมายหลักครอบคลุมไว้ และค่อยแบ่งแยกที่เหลืออกมาเป็นกฎหมายย่อยๆ เช่นเดียวกันกับกฎหมายของต่างประเทศที่ทันต่อสถานการณ์ ต่างจากกฎหมายของประเทศไทย อาจด้วยปัญหาด้านการเมืองทำให้การแก้กฎหมายดำเนินไปอย่างล่าช้า ดังนั้น สื่อมวลชนจึงควรมีโครงสร้างที่ดีและปล่อยให้ไปไปตามการกำกับดูแลขององค์กรที่รับผิดชอบ ถ้าใช้กฎหมายกำหนดกรอบทุกอย่าง ก็อาจจะดีในระดับหนึ่งคือ สามารถกำหนดแนวทางขององค์กรได้ แต่ในขณะเดียวกัน ประเทศก็จะขาดกลไกที่ทำให้ทันต่อ

เทคโนโลยีการสื่อสาร เพราะเทคโนโลยีพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว หากออกกฎหมาย โดยละเอียดแล้วต่อมาเทคโนโลยีเปลี่ยน กฎหมายก็ล้าสมัย นอกจากนี้ ยังควร ปรับแก้กฎหมายให้ทันต่อสถานการณ์ เช่น พระราชบัญญัติภาพยนตร์ พ.ศ. 2551 ที่ไม่มีการปรับแก้มาหลายปี เป็นต้น

7. ปรับกฎหมายให้ยืดหยุ่นเหมือนในต่างประเทศ

กลุ่มที่ 3: นักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับสื่อเสนอว่า กฎหมายของไทยควร จะอิงกับของต่างประเทศ อันที่จริง ในต่างประเทศก็ไม่ค่อยใช้กฎหมาย แต่จะใช้ วิธีการควบคุมดูแลกันเอง ในปัจจุบันหลายประเทศเริ่มมีการปรับตามยุคสมัย และลดการพยายามแบนเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม

8. ปรับกฎหมายดิจิทัลไม่ใช่เพียงกำกับดูแลสื่อ แต่ทำให้เป็นกฎหมาย เน้นประโยชน์ประชาชนสูงสุด

กลุ่มที่ 3: นักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับสื่อมองว่า กฎหมายดิจิทัลไทยยังมี ช่องโหว่ที่ควรปรับปรุงให้ตามทันยุคสมัย รวมทั้งให้ส่งเสริมเสรีภาพสื่อ โดยควร สนับสนุนให้สื่อทำหน้าที่ได้อย่างเสรี แต่ทั้งนี้ต้องทำไปเพื่อประโยชน์สุขของ ประชาชน เพราะฉะนั้นควรต้องพัฒนาเสรีภาพในการคิดสร้างสรรค์ด้วย ไม่ใช่ เสรีภาพในการนำเสนออะไรก็ได้ และกฎหมายที่อาจจะไม่ใช่เพียงสำหรับของสื่อ แต่ครอบคลุมไปถึงพวกเทคโนโลยี นอกจากนี้ ยังมีอีกหลายหัวข้อที่สามารถนำ เสรีภาพที่สื่อมีมาใช้ตีแผ่ได้ เช่น การสร้างความเป็นธรรมให้กับประชาชน การ ตีแผ่สิ่งที่ขัดแย้งกับนโยบายขององค์กร โดยที่ไม่ถูกเจ้านายหรือสปอนเซอร์ซึ่งเป็นนายทุนขัดขวางไม่ให้ออกอากาศ ด้วยเหตุนี้ จึงควรมีกฎหมายที่คุ้มครอง การรายงานข่าวเพื่อประโยชน์ของสาธารณะ โดยที่ช่วยให้ไม่ถูกขัดขวางด้วย กระบวนการหรืออิทธิพลบางอย่าง

9. ปรับแก้เพิ่มความชัดเจนในการตีความสิทธิเสรีภาพกับจริยธรรม สื่อและศีลธรรมอันดีของประชาชน

กลุ่มที่ 3: นักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับสื่อมองว่า ในส่วนของการตีความ กฎหมายเรื่องศีลธรรมอันดี กฎหมายดิจิทัลไทยมีการตีความที่กว้าง แต่เป็นการ ทำให้กว้างโดยตั้งใจ ควรจะมีขอบเขตให้แคบลงกว่านี้ แต่ถ้าแคบมาก ก็อาจ

เป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพด้วยเช่นกัน เพราะฉะนั้นจึงต้องดูกันเป็นกรณีไป ทั้งนี้ ในบางกรณีเนื้อหาของสื่อจะมีประเภทที่อ้างเรื่องเสรีภาพแต่กลับขัดต่อหลัก จริยธรรม ตัวอย่างเช่น เนื้อหาที่มีความรุนแรงทั้งในทางร่างกาย ทางเพศ การ กลั่นแกล้งทั้งจากคำพูดและการกระทำที่พบได้บ่อยมากขึ้นในสังคมปัจจุบัน สื่อมวลชนควรดูแลและจัดการเนื้อหาที่มีความรุนแรงเหล่านี้ เพราะหลายครั้งสื่อ ก็เป็นผู้กระทำเอง นอกจากนี้ ในสื่อออนไลน์ยังมีการนำเสนอเนื้อหาบางอย่างที่ ผิดกฎหมาย แต่เพราะคนไทยใช้งานและเข้าถึงอินเทอร์เน็ตมากขึ้น ทำให้ไม่สามารถกำกับดูแลได้ในระดับเดียวกับบางประเทศที่ควบคุมการใช้สื่ออินเทอร์เน็ต ในประเทศ เช่น ประเทศจีน ที่เข้มงวดกับการใช้งานอินเทอร์เน็ตอย่างมาก จึง ทำให้ป้องกันการเข้าถึงเนื้อหาความรุนแรงได้ในระดับหนึ่ง

10. ปรับแก้กฎหมายให้สนับสนุนช่องทางอื่นในการมีส่วนร่วมภาค ประชาชน และการกำกับดูแลกันเองขององค์กรสื่อ

กลุ่มที่ 2: บุคลากรในองค์กรวิชาชีพสื่อ และกลุ่มที่ 5: นักการเมือง เสนอว่า ควรปรับแก้กฎหมายให้สนับสนุนช่องทางอื่นในการมีส่วนร่วมภาค ประชาชน และการกำกับดูแลกันเองขององค์กรสื่อในยุคเทคโนโลยีการสื่อสารที่ ทันสมัยมีการสร้างข่าวปลอม การโฆษณาชวนเชื่อ และการใช้สื่อใส่ความผู้อื่น เป็นต้น ซึ่งข้อมูลแพร่กระจายไปในวงกว้าง และมีผลกระทบที่กว้างกว่าในอดีต จำเป็นต้องมีกลไกช่องทางที่ในการระงับเหตุเหล่านี้ และการใช้กฎหมายก็เป็น หนึ่งในกลไก ไม่ใช่ว่ามีกฎหมายแล้วแก้ปัญหาได้ทั้งหมด ยังต้องมีกลไกอื่นๆ ที่ เข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อระงับเหตุ ต้องแสดงให้เห็นถึงพลวัตของสังคมในการป้องกัน ปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยี นอกจากนี้ ยังควรมีการส่งเสริมหรือการผลักดัน (empower) ให้ประชาชนได้เป็นส่วน หนึ่งในการตรวจสอบ แจ้งเบาะแส หรือพัฒนาเครื่องมือสำหรับตรวจสอบ การกระทำผิดกฎหมายดิจิทัล เช่น การระบุชื่อมีจางชีฟไว้ในเว็บไซต์เพื่อใช้สำหรับ ตรวจสอบ จะได้เป็นการป้องกันการหลอกลวงทางออนไลน์ในเบื้องต้นด้วย

11. ระวางไม่ให้กฎหมายดิจิทัลถูกใช้เป็นเครื่องมือของรัฐ

กลุ่มที่ 1: ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรสื่อมวลชนหรือในสื่อออนไลน์มองว่ากฎหมายดิจิทัลของประเทศไทยใช้ในลักษณะของการป้องปราม ต้องมีความผิดที่ชัดเจนถึงจะโดนดำเนินคดีทางกฎหมาย ในบางครั้งที่มีสื่อทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงให้กับประชาชน ทำหน้าที่ส่งเสริมเรื่องสิทธิพลเมือง แต่เมื่อใดก็ตามที่สื่อเผยแพร่สิ่งที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ รัฐจะเอาอำนาจทางกฎหมายนั้นมาควบคุมสื่ออีกที กลายเป็นรัฐที่ก่ดทับการทำงานของสื่อไป ไม่ใช่การที่พลเมืองมีสิทธิเท่ากันด้วยระบอบประชาธิปไตย หากพลเมืองมีสิทธิเท่าเทียมกันจริง เขาก็ควรมีสหิติดัดสิน ไม่ใช่กลุ่มคนใดกลุ่มคนหนึ่งจะมาตัดสิน ทั้งที่สื่อก็ยังมีควบคุมกันเองอีกที ถ้าสิ่งนั้นไม่กระทบไปถึงรัฐ รัฐจะนิ่งเฉย แต่ถ้ากระทบเมื่อไร รัฐแบนเนื้อหาหรือแบนสื่อทันที โดยอ้างศีลธรรมอันดี ประเทศไทยเหมือนจะเป็นรัฐศาสนา สุดท้ายแล้วกฎหมายดิจิทัลควรจะคุ้มครองให้ครบทุกระดับ ไม่ใช่ให้ฝ่ายที่ใช้อำนาจเสียเปรียบในทุกๆ ทาง

12. มีการลดความคลุมเครือ ลดการใช้ดุลยพินิจ

กลุ่มที่ 1: ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรสื่อมวลชนหรือในสื่อออนไลน์เสนอว่า กฎหมายดิจิทัลควรปรับแก้คือเรื่องการใช้ดุลยพินิจ เนื่องจากแต่ละบุคคลมีดุลยพินิจที่เป็นปัจเจก กฎหมายสื่อมักลงท้ายด้วยการใช้ดุลยพินิจของคนกลุ่มหนึ่งที่ไม่ใช่บุคคลผู้มีความเชี่ยวชาญในวิชาชีพภาพยนตร์ กฎหมายสื่อควรสรรหานักวิชาชีพเข้ามาเพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาที่ตรงจุด ส่วนฝ่ายบังคับใช้กฎหมายควรเข้าใจว่า กฎระเบียบนี้อาจใช้กับบางอย่างไม่ได้ เพราะนักกฎหมายเองไม่ได้เข้าใจทุกอาชีพ เรื่องนี้ทำให้ผู้ผลิตสื่อทำงานด้วยความกลัว เพราะหากผิดพลาดและต้องรื้อแก้ใหม่ นั้นหมายถึงค่าใช้จ่ายที่มหาศาลจากการปรับและการฟ้องร้อง ทั้งที่กฎเกณฑ์ที่ใช้ในวงการ ยังคงเป็นการตีความที่คลุมเครือและไม่ชัดเจน

13. สร้างกฎหมายดิจิทัลแบบ One Stop Service

กลุ่มที่ 1: ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรสื่อมวลชนหรือในสื่อออนไลน์มองว่ากฎหมายดิจิทัลหลายฉบับไม่ได้เป็นไปในเนื้อเดียวกัน และยังมีแยกออกไปหลายฉบับ ทำให้ต้องพิจารณาว่า แต่ละส่วนเกี่ยวข้องกันหรือไม่ ยังไม่มีหน่วยงานกลาง

ที่ทำหน้าที่เหมือน one stop service หรือ one law ที่เราใช้ครอบคลุมได้ทั้งหมด ทำให้การทำงานของสื่อมวลชนยากลำบากขึ้น แต่ก็ไม่ปฏิเสธว่าต้องทำ

14. ยกเลิกกฎหมายดิจิทัลที่เกี่ยวข้องกับสื่อและร่างใหม่ให้ทันสมัย

กลุ่มที่ 1: ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรสื่อมวลชนหรือในสื่อออนไลน์เสนอว่า ควรยกเลิกกฎหมายดิจิทัลที่เกี่ยวข้องกับสื่อและร่างใหม่ให้ทันสมัย เนื่องจากปัจจุบันเป็นระบบ global platform ดังนั้นควรเปลี่ยนความคิดใหม่ให้เป็นสากล เพราะในปัจจุบันเกิดความไม่ยุติธรรมในเรื่องการทำประโยชน์ในประเทศไทย กฎหมายดิจิทัลควรจะเริ่มพิจารณาในเรื่องของการปกป้องข้อมูล ทั้งพฤติกรรม (behaviour) และความสนใจ (interest) ของคนไทย เพื่อประโยชน์ทางด้านการค้า มองในแง่ผลของการบังคับใช้กฎหมายดิจิทัลไทยไม่ได้ปกป้องผู้เสียหาย แต่ปกป้องฝ่ายที่มีเงิน แต่ในส่วนที่เห็นด้วยคือควรนำมาใช้ปกป้องข้อมูลที่เป็นพฤติกรรม (behaviour) และความสนใจ (interest) ที่ส่งผลต่อการทำการค้า สำหรับ Thailand data ซึ่งมีกระบวนการในการพิจารณาการค้ากับไทยโดยใช้ข้อมูลทางด้านดิจิทัล ควรมีระบบพัฒนาแพลตฟอร์มเพื่อให้เกิดเป็นข้อมูลที่ถูกลั่นกรองไว้ และข้อมูลของประชาชนไทยสมควรถูกจัดการโดยคนในประเทศ ไม่ใช่ชาวต่างชาติ

ส่วนที่ 4 แนวทางในการส่งเสริมเสรีภาพของสื่อให้สอดคล้องกับพัฒนาการเทคโนโลยีของสื่อมวลชน

จากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นจากสื่อมวลชนและผู้ที่เกี่ยวข้องถึงแนวทางในการส่งเสริมเสรีภาพของสื่อให้สอดคล้องกับพัฒนาการเทคโนโลยีของสื่อมวลชน พบว่า มีความคิดเห็นต่างกัน สามารถแบ่งออกเป็น 3 แนวทาง ดังนี้

แนวทางที่ 1: ปรับกฎหมายให้ส่งเสริมเสรีภาพของสื่อให้สอดคล้องกับพัฒนาการเทคโนโลยีของสื่อมวลชนมากขึ้น

(1) ควรส่งเสริมความรู้เรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานและเสรีภาพ

กฎหมายดิจิทัลต้องรู้จักเรื่องลิขสิทธิ์ ทรัพย์สินทางปัญญา นอกจากบทลงโทษแล้ว ควรจะให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสื่อด้วย แต่ตอนนี้กฎหมายดิจิทัลตีกรอบตัวเอง ปัจจุบันเห็นเด่นชัดเพียงในแง่คุ้มครองเรื่องการด่าทอ

หมิ่นประมาทกันในอินเทอร์เน็ต ซึ่งก็ไม่ต่างไปจากสิ่งที่ปรากฏอยู่ในละครโทรทัศน์ไทย วนเวียนอยู่แต่เรื่องทะเลาะ ด่าทอ ในขณะที่เรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานสิทธิที่คนทำงานพึงมีกลับไม่ได้รับ

(2) ควรส่งเสริมและพิทักษ์ประโยชน์ของผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพสื่อ

กฎหมายดิจิทัลควรพัฒนาไปในด้านที่เปิดทางให้คนทำงานด้านสื่อ ไม่ใช่แค่เอื้อประโยชน์ให้ทางฝั่งนายทุน

(3) ควรส่งเสริมเสรีภาพสื่อในเชิงสร้างสรรค์

กฎหมายดิจิทัลควรมีการส่งเสริมเสรีภาพสื่อในด้านการใช้ความคิดสร้างสรรค์ การผลิตเนื้อหาสื่อออนไลน์ที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม อาจส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกองทุนสำหรับใช้เพื่อพัฒนาคุณภาพเนื้อหา รวมถึงส่งเสริมความเข้าใจเรื่องเสรีภาพของสื่อ ทั้งนี้ สื่อควรมีเสรีภาพ แต่ต้องใช้เสรีภาพนั้นเพื่อประโยชน์ของประชาชน ไม่ใช่ใช้เสรีภาพเพื่อการแสวงหาประโยชน์สำหรับเรื่องกติกาตอของสื่อออนไลน์ อย่างน้อยควรจะทำให้เทียบเท่ากับสื่อออฟไลน์ที่มีการกำกับดูแลที่ชัดเจน

(4) ควรส่งเสริมสิทธิเสรีภาพที่มาพร้อมความรับผิดชอบทางสังคมและการรู้ทันกฎหมายดิจิทัล

สื่อออนไลน์ทุกวันนี้ไม่ได้มีเสรีภาพอย่างเช่นสมัยก่อน หากถูกสังคมรุมประณามหรือโดนเบียดเบียนประเดี๋ยว ก็อาจจะต้องลบโพสต์ภายในวันนั้นด้วยซ้ำ คำถามคือเสรีภาพสื่อตั้งอยู่บนความถูกต้องของคอนเทนต์บนอินเทอร์เน็ตหรือไม่ และเจ้าของทุนจะมีอำนาจพอที่จะยืนยันไม่ลบเนื้อหาหรือไม่ ออนไลน์ก็ไม่ต่างจากโทรทัศน์ สุดท้ายก็วกกลับไปเรื่องของทุน ด้วยเหตุนี้จึงไม่สามารถปฏิเสธคำว่าธุรกิจสื่อได้ ทั้งนี้ จากการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีสื่อ ทำให้มีสื่อออนไลน์ส่งผลให้หลายๆ คนในอดีตไม่เคยเข้าถึงอำนาจของการใช้สื่อสารมวลชนและเพิ่งจะมีโอกาสใช้ครั้งแรก มองเห็นข้อดีมากมายหลายอย่าง มองเห็นโอกาสในการเปลี่ยนแปลงสังคม โอกาสในการเปลี่ยนแปลงชีวิตของผู้คนรอบตัว หรือแม้กระทั่งการยกระดับชีวิตของตนเองทั้งในเชิงฐานะเศรษฐกิจและความมีชื่อเสียง นั่นคือข้อบวกของโซเชียลมีเดีย แต่อย่าลืมว่ามีบวกก็ต้องมีลบ ในทางตรงกันข้ามนี้

เป็นการสร้างความเสียหายให้กับคนอื่น ๆ เพราะฉะนั้น บทสรุปที่ชัดเจนคือ การใช้เสรีภาพต้องอยู่บนความรับผิดชอบ มีเสรีภาพที่ก่อเกิดอำนาจมากก็ต้องมีหน้าที่ที่จะกำกับดูแลมากขึ้น

แนวทางที่ 2: ไม่ต้องปรับแก้ให้ส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพให้มากขึ้น เพราะเหมาะสมอยู่แล้ว

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญรายหนึ่งอธิบายว่า เนื่องจากเมื่อไม่เป็นอุปสรรคจากกฎหมายดิจิทัล และเสรีภาพสื่อจึงไม่มีประเด็นในเรื่องนี้

(1) กฎหมายเหมาะสมแล้ว แต่สื่อมวลชนควรปฏิบัติตามมาตรฐานและจริยธรรมสื่อ

กฎหมายของไทยมีการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพที่เหมาะสมอยู่แล้ว แต่สื่อมวลชนถูกคุกคามและจำกัดสิทธิเสรีภาพจากทางอื่น ทั้งนี้ เสรีภาพสมควรอยู่ภายใต้ขอบเขตที่ชัดเจน เช่น เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเสื่อมเสียชื่อเสียงและเป็นความจริง กฎหมายไม่ใช่การจำกัดสิทธิ แต่คือการสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นภายใต้กรอบนั้น สื่อไทยมีเสรีภาพในการนำเสนอเยอะมาก อาจมีการคุกคามจากอิทธิพลมืด แต่ไม่ได้เกี่ยวกับกฎหมายหรือการจำกัดเสรีภาพแต่เป็นเรื่องของกลุ่มอิทธิพล สื่อยังสามารถนำเสนอข่าวได้ แต่เมื่อมีเรื่องของกลุ่มอิทธิพลเข้ามาเกี่ยวข้อง สื่ออาจไม่ยักนำเสนอต่อเอง หรือสื่ออาจจะได้ผลประโยชน์จากการไม่เขียนข่าว ด้วยเหตุนี้จึงมองว่า กฎหมายไม่ได้ทำให้เกิดการจำกัดเสรีภาพ มีบางกรณีที่สื่อไม่สามารถตีแผ่หรือนำเสนอข่าวแง่ลบของตนสังกัดตนเองได้

(2) กฎหมายอื่นมีผลต่อสิทธิเสรีภาพสื่อมากกว่ากฎหมายดิจิทัล

กฎหมายดิจิทัลประเทศไทยนั้นมีผลต่อเสรีภาพของสื่อมวลชนไม่มากนัก และประเทศไทยมีเสรีภาพสื่อค่อนข้างสูงมาก สื่อมวลชนไม่ได้ถูกจำกัดเรื่องการพูดหรือการนำเสนอสิ่งใด นอกจากสิ่งนั้นจะขัดต่อกฎหมาย เช่น ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 แต่โดยภาพรวมหากเทียบกับต่างชาตินั้น ประชาชนไทยไม่ได้จริงจังกับกฎหมายดิจิทัลนัก กฎหมายดิจิทัลของไทยไม่ควรมีผลต่อเสรีภาพของสื่อ เพราะสื่อต้องทำงานภายใต้กฎหมาย อันที่จริงกฎหมายทุกอย่าง

มีผลต่อการทำงานของสื่ออยู่แล้ว เช่น กฎหมายคุ้มครองเด็ก กฎหมายความรุนแรงในครอบครัว เป็นต้น เสรีภาพของสื่อควรจะต้องใช้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประชาชน และควรอยู่ภายใต้กรอบกติกาของกฎหมายเหล่านี้ เป็นกรอบที่กำหนดชัดเจนว่า สิ่งใดควรมิควรทำ ไม่ใช่เอามาใช้เป็นข้ออ้างเพื่อนำเสนอสิ่งที่ขัดต่อศีลธรรมอันดี

แนวทางที่ 3 กฎหมายดิจิทัลส่งเสริมเสรีภาพสื่อเพียงพอแล้ว แต่ควรปรับกฎหมายให้กำกับดูแลสื่อออนไลน์มากขึ้น

สื่อมีเสรีภาพเพิ่มขึ้น ขึ้นอยู่กับทิศทางการทำงาน ซึ่งทำได้หลากหลาย อยากรายงานข่าวเจาะลึก แม้แต่การสืบหาหรือออกมาตีแผ่ข้อมูลหากข้อมูลที่นำเสนอคือเรื่องจริง แต่ถ้าเป็นข้อมูลเท็จ ก็ต้องถูกดำเนินคดีไปตามกระบวนการ ทั้งนี้ สื่อมวลชนยังมีทั้งประเภทที่ออนไลน์และไม่ออนไลน์ ณ ตอนนี้อยู่ในส่วนของสื่อออฟไลน์คิดว่าค่อนข้างมีการกำกับดูแลที่ดีพอสมควร อาจมีหย่อนไปบ้าง แต่ยังมีกรอบควบคุม แต่สำหรับสื่อออนไลน์ ยังไม่มีกฎกติกาที่ชัดเจนมาบังคับใช้ สื่อออนไลน์ในตอนนี้นั้นมีเสรีภาพมากเกินไป จึงอยากให้มีกรอบกติกามาดูแลในส่วนนี้ ตอนนี้อย่างสามารถกำกับดูแลได้บ้างในส่วนของการไม่ละเมิดสิทธิส่วนบุคคล ไม่หลอกลวงผู้บริโภค แต่ถ้ามีการร่างกรอบมาคุ้มครองประชาชนในเรื่องของเนื้อหา จะเป็นผลดียิ่งขึ้น และควรมีการสร้างนโยบาย national platform หรือแพลตฟอร์มที่ประเทศไทยเป็นเจ้าของ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความมั่นคงด้านข้อมูล

เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนผ่าน ให้ความรวดเร็วของสื่อสังคมแตกต่างกันอย่างมาก แต่ควรจะเน้นให้ความรู้เท่าทันสื่อ (media literacy) เหมือนที่ต่างประเทศที่มีหลักสูตรสอนเรื่องข่าวปลอม (fake news) และการเช็คข้อมูลข่าวสาร อีกอย่างความเหลื่อมล้ำเรื่องการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตเห็นผลชัดมากช่วงโควิดที่เริ่มมีการเรียนออนไลน์ มีความเหลื่อมล้ำระหว่างเด็กในเมืองและเด็กต่างจังหวัดเรื่องการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและการใช้สื่อดิจิทัลเกิดขึ้น และควรให้ความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการเข้าถึงสื่อของเยาวชน และความเท่าเทียมด้านการเข้าถึงข้อมูล นอกจากนั้น ยังพบว่า ยังไม่มีหน่วยงานที่เป็นเจ้าภาพดูแลกำกับเนื้อหาสื่อออนไลน์โดยตรง

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาในเรื่อง ความหมาย นิยาม และประเภทของกฎหมายดิจิทัลตามกระทรวงดิจิทัลนั้น ยังสร้างความสับสนกับนักวิชาการ นักกฎหมาย นักวิชาชีพสื่อ สะท้อนถึงการขาดแคลนความรู้ความเข้าใจด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพอย่างลึกซึ้ง ไม่ใช่เพียงแค่สื่อเท่านั้น แต่คนทั่วไปก็มักเข้าใจมาตลอดว่า กฎหมายดิจิทัลคือกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอิเล็กทรอนิกส์และออนไลน์ แต่เมื่อเป็นกฎหมายดิจิทัลของกระทรวงดิจิทัลกลับ ไม่มีจุดใดที่บ่งบอกว่าเกี่ยวข้องกับสื่อออนไลน์ หรือแม้แต่ด้านลิขสิทธิ์ ในอดีต หากเป็นเรื่องหมิ่นประมาทในสื่อสังคม สื่อออนไลน์ นอกจากจะมีความผิดฐานหมิ่นประมาทตามกฎหมายอาญาแล้ว ยังจะมีประกอบด้วยมาตรา 14 (1) พระราชบัญญัติคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 (ฉบับแก้ไขปรับปรุง 2560) ดังนั้นจึงทำให้สับสนเมื่อต้องนำมาบังคับใช้จริง และบางตัวอย่างเช่น พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2553 ซึ่งว่าด้วยเรื่องของการประกอบกิจการวิทยุโทรทัศน์และโทรคมนาคม อันนี้ไม่น่าจะเป็นกฎหมายดิจิทัล แต่ในตัวกฎหมายดิจิทัลของไทยของกระทรวงนั้น กฎหมายฉบับนี้ถือว่าเป็น “กฎหมายดิจิทัล” ซึ่งย้อนแย้งกับความเชื่อและความเข้าใจ เพราะที่ควรจะมีกลับไม่มี สิ่งที่ไม่ควรมีกลับมี จุดนี้จึงเกิดเป็นข้อสงสัยถึงเหตุผล

1. สภาพการณ์เสรีภาพสื่อกับกฎหมายดิจิทัลในประเทศไทยเปรียบเทียบกับหลักกฎหมายสากล

จากผลการศึกษาถึงสภาพการณ์เสรีภาพสื่อกับกฎหมายดิจิทัลในประเทศไทย เปรียบเทียบกับหลักกฎหมายสากลโดยอ้างอิงจากตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights หรือ UDHR) โดยมีข้อที่เกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ คือ ข้อที่ 19 ที่ว่า “ทุกคนมีสิทธิในอิสรภาพแห่งความเห็นและการแสดงออก ทั้งนี้ สิทธินี้รวมถึงอิสรภาพที่จะถือเอาความเห็นโดยปราศจากการแทรกแซง และที่จะแสวงหา รับ และส่งข้อมูลข่าวสารและข้อคิดผ่านสื่อใด และโดยไม่คำนึงถึงพรมแดน” (กรมองค์การระหว่าง

ประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ, 2551) นั้น พบว่า สื่อรู้ว่าการคุ้มครองเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 และหลักกฎหมายสากล แต่ไม่ได้เข้าใจรายละเอียดและข้อสงสัยว่า กรณีใดบ้างเป็นการละเมิดเสรีภาพสื่อ รวมทั้งไม่เข้าใจกฎหมายดิจิทัลอย่างลึกซึ้ง เมื่อถูกดำเนินคดี จึงรู้สึกว่าเป็นการละเมิดเสรีภาพ

ตามกฎหมายของไทยอ้างอิงปญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งมีหลักในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ทว่าก็มีข้อจำกัด เช่นเดียวกันตามความในข้อ 29 (2) ในการใช้สิทธิและอิสรภาพของตน ทุกคนจะต้องอยู่ภายใต้ข้อจำกัด เพียงเท่าที่มีกำหนดไว้ตามกฎหมายเท่านั้น เพื่อวัตถุประสงค์ของการได้มาซึ่งการยอมรับและการเคารพสิทธิและอิสรภาพอันควรของผู้อื่น และเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการอันสมควรทางด้านศีลธรรม ความสงบเรียบร้อยของประชาชน และสวัสดิการทั่วไปในสังคมประชาธิปไตย และข้อ 29 (3) ความว่า “สิทธิและอิสรภาพเหล่านี้ไม่อาจใช้ขัดต่อวัตถุประสงค์ และหลักการของสหประชาชาติ ไม่ว่าในกรณีใด และข้อ 30 ไม่มีบทใดในปญญานี้ที่อาจตีความได้ว่า เป็นการให้สิทธิใดแก่รัฐ กลุ่มคน หรือบุคคลใด ในการดำเนินกิจกรรมใด หรือกระทำการใด อันมุ่งต่อการทำลายสิทธิและอิสรภาพใดที่กำหนดไว้” (กรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ, 2551) เช่นเดียวกันกับรัฐธรรมนูญในราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ด้วยเหตุนี้ กฎหมายดิจิทัลย่อมต้องอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญของไทย และเป็นไปตามปญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน แต่การร่างกฎหมายที่มีขอบเขตการยอมรับและการเคารพสิทธิและอิสรภาพอันควรของผู้อื่น และเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการอันสมควรทางด้านศีลธรรม ความสงบเรียบร้อยของประชาชน และสวัสดิการทั่วไปในสังคมประชาธิปไตย รวมทั้งความมั่นคงของรัฐเป็นไปตามหลักสากล แต่ในทางปฏิบัติเป็นช่องโหว่ในการใช้อำนาจของรัฐในการตีความและใช้ดุลยพินิจได้เช่นเดียวกัน ถือเป็นการใช้อำนาจนิยมควบคุมสื่อ ซึ่งเป็นอำนาจนิยมแบบแข่งขัน (competitive authoritarianism) อยู่ภายใต้ระบอบอำนาจนิยมแบบแข่งขันอาศัยกลไกประชาธิปไตยอย่างการเลือกตั้ง การมีส่วนร่วมทางการเมืองหรือมาตรการอื่นๆ

เพื่อใช้เป็นฐานในการอ้างความชอบธรรมทางการเมือง แต่ขณะเดียวกัน รัฐบาลก็มักใช้อำนาจเกินขอบเขตในการลิดรอนสิทธิเสรีภาพด้านต่างๆ ของประชาชนในประเทศ จนไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นประชาธิปไตย และในทางปฏิบัติมีการใช้กฎหมายดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการคุกคามเสรีภาพสื่อด้วยการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อหยุดยั้งการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน (Strategic Lawsuit Against Public Participation [SLAPP]) โดยอาศัยกฎหมายดิจิทัลและกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องฟ้องเพื่อปิดปากสื่อมวลชนและบุคคลทั่วไปไม่ให้ตรวจสอบหรือเปิดเผยการทุจริตหรือการกระทำที่ผิดกฎหมายหรือผิดจริยธรรมของนักการเมือง ภาครัฐและเอกชน ซึ่งไม่ใช่การใช้อำนาจของรัฐในการสั่งปิดกิจการสื่อ การควบคุมเนื้อหาข่าวสารอย่างเป็นทางการ แต่สามารถใช้รูปแบบอื่นที่ไม่เป็นทางการได้ ซึ่งทำให้ตรวจสอบได้ยาก รวมทั้งมีการคุกคามสื่อด้วยอิทธิพลส่วนตัว ทำให้การต่อสู้เพื่อพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพของสื่อมวลชนเป็นไปได้ยากลำบาก มีการละเมิดเสรีภาพสื่อมวลชน และมีการฟ้องเพื่อปิดปาก เพื่อเป็นการข่มขู่ให้สื่อมวลชนเกิดความกลัว และไม่กล้านำเสนอข้อมูลข่าวสาร รวมทั้งยังพบว่า มีนักวิชาชีพจำนวนหนึ่งถูกดำเนินคดีจากการปฏิบัติหน้าที่ และไม่เปิดโอกาสให้สื่อสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ มีการแทรกแซงสื่อ ทำให้สังคมเกิดความสงสัยในประเด็นการใช้กฎหมายเข้ามาควบคุมองค์การสื่อ ทำให้มีการตั้งคำถามถึงความเป็นอิสระของการทำงานของสื่ออีกด้วย สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการละเมิดเสรีภาพของสื่อทั้งสิ้น

2. ความท้าทายในการปฏิบัติงานกับเสรีภาพกับกฎหมายดิจิทัลในปัจจุบันและในอนาคต

จากผลการศึกษาพบว่า ยังมีความท้าทายสำหรับผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพสื่อในด้านเสรีภาพกับกฎหมายดิจิทัล เนื่องจากมีการคุกคามเสรีภาพในวิชาชีพสื่อในงานข่าวและงานที่ต้องสร้างสรรค์เนื้อหา คือ บทละคร ภาพยนตร์ ถือเป็นการปิดกั้นการรับรู้ของประชาชนด้วย ดังคำกล่าวที่ว่า “เสรีภาพสื่อคือเสรีภาพประชาชน” สะท้อนให้เห็นว่า แม้รูปแบบของเทคโนโลยีการสื่อสารจะเปลี่ยนแปลงไป ก็ยังมีการใช้กฎหมาย นโยบายรัฐ มาควบคุมการนำเสนอข่าวและเนื้อหา แต่

พบว่า มีการตรวจสอบเข้มข้นในสื่อดั้งเดิม คือ ในโทรทัศน์ วิทยุ และภาพยนตร์ ขณะที่สื่อออนไลน์ยังมีข้อจำกัด เนื่องจากมีผู้ใช้งานจำนวนมาก และมีข้อมูลข่าวสารจำนวนมาก ขณะเดียวกัน ในสื่อออนไลน์ ผู้ใช้มีการแสดงความคิดเห็นถือว่า ประชาชนมีเสรีภาพในการพูด การแสดงความคิดเห็น เป็นไปไม่ได้ที่ประชาชน ถูกปิดปาก ห้ามพูด ห้ามแสดงความคิดเห็นที่ขัดต่อการปกครองระบอบ ประชาธิปไตย เป็นการใช้อำนาจเผด็จการของผู้ปกครอง ในอดีตนั้น หนังสือพิมพ์ จะมีเสรีภาพในการเสนอข่าวสาร การพิมพ์ การโฆษณา เป็นที่มาของคำกล่าวที่ว่า เสรีภาพหนังสือพิมพ์คือเสรีภาพประชาชน ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง สิ่งที่ควบคู่ ไปกับเสรีภาพในการพูด การแสดงความคิดเห็นของประชาชนก็คือสิทธิในการ รับรู้ข้อมูลข่าวสาร ใครจะแสดงอำนาจบาตรใหญ่กำหนดให้ประชาชนรับรู้ได้แต่ เฉพาะเรื่องนั้น ไม่ให้รับรู้เรื่องนี้ไม่ได้ จึงทำให้สังคมตั้งคำถามว่า “กฎหมายลูก ใหญ่กว่ากฎหมายแม่” ในกฎหมายดิจิทัลและกฎหมายกำกับดูแลสื่อ ขณะที่ใน การทำงานวิชาชีพสื่อ มีข้อจำกัดทางกฎหมายในการผลิตเนื้อหาและการนำเสนอ เนื้อหาที่อาจกระทบต่อภาพลักษณ์ขององค์กรรัฐ รวมทั้งกฎหมายดิจิทัลมีสภาพ บังคับทั่วไป ไม่เฉพาะสื่อมวลชนอีกด้วย

3. แนวทางการปรับปรุงกฎหมายดิจิทัลให้เอื้ออำนวยในการปฏิบัติงานของสื่อมวลชน

จากผลการศึกษาพบว่า ควรจะปรับปรุงกฎหมายดิจิทัลไทยให้ครอบคลุม ทุกด้าน ควรควบรวมกับการคุ้มครองลิขสิทธิ์ และควรปรับโทษให้ใกล้เคียงกับ กฎหมายอาญา ซึ่งในปัจจุบันบางกฎหมายคอมพิวเตอร์มีโทษรุนแรงกว่ากฎหมาย อาญาในลักษณะการทำความผิดที่คล้ายกัน รวมทั้งพบว่า กฎหมายดิจิทัลถูกใช้ เป็นเครื่องของรัฐ ทั้งในรูปแบบกฎหมายและสัมปทาน ซึ่งจากการศึกษามีความ สอดคล้องกับงานศึกษาของ วรวัชร เอี่ยมสุทธินิธธรรม (2549) เรื่อง *แนวทางของ กฎหมายเกี่ยวกับการกำกับและการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ ในประเทศไทย* ที่ศึกษาพระราชบัญญัติวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ. 2498 และพระราชบัญญัติวิทยุคมนาคม พ.ศ. 2498 ที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันมี ความล้าสมัย เพราะมีการเปลี่ยนแปลงกฎหมายในการกำกับสื่อวิทยุและโทรทัศน์

ซึ่งมิได้มุ่งหมายที่จะคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนเท่าที่ควร มีบทบัญญัติให้หน่วยงานภาครัฐเป็นผู้ประกอบกิจการ และควบคุมการประกอบกิจการแต่เพียงผู้เดียว ทั้งกระทรวงกลาโหม กรมประชาสัมพันธ์ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี หรือแม้แต่บริษัท อสมท. จำกัด (มหาชน) ซึ่งในปัจจุบัน (2566) หน่วยงานเหล่านี้ก็ยังเป็นผู้ผลิตสื่อเช่นเดิม เพียงแต่มีเอกชนเข้าร่วมในระบบโทรทัศน์ดิจิทัลมากขึ้นหลายราย

นอกจากนี้ ยังสอดคล้องในด้านการประกอบกิจการโดยภาคเอกชน ก็อยู่ในรูปของสัมปทานที่จำกัดแต่เฉพาะผู้ให้วงเงินสูงสุด หรือที่มีความใกล้ชิดกับกลุ่มราชการและการเมืองรับไปดำเนินการ ทำให้การประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ได้ดำเนินการไปโดยภาคเอกชนเพียงไม่กี่ราย ไม่เปิดโอกาสให้กับการใช้คลื่นความถี่ในรูปแบบอื่น และยึดติดกับผลประโยชน์ทางการเมืองและธุรกิจเป็นสำคัญ

ดังนั้น เพื่อให้การประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ดำเนินการไป โดยคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชน และยึดถือผลประโยชน์ของประชาชนเป็นสำคัญ แนวทางของกฎหมายในการประกอบกิจการด้านหลักเกณฑ์การประกอบกิจการนั้นก็มีขึ้นเพื่อกำหนดมาตรฐานการดำเนินการ ซึ่งมีหลักเกณฑ์ที่ใช้ควบคุมอยู่หลายอย่าง ทั้งเรื่องคุณภาพรายการ สัดส่วนรายการโฆษณา การดำเนินรายการ หลักคำประกันพหุนิยม รายการทางการเมือง และมาตรการบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายโดยให้เสรีภาพสื่อ ปราศจากการครอบงำของรัฐ ส่วนการกำกับดูแลควรเป็นรูปแบบของการกำกับดูแลตนเองขององค์กรวิชาชีพ และหากมีความผิดตามกฎหมาย ก็ให้มีการดำเนินคดีในกระบวนการยุติธรรมแทนการมีหน่วยงานของรัฐใช้ดุลยพินิจ

เช่นเดียวกัน ในส่วนของการตีความกฎหมายเรื่องศีลธรรมอันดี กฎหมายดิจิทัลไทยมีการตีความที่กว้าง ในบางกรณีเนื้อหาของสื่อจะมีประเภทที่อ้างเรื่องเสรีภาพ แต่กลับขัดต่อหลักจริยธรรม เช่น เนื้อหาที่มีความรุนแรงทั้งในทางร่างกาย ทางเพศ การกลั่นแกล้งทั้งจากคำพูดและการกระทำที่พบได้บ่อยมากขึ้นในสังคมปัจจุบัน สื่อมวลชนควรดูแลและจัดการเนื้อหาที่มีความรุนแรงเหล่านี้

เพราะหลายครั้งสื่อก็เป็นผู้กระทำเอง นอกจากนี้ ในสื่อออนไลน์มีการนำเสนอเนื้อหาบางอย่างที่ผิดกฎหมาย เช่นเดียวกัน ควรมีการพัฒนากฎหมายเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง เพราะเทคโนโลยีทุกวันนี้ไปเร็วมาก มีการใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ซึ่งอาจถูกนำมาใช้ในทางที่มีขอบต่อกฎหมาย แต่โดยปกติการปรับเพิ่มกฎหมายมักจะต้องใช้เวลากว่าจะผ่านร่างและออกมาบังคับใช้ได้ ควรปรับตามกฎหมายสากล ซึ่งในปัจจุบันมีกฎหมายสากลที่เกี่ยวข้องโดยตรงคือ กฎบัตรปารีสว่าด้วยปัญญาประดิษฐ์ (AI) ซึ่งมีผลต่อการทำงานข่าวและสื่อสารมวลชน

4. แนวทางในการส่งเสริมเสรีภาพของสื่อให้สอดคล้องกับพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารในปัจจุบันและกฎหมายดิจิทัลในอนาคต

จากผลการศึกษาพบว่า ควรมีแนวทางส่งเสริมเสรีภาพของสื่อให้สอดคล้องกับพัฒนาการเทคโนโลยีของสื่อมวลชน ส่งเสริมความรู้เรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานและเสรีภาพ รวมทั้งส่งเสริมและพิทักษ์ประโยชน์ของผู้ผลิตสื่อ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ บุญนำ โสภาอุทก (2548) เรื่อง *เสรีภาพในการเสนอข่าวและการแสดงความคิดเห็นของสื่อมวลชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540* แม้ว่างานดังกล่าวจะศึกษาถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และในปัจจุบันประเทศไทยได้มีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 แต่หลักการบัญญัติรับรองถึงเสรีภาพในการเสนอข่าวและการแสดงความคิดเห็นของสื่อมวลชนไว้ในรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกัน มิได้มีการเปลี่ยนแปลง และสอดคล้องกับการศึกษาของ สมโภชน์ ไตรรักษา (2564) เรื่อง *รัฐธรรมนูญปี 2560 สื่อมวลชนกับความท้าทายประชาธิปไตยไทยบนทางสองแพร่ง* พบว่า สำหรับประเทศไทย เสรีภาพการแสดงออกได้รับการคุ้มครองไว้ในกฎหมายสูงสุดอย่างรัฐธรรมนูญ และเมื่อเปรียบเทียบรัฐธรรมนูญถาวรฉบับตั้งแต่ปี 2540 พบว่า รัฐธรรมนูญยังคงหลักการที่รัฐอาจตรากฎหมายที่มีเนื้อหาจำกัดเสรีภาพดังกล่าวได้ และจากขอบเขตและเงื่อนไขในการตรากฎหมาย ทั้งที่ให้การรับรองและจำกัดเสรีภาพในการเสนอข่าวและแสดงความคิดเห็นของสื่อมวลชน และแนวคิดและหลักการที่สำคัญของรัฐธรรมนูญในรัฐเสรีประชาธิปไตยในต่างประเทศต่างก็ล้วนมี

จุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ เพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน จำกัดการใช้อำนาจรัฐที่มีขอบ เพื่อเป็นประโยชน์สำหรับการวางแผนทางกฎหมายและทางปฏิบัติของการรับรองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน ที่สามารถเชื่อมโยงกันได้ในบริบททางสังคมที่ต่างภูมิภาคกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาที่เสนอว่า ควรส่งเสริมเสรีภาพในกฎหมายดิจิทัล โดยให้เปรียบเทียบกับประเทศจีน ออสเตรเลีย และสิงคโปร์ ซึ่งมีรูปแบบกฎหมายที่ต่างกันไปตามระบบการปกครองและเศรษฐกิจ รวมทั้งเสนอให้ผู้กำหนดนโยบายและร่างกฎหมายควรไปศึกษาดูงานและทำให้ทันสมัย

จากการนำหลักเสรีภาพในการเสนอข่าวและการแสดงความคิดเห็นของสื่อมวลชนมีแนวความคิดตามกฎหมายธรรมชาติ ถือว่าเป็นสิทธิมนุษยชนประการหนึ่ง ที่รัฐต่างๆ ควรให้การรับรองและคุ้มครอง ซึ่งในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 19 ก็ได้รับรองว่า มนุษย์ทุกคนย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก ซึ่งประเทศไทยเป็นรัฐเสรีประชาธิปไตยได้ยอมรับว่า สิทธิเสรีภาพดังกล่าวเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างหนึ่งอันควรได้รับการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ สอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และเป็นหลักการที่สำคัญเป็นต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

เช่นเดียวกัน แม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับต่างๆ ในอดีตและฉบับปัจจุบันจะได้ให้การรับรองเสรีภาพในการเสนอข่าวและแสดงความคิดเห็นแก่สื่อมวลชนไว้ก็ตาม แต่ก็ปรากฏว่า ในปัจจุบันสื่อมวลชนยังคงถูกแทรกแซงและลดทอนสิทธิเสรีภาพ โดยกฎหมายที่มีเนื้อหาเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพในการเสนอข่าวและแสดงความคิดเห็นของสื่อมวลชน ซึ่งเป็นการขัดหรือแย้งหรือไม่สอดคล้องต่อรัฐธรรมนูญ ซึ่งกฎหมายดิจิทัลไม่ขัดแย้งต่อรัฐธรรมนูญ แต่ไม่ได้การันตีว่า การตีความและการใช้ดุลยพินิจของหน่วยงานรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพสื่อเกิดความไม่มั่นใจ และจากต้นทุนในการลงทุนผลิตสื่อมีต้นทุนสูงจึงเลือกที่จะต้องระงับจนหลีกเลี่ยงบางประเด็นที่อ่อนไหว จนใช้การ “เซ็นเซอร์ตัวเอง” (self-censorship)

นอกจากนี้ จากงานศึกษาของ บุญนำ โสภากุทก (2548) ยังพบว่า ในขณะที่เดียวกัน สื่อมวลชนอาจจะใช้เสรีภาพของตนไปละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพของปัจเจกชน ซึ่งสอดคล้องกันกับผลการวิจัยที่พบว่า เสรีภาพสื่อมีเพียงพอและเหมาะสม แต่สื่อไม่ปฏิบัติตามจริยธรรมสื่อและไปละเมิดสิทธิบุคคลอื่น แต่สื่อกลัวผลกระทบจากการถูกลงโทษทางสังคม (social sanction) จากสื่อสังคมจนเกิดดราม่าและประเด็นสาธารณะโจมตีสื่อและบุคคลที่เป็นข่าว และกลัวการถูกฟ้องร้องดำเนินคดีตามกฎหมาย

ดังนั้น นอกจากจะสร้างหลักเกณฑ์หรือมาตรการที่จะให้การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของสื่อมวลชนมิให้ถูกละเมิดจากอำนาจรัฐ ยังต้องมีมาตรการในการควบคุมตรวจสอบสื่อมวลชนมิให้ใช้เสรีภาพในการเสนอข่าวและแสดงความคิดเห็นไปละเมิดต่อหลักการดังกล่าว ตามทฤษฎีว่าด้วยความรับผิดชอบทางสังคม (the social responsibility theory) ของ Theodore Peterson (1973, สภาการสื่อมวลชนแห่งชาติ, 2562) เป็นทฤษฎีที่ทำให้สื่อมวลชนตระหนักในบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองมากขึ้น โดยมีจรรยาบรรณทางวิชาชีพเป็นกรอบหรือเสาหลักในการทำงาน ควบคู่ไปกับการปกป้องสิทธิเสรีภาพของสื่อมวลชนและเพื่อประโยชน์ของสาธารณะ อันเป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง เสรีภาพสื่อกับกฎหมายดิจิทัล: ความท้าทายของผู้ประกอบวิชาชีพสื่อกับการปรับตัวในอนาคต มีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะทางวิชาการ

(1) จากผลการศึกษา ควรไปต่อยอดจากการศึกษากฎหมายดิจิทัลของประเทศไทยเป็นการศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องที่มีบทบาทในการทำงานของสื่อ เช่น กฎหมายลิขสิทธิ์ การหมิ่นประมาท การดูหมิ่นในกฎหมายอาญา กฎหมายสัญญา กฎหมายการจ้างทำของในกฎหมายแพ่ง เป็นต้น ซึ่งกระทบต่อการทำงานของสื่อเป็นอย่างมาก

(2) จากผลการศึกษา ควรไปปรับการศึกษาจากผลกระทบเสรีภาพสื่อ จากกฎหมายดิจิทัลเป็นผลกระทบจากอิทธิพลอื่นๆ เช่น การคุกคามจากอำนาจรัฐ อำนาจผู้มีอิทธิพล อำนาจทุน อำนาจของผู้ผลิตสื่อ สปอนเซอร์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อเสรีภาพในการทำงานของสื่อเป็นอย่างมาก

(3) จากผลการศึกษา ควรไปปรับการศึกษาจากกฎหมายดิจิทัลที่กระทบต่อการทำงานของวิชาชีพสื่อเป็นผลกระทบจากการลงโทษทางสังคม (social sanction) จากสื่อสังคม จนเกิดคราเม่าและประเด็นสาธารณะโจมตีสื่อและบุคคลที่เป็นข่าว ซึ่งทำให้สื่อที่มีการนำเสนอข้อมูลในสื่อออนไลน์ต้องระวังจนหลีกเลี่ยงบางประเด็นที่อ่อนไหวเป็นการ “เซ็นเซอร์ตัวเอง” (self-censorship)

(4) จากผลการศึกษา ควรไปปรับการศึกษาจากกฎหมายดิจิทัลภาพรวม เป็นศึกษาในกฎหมายแต่ละฉบับ โดยเฉพาะพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560

(5) จากผลการศึกษา ควรไปขยายขอบเขตการศึกษากฎหมายดิจิทัลกับเสรีภาพสื่อในระดับภูมิภาค หรือในเชิงเปรียบเทียบกับประเทศอื่น เช่น ระดับอาเซียน ระดับเอเชีย หรือระดับโลก หรือเปรียบเทียบตามระบบการเมืองการปกครอง เช่น ระหว่างประเทศที่ปกครองระบอบคอมมิวนิสต์กับประชาธิปไตย หรือเผด็จการทหาร เป็นต้น

(6) จากผลการศึกษา ควรไปศึกษาความรู้ความเข้าใจ ทักษะคดี ต่อกฎหมายดิจิทัล กฎหมายสื่อ หรือเสรีภาพสื่อของผู้ปฏิบัติวิชาชีพด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ โดยการวิจัยเชิงสำรวจได้

ข้อเสนอแนะต่อทางวิชาชีพ

(1) จากผลการศึกษา ควรนำไปต่อยอดพัฒนาในการออกร่างกฎหมายดิจิทัลรองรับปัญญาประดิษฐ์ (AI) ให้ทันสมัย และยืดหยุ่น เอื้อต่อการปฏิบัติงานของสื่อ รวมทั้งส่งเสริมเสรีภาพสื่อ และรักษาผลประโยชน์สาธารณะให้สอดคล้องกับพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารในปัจจุบันและกฎหมายดิจิทัลในอนาคต ไปสร้างแนวทางในการสร้างเครือข่ายร่วมให้องค์กรวิชาชีพมีบทบาท

ในการแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานสื่อได้สอดคล้องกับเสรีภาพสื่อมากยิ่งขึ้น

(2) จากผลการศึกษา ควรมีการจัดเวทีหรือสร้างช่องทางรับฟังความคิดเห็น และเป็นพื้นที่ในการสื่อสารระหว่างผู้ปฏิบัติงานสื่อมวลชน นักวิชาการ องค์กรวิชาชีพ และผู้ออกกฎหมายและนโยบาย ได้มีความเข้าใจกัน และหาแนวทางร่วมกันในส่งเสริมเสรีภาพของสื่อให้สอดคล้องกับพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารในปัจจุบันและกฎหมายดิจิทัลในอนาคตเป็นประจำทุกปี

(3) องค์กรสื่อ หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ควรมีบทบาทในการจัดอบรมและสร้างหลักสูตรองค์ความรู้ในด้านกฎหมายดิจิทัลและเสรีภาพสื่อ ให้ผู้ปฏิบัติงานสื่อสามารถเพิ่มพูนความรู้และมีช่องทางในการอัปเดตกฎหมายสื่อที่ทันสมัย รวดเร็ว และมีการนำกรณีศึกษาสื่อที่ถูกละเมิดสิทธิหรือถูกดำเนินคดี มาถอดบทเรียนโดยยังคงรักษาข้อมูลส่วนบุคคล และคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรมองค์การระหว่างประเทศ (2551), *ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน*, กรุงเทพฯ: องค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ.
- ทรงพล สงวนจิตร (2560), "การดำเนินคดีในอำนาจหน้าที่ของ กสทช.", *วารสารวิชาการ กสทช. ประจำปี 2560*.
- เทียนทิพย์ เดียวกี (2559), "จริยธรรมและจรรยาบรรณสื่อในการนำเสนอข่าวยุคดิจิทัล", *วารสารการสื่อสารและการจัดการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์*, 2(2): 125-143.
- บุญนำ โสภากุท (2548), *เสรีภาพในการเสนอข่าวและการแสดงความคิดเห็นของสื่อมวลชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540*, วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญเลิศ คชายุทธเดช (2550), *เสรีภาพสื่อ-เสรีภาพประชาชน อุปสรรคที่ขัดต่อเจตนารมณ์*, กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า.
- พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 (2562), *ราชกิจจานุเสกษา เล่มที่ 136 ตอนที่ 69 ก*, หน้า 52-95.
- พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560 (2560), *ราชกิจจานุเสกษา เล่มที่ 134 ตอนที่ 10 ก*, หน้า 24-35.
- พัชรภา เอื้ออมรวนิช (2560), "สื่อมวลชน: เสรีภาพ และความรับผิดชอบ", *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น*, 11(4): 9-18.
- วรวัชร เอี่ยมสุทธธรรม (2549), *แนวทางของกฎหมายเกี่ยวกับการกำกับกับการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ในประเทศไทย*, วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2554), "การศึกษาการจัดรูปองค์กรคุ้มครองผู้บริโภคด้านกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม", *รายงานที่ดีอาร์ไอ ฉบับที่ 91*.
- สมโภชน์ ไตรักษา (2564), *รัฐธรรมนูญปี 2560 สื่อมวลชนกับความท้าทายประชาธิปไตยไทยบนทางสองแพร่ง*, เอกสารวิชาการส่วนบุคคล (Individual Study) หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ 9 วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.
- สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (2563), *กฎหมายดิจิทัล, E-Book: สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์*.
- สิริลักษณ์ พัฒนลีลาวดี (2546), *การควบคุมของรัฐและการแทรกแซงสื่อมวลชนในรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร (2544-2545)*, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

- Bedeski, R. (2009), *Authoritarian System, Government and Politics*, British Columbia: University of Victoria.
- Das, A. (2020), "Impact of Digital Media on Society: Introduction", *International Journal of Creative Research Thought (IJCRT)*, 8(5).
- Feldman, T. (2015), *An Introduction to Digital Media*, New York: Routledge.
- Levitsky, S. and Steven, L. (2002), "Elections without Democracy: The Rise of Competitive Authoritarianism", *Journal of Democracy*, 13: 51-65.
- Levitsky, S. and Way, L. (2020), "The New Competitive Authoritarianism", *Journal of Democracy*, 31(1): 51-65.

สื่อออนไลน์

- พลิชฐ์ คงคุณากรกุล (2564), "ออสเตรเลียผ่านกฎหมายให้ Google และ Facebook จ่ายเงินให้องค์กรสื่อ สำหรับคอนเทนต์ข่าวบนแพลตฟอร์มแล้ว หลังมีการปรับแก้กฎหมาย", สืบค้นเมื่อ 1 มิถุนายน 2567 จาก <https://thestandard.co/australia-let-google-and-facebook-pay-for-news-content/>
- สภาการสื่อมวลชนแห่งชาติ (2562), "จริยธรรมและบรรทัดฐานสื่อมวลชนกับความรับผิดชอบต่อสังคมในการพาดหัวข่าว", สืบค้นเมื่อ 1 มิถุนายน 2567 จาก <https://www.presscouncil.or.th/ethics/4602>
- _____. (2564), "ข้อบังคับว่าด้วยจริยธรรมแห่งวิชาชีพสื่อมวลชน สภาการสื่อมวลชนแห่งชาติ พ.ศ. 2564", สืบค้นเมื่อ 1 มิถุนายน 2567 จาก <https://www.presscouncil.or.th/rule/6126>
- สุรัชพงศ์ สิกขาบัณฑิต (2561), "นโยบายประเทศไทย 4.0: โอกาส อุปสรรค และผลประโยชน์ของไทยในภูมิภาคอาเซียน", สืบค้นเมื่อ 1 มิถุนายน 2567 จาก https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_dl_link.php?nid=46816
- อรรถกภาพ รอดจินดา (2566), "สถานการณ์และแนวทางการป้องกันอาชญากรรมคอมพิวเตอร์", สืบค้นเมื่อ 1 มิถุนายน 2567 จาก <https://www.onlb.go.th/about/featured-articles/5143-a5143>
- PDPA pro. (2563), "สิทธิของเจ้าของข้อมูล (Data Subject) ตาม PDPA มีอะไรบ้าง และผู้ประกอบการควรเตรียมพร้อมอย่างไร", สืบค้นเมื่อ 1 มิถุนายน 2567 จาก <https://pdpa.pro/blogs/rights-of-data-subject-pdpa>
- Phakpon Jeranathep (2022), "การสร้างสรรค์สื่อดิจิทัลบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ Digital Media Creation on Social Networks", สืบค้นเมื่อ 1 มิถุนายน 2567 จาก <https://library.wu.ac.th/km/การสร้างสรรค์สื่อดิจิทัล>

Soft Power ในความหมายของ Joseph Nye กับ นโยบายของรัฐและข่าวในเว็บไซต์

บัณฑูร ปานแก้ว¹

นนทพร วงษ์เชษฐา²

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาความหมายของคำว่า soft power ของ Joseph Nye ผู้ประดิษฐ์คำนี้ขึ้นมาและเปรียบเทียบกับความหมายของ soft power นโยบายของรัฐ และข่าวในเว็บไซต์ เนื่องจากเกิดคำถามต่อความหมายของ soft power ที่ปรากฏในนโยบายของรัฐ โดยสำรวจเนื้อหาจากวรรณกรรมของ Nye จำนวน 4 ชิ้น และรวบรวมข้อมูลจากเว็บไซต์ของรัฐและสื่อมวลชนโดยการเลือกแบบเจาะจงคำหลัก คือ “soft power ซอฟต์พาวเวอร์ ความหมาย นิยาม คืออะไร” ระหว่าง 17 เมษายน พ.ศ. 2565 ถึง 24 มกราคม พ.ศ. 2567 จำนวน 132 ชิ้น ร่วมกับวรรณกรรมวิชาการ พบว่า soft power ในความหมายของ Nye คือ ความสามารถในการได้ผลลัพธ์ที่ประสงค์โดยอีกฝ่ายหนึ่งสมัครใจสนองตอบความประสงค์ เป็นอำนาจทางอ้อมผ่านการดึงดูดใจไม่ใช่การบังคับ ที่มีจุดยืนอยู่บนฐานของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยมีวัฒนธรรม อุดมการณ์ การเมือง และนโยบายของรัฐเป็นทรัพยากร ส่วนวัฒนธรรมรวมถึงปรากฏการณ์คลื่นเกาหลีไม่ใช่ soft power เสมอไป หากไม่ได้ถูกนำมาใช้เพื่อผลลัพธ์ของประเทศในการเมืองโลก แต่การศึกษาพบว่า ความหมาย soft power ส่วนใหญ่ที่มาจากรัฐบาล/หน่วยงานรัฐ สื่อมวลชน และนักวิชาการจำนวนหนึ่ง เห็นว่า soft power คือ การยกระดับวัฒนธรรมไทยสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่งไม่ตรงกับ

* วันที่รับบทความ 23 พฤษภาคม 2567; วันที่แก้ไขบทความ 31 กรกฎาคม 2567; วันที่ตอบรับบทความ 10 สิงหาคม 2567

¹ อาจารย์ ดร. กลุ่มวิชาการบริหารการสื่อสาร คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² รองศาสตราจารย์ ดร. อาจารย์พิเศษคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ความหมายของ Nye ในขณะที่สื่อมวลชนและนักวิชาการบางส่วนเห็นตรงกับ
ความหมายของ Nye ว่า เศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นเพียงทรัพยากรส่วนหนึ่งของ
soft power เท่านั้น ไม่ใช่เป็น soft power ในตัวเอง การที่รัฐใช้คำว่า soft
power ของ Nye โดยที่ความหมายไม่ตรงกับผู้ประดิษฐ์คำ นำไปสู่ความเข้าใจ
และอาจทำให้การนำไปปฏิบัติผิดเป้าหมาย ดังนั้นรัฐควรพิจารณาจัดทำแผน
แม่บทให้ยุทธศาสตร์ soft power เพื่อให้เศรษฐกิจสร้างสรรค์กลายเป็นแหล่ง
soft power ตามความคิดของ Nye หรือพิจารณาตั้งชื่อใหม่ ขณะที่สื่อมวลชน
ควรติดตามยุทธศาสตร์ soft power ของรัฐเพื่อเผยแพร่ข่าวอย่างถูกต้อง รวมถึง
ทักท้วงเมื่อพบข้อผิดพลาดหรือคลาดเคลื่อนในพื้นที่สื่อ ขณะที่วงการวิชาการต้อง
ระมัดระวังในการนำ soft power ตามความหมายของ Nye มาใช้ในการศึกษา
และเสนอผลงานทางวิชาการ หรือร่วมกันหาทางออกให้เกิดความเข้าใจความ
หมายของ soft power ของ Nye ในวงกว้าง รวมถึงเสนอคำจำกัดความใหม่แก่
soft power ด้วยหลักการทางวิธีวิทยาหากต้องการปรับความหมายของ Nye

คำสำคัญ: ซอฟต์พาวเวอร์ Joseph Nye วัฒนธรรม คลื่นเกาหลี เศรษฐกิจ
สร้างสรรค์

The Meaning of Soft Power between Joseph Nye's and State Policy and News in the Websites

Banthoon Phankaew³

Nantaporn Wongchestha⁴

Abstract

This article aims to study the meaning of soft power which invented by Joseph Nye's in comparison with meaning in government policy and news on Thai websites due to questions regarding the meaning of government's soft power policy that circulated in public. The study explores soft power's meaning in Nye's 4 academic literature and content from websites of news and state publications using specific keywords which were "soft power ซอฟต์พาวเวอร์ (soft power) ความหมาย (meaning) นิยาม (definition)" during April 17, 2022, to January 24, 2024, for a total of 132 pieces along with related literature review. It was found that the meaning of Nye's soft power refers to the ability to obtain the desired results when others voluntarily respond to such wishes. It is indirect power through attraction, not coercion-based, in international relations. and has culture, political ideology, and government policy as resources. Culture, including the Korean Wave phenomenon, is not always Soft power if it is not applied to the end of the country's results in

³ Lecturer in the Department of Communication Management, Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

⁴ Special Lecturer in the Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

world politics. The study found that most of the meanings of soft power from the government and its agencies, most of the media, and some academics in Thailand define it as a lift-up culture to creative economy, which does not align with Nye's meaning. Though certain specific media and scholars concur with Nye's interpretation, which holds that the creative economy is merely one of soft power's tools, not soft power in and of itself. Using the term soft power which was invented by Nye's but in the wrong definition, leads to public misunderstandings and could obscure operational goals. Therefore, it is recommended that the government provide on a strategic blueprint that would guide creative economy projects to enable Thailand's soft power. In order to support Thailand's soft power, it is advised that the government adopt a strategic plan that initiatives in the creative economy. It is the responsibility of the media to look into these tactics in order to report on their misuse and misinterpretation for the public interest correctly. The scholars must be careful when examining Nye's soft power and putting it on display in the academic community or come up with a way to disseminate Nye's definition of soft power, along with methodology that can offer additional definitions in case they are required.

Keywords: soft power, Joseph Nye, culture, Korean wave, creative economy

บทนำ

คำว่า soft power ถูกนำมาใช้ในการดำเนินยุทธศาสตร์ชาติ ตั้งแต่การที่รัฐบาลของ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ให้ความสำคัญต่อการใช้วัฒนธรรมเพื่อผลทางเศรษฐกิจของไทย จากเหตุการณ์ที่ ดนุภา คณาธีรกุล (มิลลิ) นักร้องชาวไทยนำข้าวเหนียวมะม่วงขึ้นรับประทานขณะแสดงบนเวที ในเทศกาลดนตรีและศิลปะประจำปีระดับโลก ชื่อ The Coachella Valley Music and Arts Festival 2022 ณ มลรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา เมื่อ 17 เมษายน พ.ศ. 2565 จนได้รับความสนใจจากสื่อมวลชนและสาธารณชน ทำให้แฮชแท็ก #MILLILiveatCoachella ติดอันดับต้นๆ ของทวิตเตอร์ (กรุงเทพฯธุรกิจ, 2565) และในช่วงเวลาดังกล่าว คำว่า mango sticky rice เป็นคำคั่นหายอดนิยมในสหรัฐอเมริกา ถือเป็นการสื่อสารวัฒนธรรมด้านอาหารของไทยสู่ผู้รับสารระดับนานาชาติ (Nattanam Waiyahong, 2565) ในการนี้ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา กล่าวถึงกรณีดังกล่าวว่า อาหาร ธรรมชาติ และสุขภาพ คือ soft power ของไทย และตนเป็นผู้กำหนดว่าประเทศไทยต้องสนับสนุนและเร่งรัดในการพัฒนา soft power ที่มีอยู่เพื่อให้เป็นที่น่าสนใจ (มติชนสุดสัปดาห์, 2565) รัฐบาลของ พลเอกประยุทธ์อ้างการนำ soft power มาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อเพิ่มมูลค่าเศรษฐกิจของประเทศ หลังการฟื้นตัวจากการแพร่ระบาดโควิด-19 ผ่านนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (creative economy) (สำนักงานส่งเสริมการจัดประชุมและนิทรรศการ, ม.ป.ป.) โดยสำนักนายกรัฐมนตรีจึงมีคำสั่ง ที่ 206/2565 ลงวันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ. 2565 แต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายส่งเสริมภาพลักษณ์ของประเทศด้วย soft power เพื่อกำหนดเป้าหมายและวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา soft power ของประเทศไทย เพื่อการส่งเสริมการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศไทยไปสู่นานาชาติ (กรุงเทพฯธุรกิจ, 2564) ซึ่งนำไปสู่โครงการต่างๆ อาทิ โครงการ Soft power Tourism Booster Shot ผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวไทย และโครงการ Year of Thai Gastronomy เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอาหาร โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (สำนักงานส่งเสริมการจัดประชุมและนิทรรศการ, ม.ป.ป.) รวมถึงการขับเคลื่อนเศรษฐกิจวัฒนธรรม

เพื่อผลักดันอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ของไทยจากวัฒนธรรม 5 กลุ่มให้เป็นที่รู้จักทั่วโลก ในโครงการ Thai 5F Soft power ประกอบด้วยอาหาร (food) ภาพยนตร์ และวีดิทัศน์ (film) การออกแบบแฟชั่นไทย (fashion) ศิลปะการป้องกันตัวแบบไทย (fighting) และเทศกาลประเพณีไทย (festival) โดยมีเป้าหมายในการเพิ่มรายได้จากสินค้าและบริการทางวัฒนธรรมจาก 1.5 ล้านล้านบาท ใน พ.ศ. 2565 เป็น 3.45 ล้านล้านบาท ใน พ.ศ. 2570 (ไทยรัฐออนไลน์, 2566)

Soft power ยังถูกนำมาใช้ในการหาเสียงเลือกตั้งของพรรคการเมืองต่างๆ ในการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2566 อาทิ นโยบาย From Farm to Table เพื่อสนับสนุนเกษตรกรด้วยการนำสินค้าเกษตรกรรมมาแปรรูปและส่งตรงถึงโต๊ะอาหาร อีกทั้งยังเป็นการสนับสนุนการท่องเที่ยวชุมชนของพรรคพลังประชารัฐ นโยบายกองทุนไผ่เดียวสร้างสรรค์ที่ใช้นวัตกรรม เพื่อเป็นกองทุนให้ธุรกิจ start-up อาทิ ภาพยนตร์ ละครที่อาจไม่พึงงบประมาณแผ่นดิน ควบคู่กับการปรับปรุงภาพลักษณ์สถานที่ท่องเที่ยวให้ดีขึ้นของพรรคประชาธิปัตย์ (The Matter, 2556) ส่วนพรรคเพื่อไทยเสนอนโยบายการบริหารจัดการ soft power 2 ส่วน คือ การพัฒนาคน ภายใต้นโยบาย 1 ครอบครัว 1 soft power (OFOS-One Family One Soft Power) และการพัฒนาอุตสาหกรรมสร้างสรรค์เนื้อหา เพื่อส่งเสริมผลักดัน soft power ของประเทศสู่สากลในโครงการต่างๆ ได้แก่ นโยบายเพื่อพัฒนาด้านศิลปะร่วมสมัย งานออกแบบ งานฝีมือ และแฟชั่น การท่องเที่ยว การกีฬา อาหาร ภาพยนตร์ หนังสือ รวมถึงดนตรี และเฟสติวล (พรรคเพื่อไทย, ม.ป.ป.) ดังนั้น เมื่อพรรคเพื่อไทยได้เป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล และเศรษฐา ทวีสิน แห่งพรรคเพื่อไทยเป็นนายกรัฐมนตรี ได้แถลงนโยบายที่เกี่ยวกับด้านการบริหารจัดการ soft power ของคณะรัฐมนตรีต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2566 ความตอนหนึ่งว่า

...รัฐบาลนี้ยังมีนโยบายสนับสนุนการสร้างพลังสร้างสรรค์หรือ soft power ของประเทศ เพื่อยกระดับและพัฒนาความสามารถด้านความรู้ความสามารถ และความคิดสร้างสรรค์ของคนไทยให้สร้างมูลค่าและสร้างรายได้รวม

ทั้งการอนุรักษ์ พื้นฟูและพัฒนาต่อยอดศิลปะ วัฒนธรรมและส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำมาต่อยอดในการสร้างมูลค่าเพิ่ม นอกจากนี้ รัฐบาลจะสร้างงานสร้างรายได้ผ่านการส่งเสริม 1 ครอบครัว 1 ทักษะ soft power ตลอดจนการส่งเสริมและพัฒนาด้านกีฬาอย่างเป็นระบบ ที่นอกจากจะช่วยเสริมสร้างสุขภาพที่ดีของประชาชนแล้ว ยังสามารถพัฒนาเป็นอาชีพทั้งในบทบาทที่เป็นนักกีฬา ผู้ฝึกสอน และผู้มีวิชาชีพด้านการสนับสนุนของวงการกีฬาที่สามารถสร้างรายได้ โดยเฉพาะกีฬาที่เป็นที่นิยมในระดับสากล (รัฐบาลไทย, 2566)

นโยบายข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ยุทธศาสตร์ด้าน soft power ของรัฐบาลเศรษฐา ทวีสิน เป็นไปตามแนวทางการบริหารจัดการ soft power ของพรรคเพื่อไทย นำไปสู่คำสั่งนายกรัฐมนตรี ที่ 230/2566 เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการยุทธศาสตร์ซอฟต์พาวเวอร์แห่งชาติ ลงวันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2566 ที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการ และแพทองธาร ชินวัตร เป็นรองประธานคณะกรรมการยุทธศาสตร์ซอฟต์พาวเวอร์แห่งชาติ ในการกำหนดยุทธศาสตร์ soft power เพื่อยกระดับและพัฒนาความสามารถด้านความคิดสร้างสรรค์ของไทย สร้างมูลค่าและสร้างรายได้ เพื่อการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ตลอดจนส่งเสริมบทบาทความเป็นผู้นำของประเทศไทยในเวทีโลก อันเป็นประโยชน์ต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการค้าระหว่างประเทศ ภายใต้งบประมาณ 5,164 ล้านบาท (ไทยรัฐออนไลน์, 2566)

จากการที่สาธารณชนเกิดความสับสนต่อคำว่า soft power และคำทับศัพท์ว่า ซอฟต์พาวเวอร์ ที่ถูกนำมาใช้ในยุทธศาสตร์ของประเทศ เห็นได้จากคำสั่งที่ 206/2565 เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายส่งเสริมภาพลักษณ์ของประเทศด้วย soft power และคำสั่งนายกรัฐมนตรี ที่ 230/2566 เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการยุทธศาสตร์ซอฟต์พาวเวอร์แห่งชาติ แต่กลับไม่ปรากฏการกำหนดนิยามของคำอย่างชัดเจน นอกเหนือไปจากการกล่าวถึงการส่งเสริมวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ เพื่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ และได้นำไปสู่การตั้งข้อสงสัยถึง

ความหมายของคำคำนี้อย่างกว้างขวาง ดังปรากฏในข่าว อาทิ “soft power คืออะไร? ต่างกับ hard power ยังไง? โอกาสส่งออกวัฒนธรรมไทย” (Amarin, 2565) “soft power คืออะไร และ soft power ของไทย มีอะไรบ้าง” (นิตिरาษฎร์ บุญโย, 2564) “ซอฟต์แวร์คืออะไร คุณเข้าใจถูกต้องไหม ทำไมรัฐไม่ควรเป็นเจ้าภาพ” (วัชชีรานนท์ ทองเทพ, 2556) “คิดยกกำลังสอง: วอนรัฐมนตรีตอบ...ซอฟต์แวร์คืออะไร?” และ “soft power คืออะไร? รวม ‘ของไทย’ บังจริงในหมู่ชาวต่างชาติ” (ไทยพีบีเอส, 11 กันยายน 2566; สันหัต โพรธิสา, 2566) เป็นต้น นอกจากนี้ หลังจากที่ แพทองธาร ชินวัตร หัวหน้าพรรคเพื่อไทย และรองประธานคณะกรรมการยุทธศาสตร์ซอฟต์แวร์แห่งชาติ ได้กล่าวว่า soft power มีความหมายที่มากกว่าเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และไม่ใช่มิติทางการเมืองระหว่างประเทศ ในการบรรยายพิเศษหัวข้อ Soft Power The Great Challenger ในงานสัมมนาชื่อ *THAILAND 2024: beyond RED OCEAN เส้นทางใหม่ เป้าหมายใหม่ที่มั่นคง* เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2566 (มติชนสุดสัปดาห์, 2566) นำไปสู่คำถามที่ปรากฏในสื่อมวลชนต่อไปว่า แพทองธารมีความเข้าใจความหมายของ soft power อย่างแท้จริงหรือไม่ ดังพาดหัวข่าวว่า “‘อึ้งอึ้ง’ แห่ง ‘อำนาจละมุน’ ซอฟต์แวร์ไทย ที่ยังสับสน” (ทวน ลำปาว, 2566) และเป็นไปในทิศทางเดียวกับความสงสัยของหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ อาทิ บทความของสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน) ตั้งคำถามต่อกระแสนิยมของสาธารณชนที่มีต่อการแต่งกายชุดไทยประยุกต์ ในฉากปราสาทหินพนมรุ้งในวิดีโอต้นเพลงของ ลิซ่า มโนบาล หรือ Lisa Blackpink ศิลปินไทยที่มีชื่อเสียงในเกาหลีใต้ ฐานะ K-Pop (วัฒนธรรมประชาานิยมของเกาหลีใต้) และข่าวลิซ่ารับประทานลูกชิ้นยีนกิน จังหวัดบุรีรัมย์ ว่า “...แต่แท้จริงแล้วสิ่งเหล่านี้คือ soft power ของประเทศไทยจริงหรือ?” (คิด, 2565) สอดคล้องกับความเห็นของนักวิชาการแห่งสถาบันอนาคตไทยศึกษาว่ารัฐบาลยังไม่เข้าใจความหมายทางวิชาการของ soft power และนำไปสู่ความเข้าใจที่ไม่ตรงกัน ดังนี้ “...soft power นโยบายเรือธงของรัฐบาลเป็นที่ถกเถียงมาในหลายวาระ เพราะความหมายของรัฐบาลดูจะไม่

ตรงกับความหมายที่วงวิชาการและนานาชาติยอมรับ ทำให้ทั้งผู้ดำเนินนโยบาย ผู้ปฏิบัติการ นักธุรกิจ ประชาชนเข้าใจกันไปคนละอย่าง” (วรรณม แสงไว และ กษิตีศ สุธดิลก, 2567) เหล่านี้เป็นเหตุให้ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์ในการสำรวจ ความหมายเปรียบเทียบคำว่า soft power ที่ปรากฏในอินเทอร์เน็ต เนื่องจาก ปัจจุบันประชาชนส่วนใหญ่แสวงหาข้อมูลข่าวสารผ่านช่องทางอินเทอร์เน็ต (การ สืบค้นของ We are social ประจำปี พ.ศ. 2567 พบว่า ประเทศไทยมีผู้ใช้ อินเทอร์เน็ตร้อยละ 88 ในเวลาเฉลี่ยเกือบ 8 ชั่วโมงต่อวัน เพื่อเป็นการค้นหา ข้อมูล ร้อยละ 64.4 และติดตามข่าวสาร ร้อยละ 63.0) (eukeik.ee, 2567)

บทความวิชาการนี้ต้องการสำรวจความหมายของ soft power ใน วรรณกรรมของ Nye เพื่อเปรียบเทียบกับความหมายของ soft power ที่ปรากฏ ในเว็บไซต์ของรัฐและสื่อมวลชน แม้ว่าคำว่า soft power มักถูกนำไปใช้กับ สิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมในฐานะอำนาจดึงดูดใจหรือเกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์ การใช้ทรัพยากรเพื่อประโยชน์ของตัวแสดง ซึ่งบางครั้ง soft power ถูกนำไป ผสมผสานกับแนวคิดอื่นๆ เช่น บารมี (charisma) ของ Weber (2004) อิทธิพล (influence) ของ Lasswell and Kaplan (1950) จักรวรรดินิยมวัฒนธรรม (cultural imperialism) ของ Said (1993) การครองอำนาจนำ (hegemony) ของ Gramsci (1982) การชวนเชื่อทางการเมือง (political propaganda) ของ Lasswell (1938) และการชวนเชื่อทางสังคมวิทยา (sociological propaganda) ของ Ellue (1973) แต่บทความนี้มุ่งสำรวจความหมายและการเปรียบเทียบ ความหมายกับ soft power ของ Nye ในฐานะที่เขาผู้ประดิษฐ์คำนี้ และเนื้อหา ที่เกี่ยวกับ soft power ส่วนใหญ่มักอ้างว่า มีต้นทางจากวรรณกรรมของ Nye ประกอบด้วยวรรณกรรมของ Nye จำนวน 4 เล่ม เพื่อทำความเข้าใจจุดยืนทาง วิชาการของ Nye คือ *Power and Interdependence* (2001) *Bound to Lead: the Changing Nature of American Power* (1990) *Soft Power: The Means to Success in World Politics* (2004) และบทความชื่อ “Soft Power and the Korean Wave” (Nye and Kim 2013) จากหนังสือชื่อ *The Korean Wave: Korean Media Go Global* ด้วยเหตุผลที่ว่าหนังสือเล่มสำคัญชื่อ *Power and*

Interdependence (1977) ที่ Nye and Keohane ร่วมกันอธิบายอำนาจบนฐานความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และเริ่มสื่อให้เห็นเค้าลางของ soft power จากการเสนอแนวคิดเสรีนิยมใหม่ที่รัฐต่างๆ ต่างพึ่งพากันอย่างซับซ้อน (complex interdependence) เพื่อรักษาประโยชน์ของตนบนฐานความร่วมมือกันมากกว่า การทหารหรือความมั่นคง ในบริบทของรัฐศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ต่อมา Nye ได้พัฒนาแนวคิด soft power เป็นครั้งแรกในหนังสือชื่อ *Bound to Lead: the Changing Nature of American Power* (1990) เพื่อยืนยันถึง สถานภาพความเป็นผู้นำโลกที่มีอำนาจเข้มแข็งของสหรัฐอเมริกา ทั้งการทหาร อำนาจเศรษฐกิจ และ soft power ซึ่งเป็นการปรากฏตัวครั้งแรกของคำว่า soft power ต่อมา Nye เขียนหนังสือชื่อ *Soft Power: The Means to Success in World Politics* (2004) งานหลักที่ Nye มุ่งแสดงความหมายของ soft power เพื่ออธิบายคำว่า soft power ให้ชัดเจน ด้วยเห็นว่าผู้นำของ สหรัฐอเมริกาบางคนไม่เข้าใจความสำคัญของ soft power ในโลกยุคหลัง เหตุการณ์ 9/11 ดังกรณี Donald Rumsfeld อธิบดีรัฐมนตรีกลาโหมของ สหรัฐอเมริกา 2 สมัย ผู้เชื่อเรื่องความเข้มแข็งจาก hard power และตอบคำถาม แก่ผู้รับฟังบรรยาย ในการบรรยายของ Nye เมื่อ ค.ศ. 2004 ว่า เขาไม่รู้ว่า soft power มีความหมายเช่นใด ส่วนบทความชื่อ “Soft Power and the Korean Wave” (2013) ถูกนำมาพิจารณาร่วม เพื่อทำความเข้าใจความเห็นของ Nye ต่อคลื่นเกาหลีที่พัฒนาจากวัฒนธรรมสร้างสรรค์สู่ผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจและ soft power เนื่องจากข่าวเกี่ยวกับ soft power ของไทยมักถูกเชื่อมโยงกับคลื่นเกาหลี (ในบทความนี้ใช้คำว่า “เกาหลี” ซึ่งหมายถึง สาธารณรัฐเกาหลีหรือเกาหลีใต้) ร่วมกับการวิเคราะห์เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความหมายต่อ soft power เฉพาะจาก การสำรวจเว็บไซต์ข่าวและสื่อของรัฐในเกาหลี โดยการเจาะจงคำหลัก คือ “soft power ซอฟต์พาวเวอร์ ความหมาย นิยาม คืออะไร” ตั้งแต่วันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2565 (เหตุการณ์มิลลิกับข่าวเหนียวมะม่วง) ถึงวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2567 (แพทองธาร ชินวัตร แสดงความเห็นเรื่อง soft power บนเวทีเสวนา Thairath Forum Soft Power Thailand's Next Weapon) (ไทยรัฐออนไลน์,

2567) รวม 132 ชิ้น (สื่อมวลชน 89 ชิ้น หน่วยงานรัฐ/พรรคเพื่อไทย 43 ชิ้น) ร่วมกับสำรวจบทความวิชาการ โดยหวังว่าบทความวิชาการจะนำไปสู่การอภิปรายความทางวิชาการเกี่ยวกับนิยามของ soft power ตามต้นฉบับของ Nye เพื่อให้ฝ่ายการเมือง/หน่วยงานรัฐ สื่อมวลชน นักวิชาการ และประชาชนเกิดความเข้าใจในนิยามดังกล่าวตรงกัน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดยุทธศาสตร์การรายงานข่าว การอภิปรายสาธารณะอย่างถูกต้อง รวมถึงเพื่อขยายผลเกี่ยวกับองค์ความรู้ในเรื่องนี้ต่อไป

การทำความเข้าใจ soft power ตามความหมายของ Nye ในบทความนี้แบ่งเป็นสองส่วนคือ อำนาจตามความหมายของ Nye และเปรียบเทียบความหมายของ soft power ของ Nye กับนโยบายของรัฐ/หน่วยงานรัฐ สื่อมวลชน และนักวิชาการ ดังนี้

ส่วนที่ 1 อำนาจตามความหมายของ Nye

อำนาจตามความหมายของ Nye มาจากภูมิหลังของเขาในฐานะนักรัฐศาสตร์ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ผู้เป็นศาสตราจารย์พิเศษ (University Distinguished Service Professor - ศาสตราจารย์ที่มหาวิทยาลัยแต่งตั้งเพื่อเป็นเกียรติยศแก่ศาสตราจารย์ของมหาวิทยาลัยผู้มีความเชี่ยวชาญพิเศษ มีผลงานดีเด่น ประสบความสำเร็จในการค้นพบและการเรียนการสอน และเป็นผู้นำทางวิชาการของสาขาวิชานั้นๆ ในระดับนานาชาติ เป็นตำแหน่งที่สูงกว่าศาสตราจารย์ปกติ) ศาสตราจารย์กิตติคุณ (Emeritus Professor - แต่งตั้งจากอาจารย์ประจำ ผู้เคยดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์ของมหาวิทยาลัย ซึ่งมีความรู้ ความสามารถและความชำนาญเป็นพิเศษ และพ้นจากตำแหน่ง) (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, ม.ป.ป.) และอดีตคณบดีแห่งสถาบันการปกครองเคนเนดีแห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (The Harvard's Kennedy School of Government) มีตำแหน่งสำคัญระดับประเทศ คือ เป็นอดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม อดีตประธานสภาการข่าวกรองแห่งชาติสหรัฐอเมริกา และรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อีกทั้งได้รับการยกย่อง

ระดับโลก อาทิ ผลการสำรวจจากนักวิชาการด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ยกย่องให้ Nye เป็นหนึ่งในนักวิชาการผู้ทรงอิทธิพลด้านนโยบายต่างประเทศ สูงสุดของสหรัฐอเมริกา และนิตยสาร *Foreign Policy* ประจำปี พ.ศ. 2554 จัดอันดับให้เป็นหนึ่งใน 100 นักคิดระดับโลก (Harvard Kennedy School, n.d.) ส่งผลให้จุดยืนของแนวคิดเรื่องอำนาจ และการใช้ตามอำนาจความหมายของเขา อยู่บนฐานของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ในการที่รัฐหนึ่งใช้ความสามารถ ให้ตน (อำนาจ) เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ต้องการ

การวิเคราะห์อำนาจตามความหมายของ Nye แบ่งเป็นหัวข้อดังนี้ แนวคิดเรื่องอำนาจอยู่บนฐานของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ อำนาจ: อำนาจเชิงพฤติกรรมและอำนาจเชิงทรัพยากร กับ hard power และ soft power แนวคิดเรื่อง soft power และคลื่นเกาหลีของ Nye ดังรายละเอียดต่อไปนี้

แนวคิดเรื่องอำนาจอยู่บนฐานของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ความเป็นนักรัฐศาสตร์ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของ Nye สะท้อนจุดยืนเรื่องอำนาจบนฐานของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ส่งผล กระทบต่อนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาในหนังสือชื่อ *Power and Interdependence* (1977) ที่เขาและ Keohane ร่วมกันเสนอกระบวนทัศน์ว่า ด้วยแนวคิดการพึ่งพากันอย่างซับซ้อน เพื่อแย้งกับสมมติฐานของแนวคิดสังคมนิยม ที่ว่ารัฐคือตัวแสดงที่มีนัยสำคัญ ซึ่งมีเป้าหมายสำคัญของรัฐคือความมั่นคง และ เครื่องมือสำคัญที่ใช้คือกำลัง จากเดิมที่รัฐต่างๆ มุ่งให้ความสำคัญต่ออำนาจ ทางทหารเพื่อความมั่นคงและประโยชน์ของตนเพื่อสร้างดุลยภาพแห่งอำนาจ หรือใช้อำนาจแบบสมมาตรเมื่อฝ่ายหนึ่งมีอำนาจมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เนื่องจาก บริบทของอำนาจได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ได้แก่ การเกิดประเทศอุตสาหกรรมใหม่ที่ส่งผลต่อโครงสร้างและกระบวนการในระบบระหว่างประเทศกลายเป็นอำนาจ ด้านเศรษฐกิจ รวมถึงการเกิดตัวแสดงใหม่ที่ไม่ใช่รัฐ เช่น องค์การระหว่าง ประเทศ อาทิ ประชาคมเศรษฐกิจยุโรป (European Economic Community) องค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (The Organization for Economic Co-operation and Development: OECD) องค์การกลุ่มประเทศ

ผู้ส่งออกน้ำมันออก (Organization of Petroleum Exporting Countries) ตลอดจนปรากฏประเด็นใหม่ๆ อาทิ การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ และตลาดการเงิน ที่เป็นการก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายเงินทุน ทำให้การใช้อำนาจเพื่อความมั่นคงหรือกำลังทหารแปรไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในรูปแบบการพึ่งพากันอย่างซับซ้อนที่ไม่ได้จำกัดเพียงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่อรัฐเท่านั้น

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการสิ้นสุดสงครามเย็น นำไปสู่ความวิตกของพลเมืองอเมริกัน ด้วยเกรงว่าอำนาจของสหรัฐอเมริกาที่เคยครอบงำการเมืองระหว่างประเทศนับแต่สงครามโลกครั้งที่สองจะเสื่อมถอยลง รวมถึงปัญหาเศรษฐกิจภายในประเทศได้รับผลกระทบวิกฤตการณ์น้ำมัน และชาวอเมริกันจำนวนหนึ่งเชื่อว่า สาเหตุมาจากสหรัฐอเมริกาเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจการนอกประเทศมากเกินไป และควรลดภาระนี้ลง และเห็นว่า สหรัฐอเมริกาควรลดการผูกมัดตนเองเข้ากับนโยบายต่างประเทศ แต่ Nye กลับแสดงความเชื่อมั่นในสถานภาพความเป็นมหาอำนาจของสหรัฐอเมริกา ในหนังสือชื่อ *Bound to Lead: the Changing Nature of American Power* (1990) ที่เขาเขียนขึ้นมาเพื่อโต้แย้งกับการวิเคราะห์เรื่องการล่มสลายของอำนาจของ Paul Kennedy ในวรรณกรรมชื่อ *Rise and Fall of Great Powers* (1987) ซึ่งกล่าวถึงความรุ่งเรืองและล่มสลายของชาติมหาอำนาจ นับแต่ศตวรรษที่ 17 ทั้งยังกล่าวว่า สหรัฐอเมริกาคงไม่พ้นไปจากความเสื่อมถอยจากความอ่อนล้าหลังสงครามเย็นสิ้นสุดลง รวมถึงอาจมีอำนาจหน้าใหม่เข้ามาในอนาคต เนื่องจาก Nye เห็นว่า สหรัฐอเมริกายังมีศักยภาพและแนวทางที่สามารถนำการเมืองโลกต่อไปได้แม้ว่าบริบทการเมืองโลกเปลี่ยนแปลงไป โดยเขาชี้ให้เห็นว่า สหรัฐอเมริกายังเป็นประเทศที่เข้มแข็งจากอำนาจสั่งการ (command power) คืออำนาจทางการทหารและเศรษฐกิจ และอำนาจจากความสมัครใจ (co-optive power) ซึ่งมาจากวัฒนธรรม อุดมการณ์ และสถาบัน โดยที่ Nye ยังไม่ได้เรียกว่า hard power และ soft power (Nye, 1990)

แนวคิดเรื่องอำนาจ: อำนาจเชิงพฤติกรรมและอำนาจเชิงทรัพยากร กับ Hard Power และ Soft Power

อำนาจในความหมายทั่วไปของ Nye คือ ความสามารถที่ฝ่ายหนึ่ง (คือ ผู้ใช้อำนาจ) ได้ผลลัพธ์ที่ตนต้องการ หรือสมรรถนะในการสร้างผลกระทบต่อ พฤติกรรมของผู้อื่นเพื่อให้เกิดสิ่งหนึ่ง และ Nye ยอมรับว่า อำนาจในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นเรื่องที่ยาก เนื่องจากไม่อาจคาดการณ์และวัดผลการใช้อำนาจที่ฝ่ายหนึ่งบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของตน จากสมรรถนะที่ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งแสดงพฤติกรรมตามที่ต้องการออกมา อย่างไรก็ตาม ความหมายที่เจาะจงคือ ความสามารถในการสร้างอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้อื่นเพื่อให้ได้ ในผลลัพธ์ตามที่ตนต้องการ การที่จะสร้างอิทธิพลดังกล่าวกระทำได้หลายวิธี ได้แก่ การบีบบังคับ การให้เงิน หรือ การดึงดูดใจ และทำให้อีกฝ่ายสมัครใจเพื่อให้ผู้ใช้อำนาจได้สิ่งที่ต้องการ (Nye, 1990 & 2004)

Nye แบ่งอำนาจออกเป็นสองประเภทตามวิธีการของการใช้เพื่อให้ได้มาซึ่งผลลัพธ์ที่ต้องการ คือ hard power และ soft power ซึ่งสหรัฐอเมริกามีอำนาจใน 3 มิติ คือ การทหาร เศรษฐกิจ และมิติที่สาม คือ soft power อำนาจทั้งสองประเภทดำเนินผ่านพฤติกรรมการใช้อำนาจเชิงพฤติกรรม (behavioral power) และอำนาจเชิงทรัพยากร (resource power) ดังนี้ hard power คือ ความสามารถในการทำให้ผู้อื่นจำต้องทำในสิ่งที่ไม่ทำหากไม่ถูกคุกคามด้วยการลงโทษหรือสัญญาว่าจะให้รางวัล เป็นอำนาจที่มีองค์ประกอบแกนคือการโน้มน้าวใจหรือการบีบบังคับ ไม่ว่าจากความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจหรือกำลังทหารเสมอ โดยมีการพึ่งพาอาศัยกันแบบสมมาตร (ฝ่ายหนึ่งมีอำนาจมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง) เป็นแหล่งสำคัญ (Keohane and Nye, 2001) เป็นการใช้อำนาจเชิงพฤติกรรมทางตรง ได้แก่ การออกคำสั่ง การใช้กำลัง หรือการจูงใจด้วยอำมิสสินจ้าง และเกี่ยวข้องกับอำนาจเชิงทรัพยากร ซึ่งหมายถึงการใช้ทรัพยากรเพื่อให้ตนได้ผลลัพธ์ที่ต้องการ ได้แก่ การครอบครองทรัพยากร รวมถึงประชากร ดินแดน ทรัพยากรธรรมชาติ ขนาดเศรษฐกิจ กำลังทหาร และเสถียรภาพทาง

การเมืองที่ประเทศหนึ่งมีสูงกว่าประเทศอื่นๆ จึงสามารถใช้กำลัง แทรกแซง ให้เงิน หรือติดสินบนได้ ดังนั้นประเทศที่เป็นเจ้าของทรัพยากรที่สูงกว่าประเทศอื่นย่อมสามารถใช้อำนาจจากทรัพยากรเพื่อสร้างอิทธิพลเหนือประเทศอื่นอย่างมีประสิทธิภาพได้ การวัดผลของอำนาจเช่นนี้จึงวัดจากพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปของอีกฝ่ายหนึ่ง (Nye, 1990 & 2004) ส่วน soft power หมายถึง ความสามารถที่ฝ่ายหนึ่งได้ผลลัพธ์ที่ตนประสงค์ เพราะอีกฝ่ายหนึ่งสมัครใจสนองตอบความประสงค์นั้น เป็นการใช้อำนาจทางอ้อมในการบรรลุวัตถุประสงค์ผ่านการดึงดูดใจไม่ใช่การบังคับ (Keohane and Nye, 2001) ด้วยการใช้อำนาจเชิงพฤติกรรมทางอ้อม อาทิ การกำหนดวาระ การดึงดูดใจ และความร่วมมือ ผ่านอำนาจเชิงทรัพยากร อาทิ สถาบัน ค่านิยม วัฒนธรรม นโยบายของรัฐ Nye จึงเสนอให้ใช้ soft power ซึ่งเป็นอำนาจทางอ้อม บนฐานของความดึงดูดใจต่อความคิด หรือความสามารถในการจัดวาระทางการเมือง ในวิถีที่ปรับปรุงหรือความพึงพอใจให้อีกฝ่ายหนึ่งแสดงออกมาจากความสามารถในการจัดการความพึงพอใจที่สัมพันธ์กับทรัพยากรที่ไม่มีตัวตน อาทิ สถาบัน วัฒนธรรม และอุดมการณ์ เพื่อให้ประเทศหนึ่งได้ผลลัพธ์ตามที่ตนต้องการเพราะประเทศอื่นๆ สมัครใจทำตามหรือยอมรับระบบในเมืองโลก เนื่องจากแหล่งอำนาจจะหว่างประเทศได้เคลื่อนตัวออกจากการมุ่งเน้นเรื่องการทหาร ประกอบกับมีปัจจัยอื่นๆ อาทิ เทคโนโลยี การศึกษา และการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการลดความสำคัญ of ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ ประชากรและวัตถุดิบลง (Nye, 1990) ซึ่ง Nye แสดงให้เห็นพิสัยของอำนาจเชิงพฤติกรรมและอำนาจเชิงทรัพยากร กับ hard power และ soft power ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงมิติการใช้อำนาจเชิงพฤติกรรมและเชิงทรัพยากร Hard Power และ Soft Power

อำนาจ	Hard Power	Soft Power
ความเข้มข้นของอำนาจเชิงพฤติกรรม	ใช้กำลัง จูงใจด้วย อำมีส สินจ้าง ← ออกคำสั่ง	กำหนด ดึงดูดใจ วาระ → ร่วมมือ
อำนาจเชิงทรัพยากรที่มักใช้มากที่สุด	ใช้กำลัง แทรกแซง ให้เงิน ติดสินบน	สถาบัน ค่านิยมวัฒนธรรม นโยบายรัฐ

ที่มา: Nye (2004)

อนึ่ง Nye เห็นว่า อำนาจของประเทศสัมพันธ์กับขนาดใหญ่ของประชากร และอาณาเขต ทรัพยากรธรรมชาติ ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ กำลังการทหาร และความมั่นคงทางสังคม ซึ่งอำนาจในนิยามนี้มีข้อดีคือรูปธรรมที่ชัดเจน วัดได้ และคาดการณ์ได้ แต่การใช้อำนาจเพื่อให้ผู้อื่นแสดงพฤติกรรมที่ต้องการนั้น จำเป็นต้องรู้ว่าเขาชอบสิ่งใดมากกว่าอีกสิ่ง อำนาจจึงขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์นั้น และการใช้อำนาจเชิงทรัพยากรไม่สามารถตัดสินโดยปราศจากการพิจารณาบริบทได้ เพราะสิ่งที่ใช้การได้ในบริบทหนึ่งอาจไม่สามารถใช้ได้บริบทอื่นๆ นอกจากนี้ ทั้ง soft power และ hard power ต่างเป็นเสมือนหน้าทั้งสองของเหรียญเดียวกัน จึงเห็นได้ว่า ในภาพโดยรวมแล้ว Nye ต้องการเสนอความคิดว่า สหรัฐอเมริกายังรักษาความเป็นผู้นำ และเพิ่มความสามารถในการเมืองโลกได้ด้วยการจัดการการใช้อำนาจใหม่ให้สอดคล้องกับความท้าทายใหม่ เนื่องจากบริบทของอำนาจได้เปลี่ยนไป เพียงแต่ต้องทำความเข้าใจการจัดการกับอำนาจที่แตกต่างกันระหว่าง hard power และ soft power เนื่องจากการเติบโตของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างรัฐ รวมถึงการแพร่กระจายอำนาจสู่รัฐขนาดเล็กและตัวแสดงภาคเอกชนทั่วโลก ผ่านความร่วมมือ สถาบันระหว่างประเทศ รวมถึงการส่งเสริมค่านิยมสากลแทนการครอบงำเช่นในอดีต (Nye,

1990) นอกจากนี้ Nye เสนอให้สหรัฐอเมริกาใช้ smart power คือทั้ง hard power และ soft power เพื่อเป็นหนทางในการพัฒนากลยุทธ์อย่างบูรณาการ ฐานทรัพยากร เครื่องมือ ในการบรรลุเป้าหมาย เนื่องจากประเทศที่มีความก้าวหน้าย่อมแสวงหาหนทางเพื่อรักษาความมั่นคง และธำรงรักษาสถานะ และบทบาทด้วยวิธีที่ดึงดูดใจมากกว่าการบีบบังคับ (Nye, 2004)

แนวคิดเรื่อง Soft Power

Nye กล่าวถึงแนวคิดของ E. H. Carr นักรัฐศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสายสังคมนิยมชาวอังกฤษกล่าวถึงอำนาจการเมืองระหว่างประเทศ 3 ประการ ได้แก่ อำนาจการทหาร อำนาจเศรษฐกิจ และอำนาจเหนือความคิดเห็น เขายกตัวอย่างอำนาจเหนือความคิดเห็นของประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา อาทิวูดโรว์ วิลสัน ทีโอดอร์ โรเซอเวลต์ จอห์น เอฟ. เคนเนดี ที่ให้ความสำคัญต่อการสร้างความนิยมและการดึงดูดใจในบริบทการเมืองโลก สามารถเปลี่ยนความคิดในการเมืองโลกได้ จากความสามารถในการได้สิ่งที่ต้องการ ผ่านการดึงดูดใจ โดยไม่ได้ใช้อิทธิพลจากการบังคับขู่เข็ญ ใช้กำลัง หรือแทรกแซงทางเศรษฐกิจ หรือให้งบประมาณช่วยเหลือ ซึ่ง Nye เห็นว่า อำนาจเหนือความคิดเห็นนี้ คือ soft power ที่เกิดขึ้นแล้ว เพียงแต่ไม่สามารถระบุการวัดผลที่ชัดเจนได้ (Nye, 2004)

Nye ชี้ว่า แหล่งทรัพยากรเบื้องต้นของ soft power ได้แก่ วัฒนธรรมของประเทศ อุดมการณ์การเมือง และนโยบายของรัฐ กล่าวคือ soft power ของประเทศจะเกิดขึ้น เมื่อประเทศนั้นได้แสดงนโยบายที่มีเหตุผลและชอบธรรม ในสายตาของประเทศอื่น ทำให้นโยบายของประเทศนั้นไม่ประสบกับการคัดค้าน ในเวทีโลก ในทำนองเดียวกัน หากวัฒนธรรมและอุดมการณ์ของประเทศนั้นดึงดูดใจให้ชื่นชอบ ประเทศอื่นย่อมสมัครใจทำตาม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

วัฒนธรรม คือชุดของค่านิยมและการปฏิบัติที่สร้างความหมายในสังคมหนึ่งๆ ประกอบด้วยวัฒนธรรมชั้นสูง (high culture) เช่น งานวรรณกรรม ศิลปะ และการศึกษา ซึ่งเป็นสิ่งชวนชื่นชมและยึดถือปฏิบัติตามในกลุ่มชนชั้นนำทางสังคม กับวัฒนธรรมประชานิยม (popular culture) ที่มุ่งความบันเทิงมวลชน

(mass entertainment) เมื่อใดที่ประเทศหนึ่งมีวัฒนธรรมที่ประกอบด้วยค่านิยมที่มีความนิยมเป็นสากล และสามารถส่งเสริมคุณค่าและความสนใจสู่ประเทศอื่นก็มีแนวโน้มว่า จะได้รับผลลัพธ์ที่ปรารถนาจากความสัมพันธ์ที่มาจากความดึงดูดใจกับภาระหน้าที่ทำให้เกิดวัฒนธรรมดังกล่าว สหรัฐอเมริกาได้รับประโยชน์จากทรัพยากรนี้ เนื่องจากวัฒนธรรมอเมริกันมีความเป็นสากล ดังที่ Josef Joffe บรรณาธิการชาวเยอรมัน กล่าวว่า soft power ของอเมริกานั้นมีมากกว่าอำนาจการทหารและอำนาจเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมอเมริกันทุกระดับได้แผ่ขยายกระจายออกไปอย่างกว้างใหญ่ไพศาลนอกอาณาจักรแบบไร้พรมแดนทั่วโลก เมื่อเป็นเช่นนี้ Nye จึงเห็นว่า วัฒนธรรมที่เป็นค่านิยมอย่างแคบหรือวัฒนธรรมย่อยของท้องถิ่นมักไม่นำไปสู่ soft power

อุดมการณ์ทางการเมือง คือชุดของมโนคติอันเป็นพื้นฐานของการกระทำทางการเมืองในการอนุรักษ์ ปรับเปลี่ยน หรือล้มล้างระบบอำนาจที่มีอยู่ ลักษณะของอุดมการณ์คือ การเสนอความน่าเชื่อถือของระเบียบที่มีอยู่แล้วโดยมักอ้างแบบอย่างตามทัศนะโลก ตัวแบบของความปรารถนาในอนาคตในฐานะสังคมที่ดี และอธิบายให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจะนำสิ่งใดมาให้พร้อมวิธีการจากจุดหนึ่งไปสู่อีกจุดหนึ่ง (Heywood, 2017) โดย Nye ยกตัวอย่าง soft power ที่มาจากอุดมการณ์ทางการเมือง ได้แก่ หลักเสรีภาพสี่ประการสำหรับยุโรปหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ตามแนวคิดและนโยบายของ Franklin Roosevelt ประธานาธิบดีแห่งสหรัฐอเมริกา (Franklin Roosevelt's Four Freedoms) เมื่อ ค.ศ. 1941 ซึ่งกลายเป็นหลักสำคัญของการก่อตั้งสหประชาชาติ (United Nations) ส่งผลต่อความคิดทางการเมือง ค่านิยมด้านอุดมการณ์ในประเทศและต่างประเทศเรื่องการสนับสนุนปกป้องสิทธิมนุษยชน ส่งเสริมอุดมการณ์ประชาธิปไตย ช่วยเหลือสถาบันระหว่างประเทศที่สำคัญ อุดมการณ์เหล่านี้มีผลต่อการเปลี่ยนพฤติกรรมของประเทศอื่นๆ ที่มองมาที่สหรัฐอเมริกาเป็นอย่างมาก เช่น คนหนุ่มสาวในประเทศนิยมลัทธิคอมมิวนิสต์สนใจดนตรีอเมริกันและติดตามข่าวสารจากสถานีวิทยุ Radio Free Europe นักศึกษาจีนใช้สัญลักษณ์รูปปั้นจำลองอนุสาวรีย์เทพีแห่งเสรีภาพในการประท้วงเพื่อเรียกร้อง

ประชาธิปไตย ณ จัตุรัสเทียนอันเหมิน และชาวอัฟกันเรียกร้องเสรีภาพและสิทธิพื้นฐานของพลเมือง (Bill of Rights) ค.ศ. 2001 รวมถึงค่านิยมและความคิดทางการเมืองแบบอเมริกันที่ส่งกระจายออกสู่โลก อาทิ นักรณรงค์การเมืองชาวจีนเห็นด้วยกับการใช้สิทธิในการฟ้องร้องดำเนินคดีกันปกป้องสิทธิเสรีภาพของตนเองตามที่เห็นในภาพยนตร์ฮอลลีวูด นอกจากนี้ ค่านิยมอเมริกันยังถูกเผยแพร่ผ่านช่องทางต่างๆ อาทิ ความสัมพันธ์ส่วนตัว การท่องเที่ยว การแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศที่ค่านิยมแบบอเมริกันสามารถถูกส่งออกผ่านนักเรียนต่างชาติที่มาศึกษาในอเมริกาแล้วเดินทางกลับประเทศของตน

อย่างไรก็ตาม อุดมการณ์ทางการเมืองชุดหนึ่ง อาจไม่ใช่ความชอบธรรมในอุดมการณ์ที่แตกต่าง เช่น การที่สหรัฐอเมริกาโจมตีฝ่ายตรงข้ามที่เรียกชื่อว่าผู้ก่อการร้ายหลังเหตุการณ์ 11 กันยายน ค.ศ. 2001 ด้วยการใช้อำนาจทหารขนาดใหญ่ ส่งผลให้กลุ่มมุสลิมหัวรุนแรงเข้าสนับสนุนปฏิบัติการของ Osama bin Laden จากความเลื่อมใสว่า วัตถุประสงค์ของเขามีความชอบธรรมโดยไม่มีใครออกคำสั่งหรือได้รับคำสั่ง เป็นต้น

นโยบายของรัฐ ทั้งนโยบายในประเทศและต่างประเทศเป็นทรัพยากรที่มีศักยภาพของ soft power นโยบายของรัฐที่มีความชอบธรรมและยุติธรรมจะดึงดูดใจให้ประเทศอื่นนิยมชมชอบ ส่งผลต่อภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศ ประเทศใดที่กำหนดกฎเกณฑ์ระหว่างประเทศได้ดีอย่างมีคุณธรรมและยุติธรรมประเทศนั้นย่อมได้รับความยอมรับในนโยบายต่างประเทศด้านอื่นๆ ด้วย ถือเป็น soft power ที่แสดงผ่านนโยบายการต่างประเทศ พลังวัฒนธรรม และค่านิยมอุดมการณ์ประชาธิปไตย ทำให้ประเทศบางประเทศทรงอำนาจ ทั้งๆ ที่ไม่มีอำนาจการทหารและเศรษฐกิจขนาดใหญ่ แต่มีภาพลักษณ์ที่ดีจากนโยบายช่วยเหลือชาติอื่น รวมถึงนโยบายและกิจกรรมระดับนานาชาติเกี่ยวกับสันติภาพของโลก เช่น นโยบายสร้างสันติภาพของนอร์เวย์สร้าง soft power ได้จากบทบาทคนกลางในการเจรจาสันติภาพในหลายประเทศ ทำให้นอร์เวย์มีโอกาสดำเนินการและสร้างสัมพันธ์อันดีกับประเทศต่างๆ และได้รับการเคารพจากประเทศมหาอำนาจ ส่วนแคนาดามีความเป็นชาติที่มีมาตรฐานทางศีลธรรมสูง และพลเมืองเป็นพลเมือง

ดี ทำให้แคนาดามี soft power จากสมรรถนะในการให้ความช่วยเหลือระหว่างประเทศ และสหรัฐอเมริการับรองความชอบธรรมในการเจรจาระหว่างประเทศ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม อำนาจขึ้นอยู่กับบริบท ผลสำเร็จของอำนาจในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของอีกฝ่ายนั้น ฝ่ายใช้อำนาจต้องทราบว่าอีกฝ่ายชอบอะไร หากไม่แล้วก็อาจใช้อำนาจผิดทางได้ ไม่ต่างจากไก่ที่เข้าใจว่าพระอาทิตย์ขึ้นเพราะเสียงขันของตน จึงเป็นเรื่องยากในการคาดการณ์ว่า ประชาชนหรือประเทศของอีกฝ่ายจะแสดงพฤติกรรมเช่นใดหากปราศจากความพยายามในการเข้ากระทำของฝ่ายแรก (Nye, 1990)

แนวคิดเรื่องคลื่นเกาหลีกับ Soft Power ในทฤษฎีของ Nye

Nye แสดงความเห็นต่อคลื่นเกาหลี และ soft power ของเกาหลี ในบทความชื่อ “Soft Power and the Korean Wave” (2013) ว่า รัฐบาลเกาหลีได้ดำเนินนโยบายเพื่อส่งเสริม soft power ด้วยวัฒนธรรมประชานิยม และสามารถใช้อย่างมีประสิทธิภาพในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แต่กระนั้นก็ยังมีปัญหาในเชิงนโยบายต่างประเทศจากภูมิรัฐศาสตร์ของประเทศ ดังนี้

- การสร้างทรัพยากรทางวัฒนธรรมของเกาหลี

วัฒนธรรมประชานิยมผ่านคลื่นเกาหลี คือ แหล่ง soft power ที่ส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญ ต่อการทูตวัฒนธรรม (cultural diplomacy) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการทูตสาธารณะ (public diplomacy) ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ (รญาภรณ์ สุคนธ์ทรัพย์, 2552) และการค้า การท่องเที่ยว การศึกษา รวมถึงความสนใจอื่นๆ ข้ามในบริบทต่างๆ เนื่องจากวัฒนธรรมประชานิยมกลายเป็นทรัพยากรที่มีศักยภาพในทางการทูตที่ใช้ soft power ความร่วมมือด้านวัฒนธรรมข้ามชาติ การเสวนา และการฝ่าฟันเพื่อชนะใจคน การสื่อสารวัฒนธรรมประชานิยมหรือบริโภคนิยมข้ามพรมแดนได้อย่างดี และเข้มข้นอย่างเพิกถอนไม่ได้และต้านทานไม่ได้ จึงทำให้รัฐบาลทำการส่งเสริมวัฒนธรรมผ่านนโยบายและการส่งเสริมอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม เพื่อมุ่งเปลี่ยนเอกลักษณ์ สร้างวัฒนธรรมและแบรนด์ของชาติอันถือเป็นสาระสำคัญของ

นโยบายต่างประเทศ เนื่องจากเกาหลีเป็นประเทศที่มีเศรษฐกิจขนาดใหญ่ แต่ยังไม่มีความโดดเด่นของชาติและวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะ ส่วนหนึ่งมาจากการมุ่งสร้างชาติในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา (ณ ค.ศ. 2012) นับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1990 รัฐบาลเกาหลีภาคเอกชนและสถาบันการศึกษาได้ร่วมกันฟื้นฟูภาพลักษณ์ของชาติและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อผลของ soft power โดยในการบูรณาการคลื่นเกาหลีนี้ รัฐบาลไม่ได้อ้างชื่อ soft power หากแต่กำหนดเป็นนโยบายและงบประมาณเพื่อนำประเทศสู่กระแสโลกาภิวัตน์ ด้วยการสนับสนุนทางการเงินแก่อุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม สนับสนุนให้เปิดสาขาอุตสาหกรรมวัฒนธรรมพร้อมกับมอบเครื่องมือและทุนการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ภายใต้กรอบ 3 Cs คือ content (เนื้อหา) creativity (สร้างสรรค์) และ culture (วัฒนธรรม) เมื่อ ค.ศ. 2004 ดำเนินนโยบายส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความมีพลังควบคู่กับความคิดสร้างสรรค์ (ช่วง ค.ศ. 2003-8) และตราสินค้าเกาหลี (ช่วง ค.ศ. 2008-13) ร่วมกับการใช้วัฒนธรรมประชานิยมเพื่อสร้างภาพลักษณ์และ soft power ของชาติ ตั้งแต่เพลงสโตร์เกาหลี หรือ K-pop จนถึงอาหาร นอกจากนี้การเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมผู้นำ G20 ของเกาหลีใน ค.ศ. 2010 ช่วยยกระดับการรับรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของประเทศสู่สายตาชาวโลกมากขึ้น รวมถึงการจัดงานสัปดาห์เกาหลีเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรม ณ นครปารีส ใน ค.ศ. 2012 ช่วยเสริมภาพลักษณ์ความเป็นสากลของประเทศให้ห่างจาก hard power ทางเศรษฐกิจในสายตาประชาคมโลก

- การใช้ Soft Power ของเกาหลีในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

Nye ยกตัวอย่างการใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมให้กลายเป็น soft power ของเกาหลีในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ได้แก่ ละครโทรทัศน์ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในตะวันออกกลาง อาทิ การได้รับความนิยมของละครโทรทัศน์เรื่อง *เพลงรักในสายลมหนาว* ส่งผลให้กระทรวงกลาโหมของเกาหลีลงนามในสัญญากระจายสัญญาณภาพและเสียงของละครเรื่องนี้กับสถานีโทรทัศน์ดาวเทียมที่รัฐบาลเป็นเจ้าของในเคอร์ดิสถาน โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความรู้สึกเชิงบวกในโลกอาหรับ เนื่องจากขณะนั้นมีทหารเกาหลีกว่าสามพันนายร่วมรบอยู่ทางตอน

เหนือของอิรัก แทนการส่งต้นฉบับละครให้แก่อิรัก ด้วยเกรงว่าจะเกิดอุบัติเหตุ หรือถูกโจมตีจากผู้ก่อการร้าย นอกจากนี้ รัฐบาลเกาหลียังส่งเสริมความนิยมให้ ภาพลักษณ์ของตนโดยการให้สิทธิการเผยแพร่ละครอีกหลายเรื่องแก่สถานี โทรทัศน์ในกลุ่มประเทศอาหรับโดยไม่คิดมูลค่า การที่ละคร *เพลงรักในสายลมหนาว* ได้รับความนิยมในอียิปต์ จนทำให้มีประชาชนจำนวนมากส่งจดหมายชื่นชม ไปยังสถานทูตเกาหลีในอียิปต์ รวมถึงการตั้งแฟนคลับและเว็บไซต์ละครเกาหลี เหล่านี้ เป็นการสร้างความเข้าใจในวัฒนธรรมของเกาหลีอีกด้วย นอกจากนี้ เกาหลียังใช้ละครโทรทัศน์และเพลงสร้าง soft power เพื่อเผยแพร่อุดมการณ์ ประชาธิปไตยและแนวคิดความทันสมัยสู่เกาหลีเหนือ แม้ว่าการเผยแพร่ข่าวสาร ไปยังเกาหลีเหนือนั้นผิดกฎหมาย แต่ประชาชนเกาหลีเหนือก็ลักลอบติดตาม วัฒนธรรมประชานิยมและเรียนรู้เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องเสรีภาพความทันสมัยและ ตลาดเสรีของเกาหลี เห็นได้ว่า วัฒนธรรมประชานิยมของเกาหลีสามารถเป็น สะพานเชื่อมทางวัฒนธรรมและความคิดเห็นของสองประเทศผ่านการดึงดูดใจ

การส่งออกวัฒนธรรมของเกาหลีประสบความสำเร็จ นับแต่การได้รับความนิยมอย่างสูงทั่วโลกของละครโทรทัศน์เรื่อง *เพลงรักในสายลมหนาว (Winter Sonata)* ในช่วง ค.ศ. 2005 จนถึงกังนัมสไตล์ ของ Psy ซึ่งสร้าง ปรากฏการณ์วีดิทัศน์แรกที่มีผู้เข้าชมได้ยู่บถึงพันล้านครั้ง และนำไปสู่การค้นหา ข้อมูลเกี่ยวกับเกาหลีในเวลาอันรวดเร็ว ใน ค.ศ. 2012 เห็นได้ว่า วัฒนธรรม ประชานิยมของเกาหลีเป็นทรัพยากรในการสร้าง soft power แก่ประเทศ โดย ไม่มีข้อจำกัดด้านพรมแดน Nye ได้เสนอให้เสริมศักยภาพวัฒนธรรมประชานิยม ของตนข้ามพรมแดนไปยังคนรุ่นใหม่ อาทิ ดึงดูดใจนักเรียนต่างชาติให้เรียนภาษา เกาหลี รวมถึงการมอบทุนการศึกษา การมอบความช่วยเหลือในการพัฒนา ประเทศแก่ประเทศที่อยู่นอกเอเชีย การสนับสนุนการเดินทางเผยแพร่เรื่องความ สำเร็จของเกาหลีในต่างประเทศ และการเป็นเจ้าภาพการประชุมขนาดใหญ่ที่ ดึงดูดความสนใจของโลก

เมื่อเปรียบเทียบกับการใช้ hard power ในอดีตที่ผ่านมา ส่งผลให้รัฐบาล เกาหลีดำเนินนโยบายต่างประเทศที่เอื้อให้วัฒนธรรมประชานิยมของเกาหลีมี

บทบาทสำคัญในสถาบันระหว่างประเทศและเครือข่าย แต่แท้จริงแล้ว การใช้ อำนาจของเกาหลีในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศยังต้องฝ่าฟันอีกมาก ดังที่ผลสำรวจเรื่องอำนาจของชาติกลุ่ม G20 ใน “Soft Power and the Korean Wave” (Nye and Kim, 2013) ที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ *Chosun Ilbo* กล่าวว่า การใช้ hard power ของเกาหลีอยู่ในอันดับ 9 ของโลก อันมีสาเหตุจากความมั่นคง เนื่องจากภูมิรัฐศาสตร์ที่ขนาบด้วยความขัดแย้งของประเทศมหาอำนาจ และ ประวัติศาสตร์ที่เคยเป็นอาณานิคมของญี่ปุ่น รวมถึงการเป็นพันธมิตรกับ สหรัฐอเมริกาและการแทรกแซงของสหประชาชาติ อีกทั้งผลการจัดการเรื่อง soft power ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ ซึ่ง *Chosun Ilbo* เสนอว่า เกาหลีควรผสมผสานการใช้ hard power ที่มี soft power หนุนหลัง เพื่อเป็นเครื่องมือในการเติบโตและ เจริญรุ่งเรืองของประเทศ นอกจากนี้ Nye อธิบายว่า ควรใช้อำนาจ hard power และ soft power อย่างมีดุลยภาพ เพื่อสร้างโอกาสในการเติบโตและความรุ่งเรือง แก่รัฐ จาก soft power ทั้ง 3 แหล่ง คือ วัฒนธรรมของชาติ ค่านิยมในประเทศ และนโยบายต่างประเทศที่ชอบธรรม ตัวอย่างเช่น เกาหลีที่แพร่กระจาย วัฒนธรรมของตนไปทั่วโลก จนสามารถสร้างความดึงดูดใจกลายเป็น soft power ควบคู่กับการจัดการค่านิยมในประเทศด้วยการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และเปลี่ยน ผ่านสู่ความเป็นประชาธิปไตย เกาหลีมีศักยภาพในการวางนโยบายระหว่าง ประเทศ เช่น ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิกฤติการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ สิทธิมนุษยชน การรับมือกับโรคระบาด รวมถึงมีบทบาทมากขึ้นในการผลิตสินค้าเพื่อโลก ใน การสร้างสถานการณ์ win-win แก่ประเทศและประชาคมโลก

สรุปได้ว่า soft power ตามความหมายของ Nye คือ อำนาจทางอ้อม ในการบรรลุวัตถุประสงค์ผ่านการดึงดูดใจ ไม่ใช่การบังคับ โดยตั้งอยู่บนฐานของ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยมีวัฒนธรรมของประเทศ อุดมการณ์การเมือง และนโยบายของรัฐ เป็นแหล่งทรัพยากร อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมไม่ใช่ soft power เสมอไป เพราะแม้ว่าวัฒนธรรมนั้นจะมีแรงดึงดูดใจ แต่ก็ไม่สามารถบรรลุผล ต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้

ส่วนที่ 2 เปรียบเทียบความหมาย Soft Power ของ Nye กับนโยบายของรัฐ/หน่วยงานรัฐ สื่อมวลชน และนักวิชาการ

จากการเปรียบเทียบความหมายของ soft power ของ Nye ที่หมายถึงความสามารถในการได้ผลลัพธ์ที่ประสงค์ เพราะอีกฝ่ายหนึ่งสมัครใจสนองตอบความประสงค์นั้น เป็นอำนาจทางอ้อมในการบรรลุวัตถุประสงค์ผ่านการดึงดูดใจ ไม่ใช่การบังคับในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เมื่อประเทศนั้นแสดงนโยบายที่มีเหตุผลและชอบธรรมในสายตาของประเทศอื่น ทำให้นโยบายของประเทศนั้นไม่ประสบกับการคัดค้าน ในทำนองเดียวกัน หากวัฒนธรรมและอุดมการณ์ของประเทศนั้นดึงดูดใจให้ชื่นชอบ ประเทศอื่นย่อมยินดีทำตามด้วยความเต็มใจ และทรัพยากรหลักของ soft power ได้แก่ วัฒนธรรมของประเทศ อุดมการณ์/ค่านิยมทางการเมือง และนโยบายของรัฐ พบว่า ความหมายของ soft power ที่ปรากฏในการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์ soft power ของรัฐบาล รวมถึงการจัดตั้ง THACCA (Thailand Creative Content Agency) ในเว็บไซต์ข่าวออนไลน์และสื่อของรัฐ ไม่ตรงกับความหมายของ Nye หากแต่เป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (creative economy) เพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจโดยใช้ความคิดสร้างสรรค์บนฐานขององค์ความรู้ ทรัพยากรทางปัญญาที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรม แต่วัฒนธรรมย่อยของท้องถิ่นตามความเห็นของ Nye มักไม่ส่งผลด้าน soft power ส่วนนโยบาย OFOS หรือหนึ่งครอบครัวหนึ่ง soft power ไม่ใช่ soft power ขณะที่เนื้อหาเกี่ยวกับ soft power ที่ปรากฏในข่าวของสื่อมวลชนโน้มเอียงไปทิศทางเดียวกับของหน่วยงานรัฐ นอกจากนี้ นักวิชาการให้นิยาม soft power ไม่ตรงกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

Soft Power ในนโยบายของรัฐมีฐานะเป็นเพียงเศรษฐกิจสร้างสรรค์

การที่นโยบายของรัฐ ทั้งนโยบายในประเทศและต่างประเทศ ให้ความสำคัญกับการส่งเสริม soft power ของประเทศ ทั้งนโยบาย 5F และ THACCA เป็นฐานสำคัญของการทูตวัฒนธรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการทูตสาธารณะ และสามารถพัฒนาให้เป็นทรัพยากรสำคัญในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ และสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้ประเทศได้ เนื่องจากการสร้างความชอบธรรมและ

ยุทธธรรมที่ดึงดูดใจให้ประเทศอื่นนิยมชมชอบ แต่การมุ่งเพียงพัฒนาแรงงานทักษะสูง สร้างงานและรายได้ ขยายอุตสาหกรรมเป้าหมาย ส่งเสริมการส่งออก และผลักดันประเทศไทยให้เป็นประเทศชั้นนำของโลกด้าน soft power สื่อให้เห็นว่า รัฐมองว่า soft power เป็นหนึ่งในเครื่องมือช่วยเพิ่มมูลค่าของสินค้าและบริการ เพิ่มขีดความสามารถการแข่งขันของประเทศ และสร้างความเชื่อมั่นต่อประเทศไทยในเวทีระดับสากล (ไทยพีบีเอส, 2567) เมื่อเป็นเช่นนี้ soft power ในยุทธศาสตร์ของรัฐบาลมีฐานะไม่ต่างจากเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ตามนิยามตามที่ปรากฏในพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน) พ.ศ. 2561 ว่า หมายถึงการพัฒนาระบบเศรษฐกิจโดยใช้ความคิดสร้างสรรค์บนฐานขององค์ความรู้ ทรัพย์สินทางปัญญา และการศึกษาวิจัยซึ่งเชื่อมโยงกับวัฒนธรรม พื้นฐานทางประวัติศาสตร์การสั่งสมความรู้ของสังคม เทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อใช้ในการพัฒนาธุรกิจ การผลิตสินค้าและบริการในรูปแบบใหม่ซึ่งสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจหรือคุณค่าทางสังคม และอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ของประเทศไทย ใน 15 สาขา ได้แก่ (1) งานฝีมือและหัตถกรรม (2) ดนตรี (3) ศิลปะการแสดง (4) ทัศนศิลป์ (5) ภาพยนตร์ (6) การแพร่ภาพและกระจายเสียง (7) การพิมพ์ (8) ซอฟต์แวร์ (9) การโฆษณา (10) การออกแบบ (11) การให้บริการด้านสถาปัตยกรรม (12) แฟชั่น (13) อาหารไทย (14) การแพทย์แผนไทย และ (15) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์, ม.ป.ป.) ดังนั้น คำว่า soft power ที่ปรากฏในนโยบายของรัฐจึงมีคลาดเคลื่อนไปจากความหมายของ Nye เนื่องจากเห็นว่า soft power เป็นเพียงความสามารถในการสร้างความนิยมชมชอบต่อวัฒนธรรมไทยสายตาชาวต่างชาติ ด้วยการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยไปต่างประเทศ เพื่อผลด้านการค้า อาทิ แนวคิดเศรษฐกิจวัฒนธรรมใหม่ สร้างรายได้ เสริมคุณค่า พัฒนาสังคม ไม่ว่าจะเป็นโครงการ 5F ของรัฐบาล พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ที่มุ่งส่งเสริมวัฒนธรรม 5 กลุ่ม คือ อาหาร (food) ภาพยนตร์และวีดิทัศน์ (film) ผ้าไทยและการออกแบบแฟชั่น (fashion) มวยไทย (fighting) และการอนุรักษ์และขับเคลื่อนเทศกาลและประเพณีสู่ระดับโลก (festival) เพื่อ

เป็น soft power ของไทย (กรมประชาสัมพันธ์, 2566) เพื่อเพิ่มโอกาสทางอาชีพ และสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจของไทย และการดำเนินยุทธศาสตร์ซอฟต์แวร์แห่งชาติของรัฐบาล เศรษฐา ทวีสิน ที่ว่า "...รัฐบาลนี้ยังมีนโยบายสนับสนุนการสร้างพลังสร้างสรรค์หรือ soft power ของประเทศ เพื่อยกระดับและพัฒนาความสามารถด้านความรู้ความสามารถ และความคิดสร้างสรรค์ของคนไทยให้สร้างมูลค่าและสร้างรายได้รวมทั้งการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาต่อยอดศิลปะ วัฒนธรรมและส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำมาต่อยอดในการสร้างมูลค่าเพิ่ม" สื่อให้เห็นว่ารัฐบาลเห็น soft power ในฐานะเทียบเท่ากับเศรษฐกิจสร้างสรรค์เท่านั้น ยังไม่ใช้การส่งเสริมต่อไปสู่ความเป็นทรัพยากรในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ตามความหมายของ Nye การมุ่งเรื่องเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของรัฐตรงกับขอบเขตความรับผิดชอบของสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน) ที่กล่าวถึงภารกิจสำคัญด้านการสนับสนุน ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพเศรษฐกิจสร้างสรรค์และปัจจัยสนับสนุน รวมทั้งการพัฒนาอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ให้เป็นกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุดใหม่ (New Engines of Growth) เพื่อยกระดับขีดความสามารถด้านการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประเทศ (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์, ม.ป.ป.) การจัดตั้งหน่วยงาน THACCA (Thailand Creative Content Agency) ขึ้นมารับผิดชอบแทนการกระจายภารกิจให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องในแต่ละกลุ่ม ซึ่งขยายขอบเขตการดำเนินงานจากสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ตรงที่เป็นหน่วยงานที่รวบรวมงบประมาณและภารกิจที่เคยใช้สนับสนุนอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์ไว้ที่เดียว ไม่ให้กระจัดกระจาย และมีการวางแผนงานร่วมกัน ทั้งหน่วยงานรัฐและเอกชนอย่างมียุทธศาสตร์ เพื่อให้การสนับสนุนอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์ของประเทศไทยเป็นไปอย่างเต็มประสิทธิภาพ (THACCA, 2566) ยิ่งไปกว่านั้น การจัดตั้ง THACCA เป็นองค์กรที่มีลักษณะคล้ายกับ KOCCA (Korea Creative Content Agency) ที่ดำเนินการเผยแพร่คลื่นวัฒนธรรมของเกาหลีในกรอบอยู่ในแนวคิดด้านวัฒนธรรม/วัฒนธรรมประชานิยม (ไทยพีบีเอส, 14 พฤศจิกายน 2566) จึงกล่าวได้ว่า THACCA เป็นส่วนหนึ่งของการทูตวัฒนธรรม (cultural

diplomacy) และการทูตสาธารณะ (public diplomacy) ดังที่ แพทองธาร ชินวัตร กล่าวว่า "...ที่สำคัญและขาดไม่ได้คือ นโยบายต่างประเทศ การช่วยส่ง ออกวัฒนธรรมเหล่านี้ส่งออกไปถึงมือต่างประเทศ" (ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, 2566) ซึ่งอาจเป็นความหมายที่ แพทองธาร ชินวัตร กล่าวถึง soft power ว่า มากกว่าเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และไม่ใช่มิติทางการเมืองระหว่างประเทศ (ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, 2566) และต่อมาได้อธิบายว่า "'soft power' คือ อำนาจในการทำให้ประเทศหนึ่งหรือสังคมหนึ่งพร้อมใจรับวัฒนธรรมอื่นๆ ให้เข้ามาโดยที่ไม่ได้มีการบังคับ" (ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, 2566) อย่างไรก็ตาม คำอธิบายยังไม่ได้เกินไปจากนิยามของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ หากรัฐสามารถแสดงให้เห็นว่า soft power มีความหมายที่มากกว่าเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และสร้าง อำนาจให้ไทยได้ในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ เพราะหากยังจำกัดขอบเขตเพียง เศรษฐกิจสร้างสรรค์แล้ว Nye เห็นว่า ยังไม่ใช่ soft power ซึ่ง Nye เห็นว่า การที่นักวิเคราะห์บางคนเห็นว่า soft power เป็นเพียงอำนาจของวัฒนธรรม ประชานิยม และ soft power เชิงพฤติกรรมเท่ากับทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่ ก่อให้เกิด soft power เพราะสำหรับ Nye แล้ว วัฒนธรรมไม่เท่ากับ soft power เสมอไป ความนิยมของคนต่อ Coke และ Big Mac ไม่มีอำนาจดึงดูดใจคนใน โลกอิสลามให้ชื่นชมสหรัฐอเมริกา หรือการที่ Kim Jong Il ผู้นำเผด็จการแห่ง เกาหลีเหนือชอบพิซซ่า และชมวิดีโอภาพยนตร์อเมริกัน ก็ไม่ส่งผลกระทบต่อ โครงการอาวุธนิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือ หรือไวน์และเนยแข็งชั้นดีไม่ได้เป็น เครื่องกระตุ้นให้เกิดความชื่นชอบฝรั่งเศส เช่นเดียวกับความโด่งดังของเกม ไปเกมอนไม่เป็นการรับประกันว่า ญี่ปุ่นจะได้รับความสำเร็จด้านนโยบาย ต่างประเทศ ดังนั้น วัฒนธรรมประชานิยมจึงไม่ใช่ทรัพยากรของ soft power เสมอไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบท เนื่องจากสิ่งที่ประเทศหนึ่งเห็นว่าดี มีคุณค่า อาจ ไม่ใช่สิ่งที่อีกประเทศหนึ่งต้องการ วัฒนธรรมประชานิยมจึงอาจเป็นเพียง นวัตกรรม ความทันสมัยงดงามและน่าตื่นตาตื่นใจ แต่ไม่สามารถนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ ต้องการในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ นอกจากนี้ Nye ยังกล่าวว่า "รัฐบาล ไม่สามารถ และไม่ควรที่จะควบคุมวัฒนธรรมในสังคมเสรี" และ "แท้จริงแล้ว การไม่มีนโยบายควบคุมวัฒนธรรมคือเป็นพลังดึงดูดใจ" (Nye, 2004)

อนึ่ง เว็บไซต์ของ THACCA อธิบายความหมายของ soft power ว่ามาจาก Nye แล้วดัดแปลงมาเป็นของตนโดยขาดหลักการที่สมเหตุสมผลย่อมนำมาสู่ความสับสนและปัญหาของการนำไปสื่อสารและปฏิบัติ ดังที่ข้อความว่า “ซอฟต์แวร์พาวเวอร์ (soft power) เป็นทฤษฎีด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ที่นิยามขึ้นมาโดย โจเซฟ ไนย์ (Joseph S. Nye) นักวิชาการด้านการต่างประเทศ โดยให้ความหมายว่า ‘พลังที่โน้มนำให้ผู้อื่นหรือประเทศอื่นทำในสิ่งที่เราต้องการโดยไม่ใช้กำลังบังคับ แต่ใช้ความนุ่มนวลผ่านค่านิยมและวัฒนธรรม’ เช่น เมื่อเวลาผ่านไป soft power ซึ่งเป็นทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่หวังผลทางการเมือง ได้ถูกนำมาปรับใช้เพื่อหวังผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากขึ้น เช่น เกาหลีใต้ใช้อุตสาหกรรมบันเทิงในการเผยแพร่ภาพลักษณ์ ‘เกาหลีใต้ใหม่’ เพื่อโน้มนำให้คนจากทั่วโลกให้อยากมี อยากกิน อยากเป็นแบบเกาหลีใต้ ทำให้การส่งออกสินค้าและการท่องเที่ยวเกาหลีใต้เติบโตอย่างก้าวกระโดด” (THACCA, ม.ป.ป.) ต่อมาไม่ปรากฏถ้อยความนี้ในเว็บไซต์ของ THACCA (THACCA, ม.ป.ป.)

เว็บไซต์ของหน่วยงานรัฐต่างเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการกิจและนโยบายต่างๆ ของตน ในการสนองยุทธศาสตร์ soft power ของชาติ อันเป็นการสานต่อความหมายของ soft power ที่ไม่ตรงกับของ Nye อาทิ กระทรวงพาณิชย์ ร่วมกับหน่วยงานจากภาครัฐและภาคเอกชนดำเนินโครงการปลดปล่อยพลังเยาวชน รวมพลอุตสาหกรรมสร้างสรรค์เพื่อสร้างพื้นที่สร้างสรรค์ให้เยาวชนในขับเคลื่อนอุตสาหกรรมสร้างสรรค์และ soft power (กระทรวงพาณิชย์, 2566) และโครงการ Soft Power X ทรัพย์สินทางปัญญา เพื่อผลักดันการส่งออก soft power ไทย (กระทรวงพาณิชย์, 2566) กระทรวงวัฒนธรรมจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อรวบรวมความคิดเห็นที่เกี่ยวกับการขับเคลื่อน soft power ด้วยมิติทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภาคเหนือ (กลุ่มขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ ยุทธศาสตร์ชาติ และการสร้างความสามัคคีปรองดอง (ป.ย.ป.) ในกระทรวงวัฒนธรรม, 2566) กระทรวงศึกษาธิการดำเนินการขับเคลื่อนการศึกษา 5 สาขา คือ สาขานวัตกรรมจัดการ สาขาศิลปวัฒนธรรม สาขาแฟชั่น สาขาอาหาร

และสาขาดิจิทัลและสื่อสร้างสรรค์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2566) กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ชาวสตาร์ท็อปไทยไปสู่ตลาดโลก ได้อย่างแข็งแกร่ง (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2566) กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ร่วมกับ กระทรวงวัฒนธรรม (วธ.) ลงนามบันทึกความเข้าใจ (MOU) ความร่วมมือว่าด้วยการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศนวัตกรรมทางวัฒนธรรม ด้วยการวิจัยและนวัตกรรม (สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ, 2565) และเวียนหนังสือมติคณะรัฐมนตรีเรื่องการสนับสนุนการสร้างพลังสร้างสรรค์ หรือ soft power ของประเทศ ไปยังอธิการบดีมหาวิทยาลัยในสังกัด เพื่อแจ้งให้ร่วมกันขับเคลื่อน soft power ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ศิลปะ ประเพณี ฯลฯ (สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2566) ซึ่งสอดคล้องกับเนื้อหาในเว็บไซต์ของสถาบันการศึกษาในสังกัด อาทิ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์เสนอบทความเกี่ยวกับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็น soft power เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2566) และบทความของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์เรื่อง “Soft Power ของไทย ความงามงดงามและอ่อนไหวทางวัฒนธรรม” (Tiyaporn Chuchuai, 2022) เช่นเดียวกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของรัฐ อาทิ สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน) (2565) และสำนักงานส่งเสริมการจัดประชุมและนิทรรศการ (องค์การมหาชน) (ม.ป.ป.)

อนึ่ง นโยบายของรัฐเรื่อง 1 ครอบครัว 1 soft power ที่มุ่งพัฒนาฝีมือแรงงานเพื่อสร้างงานและสร้างรายได้ ดังตัวอย่างที่ เสริมศักดิ์ พงษ์พานิช รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมกล่าวว่า “1 ครอบครัว 1 ซอฟต์พาวเวอร์” เพื่อเติมเงินในกระเป๋าให้แต่ละครอบครัวมีรายได้ถึง 20,000 บาท เป็นนโยบายหลักเน้นในเรื่องเศรษฐกิจเพื่อจะแก้ปัญหาความยากจนให้พี่น้องประชาชน” และ “คำว่าซอฟต์พาวเวอร์ ผมคิดว่าเป็นเรื่องพรสวรรค์ หรือเป็นภูมิปัญญา...” (The Standard, 2566) นั้น ไม่ใช่ soft power ตามนิยามของ Nye เนื่องจากไม่เข้าเกณฑ์ใดๆ ของ Nye เลย สอดคล้องกับที่ไทยพีบีเอสกล่าวว่า นโยบาย OFOS

ของรัฐบาล ไม่ใช่ soft power เพราะไม่ได้เป็นอำนาจที่มาจากทรัพยากรสำคัญ 3 ประการ หากแต่เป็นเพียงการพัฒนาฝีมือแรงงานของไทย เพื่อสร้างรายได้ และสร้างงาน อีกทั้งยังวิจารณ์แนวคิดของรัฐบาลเศรษฐกิจว่าเป็นแนวคิดที่หวังผลประโยชน์สั้น (ไทยพีบีเอส, 14 พฤศจิกายน 2566)

สรุปได้ว่าแหล่ง soft power ในนโยบายของรัฐคือ การส่งเสริมวัฒนธรรมให้มีฐานะเป็นเพียงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ไม่พบนโยบายที่มุ่งสู่การต่อยอดเพื่อสร้างอำนาจในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และไม่พบการนำอุดมการณ์ทางการเมืองมาใช้ในการสร้าง soft power ของไทย

Soft Power ในสื่อมวลชนส่วนใหญ่หมายถึงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ตามนโยบายของรัฐ

ความหมายของ soft power ที่ปรากฏในเว็บไซต์ของสื่อ แบ่งเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มแรกให้ความหมาย soft power บนฐานเดียวกับ Nye กับกลุ่มที่สองให้ความหมาย soft power บนฐานวัฒนธรรมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ตามนโยบายของรัฐ โดยความหมายประการหลังอยู่ในเนื้อหาส่วนใหญ่ในพื้นที่สื่อ ดังนี้ สื่อที่เสนอเนื้อหา soft power สอดคล้องกับ Nye อาทิ The 101 รายงานว่า soft power เกี่ยวข้องกับเสน่ห์ดึงดูดใจซึ่งอาจช่วยเสริมสร้างความสามารถอิทธิพลในการชักจูงทัศนะ และความคิดตามเป้าประสงค์ (ธีรวิทย์ สุพุทธิกุล, 2567) และไทยพีบีเอส เห็นว่า soft power คือการทำให้ผู้อื่นต้องการและยอมรับอย่างเต็มใจ และวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อน โดยมีการสร้างให้เกิดคุณค่าและความต่อเนื่องเป็นส่วนช่วยให้เกิดผลสำเร็จ แต่กระนั้น ก็ยังเห็นว่า soft power คือเครื่องมือที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งในเชิงวัฒนธรรม จนนำไปสู่การสร้างรายได้เชิงเศรษฐกิจ (ไทยพีบีเอส, 2566) ข่าวที่ปรากฏในสื่อส่วนใหญ่เป็นการรายงานข่าวของการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ soft power ของหน่วยงานรัฐ เพื่อแจ้งให้ทราบและสื่อถึง soft power ในฐานะเศรษฐกิจสร้างสรรค์ อาทิ ขวามายกรัฐมนตรีมีนโยบายสนับสนุน soft power และอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ของไทยให้เป็นที่รู้จักทั่วโลก ผ่านกระทรวงวัฒนธรรม และกระทรวงพาณิชย์ (สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัด

มุกดาหาร, 2565) กระทรวงวัฒนธรรมใช้วัฒนธรรมโดยเฉพาะอุตสาหกรรมวัฒนธรรมสร้างสรรค์ เป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนของการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ soft power (ไทยรัฐ, 2566) รวมถึงการขับเคลื่อนนโยบายรองรับ THACCA (ไทยรัฐ, 2566) กระทรวงพาณิชย์มีแผนผลักดัน soft power ด้วยการสร้างความรู้ด้านทรัพย์สินทางปัญญาด้านวัฒนธรรม และส่งเสริมผู้ประกอบการไทยไปตลาดต่างประเทศ เพื่อสร้างรายได้ให้ประเทศอย่างยั่งยืน (ไทยพีบีเอส, 2566) รวมถึงข่าวศิลปินวัฒนธรรมประชานิยมในฐานะผู้สร้าง อาทิ ข่าว Lisa Blackpink ตีมนมหนองโพซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ไทย (Spring News, 2023) เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงไม่น่าประหลาดใจที่ข่าวของพีพีทีวีเรื่องสำรวจความคิดเห็นประชาชนทั่วประเทศของสวนดุสิตโพล มหาวิทยาลัยสวนดุสิต หัวข้อ คนไทยกับ soft power พบว่าคนไทยเห็นว่า จุดเด่นของ soft power ไทย คือ ความหลากหลาย โดดเด่น มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง (ร้อยละ 68.2) สะท้อน วัฒนธรรมวิถีชีวิตของไทย (ร้อยละ 61.37) ชาวต่างชาติสนใจและชื่นชอบ (ร้อยละ 58.55) รวมถึงเห็นว่า soft power จะช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยได้ (PPTV Online, 2565)

นักวิชาการนิยาม Soft Power ต่างกัน

ความหมายของ soft power จากนักวิชาการที่ปรากฏในเว็บไซต์ แบ่งเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มแรกให้ความหมาย soft power บนฐานเดียวกับ Nye ดังนั้น soft power จึงเป็นการสร้างอำนาจดึงดูดใจโดยสมัครใจในเวทีโลก โดยเฉพาะทรัพยากรในการสร้าง soft power จาก 3 แหล่งหลัก คือ วัฒนธรรม ค่านิยมทางการเมือง และนโยบายต่างประเทศ soft power จึงเป็นมากกว่า เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเห็นว่า soft power กับวัฒนธรรมเศรษฐกิจ สร้างสรรค์เป็นสิ่งเดียวกัน ดังนี้ นักวิชาการกลุ่มแรกส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ อาทิ ธีรวิทย์ สุพทุธิกุล คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เห็นว่า Nye เสนอ soft power แก่รัฐบาลสหรัฐอเมริกาในการปรับวิถีการใช้ อำนาจของตนบนเวทีโลก เพื่อรับมือกับสภาวะการณ์ใหม่ในยุคหลังสงครามเย็น และเห็นว่า soft power ได้รับความนิยมนศึกษาในทศวรรษ 2010 มาจากบริบท

ที่ชาติชั้นนำในเอเชียอย่างเกาหลีใต้ ญี่ปุ่น และจีน หันมามุ่งการพัฒนาวัฒนธรรม และการทูตสาธารณะ เพื่อเป็นเครื่องมือจัดการปัญหาของประเทศ โดยสองชาติ แรกมุ่งส่งออกวัฒนธรรมเพื่อคลี่คลายปัญหาเศรษฐกิจและรักษาสถานะบนเวทีโลก ส่วนประเทศหลังใช้เพื่อยับยั้งกระแสเกลียดกลัวภัยจากจีน เนื่องด้วย ความแตกต่างทางการเมืองและความเป็นมหาอำนาจ (อิวินท์ สุพุทธิกุล, 2567) และ ศิวพล ชมภูพันธ์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ย้ำถึงบริบท ของ Nye ในวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเท่านั้น จากแหล่งที่มา 3 อย่าง คือ วัฒนธรรม คุณค่า และนโยบายต่างประเทศ และกล่าวว่า การที่สหรัฐฯ สืบวงศ์ลี กรรมการยุทธศาสตร์ซอฟต์แวร์แห่งชาติ ระบุว่า “เราเอาเพียง บริบทซอฟต์แวร์มาไข” นั้น แสดงให้เห็นถึงบริบทความไม่เข้าใจบริบทของ Nye ที่พัฒนาขึ้นจากฐานคิดแบบอเมริกันในฐานะมหาอำนาจ จึงเห็นว่า soft power ของไทย ผิดไปจากแนวคิดของ Nye แม้มีเงาของแนวคิดอยู่ อีกทั้งไทย เป็นรัฐขนาดเล็กที่ไม่ได้มีพลังอำนาจในการใช้ soft power จึงเห็นเพียงการขาย สินค้าทางวัฒนธรรมเท่านั้น (Way Magazine, 2566) ต่างพยายามชี้ให้เห็น นิยามที่ถูกต้องของ Nye ส่วน พีระ เจริญวัฒนกุล คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ (2561) ศึกษาเปรียบเทียบความหมายของ soft power ของ Nye กับงานเขียนเชิงวิชาการและงานเขียนของนักปฏิบัติการ พบว่า แนวคิด soft power ของ Nye เป็นคนละสิ่งกันกับนโยบายทางวัฒนธรรม การทูตสาธารณะ หรือทรัพยากรทางวัฒนธรรมอื่นๆ ที่คนทั่วไปเข้าใจ (พีระ เจริญวัฒนกุล, 2561) อีกทั้งยังอย่างหนักแน่นว่า สำหรับ Nye แล้ว “วัฒนธรรม $\neq$ soft power” เนื่องจาก soft power หมายถึงการใช้กลไกที่ไม่ใช่การบังคับขู่เข็ญเพื่อบรรลุ ผลลัพธ์ประการใดประการหนึ่งที่ต้องการ (พีระ เจริญวัฒนกุล, 2565) อีกทั้ง เห็นว่า รัฐไม่ควรเข้ามาจำกัดทางกฎหมาย สร้างกลไกสร้างแรงจูงใจให้เกิดการพัฒนา จัดระบบการให้รางวัล รวมถึงตั้งคำถามเกี่ยวกับมาตรวัดที่ใช้ประเมินผล (วัชชีรานนท์ ทองเทพ, 2566) เช่นเดียวกับ ธัญญลักษณ์ รุ่งแสงจันทร์ และ Roongsangjun (2023) คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ที่เสนอให้รัฐจัดระบบนิเวศเพื่อการสร้างสรรค์แก่คนรุ่นใหม่ ผ่อนคลายกฎระเบียบที่สร้างข้อจำกัดในการสร้างสรรค์ รวมถึงการจัดทำยุทธศาสตร์เพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินงานโดยไม่เข้าไปกำกับ และ ฐนยศ โล่ห์พัฒนานนท์ นักวิจัยประจำสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เห็นว่า soft power คืออำนาจที่ต้องอาศัยกระบวนการจัดการและตอบสนองต่อภาคการเมืองทั้งองค์ประกอบตลอดกระบวนการ มากกว่าการส่งเสริมเศรษฐกิจผ่านความบันเทิงดังปรากฏแพร่หลายในปัจจุบัน ที่ทั้งภาครัฐ เอกชน โลภวิชาการ ฯลฯ พยายามผลักดันให้ไทยก้าวเข้าสู่เวที soft power ตามตัวอย่างความสำเร็จของเกาหลี เนื่องจากเห็นว่า soft power คืออำนาจที่เกิดจากการสร้างความนิยมเพื่อเพิ่มปริมาณการค้ากับต่างประเทศ ความเข้าใจที่ว่า soft power คือการสร้างค่านิยมเพื่อผลทางการค้านั้นไม่ผิด แต่ไม่ครบถ้วน และ วรรณม แซ่โจ้ว และกษิติศ สุรติลก สถาบันอนาคตไทยศึกษา (วรรณม แซ่โจ้ว และกษิติศ สุรติลก, 2567) เสนอแนวทางการใช้ soft power ด้วยการใชภพยนตร์และอุตสาหกรรมบันเทิงกีฬา การเผยแพร่ค่านิยมต่างๆ เช่น แนวคิดเสรีนิยมประชาธิปไตย การค้าเสรีและสิทธิมนุษยชน การใช้การศึกษาระดับสูง เช่น การให้ทุนการศึกษาให้นักเรียนต่างชาติ เพื่อสร้างอิทธิพลต่อประเทศอื่นเพื่อให้ผู้อื่นรู้สึกชอบและปฏิบัติตามโดยสมัครใจในเวทีโลก และเห็นว่า องค์ประกอบสำคัญที่สร้างประสิทธิภาพแก่ soft power ได้แก่ ภาพลักษณ์ทางการเมืองที่ดี เสน่ห์วัฒนธรรม แล้วควรมีนโยบายการต่างประเทศที่มีความชอบธรรมและศีลธรรม (วรรณม แซ่โจ้ว และกษิติศ สุรติลก, 2567) ตรงกับงานของ สุภาพิชญ์ ธีระวัฒน์ (2565) ที่เสนอให้พัฒนาวัฒนธรรมเพื่อเป็นกลไกของ soft power ของไทย วิมลรักษ์ ศานติธรรม (2565) ที่ศึกษาการใช้ soft power เรื่องนโยบายที่มุ่งส่งเสริมวัฒนธรรม 5F เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ ทั้งในมิติสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ความมั่นคง และการสร้างภาพลักษณ์ของประเทศสู่เวทีโลก และเสนอให้รัฐบาลยกระดับ soft power ของประเทศ และขยายฐาน soft power ผ่านการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ส่วน อิงอร เนตรานนท์ (2563) เสนอให้เสริมศักยภาพ soft power ของไทย ผ่านการสร้างดุลอำนาจ การวิจัยและพัฒนา ร่วมกับการใช้เทคโนโลยี

ปัญญาประดิษฐ์ (artificial intelligence: AI) และปฏิบัติการข้อมูลข่าวสารสารสนเทศ (information operation: IO) เพื่อให้ความรู้แก่ประชาสังคมทุกระดับ (อิงอร เนตรานนท์, 2563)

ขณะที่นักวิชาการจำนวนหนึ่งให้ความหมาย soft power ไม่ตรงกับความหมายของ Nye เนื่องจากส่วนใหญ่เห็นว่า soft power คือวัฒนธรรมที่นำไปสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ตรงกับข้อสังเกตของ นิยามิล หะยีชะ (2566) ที่กล่าวว่า นักวิชาการจำนวนหนึ่งตั้งข้อสังเกตว่า การทำความเข้าใจ soft power ในสังคมไทยมักจำกัดอยู่เพียงความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ หรือเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เนื่องจากเข้าใจ soft power คือการส่งเสริมทุนทางวัฒนธรรม (cultural capital) นำไปสู่กรอบความคิดว่า soft power คือการใช้วัฒนธรรมเพื่อสร้างความภูมิใจให้กับตนเอง สร้างมิตรภาพและทำให้นานาประเทศได้มองเห็นความดีงาม (นิยามิล หะยีชะ, 2566) อาทิ งานของ วินิจพรพร กัญยะพงศ์ (2566) แม้อ้างแนวคิด soft power ของ Nye เห็นว่า soft power กับการส่งเสริมการผลิตเนื้อหาและแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นสิ่งเดียวกัน ส่วน โรจน์ คุณเอนก คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เห็นว่า soft power มีอิทธิพลต่อการสร้างผลตอบแทนเชิงเศรษฐกิจโดยยกตัวอย่างกระแสวัฒนธรรมของญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ที่สร้างรายได้เข้าประเทศได้เป็นจำนวนมหาศาล และเห็นว่า วัฒนธรรมไทยตามแนวคิด 5F มีศักยภาพในการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับประเทศ พร้อมเสนอแนวทางเพื่อกระตุ้นให้นำไปสู่ผลดีในเชิงปฏิบัติ ได้แก่ การให้รางวัล การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่า การรักษามรดกทางวัฒนธรรมอันแท้จริง การสร้างสุนทรียชน และการวิจัยทางวิชาการ (กรุงเทพมหานคร, 2566) ไพบุลย์ ปิตะเสน ประธานศูนย์เกาหลีศึกษา ที่ปรึกษาสถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เห็นว่า soft power ของเกาหลีคือเสน่ห์ที่ช่วยการขายสินค้าต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสินค้าอุตสาหกรรม เช่น อาหาร และเครื่องใช้ไฟฟ้า หรือสินค้าวัฒนธรรม แต่เขาไม่ได้เชื่อมโยงต่อไปสู่มิติของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (ไทยพีบีเอส, 9 พฤษภาคม 2566) ส่วนงานที่เห็นว่า soft power คือวัฒนธรรมท้องถิ่น อาทิ

งานของ ดวงฤทธิ์ เบ็ญจาธิกุล ชัยรุ่งเรือง (2566) เกี่ยวกับอัตลักษณ์ท้องถิ่นภาคใต้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดชุมพร เป็นการขับเคลื่อน soft power แบบบูรณาการภารกิจร่วมกัน เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญ เข้ามามีส่วนร่วมและใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมของท้องถิ่น งานของ มานพ แสงจำนงค์ และอังค์ริสา แสงจำนงค์ (2566) เกี่ยวกับ soft power กับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไทยพวนในประเทศไทย ซึ่ง กชภพ กรเพชรรัตน์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี กล่าวว่า การส่งเสริมวัฒนธรรมระดับท้องถิ่นเป็นเพียงทรัพยากร ไม่ได้ถือว่าเป็น soft power อย่างเต็มตัว หากยังไม่มีเม็ดเงินนำวัฒนธรรมเหล่านี้มาจัดให้อยู่ในทิศทางเดียวกันให้สอดคล้องกับกระแสโลก เป็นสากล และยั่งยืน (กชภพ กรเพชรรัตน์, 2565) สอดคล้องกับ Nye ที่เห็นว่า เป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นค่านิยมอย่างแคบซึ่งมักไม่ส่งผลด้าน soft power ขณะที่ สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ ประธานสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ) กล่าวว่า หนึ่งในปัญหาสำคัญของประเทศไทยคือการขาดทักษะในการรวบรวม soft power ตามหลักการของ Nye แต่การที่สมเกียรติกล่าวถึงการใช้อาหาร การท่องเที่ยว วัฒนธรรม กีฬา หรือบุคลิกของคนในชาติที่มีด้านที่อ่อนโยนในการสร้างความประทับใจในระดับนานาชาติเพื่อผลักดันเศรษฐกิจ (VOICE online, 2563) จึงเป็นการมอง soft power ในมิติของเศรษฐกิจสร้างสรรค์อยู่

สรุปได้ว่า ความหมายของ soft power ของ Nye กับความเห็นของฝ่ายการเมือง/หน่วยงานรัฐ สื่อมวลชน และนักวิชาการ มีความแตกต่างกัน โดยความหมายส่วนใหญ่มาจากฝ่ายการเมือง/หน่วยงานรัฐ สื่อมวลชน และนักวิชาการบางส่วนเห็นว่า soft power คือเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่งยังไม่ตรงกับความหมายของ Nye ในขณะที่สื่อมวลชนและนักวิชาการไม่มากนักมีความเห็นว่า เศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นเพียงทรัพยากรส่วนหนึ่งของ soft power เท่านั้น เช่นเดียวกับกระแสวัฒนธรรมหรือปรากฏการณ์คลื่นเกาหลีไม่เข้าเกณฑ์ soft power ของ Nye หากไม่นำไปสู่ผลลัพธ์อันพึงประสงค์ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ส่วนนโยบาย 1 ครอบครัว 1 soft power นั้น ไม่เข้าเกณฑ์ของ soft power

สรุป

จากการที่ Nye พิจารณามุมมองเรื่องอำนาจเพื่อเสนอทางออกให้นโยบายต่างประเทศที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นศูนย์กลาง โดยให้ใช้ศักยภาพของตนผ่าน soft power เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ผ่านการดึงดูดใจ ไม่ใช่การบังคับในการเมืองโลกด้วยทรัพยากรหลัก คือ วัฒนธรรม อุดมการณ์/ค่านิยมทางการเมือง และนโยบายของรัฐ ส่งผลให้การนำแนวคิดเรื่อง soft power ของ Nye ไปใช้นอกบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของประเทศอื่นเป็นเรื่องยาก สอดคล้องกับงานของ Gallarotti (2020) และ Fan (2008) โดย Gallarotti พบว่า soft power เป็นอำนาจโดยอ้อมและมีความเป็นนามธรรมมากกว่า hard power อีกทั้งเป็น meta-power หมายถึงไม่ใช่เพียงควบคุมปัจเจกบุคคล แต่สามารถควบคุมโครงสร้างทางสังคมได้อีกด้วย ส่วน Fan (2008) เห็นว่า soft power ในความหมายของ Nye ประสบปัญหาในการอธิบาย เนื่องจากแต่ละประเทศมีตัวแสดงที่แตกต่างกัน และการกำหนดนโยบายระดับประเทศนั้น มีความซับซ้อนกว่าระดับบุคคล จึงทำให้แนวคิด soft power อ่อนแรงลง เช่นเดียวกับ พีระ เจริญวัฒนกุล (2561) ที่กล่าวว่า soft power มีปัญหาในการอธิบายความหมาย และนำไปประยุกต์ใช้ เนื่องจากแต่ละประเทศมีตัวแสดง เงื่อนไขและบริบทที่ซับซ้อน และวัดสัมฤทธิ์ผลได้ยาก

การที่ Nye อ้างถึง soft power ของประเทศขนาดเล็กอย่างนอร์เวย์ว่ามาจากนโยบายสร้างสันติภาพและได้รับบทบาทคนกลางในการเจรจาสันติภาพในหลายประเทศ จึงสามารถสร้างสัมพันธ์อันดีกับประเทศต่างๆ และได้รับการเคารพจากประเทศมหาอำนาจนั้น สิ่งที่ควรนำมาคำนึงคือ สันติภาพมีความเป็นสากลในระดับนานาชาติ แตกต่างจากวัฒนธรรมโดยเฉพาะวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ประกอบด้วยระบบความเชื่อและวิถีชีวิตซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะ และเป็นมรดกตกทอดที่สั่งสมมา ส่งผลให้การดำเนินการให้วัฒนธรรมชาติเป็นสากลต้องมียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนและใช้เวลา ดังที่ Nye เห็นว่า วัฒนธรรมที่เป็นค่านิยมอย่างแคบหรือวัฒนธรรมย่อยของท้องถิ่นมักไม่ส่งผลด้าน soft power เนื่องจากความไม่เป็นสากล ขณะที่วัฒนธรรมประชาานิยมสามารถสร้างกระแสนิยม

และความเป็นสากลได้ง่ายกว่า แต่กระนั้น Nye ก็เห็นว่า วัฒนธรรมประชานิยมอเมริกันก็ไม่สร้าง soft power ได้ในทุกบริบท อย่างไรก็ตาม การสร้างวัฒนธรรมประชานิยมของเกาหลีได้กระทำผ่านนโยบายสาธารณะคลื่นเกาหลี ทำให้ soft power ที่เกิดจากนโยบายเศรษฐกิจไปสู่การสร้างแบรนด์ของชาติ ส่งผลสำเร็จต่อการอุตสาหกรรมวัฒนธรรมในประเทศและต่างประเทศ นับแต่ทศวรรษ 1990 จากปัจจัยสนับสนุนสามปัจจัย คือ การพัฒนาเศรษฐกิจและความเป็นประชาธิปไตย การพัฒนาเนื้อหาสร้างสรรค์ที่สร้างความสามารถในการแข่งขันระดับโลกจากแรงกดดันด้านประสิทธิภาพและข้อจำกัดของขนาดตลาดในประเทศ และการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลที่เปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางการสื่อสาร

ดังนั้นงานของ Kim (2022) เป็นไปในทิศทางเดียวกับที่ Bakytzhanova and Tuleshova (2024) พบว่า ปรากฏการณ์คลื่นเกาหลีที่เผยแพร่ทั่วโลก (รวมถึงเอเชียกลาง) ได้สร้างภาพลักษณ์เชิงบวก และทำให้แบรนด์ของชาติดึงดูดใจในเวทีระหว่างประเทศ นำไปสู่ soft power ที่สร้างประโยชน์แก่ประเทศและการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่โดยปราศจากความขัดแย้ง การเผชิญหน้าหรือการใช้กำลัง สอดคล้องกับงานของ Bajenaru (2022) ที่พบว่า เกาหลีสามารถเสนอนโยบายที่เป็นสากลในเวทีโลกจากความนิยมวัฒนธรรมประชานิยมของตน จากกรณีศึกษากลุ่มศิลปินชายเกาหลี ชื่อ BTS ที่ได้รับความนิยมทั่วโลก และกลายเป็นตัวแทนของประเทศทั้งด้านวัฒนธรรมและการทูต ด้วยการเป็นทูตสันถวไมตรีองค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ และได้กล่าวสุนทรพจน์บนเวทีการประชุมใหญ่สมัชชาสหประชาชาติ ในปี ค.ศ. 2018 นอกจากนี้ ด้านนโยบายสาธารณะของเกาหลีสามารถส่งเสริมความสัมพันธ์ทางการทูตด้วยการสื่อสารทางตรงกับต่างประเทศ ผ่านประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยม นโยบาย และวิถีทัศน์ สามารถสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของชาติในชุมชนระหว่างประเทศ กลายเป็น soft power ที่ทำให้เกาหลีโดดเด่นท่ามกลางภูมิรัฐศาสตร์ที่ถูกล้อมด้วยประเทศที่มีอำนาจมากกว่า คือ จีน ญี่ปุ่น และรัสเซีย แม้ว่า Kim เห็นต่างจาก Bajenaru ตรงที่เห็นว่า การใช้ soft power ในนโยบายต่างประเทศของเกาหลียังมีข้อจำกัด เนื่องจากภูมิรัฐศาสตร์ที่ชนาบด้วยจีน ญี่ปุ่น และรัสเซีย

เพราะความเป็นพันธมิตรระหว่างสหรัฐอเมริกาและเกาหลีนับตั้งแต่สงครามคาบสมุทรเกาหลี ค.ศ. 1950 ขณะที่สหรัฐอเมริกาเป็นคู่แข่งเชิงยุทธศาสตร์ของจีน และสนับสนุนยูเครนในการทำสงครามกับรัสเซีย อีกทั้งยังต้องเผชิญกับการขู่ด้วยอาวุธนิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือ อีกทั้งเกาหลีเหนือไม่พอใจต่อการแพร่กระจายคลื่นเกาหลีสู่ประเทศของตน จนกำหนดเป็นบทลงโทษประชาชนที่ติดตามเนื้อหาสร้างสรรค์จากเกาหลี (ใต้) เหล่านี้ ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ซับซ้อนระหว่างเกาหลีกับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่ง Kim เห็นว่า soft power ของเกาหลีอาจไม่สามารถสร้างประสิทธิผลในกรณีนี้ เช่นเดียวกับ กิตติประเสริฐสุข (2561) กล่าวว่า soft power ของเกาหลีในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของเกาหลียังขาดความต่อเนื่อง และขาดการส่งเสริมอย่างเป็นระบบ เช่นเดียวกันกับด้านนโยบายต่างประเทศ ที่เกาหลีพยายามยกระดับสถานะของประเทศของตนให้เป็นมหาอำนาจขนาดกลาง และมีบทบาทสูงในองค์การระหว่างประเทศ แต่มักขาดความต่อเนื่องเมื่อเปลี่ยนผู้นำประเทศ อีกทั้งประเทศยังสาละวันอยู่กับการจัดการประเด็นเกาหลีเหนือ ทำให้เกาหลียังต้องใช้ hard power เพื่อความมั่นคงเนื่องจากปัญหาความขัดแย้งในภูมิภาคศาสตร์ ซึ่งแม้กระทั่ง Nye เองยังเสนอให้สหรัฐอเมริกาใช้ smart power จากการบูรณาการ hard power และ soft power เพื่อรักษาความมั่นคง และธำรงรักษาสถานะและบทบาทด้วยวิธีที่ดึงดูดใจมากกว่าการบีบบังคับ (Nye, 2004)

การสร้างวัฒนธรรมของชาติให้เข้มแข็งในเวทีโลกต้องดำเนินการให้วัฒนธรรมนั้นเป็นสากลด้วยการสร้างการยอมรับให้เกิดในวงกว้าง แต่วัฒนธรรมเข้มแข็งได้ย่อมต้องมั่นคงและยั่งยืน ดังนั้นวัฒนธรรมของชาติและเศรษฐกิจเป็นเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกัน เมื่อพิจารณายุทธศาสตร์ soft power ด้านวัฒนธรรมของรัฐบาลทั้งนโยบาย 5F และ THACCA เป็นฐานสำคัญของการทูตวัฒนธรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการทูตสาธารณะ เพื่อเป็นกลไกในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ และสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้ประเทศ โดยเฉพาะการจัดตั้ง THACCA เพื่อบริหารและพัฒนาเศรษฐกิจด้านวัฒนธรรมครบวงจรตามรอยความสำเร็จของ KOCCA (The Korea Creative Content Agency) ของเกาหลีเป็นเรื่องที่น่าสนใจ แต่การ

อ้างว่าเป็นแนวคิดเรื่อง soft power ของ Nye รวมถึงการใช้คำนี้ในการอธิบายปรากฏการณ์ของการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้านวัฒนธรรมโดยไม่ยึดแก่นหลักของแนวคิดของเขาก็เป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้อง โดยเฉพาะเมื่อเป็นยุทธศาสตร์ของรัฐบาลที่หน่วยงานภายใต้การกำกับต้องนำไปขยายผลให้เป็นรูปธรรม และส่งผลต่อความน่าเชื่อถือทางการเมืองทุกระดับในวงกว้าง เนื่องจากเมื่อต้นทางซึ่งเป็นแหล่งสารไม่ถูกต้อง ย่อมนำไปสู่การรายงานข่าวของสื่อมวลชนที่น่ายุทธศาสตร์ของรัฐบาลไปสื่อสารต่อตามหน้าที่ของตนคลาดเคลื่อนไปด้วย โดยเลือกใช้ชื่อยุทธศาสตร์เป็นชื่ออื่น เช่น Thai Wave หรือ Thai Power เนื่องจากเกาหลีไม่ได้เรียกการเผยแพร่วัฒนธรรมผ่านอุตสาหกรรมบันเทิงทั่วโลกของตนว่า soft power หากแต่เรียกว่า คลื่นเกาหลี (Korean Wave หรือ Hallyu) (Korean Culture and Information Service, 2011) ไม่ต่างการดำเนินนโยบายในแนวทางเดียวกันกับ Cool Japan ของญี่ปุ่น (Cabinet office, 2015) แต่กระนั้น Nye เห็นว่า รัฐบาลไม่ควรเข้าควบคุมวัฒนธรรมทางตรงในสังคมเสรี นอกจากนี้ รัฐและนักวิชาการอาจารย์ร่วมกันนิยาม soft power ขึ้นมาใหม่ตามหลักการทางวิธีวิทยา บริบทและปัจจัยอื่นที่อาจสร้างความดึงดูดใจ รวมถึงการศึกษาเอกสารจดหมายเหตุชั้นความลับ เพื่อชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของทรัพยากร soft power ที่มีต่อผลลัพธ์เชิงนโยบายของรัฐ ตามข้อเสนอของ พีระ เจริญวัฒนกุล (2561)

ส่วนสื่อมวลชนควรติดตามยุทธศาสตร์ soft power ด้านวัฒนธรรมของรัฐบาลอย่างใกล้ชิดว่าเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ รวมถึงทำการเปรียบเทียบข้อมูลก่อนนำไปเผยแพร่ หรือทำการหักท้วงเมื่อพบข้อผิดพลาดหรือคลาดเคลื่อน เพื่อลดความเข้าใจผิดต่อสาธารณชน และผลกระทบภาพลักษณ์ต่อของชาติ ยิ่งกว่านั้น นักวิชาการควรให้ข้อมูลที่ถูกต้องของ soft power ผ่านการอภิปรายทางวิชาการหรืองานวิจัย เพื่อไปสู่ความเข้าใจ soft power ที่สอดคล้องกับของ Nye เนื่องจากพบงานวิชาการของไทยหลายชิ้นที่เข้าใจที่คลาดเคลื่อนว่า soft power กับวัฒนธรรม การผลิตเนื้อหาและแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นสิ่งเดียวกันกับนโยบายของรัฐบาล (วินิจพรรษ กันยะพงศ์, 2566; ดวงฤทธิ์ เบ็ญจาริกุล ชัยรุ่งเรือง, 2566; มานพ แสงจำนงค์ และอังค์ริสา

แสงจันทร์, 2566) รวมถึงให้ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปสู่การพัฒนาให้เศรษฐกิจสร้างสรรค์ไปสู่ความเป็น soft power ของชาติ อาทิ นิธามิล หะยีชะ (2566) และพีระ เจริญวัฒนกุล (2561) เสนอให้ส่งเสริมเสรีภาพในการแสดงออก เนื่องจากจุดดึงดูดทางกรรมสร้างสรรค์ด้านเนื้อหา รวมถึงแสวงหาข้อเสนอเพื่อการพัฒนายุทธศาสตร์ด้านวัฒนธรรมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของไทยเพื่อนำไปสู่ soft power อาทิ ผ่อนคลายกฎระเบียบ สร้างดุลอำนาจ การวิจัยและพัฒนา (ธัญลักษณ์ รุ่งแสงจันทร์ และ Roongsangjun, 2023) ร่วมกับการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์และปฏิบัติการข้อมูลข่าวสารสารสนเทศ อิงอร เนตรานนท์ (2563) นอกจากวัฒนธรรมและค่านิยมแล้ว ไทยควรพิจารณาพัฒนาความเป็นประชาธิปไตยเพื่อเป็นทรัพยากรด้านอุดมการณ์/ค่านิยมทางการเมืองตามความหมายของ Nye ต่อไป

บทความนี้สรุปได้ว่า นิยาม soft power ของ Nye ยังมีปัญหาในการนำปรับใช้กับวัฒนธรรมย่อยของท้องถิ่นในสายตาของ Nye ขาดความไม่เป็นสากล จึงเป็นอุปสรรคในการนำไปสู่ soft power รัฐบาลควรใช้ยุทธศาสตร์ soft power ด้านวัฒนธรรมในการดำเนินนโยบายต่างประเทศและสร้างภาพลักษณ์ให้ประเทศ ส่วนสื่อมวลชนควรติดตามยุทธศาสตร์ soft power ของรัฐ ให้ข้อมูลที่ถูกต้องรอบด้าน ทักท้วงและแก้ไขเมื่อพบข้อผิดพลาดหรือคลาดเคลื่อนเพื่อประโยชน์สาธารณะ ยิ่งกว่านั้น นักวิชาการควรให้ข้อมูลที่ถูกต้องของ soft power ดังนั้นจึงเสนอให้ภาครัฐพิจารณาแก้ไขการนำคำว่า soft power ตามความหมายของ Nye อย่างถูกต้อง เพราะการนำคำว่า soft power ในความหมายที่คลาดเคลื่อนในนโยบายรัฐสามารถนำไปสู่ความเข้าใจ และทำให้การนำไปปฏิบัติผิดพลาด อีกทั้งเสนอให้รัฐเขียนแผนแม่บทให้ยุทธศาสตร์ soft power เพื่อให้เศรษฐกิจสร้างสรรค์กลายเป็นแหล่ง soft power หากต้องการอ้างอิงต้นฉบับความคิดของ Nye หรือพิจารณาตั้งชื่อใหม่ให้แก่ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจสร้างสรรค์ร่วมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ส่วนสื่อมวลชนนั้นควรติดตามการดำเนินนโยบายตามยุทธศาสตร์ soft power ของรัฐ ทำการศึกษาข้อมูลที่ถูกต้องก่อนนำไปเผยแพร่ตามหน้าที่ของตน ในการสังเกตการณ์และรายงานสภาพแวดล้อมทางสังคมหรือ

แจ้งให้ทราบ ประสานสัมพันธ์ส่วนต่างๆ ในสังคมให้รวมตัวกันอยู่ได้ เสนอแนะ
แก้ไขหรือหาทางออกให้เกิดผลดีต่อสังคม เช่นเดียวกับการถ่ายทอดมรดกทาง
สังคม รวมถึงทักท้วงเมื่อพบข้อผิดพลาดหรือคลาดเคลื่อนในพื้นที่สื่อ ขณะที่
วงการวิชาการต้องระมัดระวังในการนำ soft power ตามความหมายของ Nye
มาใช้ในการศึกษาและเสนอผลงานทางวิชาการ หรือร่วมกันหาทางออกให้เกิด
ความเข้าใจความหมายของ soft power ของ Nye ในวงกว้าง รวมถึงเสนอ
คำจำกัดความใหม่แก่ soft power หากต้องการปรับความหมายของ Nye ด้วย
หลักการทางวิธีวิทยา ถือเป็นการสนับสนุนทางวิชาการในการทำความเข้าใจเรื่อง
soft power ของ Nye ร่วมกับนักวิชาการที่มีจุดยืนตามแนวทางนี้

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กิตติ ประเสริฐสุข (2561), "Soft Power ของเกาหลีใต้: จุดแข็งและข้อจำกัด", *International Journal of East Asia Studies*, 22(1): 122-139.
- ดวงฤทธิ์ เบ็ญจาริกุล ชัยรุ่งเรือง (2566), "การขับเคลื่อน Soft Power: อัตลักษณ์ท้องถิ่นภาคใต้ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดชุมพร", *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 11(5).
- ธัญลักษณ์ รุ่งแสงจันทร์ และ Roongsangjun, T. (2023), "Soft Power and the Development of Thai Society", *Journal of Social Work*, 31(1).
- พีระ เจริญวัฒนกุล (2561), "พินิจแนวคิด Soft Power อย่างจริงจัง: ปัญหาและความเข้าใจผิด ในการประยุกต์ใช้แนวคิดนี้ในงานวิชาการไทย", *รัฐศาสตร์นิเทศ*, 4(1-2): 237-277.
- มานพ แสงจำนงค์ และอังคิรา แสงจำนงค์ (2566), "ซอฟต์แวร์พาเวอร์ไทยพวน: การท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมไทยพวนในประเทศไทย", *Thai Media Fund Journal*, 2(1).
- วินิจพรรษ กันยะพงศ์ (2566), "กลยุทธ์ส่งเสริมเนื้อหาทางวัฒนธรรมของสาธารณรัฐเกาหลีใน อุตสาหกรรมสร้างสรรค์เนื้อหาภายใต้บริบทเศรษฐกิจสร้างสรรค์", *วารสารนิเทศศาสตร์ และนวัตกรรม นิด้า*, 10(1).
- วิมลรักษ์ ศานติธรรม (2565), "Soft Power พลังแห่งการสร้างสรรค์", *วิจัยปริทัศน์*, 27.
- อิงอร เนตรานนท์ (2563), "พลังอำนาจแห่งชาติซอฟต์แวร์พาเวอร์ของไทยในศตวรรษที่ 21", *วารสาร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ*, 11(1): 33-47.

ภาษาอังกฤษ

- Bajenaru, I. (2022), "Bangtan Boys (Bts)–Part Of South Korea's Cultural Diplomacy And Soft Power Strategy", *Romanian Review of Political Sciences & International Relation*, 19(1): 156-180.
- Bakytzhanova, A. and Tuleshova, L. (2024), "K-Pop as a Main Tool of Korean 'Soft Power' towards Central Asia", *Journal of Central Asian Studies*, 92(4).
- Chitty, N. et al. (2017), *The Routledge Handbook of Soft Power*, New York: Routledge.
- Fan, Y. (2008), "Soft Power: Power of Attraction or Confusion?", *Place Branding and Public Diplomacy*, 4(2): 147-158.
- Gallarotti, G. (2020), "How to Measure Soft power in International Relations", *Polis. Political Studies*, 1: 89-103.
- Heywood, A. (2071), *Political Ideologies*, London: Palgrave.
- Kennedy, P. (1987), *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, New York: Random House.

- Keohane, R. and Nye, J. (2001), *Power and interdependence*, New York: Longman.
- Kim, M. (2022), "The Growth of South Korean Soft Power and Its Geopolitical Implications", *Journal of Indo-Pacific Affairs*, 5(6): 123-138.
- Nye, J. (1990), *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*, New York: Basic Books.
- _____. (2004), *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, New York: Public Affairs.
- Nye, J. and Kim, Y. (2013), "Soft Power and the Korean Wave", in Kim, Y. (ed.), *The Korean Wave: Korean Media Go Global*, New York: Routledge.

สื่อออนไลน์

- กระทรวงพาณิชย์ (12 ธันวาคม 2566), "นายภูมิธรรม เวชยชัย รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ เข้าร่วมพิธีเปิดงาน 'Youth Power ขับเคลื่อน Soft Power' เมื่อวันอังคารที่ 12 ธันวาคม 2566 ณ หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร (BACC), สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.moc.go.th/th/content/category/detail/id/4/iid/6794>
- _____. (14 ธันวาคม 2566), "'ภูมิธรรม' คง 'อึ้งอึ้ง' ติดปีกผู้ประกอบการไทยด้วย 'Soft Power X ทรัพย์สินทางปัญญา' ดันส่งออกซอฟต์แวร์ไทยสู่เวทีโลก ตั้งเป้า! เพิ่มรายได้ 20 ล้านครัวเรือน ทำเงินเข้าประเทศ 4 ล้านล้านบาท/ปี", สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.moc.go.th/th/gallery/category/detail/id/5/iid/343>
- กระทรวงศึกษาธิการ (19 ธันวาคม 2566), "รมว.ศธ. 'เพิ่มพูน' ผลักดัน 'Soft Power' ด้านการศึกษาเรียนอย่างสร้างสรรค์ พัฒนาขยายผลสู่ชุมชนอย่างยั่งยืน", สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.moe.go.th/moe-soft-power/>
- กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, กองทุนพัฒนาผู้ประกอบการเทคโนโลยีและนวัตกรรม TED Fund. 8 rp. (2566), "Soft Power เรื่องซอฟต์แวร์", สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.mhesi.go.th/index.php/all-media/infographic/9683-661108general.html>
- กขภพ กรเพชรรัตน์ (2 สิงหาคม 2565), "รัฐบาลไทยกับการผลักดัน Soft power ท้องถิ่น เมื่อต้อง 'สร้าง' อย่างเป็นระบบ ไม่ใช่เพราะ 'โชคช่วย'", สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://thestandard.co/thai-gov-and-local-soft-power/>
- กรมประชาสัมพันธ์ (28 เมษายน 2566), โฆษกรัฐบาลเผย นายกฯ ส่งเสริมการขับเคลื่อนโครงการ 5F ผลักดันผลิตภัณฑ์และวัฒนธรรมไทยเป็นสินค้าส่งออกให้เป็นที่รู้จักทั่วโลก สร้างโอกาสจาก Soft Power, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.prd.go.th/th/content/page/index/id/1>

- กรุงเทพธุรกิจ (17 เมษายน 2565), “สุดร้อนแรง...‘MILLI’ โชว์กิน ‘ข้าวเหนียวมะม่วง’ บนเวที ‘Coachella’”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.bangkokbiznews.com/lifestyle/999546>
- _____. (28 กรกฎาคม 2566), “Soft Power ไทย อย่าหยุดแค่ 5F | โรจน์ คุณเอนก”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.bangkokbiznews.com/lifestyle/1080609>
- กรุงเทพธุรกิจ (29 สิงหาคม 2564), “รัฐตั้ง ‘บอร์ดซอฟต์แวร์’ ‘สุพัฒนพงษ์’ นั่งประธาน เคลื่อนศก.สร้างสรรค์”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.bangkokbiznews.com/business/economic/1023485>
- กลุ่มขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ ยุทธศาสตร์ชาติ และการสร้างความสามัคคีปรองดอง (ป.ย.ป.) ในกระทรวงวัฒนธรรม (21 กรกฎาคม 2566), “การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อรวบรวมความคิดเห็น ที่เกี่ยวกับการขับเคลื่อน Soft Power ด้วยมิติทางวัฒนธรรม ในพื้นที่ภาคเหนือ”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก https://stg.m-culture.go.th/db_128_stg_27/25101
- คิด (14 มีนาคม 2565), “Soft Power, วัฒนธรรม กับการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของไทย”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก https://www.creativethailand.org/article-read?article_id=33445
- ทวน ลำปาว (25 พฤศจิกายน 2566), “‘อึ้งอึ้ง’ แห่ง ‘อำนาจละมุน’ ซอฟต์แวร์ ที่ยังสับสน”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.bangkokbiznews.com/blogs/politics/1100625>
- ไทยพีบีเอส (11 กันยายน 6652), “คิติกาลังสอง: วอนรัฐมนตรีตอบ...ซอฟต์แวร์คืออะไร?”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <http://www.thaipbs.or.th/program/Commentator/episodes/97134>
- _____. (14 พฤศจิกายน 2566). เปิดแผนรุก “ซอฟต์แวร์” กระตุ้น “เศรษฐกิจไทย”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.thaipbs.or.th/news/content/333871>
- _____. (15 กันยายน 2566), “Soft Power ไทย ได้รัฐบาลใหม่ เอาใจต่อ...”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://theactive.net/data/soft-power-policy/>
- _____. (9 พฤศจิกายน 2566), “เคลียร์ให้ชัด ‘Soft power’ จากต้นตำรับเกาหลีคืออะไร”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.thaipbs.or.th/news/content/333694>
- _____. (14 ธันวาคม 2566), “‘พาณิชย์’ ส่ง ‘เกมส์-แฟชั่น -ภาพยนตร์’ Soft Power ไทย โกอินเตอร์”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.thaipbs.or.th/news/content/334894>
- _____. (11 พฤศจิกายน 2566), “Soft Power คืออะไร? รวม ‘ของไทย’ บังจรงในหมู่ชาวต่างชาติ”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.thaipbs.or.th/now/content/491>
- _____. (2567), ซอฟต์แวร์ (Soft Power), สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://policywatch.thaipbs.or.th/policy/economy-4>

- ไทยรัฐ (10 ตุลาคม 2566), “กระทรวงวัฒนธรรมเปิด 10 ยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนซอฟต์พาวเวอร์ ไทยสู่ ‘วัฒนธรรมนำเศรษฐกิจ’”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.thairath.co.th/news/local/2731585>
- _____. (24 มกราคม 2566), “วธ. ปลุกพลัง Soft Power ไทย โกยรายได้-ภูมิใจในความเป็นชาติ ทุวัฒนธรรมสร้างภาพลักษณ์ประเทศ”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.thairath.co.th/news/local/bangkok/2610368>
- ไทยรัฐออนไลน์ (14 กันยายน 2566), “ยุทธศาสตร์ซอฟต์พาวเวอร์ เพื่อไทยจับมือเอกชน มุ่งพาไทยสู่ประเทศรายได้สูง”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.thairath.co.th/news/politic/2725297>
- _____. (14 มิถุนายน 2566), “รู้จัก 5F ศักยภาพ Soft Power ใหม่ไทย ที่ปลุกความสำคัญของการท่องเที่ยวไทยให้มั่งคั่งมากยิ่งขึ้น”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.thairath.co.th/lifestyle/travel/8381072>
- _____. (24 มกราคม 2567), “แพทองธาร ผลักดัน ‘ซอฟต์พาวเวอร์ไทย’ สู่อายตาชาวโลก ดีใจผลโพล คนเชื่อมั่นรัฐบาลทำได้”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.thairath.co.th/news/politic/2757691>
- ธีรวิทย์ สุพทธิกุล (5 มกราคม 2567), “Soft Power ที่คุณฝันถึงและข้อคำนึงบางประการ”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.the101.world/soft-power-misconceptions/>
- นิธามิล หะยัชชะ (14 เมษายน 2566), “อะไรๆ ก็ ‘ซอฟต์พาวเวอร์’”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก https://sac-research.sac.or.th/uploads/article//2023_20230414003405-1.pdf
- นิตราษฎร์ บุญโย (7 กรกฎาคม 2564), “Soft Power คืออะไร และ Soft Power ของไทย มีอะไรบ้าง”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก https://www.bangkokbiznews.com/blogs/columnist/1013929#google_vignette
- ประชาชาติธุรกิจออนไลน์ (15 พฤศจิกายน 2566), “แพทองธาร มั่นใจ ยุทธศาสตร์ซอฟต์พาวเวอร์สร้างไทยมีตัวตนบนเวทีโลก”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.prachachat.net/politics/news-1437816>
- _____. (17 พฤศจิกายน 2566), “แพทองธารชูแบรนด์ ‘ไทยซิ่ง-นันทาย-ไต้หวัน’ ตัวอย่าง Soft Power ไทย”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.prachachat.net/politics/news-1439360>
- พรรคเพื่อไทย (ม.ป.ป.), “Family One Soft power และ Thailand Creative Content Agency”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://ptp.or.th/นโยบายหลักพรรคเพื่อไทย/ofos-thacca-policy>
- พระราชกฤษฎีกา จัดตั้งสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน) พ.ศ. 2561, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.cea.or.th/storage/app/media/ITA2564/Royal-Decree-for-CEA-Establishment.pdf>

- พระเจริญวัฒน์กุล (2565), “‘ยุทธศาสตร์ Soft Power’ ของไทย และความหนักใจในการสร้าง Moral Authority ด้านการต่างประเทศ”, *วิเทศปริทัศน์*, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://isc.mfa.go.th/en/content/ยุทธศาสตร์-soft-power-ของไทย?cate=5f204a5928600c531517cb75>
- มติชนสุดสัปดาห์ (17 พฤศจิกายน 2566), “แพทองธาร ชินวัตร กับวิสัยทัศน์: เราจะวางยุทธศาสตร์สร้าง Soft Power ให้ประเทศไทยกลับมามีตัวตนอีกครั้ง เพื่อชีวิตที่ดีขึ้นของพี่น้องคนไทย”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก https://www.matichonweekly.com/hot-news/article_727772
- _____. (18 เมษายน 2565), “‘ประยุทธ์’ ชี้ตัวเองเป็นคนผลักดัน ‘ซอฟต์พาวเวอร์’ เหตุ ‘ข้าวเหนียวมะม่วง’ แต่พูดผิดเป็น ‘ซอฟต์แวร์’”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก https://www.matichonweekly.com/hot-news/article_543949
- รัฐบาลไทย (1 กันยายน 2566), “นายเศรษฐา ทวีสิน นายกรัฐมนตรี แถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีต่อรัฐสภา”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/72077>
- รญาภรณ์ สุคนธ์ทรัพย์ (2552), “การสร้างเอกภาพและประสิทธิผลให้กับการทูตวัฒนธรรมของประเทศไทย”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://image.mfa.go.th/mfa/0/yZOEO327fd/nbt/nbt1/IS1053.pdf>
- วรรณธรรม แซ่โง้ว และกษิติก สุทธิกล (14 กุมภาพันธ์ 2567), “ซอฟต์พาวเวอร์และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ไทย”, สืบค้นเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.bangkokbiznews.com/business/economic/1113122>
- วัชรินานท์ ทองเทพ (3 มกราคม 2566), “ซอฟต์พาวเวอร์ คืออะไร คุณเข้าใจถูกต้องไหม ทำไมรัฐไม่ควรเป็นเจ้าภาพ”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.bbc.com/thai/articles/c03404z29peo>
- สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดมุกดาหาร (22 เมษายน 2565), “ส่งเสริม Soft Power ไทย เพิ่มมูลค่าเศรษฐกิจสร้างสรรค์”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://radiomukdahan.prd.go.th/th/content/category/detail/id/9/iid/90397>
- สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (18 ธันวาคม 2566), “ขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นซอฟต์พาวเวอร์ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://nida.ac.th/economy-into-soft-power-for-sustainable-development/>
- สันหัต โพธิสา (11 พฤศจิกายน 2566), “Soft Power คืออะไร? รวม ‘ของไทย’ ปังจริงในหมู่ชาวต่างชาติ”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.thaipbs.or.th/now/content/491>
- สุภาพิณญ์ ภิระวัฒน์ (2565), “Soft Power (อำนาจละมุน)”, สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://library.parliament.go.th/th/radioscript/rr2565-may7>

สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (30 พฤศจิกายน 2566), "0213/ว23289 เรื่อง การสนับสนุนการสร้างพลังสร้างสรรค์ หรือ Soft Power ของประเทศ", สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.ops.go.th/th/all-announcement/circular/item/9396-0213-23289-soft-power>

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา (ม.ป.ป.), "Distinguished Professor ศาสตราจารย์พิเศษ; ศาสตราจารย์กิตติคุณ (Emeritus Professor)", สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก legacy.orst.go.th.

สำนักงานส่งเสริมการจัดประชุมและนิทรรศการ (ม.ป.ป.), "Soft Power อำนาจแห่งความสร้างสรรค์ เพื่อสรรค์สร้างเศรษฐกิจไทย", สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.businesseventsthailand.com/th/press-media/news-press-release/detail/1461-soft-power-the-power-of-creativity-to-build-the-thai-economy>

สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน) (9 ธันวาคม 2565), "บอร์ดซอฟต์แวร์เวอร์ 3 เรื่อง 2 ยุทธศาสตร์ เร่งดัน Soft Power ไทย สู่วะทีโลก", สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.cea.or.th/th/news-updates/soft-power>

_____. (ม.ป.ป.), พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน) พ.ศ. 2561", สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://po.opdc.go.th/content/MTI5>

_____. (ม.ป.ป.), "รายงานการศึกษาการพัฒนาอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ 12 สาขา", สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.cea.or.th/th/single-industries/Creative-Industries-Development-Report-12-sectors>

สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (12 กรกฎาคม 2565), "อว. จับมือ วร. ลงนามพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศนวัตกรรม ด้านสอวช. เผยแนวทางพัฒนาทุนทางวัฒนธรรม และ Soft Power ของไทย ต่อยอดขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมไปสู่ระดับสากล", สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.nxpo.or.th/th/12151/>

อมรินทร์ (14 มิถุนายน 2565), "Soft Power คืออะไร? ต่างกับ Hard Power ยังไง? โอกาสส่งออกวัฒนธรรมไทย", สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.amarintv.com/spotlight/insight/detail/24136>

Cabinet Office (2015), "Cool Japan Strategy", retrieved 1 February 2024 from https://www.cao.go.jp/cool_japan/english/index-e.html

eukeik.ee (27 กุมภาพันธ์ 2567), อัปเดตโซเชียลแบบไทยในปี 2024 สำหรับนักการตลาด", สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://marketeeronline.co/archives/343288>

Harvard Kennedy School (n.d.), "Joseph Nye", retrieved 1 February 2024 from <https://www.hks.harvard.edu/faculty/joseph-nye>

- Korean Culture and Information Service (2011), The Korean Wave: A New Pop Culture Phenomenon", retrieved 1 February 2024 from <https://www.korea.net/Resources/Publications/About-Korea/view?articleId=2215>
- Nattanam Waiyahong (18 เมษายน 2565), "มิลลิไม่ได้ทำให้คนค้นหาข้าวเหนียวมะม่วงเยอะอย่างที่คิด แต่เรื่องนี้ให้อะไรมากกว่าที่คิด", สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.vogue.co.th/lifestyle/entertainment/article/milli-mango-sticky-rice-data>
- PPTV Online (19 มิถุนายน 2565), "'Soft Power' ความคาดหวังของคนไทยที่จะมาช่วยผลักดันเศรษฐกิจได้", สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.pptvhd36.com/wealth/economic/174553>
- Spring News (13 มิถุนายน 2566), "ลิซ่า BLACKPINK ตีมนมหนองโพ 1 ใน 8 Soft Power ไทยสู่สายตาชาวโลก", สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.springnews.co.th/program/tried/839976>
- THACCA (2566), "เกี่ยวกับ THACCA", สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://thacca.go.th/about/>
- The Matter (28 เมษายน 2566), "Soft Power พลังอำนาจที่ไม่ซอฟต์: ส่องนโยบายซอฟต์แวร์พาเวอร์ของแต่ละพรรคการเมืองไทย", สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://thematter.co/social/soft-power-thai/902202>
- The Standard (6 กันยายน 2566), "เสริมศักดิ์เปรียบ 1 ครอบครัว 1 ซอฟต์แวร์พาเวอร์ เป็น OTOP ของรายครอบครัว สรรพสุวรรณ์ เต็มใจและความรู้ สู่เป้าหมายได้ 2 หมื่นบาทต่อบ้าน", สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://thestandard.co/sermsak-phongpanich-1-family-1-soft-power/>
- Tiyaporn Chuchuai (20 กันยายน 2565), "Soft Power ของไทย ความงดงามและอ่อนไหวทางวัฒนธรรม", สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://blog.wu.ac.th/archives/5938>
- VOICE online (4 มิถุนายน 2563), "'สมเกียรติ' ชี้นำเศรษฐกิจแก่ภาคเอกชนไม่พอ ต้องมีปัญญาสร้างมูลค่าด้วย", สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก https://voicetv.co.th/read/Wii3khg3q#google_vignette
- Way Magazine (17 พฤศจิกายน 2566), "ศิวพล ชมภูพันธ์ุ: ร้อยนิยาม พันความหมาย Soft Power คืออะไรครับจารย์? อะไรๆ ก็ Soft Power", สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://waymagazine.org/siwapon-chompupun-what-is-soft-power/>

เรื่องเล่า ภาคสนาม ปฏิสัมพันธ์ระหว่าง นักมานุษยวิทยาและ “คนอื่น”¹

ชัยพงษ์ สำเนียง²

บทคัดย่อ

การทำงานภาคสนามสำหรับนักมานุษยวิทยามีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำให้เข้าใจโลกของคนอื่น “สนาม” สำหรับนักมานุษยวิทยาจึงไม่ใช่พื้นที่ของข้อมูลเท่านั้น และในขณะเดียวกัน ยังเป็นพื้นที่แห่งการใคร่ครวญและสะท้อนย้อนคิดให้เห็น “ตัวตน” ของนักมานุษยวิทยา การลงพื้นที่ภาคสนามทำให้นักมานุษยวิทยาต้องเผชิญกับวัฒนธรรมที่แตกต่าง และจะเปลี่ยนผ่านอย่างไรเพื่อให้เข้าไปสู่ชุมชนและวัฒนธรรมที่ตนเองศึกษา สนามไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่ทางกายภาพ แต่บรรจุเอาความสัมพันธ์ระหว่างผู้อยู่มาก่อน (เจ้าของวัฒนธรรม) ที่มีความสัมพันธ์ที่ส่งผลต่อสนามในระดับที่แตกต่างกับผู้มาใหม่ (นักมานุษยวิทยา) ที่ไม่ได้ถูกต้อนรับในฐานะแขกผู้มาเยือนอย่างเดียว แต่อาจถูกตรวจสอบข้อมูล ถูกตีความ ถูกเอาเปรียบ ถูกทดสอบความอดทนในรูปแบบต่างๆ จากผู้คนในสนามด้วย อีกทั้งการศึกษาภาคสนามยังเป็นการปะทะของเรื่องเล่าที่หลากหลายจากมุมมองของผู้ศึกษาและผู้ถูกศึกษา ไม่มีผู้ใดผูกขาดเรื่องเล่านั้นได้อย่างสมบูรณ์ แม้นักมานุษยวิทยารู้ข้อจำกัดดังกล่าวโดยอ้างว่านำเรื่องเล่าของสังคมชุมชนอื่นมาถ่ายทอดก็ตาม

คำสำคัญ: เรื่องเล่า ภาคสนาม คนอื่น

* วันที่รับบทความ 16 มีนาคม 2567; วันที่แก้ไขบทความ 14 กันยายน 2567; วันที่ตอบรับบทความ 28 กันยายน 2567

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย ยวน(โยน)พลัดถิ่น: การสร้างความหมาย ชาติ ในประวัติศาสตร์นอก(ใน)กรอบรัฐไทย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

Narratives, Fieldwork, and the Interaction between an Anthropologist and the “Others”

Chaipong Samneang³

Abstract

Fieldwork for anthropologists is considered of great significance, as to help understand the world of others. Meanwhile, the “field” itself is seen as space where anthropologists are encouraged to contemplate and reflect on their “selves”. Doing fieldwork certainly encounters different cultures and stimulates them to transform such differences in an aim to enter the community. The field is not only a physical space but encompasses social relations shaped by individuals or cultural groups that have impacted to the fields at varying degrees and to the newcomers (anthropologists). Anthropologists are not merely welcome as visitors, they are also subject to scrutiny, interpretation, exploitation, and tests of patience by the people within the field. Another challenge is that—the field is space of the contestation of multiple narratives from different perspectives emerging from both anthropologists and people who are studied. No one can monopolise telling any story with perfection. Anthropologists realise that limit, but still try to repeat that they are retelling stories of the others.

Keywords: narratives, fieldwork, others

³ Assistant Professor, Department of History, Faculty of Social Sciences, Naresuan University

1. เกริ่นนำ

ภาคสนามสำหรับนักมานุษยวิทยามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อให้เข้าใจโลกของคนอื่น และในขณะเดียวกัน ยังเป็นพื้นที่ที่ทำให้เราสะท้อนย้อนคิด ตรึกตรอง และที่สำคัญคือ เป็นพื้นที่ที่ทดสอบสติปัญญา การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า รวมถึงวิธีการที่จะเข้าถึงข้อมูล ซึ่งการลงภาคสนามจะเป็นประสบการณ์ที่นักมานุษยวิทยาใช้ไปจนกว่าจะเลิกลี้มในฐานะนักมานุษยวิทยา หนังสือเรื่อง *Reflections on Fieldwork in Morocco* ของ Paul Rabinow (1997) เป็นงานที่เสนอปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักมานุษยวิทยา คือ ตัวของ Rabinow ขณะที่ทำงานภาคสนามในโมร็อกโก ในช่วงปี ค.ศ. 1968-1969 เป็นการเผยให้เห็นว่า นักมานุษยวิทยาทำงานอย่างไรเพื่อให้ได้ข้อมูล มีปัญหาอุปสรรคอย่างไรในขณะที่ยืนที่ภาคสนาม และนักมานุษยวิทยาแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า หรือจัดการปัญหานั้นๆ อย่างไร เพราะการลงภาคสนามของนักมานุษยวิทยาเป็น “พื้นที่แห่งการเปลี่ยนผ่าน” เพื่อที่จะได้เป็นนักมานุษยวิทยาอย่างแท้จริง พื้นที่จึงไม่ได้เป็นแค่ “สนาม” ของข้อมูลเท่านั้น หากยังเป็นพื้นที่แห่งการใคร่ครวญ สะท้อนย้อนคิดให้เห็นว่า นักมานุษยวิทยามี “ตัวตน” อย่างไร ซึ่งการลงพื้นที่ภาคสนามทำให้นักมานุษยวิทยาต้องเผชิญกับวัฒนธรรมที่แตกต่าง และจะเปลี่ยนผ่านอย่างไรเพื่อให้เข้าไปสู่ชุมชนและวัฒนธรรมที่ตนเองศึกษา

การที่ Rabinow เขียนหนังสือเล่มนี้มา เป็นการสะท้อนย้อนคิดให้เห็นว่า การลงภาคสนามคือการที่นักมานุษยวิทยาเข้าไปอยู่ในวัฒนธรรมอื่น และต้องเผชิญกับวิถีคิดแบบอื่นเพื่อที่จะเข้าใจมัน ยกตัวอย่างที่ Rabinow เล่าคือ การที่เขาเป็นคนตะวันตก ที่มีความเชื่อเรื่อง “ปัจเจกนิยม” แต่พอเข้าไปในพื้นที่เขากลับพบวัฒนธรรมอื่น เช่น การยืมรถ หรือการที่จะมีเรื่องชกต่อยกับ Ali ในงานเลี้ยง เพราะ Ali คิดว่าเขาเป็นเพื่อนที่มีพันธะอะไรบางอย่างต่อกัน แต่ตัวของ Rabinow กลับมีความเชื่อเรื่องความเป็นปัจเจก ทำให้วัฒนธรรมความเชื่อปะทะกัน และสะท้อนให้เห็นว่า นักมานุษยวิทยาแก้ไขปัญหาอย่างไร

การเปิดเผยให้เห็นว่า ขณะที่นักมานุษยวิทยาหลงพื้นที่ที่ต้องเผชิญกับ “ความเป็นอื่น” ในหลายระนาบแล้ว นักมานุษยวิทยาแก้ไขจัดการปัญหานั้นๆ อย่างไร เพื่อก้าวเข้าไปเป็นนักมานุษยวิทยาเต็มตัว

2. สนามของนักมานุษยวิทยาปฏิสัมพันธ์กับความเป็นอื่น

การศึกษามานุษยวิทยา มีมโนทัศน์เกี่ยวกับ field/champ (fr.) ของ ปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu, 1930-2002) หมายถึง สนาม, สนามประลอง หรือวงการ (ตามการบัญญัติคำของ นพพร ประชากุล) สื่อถึงโครงสร้าง/พื้นที่ทางสังคมที่มีการประชันขันแข่งกันด้วยความรู้ รสนิยม หรือวัฒนธรรมระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ในสังคม โดยการแสดงออกผ่านการปฏิบัติในรูปแบบต่างๆ ตัวอย่างเช่น ในวงการบันเทิง วงการไฮโซ วงการการเมือง หรือแม้แต่ในวงการวิชาการ ตามความหมายดังกล่าวนี้ “สังคม” ที่เรามีชีวิตอยู่ จึงเป็นพื้นที่ของการชอนทับกันของ “สนาม” ในแบบต่างๆ ที่รอให้นักมานุษยวิทยา นักสังคมวิทยา และผู้สนใจปรากฏการณ์ทางสังคมได้ศึกษาเรียนรู้ สบายยอม เปลี่ยนแปลง หรือพยายามทำความเข้าใจ “สนาม” จึงเป็นพื้นที่สาธารณะอันเป็นที่มาแห่งความรู้ เห็นความซับซ้อนของอำนาจที่ไหลเวียนอยู่รายรอบ (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์, 2555)

พื้นที่สนาม หรือ field ของนักมานุษยวิทยา ในอดีตมักเป็นพื้นที่หมู่บ้านขนาดเล็ก หรือไม่กี่ชนเผ่าที่ยังไม่มีความเปลี่ยนแปลงมากนัก สามารถกำหนดขอบเขตได้ เช่น การศึกษาชนเผ่าเบดูอินของ Lila Abu-Lughod (1988) ที่เข้าไปศึกษาเรื่องการใช้ ghinnawa หรือบทกวี ที่หญิงชาวเบดูอินใช้แสดงถึงอารมณ์ความรู้สึก เพื่อต่อต้านอำนาจของผู้ชาย หรือการศึกษาของ Nancy Eberhardt (2006) ในพื้นที่หมู่บ้านของชาวไทใหญ่ในแม่ฮ่องสอน ที่แสดงให้เห็นการเปลี่ยนผ่านในช่วงชีวิตของคนในหมู่บ้านภายใต้พิธีกรรมต่างๆ สนามจึงเป็นพื้นที่ที่เราเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ หรือไม่ก็มีความสัมพันธ์ของคนในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เป็นพื้นที่ที่เคลื่อนไหว เปลี่ยนแปรได้ แต่อยู่ภายใต้พื้นที่จำกัดหนึ่ง เช่น หมู่บ้าน เป็นต้น

สนามไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่ทางกายภาพ แต่บรรจุเอาความสัมพันธ์ระหว่างผู้มาก่อน (เจ้าของวัฒนธรรม) ที่มีความสัมพันธ์และสำคัญต่อสนามในระดับที่แตกต่างกับผู้มาใหม่ (นักมานุษยวิทยา) ที่ไม่ได้ถูกต้อนรับในฐานะแขกผู้มาเยือนอย่างเดียว แต่อาจถูกตรวจสอบข้อมูล ถูกตีความ ถูกเอาเปรียบ ถูกทดสอบความอดทนในรูปแบบต่างๆ จากผู้คนในสนามด้วย

เนื่องจากการเข้าไปศึกษาวัฒนธรรมนั้นไม่ได้เรียบง่ายและราบรื่น แต่ต้องผ่านการถูกทดสอบความสัมพันธ์ในลักษณะต่างๆ ทำให้ตัวตนของนักมานุษยวิทยานั้นถูกกระทบจากวัฒนธรรมและวิธีคิดที่ต่างไปจากสังคมที่ตนเองจากมา การปรับตัว การประนีประนอม ผ่อนปรน หรือยืนกราน คือกระบวนการที่ถูกปรับใช้ในสนาม นักมานุษยวิทยาไม่สามารถเป็นผู้รู้ใกล้เคียงข้อมูลมาได้โดยง่ายตามใจต้องการ เพราะชุมชนไม่ได้เป็นฝ่ายรับที่รอการถูกค้นพบ แต่เป็นตัวของตัวเอง มีวัฒนธรรมของตนเอง มีพื้นที่ (สนาม) เป็นของตนเอง ซึ่งนักมานุษยวิทยาต่างหากคือผู้แปลกหน้าที่ก้าวเข้าไปยังพื้นที่ของชาวบ้าน การเรียนรู้ที่จะรู้จักวัฒนธรรมของชาวบ้าน จึงไม่ได้เป็นขั้นตอนหนึ่งของการเก็บข้อมูลแล้วจากมาอย่างประสบความสำเร็จโดยง่าย แต่เป็นกระบวนการต่อเนื่องของการทำความเข้าใจ การเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผิดหวัง สมหวัง ได้ข้อมูล เกิดความผิดพลาด ชัดแย้งและปรับตัว ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ไม่เพียงเกิดขึ้นกับนักมานุษยวิทยาเท่านั้น แต่ยังเกิดขึ้นกับชาวบ้าน (โดยเฉพาะผู้ให้ข้อมูลซึ่งทำงานร่วมกับนักมานุษยวิทยา) อีกด้วย ทั้งสองฝ่ายจึงมีโอกาที่จะสะท้อนย้อนคิดทบทวนถึงตัวตนของตนเองหลังการปะทะดังกล่าว

การปะทะทางวัฒนธรรมยังสะท้อนให้เห็นความพยายามของคนในที่จะตอบสนองต่อคนนอก ในการเปิดโอกาสให้นักมานุษยวิทยาทำความเข้าใจวัฒนธรรมของตนนั้น ไม่ได้เกิดจากความไม่รู้ แต่เกิดจากการจงใจในการเลือกที่จะสื่อความหมายบางอย่างที่คิดว่าจะทำให้คนนอกเข้าใจวัฒนธรรมของตนเอง ดังนั้น นอกจากการเรียนรู้ความแตกต่างของความเป็น Moroccan จากผู้ให้ข้อมูลทั้งหลายแล้ว ประสพการณ์ภาคสนามยังสะท้อนให้เห็นว่า วัฒนธรรมคือความจริงที่ถูกสร้าง และถูกตีความ ซึ่งเกิดขึ้นได้ ทั้งจากคนในผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม

และคนนอกอย่างนักมานุษยวิทยา (Rabinow, 1997) จึงไม่มีวัฒนธรรมไหนที่สมควรถูกตีความว่าดั้งเดิมหรือป่าเถื่อน (primitive) กว่าวัฒนธรรมอื่น เพราะทุกวัฒนธรรมก็คือระบบวิถีชีวิตของผู้คนที่มีความแตกต่างกัน ที่อาจจะถูกตีความแตกต่างกันไปในแต่ละครั้งตามสายตาและความเข้าใจของทั้งผู้เก็บข้อมูลและผู้ให้ข้อมูล (ปริตตา เฉลิเมผ่า กอนันตกุล, 2545) เรามักเข้าใจกันว่า นักมานุษยวิทยาคือคนที่เข้าไปศึกษาวัฒนธรรมคนอื่น ทั้งด้านวัฒนธรรมและความคิดเห็น โดยในอดีตคือการเข้าไปศึกษา “คนอื่น” หรือวัฒนธรรมอื่น อาทิ วัฒนธรรมชนเผ่า แต่ในปัจจุบันก็มีการศึกษาสังคมวัฒนธรรมของตนเองมากขึ้น

นักมานุษยวิทยามีได้เข้าไปในพื้นที่ภาคสนามโดยปราศจากอคติ ความคิด ความเชื่อ แต่เรา “แบก” อารมณ์ความรู้สึกเข้าไปด้วย ซึ่งอารมณ์ความรู้สึกนั้นมีผลอย่างสำคัญต่อการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล การที่ลงภาคสนามนักมานุษยวิทยาจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต่อสู้กับ “ตัวตน” (self) ของนักมานุษยวิทยากับข้อมูลที่ได้

การลงพื้นที่ภาคสนามจึงเป็นการใคร่ครวญ สะท้อนย้อนคิดของนักมานุษยวิทยา ซึ่งไม่ได้เป็นแต่การเข้าใจ “คนอื่น” แต่บางทีก็เป็นการเข้าใจ “ตนเองด้วย” การลงพื้นที่ภาคสนามจึงเป็นเหมือน dialectic ที่เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเราและคนอื่น (ปริตตา เฉลิเมผ่า กอนันตกุล, 2545)

นอกจากนี้ นักมานุษยวิทยายังต้องแบก (1) “หน้าที่” เพื่อทำความเข้าใจคนอื่น (2) เพื่อที่จะเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่เราศึกษา เป็นเสมือนบ้านหลังที่สองที่เราเข้าไปอยู่ (3) เรากลับมือเปล่าโดยที่ไม่รู้อะไรเลยไม่ได้ พื้นที่ภาคสนามเหมือนพื้นที่ที่เราเข้าไปเปลี่ยนผ่านเพื่อเป็น “นักมานุษยวิทยา” ซึ่งแตกต่างจากนักท่องเที่ยวที่เข้าไปในพื้นที่โดยไม่ต้องแบกรับ “หน้าที่” ของการศึกษาวรรณกรรมอื่น และไม่ต้องคิดว่าพื้นที่เป็นบ้าน นักท่องเที่ยวสามารถอยู่อย่างที่บ้านนำพาบ้านจากที่อื่นมาในพื้นที่ที่ท่องเที่ยวได้ ไม่ต้องเปลี่ยนผ่านเพื่อที่จะเป็นคนในวัฒนธรรม และสามารถจากไปโดยไม่ต้องเรียนรู้อะไร หรือมีอะไรติดมือไปก็ได้ เพราะถือว่ามาเที่ยวแล้ว

พื้นที่ภาคสนามจึงมีความสำคัญอย่างมากต่อนักมานุษยวิทยา เพราะเราได้นำพาตัวตนและวัฒนธรรมของเราไปสู่คนอื่น เพื่อทำความเข้าใจคนอื่น

แต่อย่างไรก็ดี นักมานุษยวิทยาก็ไม่ได้เป็นแต่ผู้ที่ถูกศึกษา แต่นักมานุษยวิทยายังเป็นผู้ที่ถูกศึกษาด้วย นักมานุษยวิทยามีได้เข้าไปอย่างเปลือยเปล่า ในทางกลับกันคนในพื้นที่ก็ตรวจสอบนักมานุษยวิทยาเช่นกัน ตัวอย่างกรณีของ Rabinow ก็ถูกมองว่าเป็นหมอสอนศาสนาคริสต์ ที่จะเข้าไปเปลี่ยนศาสนาของคนในพื้นที่ หรือถูกมองจากเจ้าหน้าที่รัฐว่าจะเป็นสายลับที่เข้าไปสืบความลับต่างๆ ในที่นี้นักมานุษยวิทยาจึง “เป็นคนแปลกหน้า” หรือ “คนอื่น” ของคนในพื้นที่ที่เราศึกษา ไม่ได้รับความไว้วางใจหรือเชื่อใจ

นักมานุษยวิทยาอาจเป็นเหมือน “แหล่งทรัพยากร” ที่คนในพื้นที่เข้าไปช่วงใช้ประโยชน์ เช่น Rabinow ก็ถูกคนในพื้นที่มรดก หรือกรณีของ Ibrahim ที่มุ่งจะแสวงหาประโยชน์จาก Rabinow หรือกรณีประเทศไทยพบว่า นักมานุษยวิทยาได้กลายมาเป็นปากเสียง และเป็นแหล่งข้อมูลที่ชาวบ้านใช้ต่อสู้กับรัฐ ทุน ซึ่งทำให้เห็นว่า ชาวบ้านเองก็ฉวยใช้นักมานุษยวิทยาในหลากหลายรูปแบบ (Rabinow, 1997)

อาจกล่าวได้ว่า ชาวบ้านในพื้นที่ก็มีได้เป็นเสมือนวัตถุที่แน่นิ่งที่นักมานุษยวิทยาเข้าไปศึกษา แต่ในทางตรงกันข้าม นักมานุษยวิทยาก็เป็นเสมือน “สิ่งของ วัตถุ วัฒนธรรม คนอื่น” ที่ชาวบ้านศึกษาด้วย ทั้งสองฝ่ายต่างศึกษาซึ่งกันและกัน และตัวของชาวบ้านก็ได้ใส่ชื่อบริสุทธิเหมือนผ้าขาว แต่ “มีการเมือง” ของพื้นที่ด้วย ฉะนั้น ในพื้นที่จึงมีทั้งสิ่งที่ทำได้และสิ่งที่ทำไม่ได้ บางอย่างนักมานุษยวิทยาทำได้ บางสิ่งทำไม่ได้

การที่เราเห็นอาจเป็นเหมือนหน้ากากที่มีข้างหลังฉากที่เราไม่รู้ ดังกรณีของแบรีแมน ที่ศึกษาหมู่บ้านในเทือกเขาหิมาลัยต่ำ ทางตอนเหนือของอินเดีย เขาพบว่า สิ่งที่ชาวบ้านแสดงให้เห็นกับสิ่งที่อยู่หลังฉากบางครั้งไม่ใช่สิ่งเดียวกัน สิ่งที่ชาวบ้านแสดงคือสิ่งที่ต้องการให้เขารับรู้ แต่ข้างหลังฉากคือความจริงที่ต้องการซ่อนเร้น เช่น การกินเนื้อของพวกวรรณะพราหมณ์ หรือกรณีความขัดแย้งเรื่องที่ดินของคนในพื้นที่ ซึ่งเรื่องความขัดแย้งชาวบ้านมักไม่เล่าให้

นักมานุษยวิทยาหรือคนอื่นฟัง การที่นักมานุษยวิทยาจะได้ข้อมูลต้องอาศัยการศึกษาจากสภาวะแวดล้อม หรือคนอื่นในพื้นที่ ซึ่งอยู่ที่เทคนิคของแต่ละคน อย่างไรก็ตาม นักมานุษยวิทยาก็คือ “คนอื่น” “ที่ถูกศึกษา” ในพื้นที่ที่ศึกษา ซึ่งแบร์แมนก็พบเจอกับสถานการณ์เช่นนี้เหมือนกัน (ดูเพิ่มใน เจอร์ลัด ดี. แบร์แมน, 2549)

อาจกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างนักมานุษยวิทยากับ “พื้นที่/สนาม” จึงเป็นปฏิสัมพันธ์แบบ dialectic หรือความสัมพันธ์สองทางที่ต่างก็ศึกษาเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ไม่ได้มีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเป็นเหมือนวัตถุให้ศึกษาแต่เพียงฝ่ายเดียว การลงพื้นที่ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาจึงเป็นเสมือนพื้นที่แห่งการเปลี่ยนผ่านเพื่อเข้าใจโลกของตนเองและโลกของคนอื่น

3. นักมานุษยวิทยา: โลกของ “ตน” หรือโลก “คนอื่น” ผ่านการเขียน “วัฒนธรรม”

หนังสือเรื่อง *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography* (1986) ที่ James Clifford and George E. Marcus เป็นบรรณาธิการ ได้นำเสนอให้เห็นการศึกษาของนักมานุษยวิทยา ทั้งการเขียน การลงภาคสนาม หรือการใช้มุมมองทางทฤษฎีเพื่อศึกษา “คนอื่น” โดยมานุษยวิทยาเป็นศาสตร์สาขาหนึ่งเพื่อทำความเข้าใจคนอื่น เพื่อที่จะเข้าใจ “โลกของเราเอง” บางครั้งเราก็เอาโลกของเราไปทาบทาโลกของคนอื่น โลกของคนอื่นจึงเป็นโลกที่เราสร้างขึ้น โดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ดี ธเนศ วงศ์ยานนาวา ได้ให้คำจำกัดความว่า “วิชามานุษยวิทยาก็เป็นวิชาที่ทะลุทะลวงพื้นที่ของความเป็นส่วนตัวอย่างมากเมื่อเปรียบเทียบกับวิชาทางสังคมศาสตร์แบบอื่นๆ จนทำให้เกิดคำถามตลกๆ ในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งว่า อะไรคือครอบครัวของพวกเขาอินเดียแดงในทวีปอเมริกา ครอบครัวเดียวของพวกเขาอินเดียแดงประกอบไปด้วยพ่อแม่ลูกและนักมานุษยวิทยาอีกหนึ่งคน ครั้นเมื่อสังคมชนเผ่าหาได้น้อยลง ดินแดนอย่างปาปัวนิวกินีก็เป็นสวรรค์ของนักมานุษยวิทยา ดังนั้น ครอบครัวเดียวของสังคมปาปัวนิวกินีก็ประกอบไปด้วยพ่อแม่ลูกและนักมานุษยวิทยาหนึ่งคน เพียงแต่คราว

นี้หลากหลายชาติ” (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2556: 8) วิชามานุษยวิทยาจึงเป็นศาสตร์ที่พยายามเข้าใจคนอื่น เพื่อส่องสะท้อนโลกของเราเอง นักมานุษยวิทยามักทักท้วงเอาไว้ว่า เราเขียนสิ่งที่คนอื่นคิด แท้จริงแล้วเรากลับเขียนเรื่องที่เราเป็นท่ามกลางการจัดเรียงข้อมูล เราเลือกที่จะเขียนเรื่องที่เราสนใจ ละเลยข้อมูลที่เราไม่เข้าพวก

การศึกษาของนักมานุษยวิทยา คือ การศึกษาโลกที่ไกลโพ้น ที่มีสมมติฐานว่าแตกต่างจากเรา ซึ่งการศึกษาคือการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของ “ผู้ที่ถูกศึกษา” โดยเชื่อว่า จะเป็นกระจกที่ส่องสะท้อนความเป็นจริง (reflect) ชีวิตวัฒนธรรมของผู้ถูกศึกษาสู่ผู้อื่น ซึ่งผู้ศึกษาจะต้องเรียนรู้ผู้ถูกศึกษาอย่างปลอดอคติ ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่ตนเองมี หรือพูดได้ว่าเป็นเหมือนกระจกที่ส่องสะท้อนความจริงให้ผู้อื่นได้รับรู้

แม้ภายหลังแนวคิดที่ว่าการศึกษาของนักมานุษยวิทยาได้แปรเปลี่ยนไป มิได้เป็นการศึกษาที่ปราศจากอคติ ความเชื่อเจือปน เป็นแต่การศึกษาชาติพันธุ์วิทยาที่ “สร้างภาพแทนความจริง” (representation) ของคนพื้นเมืองหรือผู้ถูกศึกษา ภายใต้บริบทของสังคมวัฒนธรรมของนักชาติพันธุ์วิทยา และงานชาติพันธุ์วิทยาก็เป็นแต่เพียงงานประพันธ์ของนักมานุษยวิทยา ที่มีฐานะไม่แตกต่างจาก “นวนิยาย” แม้มีความแตกต่างในแง่ นักมานุษยวิทยาจะเอียงอย่างหลักวิชาการในการเก็บข้อมูล และเรียบเรียงข้อมูลให้ลงรอยกันเท่านั้น (Clifford and Marcus, 1986)

การศึกษาของนักมานุษยวิทยาจึงเป็นการศึกษาที่ก้าวเข้าไปอยู่โลกของคนอื่น ที่อาจเหมือนหรือต่างจากเรา แต่ไม่ใช่โลกของเราอย่างแน่แท้ “โลก” ในยุคแรกเป็นโลกที่ต้องการหาความเป็นแบบแผนเพื่อเข้าใจโลกที่เราอยู่ว่ามีพัฒนาการอย่างไร แม้ต่อมาจะก้าวหน้าจนศึกษาการใช้เหตุผลตรรกะ หรือการอธิบายโลกของผู้ศึกษาแล้ว แต่ก็ยังเป็นโลกของผู้อื่นอยู่ดี

การศึกษามานุษยวิทยาจึงเป็นการศึกษา “คนอื่น” โดย “คนอื่น” นักมานุษยวิทยาจึงเป็นเหมือนผู้ข้ามโลกของตนเอง และโลกของผู้อื่น ซึ่งไม่ว่าจะกล่าวได้ว่า การก้าวข้ามไปสู่โลกของคนอื่นเราจะสามารถละทิ้งความเข้าใจโลกของ

ตนเองได้ และฉายสะท้อนโลกของคนที่เราศึกษาได้อย่างหมดจดเหมือนกระจก (ดังกล่าวไว้ข้างต้น) จนนำมาสู่การสร้างวิธีวิทยาที่หลากหลายเพื่อให้เข้าใจโลกของคนอื่น เช่น การเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของโลกที่เราศึกษา การลงภาคสนามอย่างเข้มข้น การสร้างทฤษฎีในการอธิบายอย่างซับซ้อน หรือแม้แต่เผยตัวตนของนักมานุษยวิทยาว่ามีฐานคติอย่างไร ก็เป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้ทราบว่า นักมานุษยวิทยาคิดอย่างไร หรือแม้แต่ให้ผู้ถูกศึกษาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาก็เป็นวิธีการหนึ่ง ที่นักมานุษยวิทยาทำเพื่อให้เข้าใจโลกของคนอื่น

แต่อย่างไรก็ตาม การข้ามโลกไม่ง่าย และการข้ามฐานคติของตนยังไม่ง่ายอย่างที่คิด เพราะเมื่อนักมานุษยวิทยาลงภาคสนาม เราย่อมมีเครื่องมือเครื่องมือทางทฤษฎีอย่างมากมายเพื่ออธิบายโลกที่เราไม่คุ้นชิน และ “แวน” (ทฤษฎี) ที่เรานำติดตัวไปย่อมนำมาสู่การจัดเรียงข้อมูลภาคสนามที่เราศึกษา และนำมาสู่ข้อมูลที่ไม่เข้าพวก และไม่สามารถอธิบายได้ สิ่งที่เราทำคือ เราเก็บข้อมูลนั้นไว้หรือไม่ก็ทิ้งมันไป แล้วอะไรคือความจริงที่เราศึกษา ก็อาจเป็นข้อมูลที่เข้าพวก เรียงร้อยออกมาในความเข้าใจของเรา ผ่านโลกของเราที่เรารับรู้ ผ่านตรรกะ เหตุผลที่เราอธิบายได้ (Clifford and Marcus, 1986)

ฉะนั้น แม้นักมานุษยวิทยาจะพกพาเครื่องมือลงภาคสนาม เพื่อ “ข้ามโลก” ไปเข้าใจโลกของคนอื่น อย่างไรก็ตามโลกที่เราศึกษาย่อมเป็นโลกที่ทับทาบด้วยโลกของเราอย่างไม่อาจส่องสะท้อนโลกของคนอื่นได้อย่างหมดจด แต่กระนั้น ก็ไม่ได้หมายความว่า การศึกษาของเราไร้ค่า หาแก่นสารไม่ได้ แต่มันแสดงว่า ในฐานะมนุษย์ที่ไม่สามารถออกจากโลกของตนได้ เราได้สร้างโลกของเหรียญสองด้านคือการเข้าใจตนเอง และเข้าใจโลกของคนอื่น แม้ไม่สามารถส่องสะท้อนโลกของคนอื่นได้หมดจด แต่มันกลับส่องสะท้อนโลกที่เราอยู่ให้เข้าใจมากขึ้น (Rabinow, 1997)

กล่าวได้ว่า หนังสือเรื่อง *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography* ที่ James Clifford and George E. Marcus จึงเป็นการสะท้อนย้อนคิดให้เห็นว่า ในฐานะนักมานุษยวิทยาที่ศึกษา “คนอื่น” “โลกของคนอื่น” จึงต้องตระหนักไว้ว่า เรากำลังทำอะไร ภายใต้ฐานคติอะไร เพื่อไม่ให้เราติดทักว่า

สิ่งที่เราศึกษาเป็น “ความจริง” ที่ไม่อาจโต้แย้งได้ แท้จริงแล้วสิ่งที่เราศึกษาหรือ นิพนธ์ขึ้น เป็นเพียงเศษเสี้ยวของความจริงทั้งหมดตามที่เราเข้าใจ จึงทำให้นักเรียนมานุษยวิทยาไม่เอื่อยอ้างว่าเป็นผู้สถาปนาความจริง แท้จริงแล้วเราเป็น แต่เพียง “ผู้ข้ามโลก” ของเราและของคนอื่น เพื่อเข้าใจตัวเราและโลกเพียงเศษเสี้ยวเท่านั้น เป็นการกลับมาสะท้อนย้อนคิดถึงภาคสนาม และเรื่องเล่าของ นักมานุษยวิทยาที่จะขยายไปสู่การศึกษาในแนวทางอื่นต่อไป

ส่วน “ความเป็นคนนอก-คนในนั้นไม่ได้ติด (fixed) อยู่กับตัวนัก มานุษยวิทยาหรือผู้ให้ข้อมูลแต่เพียงอย่างเดียว เพราะมีองค์ประกอบอีกหลาย อย่างในการกำหนดสภาวะดังกล่าว เช่น ตัวตนทางสังคม การได้รับการยอมรับ/ ปฏิเสธ ระดับของความผ่อนปรนหรือความเข้มงวดของระบบทางวัฒนธรรมที่ แตกต่างกัน การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการทำงานที่จริงๆ แล้ว อาจจะไม่เกิดขึ้นพร้อมกัน เพราะเมื่อเราสังเกตการณ์อย่างจริงจัง เราอาจ จะไม่สามารถมีส่วนร่วมได้ เพราะเราต้องการเก็บรายละเอียด ขณะที่เมื่อเรามี ส่วนร่วมอย่างจริงจัง เราอาจจะไม่ทันสังเกตการณ์อะไรบางอย่าง เพราะเราปล่อย ตัวไปกับสภาวะการมีส่วนร่วมดังกล่าว (Rabinow, 1997; Abu-Lughod, 1988; Eberhardt, 2006)

นอกจากนี้ ความเป็นคนนอกหรือความเป็นกลางซึ่งเป็นอีกคุณสมบัติ หนึ่งที่ถูกถูกระบุไว้ในความเป็นนักมานุษยวิทยา ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ปรากฏให้เห็น ในงานชิ้นนี้ว่า มันอาจจะทำได้ไม่ง่ายนัก ความเป็นกลางหรือวางตัวเองออกนอก วัฒนธรรมที่กำลังศึกษา ซึ่งอาจหมายรวมถึง ตัวตนของนักมานุษยวิทยาถูกดึง ออกมา และไม่ถูกกระทบหรือเข้าไป “อิน” กับชุมชนหรือพื้นที่

ฉะนั้น แม้นักมานุษยวิทยาจะพกพาเครื่องมือลงภาคสนาม เพื่อ “ข้าม โลก” ไปเข้าใจโลกของคนอื่นอย่างไรก็ตาม โลกที่เราศึกษาย่อมเป็นโลกที่ทาบทา ด้วยโลกของเราอย่างไม่อาจส่องสะท้อนโลกของคนอื่นได้อย่างหมดจด

กล่าวถึงที่สุด นักเรียนมานุษยวิทยาที่เข้าไปศึกษาวัฒนธรรมของคนอื่น เพื่อที่จะเขียนวัฒนธรรมนั้น ก็ทำตัวประหนึ่งว่า ถ้ายทอดหรือพูดแทนเจ้าของ วัฒนธรรม ทั้งที่อาจเป็นการเลือกสรร จัดวาง และเข้าใจของนักมานุษยวิทยาเอง

ซึ่งอาจจะท่อนวัฒนธรรมหรือผู้คนนั้นๆ ทั้งหมดหรือบางส่วน แสดงให้เห็นอำนาจของนักมานุษยวิทยาที่อาจเหนือกว่าคนที่ศึกษา ฉะนั้น เราอาจต้องตระหนักเสมอว่า เรื่องเล่าเหล่านั้นเป็นเพียงเศษเสี้ยวของเรื่องทั้งหมด และส่วนหนึ่งสะท้อนผ่านความเข้าใจและตีความของนักมานุษยวิทยาด้วย (Clifford and Marcus, 1986)

แต่นั้นไม่ได้หมายความว่า การศึกษาของเราไร้ค่า หาแก่นสารไม่ได้ แต่มันแสดงว่า ในฐานะมนุษย์ที่ไม่สามารถออกจากโลกของตนได้ เราได้สร้างโลกของเหรียญสองด้านคือ การเข้าใจตนเอง และเข้าใจโลกของคนอื่น แม้ไม่สามารถส่องสะท้อนโลกของคนอื่นได้หมดจด แต่มันกลับส่องสะท้อนโลกที่เราอยู่ให้เข้าใจมากขึ้น

4. Multi-sited Ethnography สนามไร้พรมแดน

การเปลี่ยน “สนาม” ของนักมานุษยวิทยาที่หลุดไปจากพื้นที่ที่มีอาณาบริเวณจำกัด หรือมีพื้นที่ทางกายภาพที่แน่นอน เป็นพื้นที่เล็กๆ เช่น หมู่บ้าน ที่เราสามารถควบคุมปัจจัยต่างๆ ได้ เป็นพื้นที่ที่หลากหลาย ไม่มีขอบเขตแน่นอน เช่น พื้นที่ในโลกไซเบอร์ ที่คนที่มีปฏิสัมพันธ์อาจไม่เคยเห็นหน้าค่าตา เป็นโลกที่ไม่มีพรมแดนแน่นอน หนังสือเรื่อง *Locating the Field: Space, Place and Context in Anthropology* โดย Simon Coleman and Peter Collins (2006) เป็นบรรณาธิการ ได้เสนอให้เห็น *Locating the Field* พูดถึงการเปลี่ยนแปลงมุมมองในการมอง field แบบใหม่ จากการมองสนามเป็นพื้นที่ทางกายภาพ ไปสู่พื้นที่ที่มีความหลากหลาย ซึ่ง George Marcus ใช้คำว่า “multi-sited field” โดยคำนี้มีความหมาย 2 ด้าน ทั้งด้านพื้นที่และวิธีวิทยา โดยผ่านการที่นักมานุษยวิทยาศึกษาความสัมพันธ์ของผู้คนในพื้นที่ การมอง field แบบใหม่นี้เปิดโอกาสให้มองพื้นที่แบบเลื่อนไหล ไม่ตายตัว ให้ความสำคัญกับการปรากฏขึ้นของ field แบบ emergence จากเดิมที่นักมานุษยวิทยามอง field หรือสนามเป็นพื้นที่ขนาดเล็กที่มีอาณาเขต ผู้คนที่มีลักษณะเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง ไปสู่การมองแบบไม่ยึดติดกับพื้นที่ ขยายไปสู่การมองสนามไม่จำกัดอยู่เพียงอาณา

บริเวณ แต่ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของผู้คนที่เข้าไปศึกษา เช่น การศึกษาความสัมพันธ์ของผู้คนบนโลกอินเทอร์เน็ต วิถีชีวิตของคนพลัดถิ่น (diaspora) เป็นต้น ไม่ได้เน้นตัวพื้นที่ศึกษาในลักษณะทางภูมิศาสตร์หรือกายภาพ แต่เป็นรูปแบบความสัมพันธ์ที่หลากหลาย

อย่างไรก็ตาม *Locating the Field* พยายามอธิบายความสำคัญของ field ในหลากหลายระดับ เช่น ระดับที่หนึ่งคือการมอง field ในระดับท้องถิ่น (local) ที่มีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม เช่น การศึกษาการใช้พื้นที่ใน South African City ระดับที่สองคือการมอง field ในลักษณะสากล เช่น ความสัมพันธ์ในโลก cyber ซึ่งเกิดขึ้นในทุกพื้นที่ทั่วโลก ที่มีความสัมพันธ์ต่อกันผ่านสื่อสมัยใหม่ที่ไม่จำเป็นต้องเห็นหน้า field แบบนี้สะท้อนให้เห็นการไม่มีพื้นที่ทางกายภาพ แต่มีความสัมพันธ์ที่แตกต่างในโลกอินเทอร์เน็ต

นอกจากนี้ ยังชี้ชวนให้เราลองไปยังมุมมองที่นักมานุษยวิทยามักจะละเลย คือ เวลาเราศึกษาเรามักมองเฉพาะพื้นที่ในบ้านและพื้นที่สาธารณะ แต่แท้จริงแล้วยังมีพื้นที่อื่นที่เราสามารถศึกษาหรือมองได้ เช่น พื้นที่ระเบียง ที่เป็นพื้นที่ระหว่างถนนกับบ้าน หรือบ้านกับพื้นที่สาธารณะ ซึ่งการเปลี่ยนมุมมองหรือจุดที่เราเิน ทำให้เราเห็น/เข้าใจโลกของคนอื่นเพิ่มมากขึ้น

ฉะนั้น การชี้ชวนให้นักมานุษยวิทยาได้เปลี่ยนมุมมองจากการศึกษาพื้นที่ที่มีขอบข่ายที่แน่นอน มีขนาดไม่ใหญ่มากนัก เป็นการศึกษาที่ “ความสัมพันธ์” ของผู้คน ที่มีขอบข่ายโยงโย่ที่กว้างขวาง สัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงในหลายระนาบ

อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์ในโลกปัจจุบัน ผนวกกับแนวคิดหลังสมัยใหม่ ก่อให้เกิดความจำเป็นในการศึกษาแบบพหุสนามแทนการศึกษาแบบฝังตัวในพื้นที่ภาคสนามแห่งเดียวเป็นเวลานาน (intensively-focus-upon single-site of ethnographic observation and participation) ที่เป็นชนบทเดิมทางมานุษยวิทยาในวัฒนธรรม/สังคมสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นผู้คนในเมืองหรือชนบทปัจจุบัน ล้วนมีวิถีชีวิตที่ผูกพันเข้ากับกระแสทุนนิยมและโลกาภิวัตน์มากขึ้นเรื่อยๆ แม้ในทางกายภาพอาจดูเหมือนว่าอยู่ห่างไกลจากกลุ่มอื่นๆ งานของ Appadurai (1996)

ชี้ให้เห็นการไหลเวียนของผู้คนหรือสื่อที่ข้ามรัฐ ไม่มีพรมแดนที่แน่นอน แต่เทคโนโลยีการสื่อสารและระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลกาภิวัตน์ ตลอดจนบริบททางสังคมการเมืองต่างๆ ได้สร้างให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกันกับท้องถิ่นที่อยู่ห่างไกล (ทั้งในประเทศและต่างประเทศ) อย่างแยกไม่ออก เช่น การเดินทางข้ามแดนเพื่อการศึกษา การทำงาน การแต่งงาน การตั้งถิ่นฐาน การท่องเที่ยว เป็นต้น การศึกษาจากจุดใดเพียงจุดเดียวย่อมทำให้เข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นได้เพียงบางส่วนเท่านั้น โดยเฉพาะในด้านการผลิตและบริโภคสินค้า ซึ่งกลายเป็นส่วนสำคัญในชีวิตประจำวันและแกนหลักของสังคมสมัยใหม่ไปแล้ว เช่นเดียวกับงานของ Aihwa Ong (1999) ก็แสดงให้เห็นว่า การที่คนจีนโพ้นทะเลในประเทศต่างๆ ต่างสร้างสายสัมพันธ์แบบใหม่ภายใต้การเป็นพลเมืองของโลก ที่ไม่ยึดติดกับพรมแดนประเทศใดประเทศหนึ่ง แต่ปรับตัว เปลี่ยนปรับความสัมพันธ์ให้เข้ากับบริบทของความเปลี่ยนแปลง ซึ่งการศึกษามานุษยวิทยาแบบยึดติดกับพื้นที่ไม่สามารถทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงนี้ได้ แต่งานทั้งสองชิ้นข้างต้นได้ใช้การศึกษา multi-sited ethnography ที่ศึกษาการไหลเวียนของผู้คน ผ่าน “ความสัมพันธ์” มากกว่าขอบเขตของพื้นที่ ซึ่งเป็นจุดเด่นของการศึกษาด้วยวิธีการนี้⁴ (เบญจวรรณ นาราสัจจ์, ม.ป.ป.)

สำหรับหัวใจของการศึกษาพหุสนามคือวิธีการของเลือกพื้นที่แบบต่างๆ Marcus เสนอว่า (1) การติดตามคนกลุ่มเดิมไปในสถานการณ์หรือสถานที่ต่างๆ (2) การติดตามเส้นทางการผลิตและการกระจายของสินค้า/ของขวัญ/เงิน/งานศิลปะ/ทรัพย์สินทางปัญญา/สิ่งอื่นๆ (3) การติดตามเส้นทางของสัญลักษณ์ และการอุปมาที่บ่งชี้ถึงร่องรอยความสัมพันธ์ภายในสังคม และพื้นฐานของความเชื่อมโยงกัน (4) การติดตามโครงเรื่อง เรื่องราว หรือการเปรียบเทียบ (5) การติดตามประสบการณ์ชีวิตที่ต่อเนื่องของปัจเจกบุคคล (6) การติดตามคู่กรณีความขัดแย้ง และ (7) การศึกษาตามสถานการณ์อย่าง

⁴ สามารถค้นคว้าเพิ่มเติมได้ในงานของ เบญจวรรณ นาราสัจจ์ (ม.ป.ป.), *เรียนรู้การทำงานแบบพหุสนาม*, สืบค้นจาก <http://tpir53.blogspot.com/2010/11/blog-post.html> ที่ชี้ให้เห็นการศึกษาและเก็บข้อมูลโดยไม่ยึดติดกับพื้นที่

มิกลยูธ (Marcus, 1995) จากการเปลี่ยนการมองเห็นที่อย่างจำกัด มาสู่การติดตามผู้คน เนื่องจากพื้นที่แบบเดิมที่มีขอบเขตและผู้คนเคลื่อนย้ายไม่มากนัก ไม่ตรงกับบริบทที่มีการไหลวนของผู้คน ซึ่งถือว่าเป็นการมองสนามแบบใหม่ ดังเช่นงานของ สร้อยมาศ รุ่งมณี (2556) ที่ทำการติดตามแรงงานอพยพลาวข้ามพื้นที่ จากพื้นที่ชายแดนไทย สู่หมู่บ้านต้นทาง และสู่กรุงเทพมหานคร เพื่อให้เห็นถึงชีวิตของแรงงานเหล่านั้นระหว่างทาง และปฏิสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อม งานทำนองนี้ยังพบในงานของ มลิวัลย์ เสนาวงษ์ (2561) ที่ทำการศึกษาผู้หญิงลาวที่เข้ามาเป็นแรงงานอารมณีสั่งคมไทย ผู้เขียนได้ติดตามการเดินทางไปในพื้นที่ต่างๆ เพื่อให้เข้าใจชีวิตของเธอเหล่านั้น อีกทั้งทำความเข้าใจการต่อรองของเธอในมิติต่างๆ ทั้งในแง่ที่เป็นยุทธศาสตร์และความสัมพันธ์ ทั้งกับลูกค้า นายจ้าง และเจ้าหน้าที่รัฐ ผ่านเรื่องเล่าของแรงงานอารมณีสั่งคมที่มีความแตกต่างกันด้านอายุ ที่มา และการศึกษาชีวิตของเธอเหล่านั้น ทำให้เข้าใจกลยุทธ์และการต่อรองที่ต่างกัน การศึกษาทำนองนี้ได้ทำให้เห็นการต่อสู้ในชีวิตประจำวัน และเข้าใจตัวตนอารมณีสั่งคมความรู้สึกของผู้คนมากขึ้น

การศึกษา multi-sited ethnography จึงเป็นการศึกษาที่ไม่มีขอบเขตพรมแดนพื้นที่ตายตัว แต่เน้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน สิ่งของ ความทรงจำ ฯลฯ ซึ่งเป็นการให้ความสนใจการไหลเวียน เคลื่อนไหว ไม่หยุดนิ่งติดตรึงพื้นที่ และการศึกษามานุษยวิทยาในปัจจุบันยังขยายไปไกลสู่โลกอินเทอร์เน็ต เพื่อทำความเข้าใจผู้คนที่ไม่เห็นหน้าค่าตากันอีกด้วย (Miller, 2016)

5. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักมานุษยวิทยาและ “คนอื่น”

ขณะที่นักเรียนมานุษยวิทยาให้ความสนใจกับเรื่องเล่าในภาคสนาม นักประวัติศาสตร์พยายามทำความเข้าใจ “คนในเวลาอื่น” ผ่านสนามที่เรียกว่า “เอกสาร” รวมทั้ง “ความทรงจำ” ที่ทำให้เกิดการรับรู้และเข้าใจเรื่องราวในอดีต เรื่องเล่ากับหลักฐานลายลักษณ์ประหนึ่งว่า เป็นคนละเรื่อง อยู่คนละโลก แต่แท้จริงเป็นแบบนั้นหรือ หลักฐานที่มักถูกมองในรูปลายลักษณ์ก็รวบรวมเขียนขึ้น

จากเรื่องเล่า⁵ ทั้งตำนาน พงศาวดาร บันทึกความทรงจำ ฯลฯ ก็ล้วนมาจากความทรงจำ ไม่นับว่าลายลักษณ์พวกนี้ก็ถูกเลือกเขียนด้วยความคิด ความเชื่อโลกทัศน์ ชีวทัศน์บางอย่างเช่นกัน และนักเรียนประวัติศาสตร์ก็มักจะให้ความสำคัญกับหลักฐานจำพวกนี้

นอกจากนี้ หลักฐานลายลักษณ์จำนวนมาก เช่น ตำนาน ก็ไม่ได้บอกเพียงข้อเท็จจริง บางเรื่องในตำนานก็ไม่อาจนับเวลาได้ เช่น ตำนานเมืองของล้านนาที่กำหนดเวลาไม่ได้ แม้แต่การเขียนก็ย้อนไปในเวลาอสงไขย แต่นั่นก็ไม่สำคัญเพราะเราจัดวางเรื่องเหล่านั้นในฐานะประวัติศาสตร์ของวิจิตร (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2527; อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2543)

อีกทั้งในสังคมไทย หลักฐานลายลักษณ์อักษรส่วนใหญ่ มักเขียนโดยชนชั้นปกครอง เรื่องคนเล็กคนน้อยสามัญชนคนธรรมดาไม่ได้ถูกกล่าวถึงมากนัก ไม่ได้กลายเป็นองค์ประธานของการศึกษาประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ของเราจึงวนเวียนอยู่แต่เรื่องของชนชั้นปกครอง นั่นก็เป็นข้อจำกัดของการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยด้วยเช่นกัน ภายใต้สังคมที่จำกัดด้วยหลักฐานตัวเขียน กลับกันความทรงจำด้วยตัวเขียน ก็อาจจะประหลาดๆ อยู่โดยนัย

ขณะที่เรื่องเล่ามักจะมีข้อจำกัดในแง่ความต่อเนื่อง ความไม่คงเส้นคงว้าย้อนเวลาได้ไม่นาน ไม่มีมิติเวลา และบริบท มักถูกมองว่า ไม่มีความน่าเชื่อถือปะปนด้วยอคติ/ความคิดของผู้เล่า ทำให้เรื่องเล่าไม่ค่อยสำคัญมากนักในแวดวงประวัติศาสตร์ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2523; นिति เอียวศรีวงศ์ และอาคม พัทธินะ, 2525)

อาจกล่าวได้ว่า เรื่องเล่ามักไม่มีตำแหน่งแห่งที่ในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยมากนัก ซึ่งแน่นอนว่า ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่เราแยกประวัติศาสตร์กับความทรงจำออกจากกัน ทำให้เรื่องเล่าในฐานะความทรงจำของคนหลุดลอย

⁵ Katherine Bowie ได้กล่าวในงานสัมมนาของคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร สนใจรายละเอียดเพิ่มเติม โปรดดู <https://www.facebook.com/socialscinu/videos/1268260300596916> เข้าถึงวันที่ 1 พฤษภาคม 2567

ไป เพราะเรื่องเล่าไม่ได้ต้องการบอก “ข้อเท็จจริง” ทางประวัติศาสตร์เท่านั้น เรื่องเล่ามีหน้าที่อื่นๆ ด้วย (Clifford and Marcus, 1986)

เรื่องเล่าที่ “ถูกเล่า” สะท้อนโลกทัศน์ชีวิตทัศน์ของกลุ่ม/คนเล่าด้วย เขาไม่ได้แค่บอกว่า “ความจริงจริงๆ คืออะไร” เรื่องเล่าจำนวนมากต้องการจัดวางตัวตนของเรา/เขากับเงื่อนไขอื่นๆ ร้อยพันที่ไม่ถูกจดจำจากหลักฐานลายลักษณ์ เรื่องเล่าจำนวนมากมีฐานะจัดวางความสัมพันธ์เชิงอำนาจของคนในที่หนึ่งๆ เช่น เรื่องเล่าเรื่อง “เจ๊ก/ศาลเจ้าเจ๊ก” ของคนยวนสืคิ้ว เพื่อปลดเปลื้องสถานะเศรษฐกิจที่ต่ำกว่า และถูกเอารัดเอาเปรียบจากเจ๊ก เจ๊กในเรื่องเล่านี้จึงมีสถานะ “ตัวร้าย” ในความทรงจำของยวน (ชัยพงษ์ สำเนียง, 2566) หรือแม้แต่เรื่องเล่าต่อพระมหารัชมารชาในประวัติศาสตร์ไทย ก็มีหลายแง่มุม ซึ่งต่างถูกบันทึกจากความทรงจำของคนหลายๆ กลุ่ม (ธงชัย วินิจจะกูล, 2562) เรื่องเล่าจึงอยู่ในฐานะการเมืองของความทรงจำด้วย

ในส่วนประวัติศาสตร์ไทย มีการสร้าง “โครงเรื่อง” (plot) ทางประวัติศาสตร์ที่หลากหลาย อาทิ โครงเรื่องหลักหรือเรื่องเล่าหลักในการเขียนประวัติศาสตร์ ที่เรียกว่า “ประวัติศาสตร์ราชาชาตินิยม” ที่ใช้ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” เป็นแกนหลักในการอธิบายประวัติศาสตร์ แม้ว่าการสร้างและการรับรู้ประวัติศาสตร์ในที่นี้จะเห็นความเปลี่ยนแปลงภายใต้บริบทหรือมิติเวลารวมถึงความไม่ลงรอยกันของประวัติศาสตร์ ทำให้คนกลุ่มต่างๆ สร้างประวัติศาสตร์ที่หลากหลาย ส่งผลให้ประวัติศาสตร์ไม่มีภาพที่แน่ชัด ประวัติศาสตร์เลื่อนไหลและเปลี่ยนแปลงภายใต้เงื่อนไขใหม่ๆ ได้ตลอดเวลา ด้วยเหตุนี้ จึงไม่มีใครใช้ประวัติศาสตร์ครอบงำผู้คนได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด (Tanabe and Keyes, 2002)

กระบวนการสร้างประวัติศาสตร์เป็นเสมือนแบบจำลองของความเปลี่ยนแปลงแนวคิดทางประวัติศาสตร์ของสังคมไทย ประวัติศาสตร์มีสถานะเป็นเครื่องยืนยันตำแหน่งแห่งที่ใน “ชาติไทย” ที่แสดงให้เห็นว่า บ้านเมืองต่างๆ ผูกพันเชื่อมโยงกับ “ชาติไทย” ในสถานะใด ซึ่งจะส่งผลต่อ “การรับรู้” ภาพลักษณ์และความทรงจำต่อบ้านเมืองนั้นๆ อย่างมีนัยสำคัญ ประวัติศาสตร์จึงเป็น

“ความหมาย” ที่กำหนดทิศทางของบ้านเมืองอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ประวัติศาสตร์สร้างตัวตนของบ้านเมืองและผู้คนในบ้านเมืองนั้นๆ ส่งผลต่อการสร้างประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองภายใต้กระแสประวัติศาสตร์ที่ทรงอิทธิพลในเวลานั้นด้วย (Nora, 1995)

ท้ายที่สุด เรื่องเล่า หลักฐานลายลักษณ์ ความทรงจำ และประวัติศาสตร์ ไม่ได้แยกขาดหลุดลอยจากกันเสียทีเดียว แต่มีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง ต่างส่องสะท้อนซึ่งกันและกัน อยู่ที่ว่าเราจะวางความสัมพันธ์ไว้ตรงไหน อะไรคือ “ความจริง” ที่เราทำ ซึ่งต้องเถียงกันอีกว่าอะไรคือความจริง

แต่กระนั้น ประวัติศาสตร์จึงไม่ใช่แค่เรื่องข้อมูล แต่เป็น “วิธีคิด” ในการสืบสาวอดีตด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งเป็นทั้งเครื่องมือแห่งการ “กักขัง” “ปลดปล่อย” “กักตัก” การถกเถียงทางประวัติศาสตร์/สังคมจะจริงหรือเท็จเป็นอีกเรื่องหนึ่ง โดยตัวของประวัติศาสตร์เองก็ไม่ใช่ “ข้อเท็จจริง” ทั้งหมดแต่ประการใด แต่นับด้วยอคติ ความเชื่อ โลกทัศน์ ชีวทัศน์ของคนเขียนมากมายในการเล่าเรื่องอดีต (ธงชัย วินิจจะกูล, 2562) การถกเถียง (ทั้งพระแก้วมรกต พระสยามเทวาธิราช ฝาบาตร) จึงมีความหมายที่จะทำให้ลายมาษาภาพของประวัติศาสตร์ที่กักขังเราในโลกปัจจุบัน ฉะนั้น จงเถียงเถอะ จงด่าเถอะ จงวิพากษ์เถอะ แล้วเรามาสร้างสังคมแห่งการพาดพิงอดีตด้วยกัน ที่สำคัญ นักวิชาชีพทั้งหลายก็อย่าหลงว่า จะชี้ “ข้อเท็จจริง” เป็นประกาศ “อดีต” เพราะมันไม่มีความหมายในโลกปัจจุบัน เราก็ไม่มีความรู้จริงๆ ที่ทำได้ การเปลี่ยนแปลงในเชิงวิวิธวิทยาทั้งของวิชา มานุษยวิทยาและประวัติศาสตร์ ในการมองสนามทั้งในเชิงพื้นที่และเวลา สะท้อนให้เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวผู้ศึกษาและสนามที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน

6. ภาคสนาม ความทรงจำในฐานะพื้นที่ที่เปลี่ยนผ่าน: ข้ามโลกเพื่อส่องสะท้อนตัวเรา

การแปรเปลี่ยนของสนามที่ทำให้ความเป็นคนใน คนนอก และพรมแดน พื้นที่พราวดือน นำมาสู่การศึกษาแบบ multi-sited ethnography ได้ทำให้พื้นที่สนามของนักมานุษยวิทยาเปลี่ยนไป จากมีพื้นที่ที่แน่นอน มาเป็นพื้นที่ที่มีความ

เลื่อนไหลตามแต่ “ความสัมพันธ์” ของผู้คนแทน ทำให้สนามของนักมานุษยวิทยา ไร้พรมแดน แต่อย่างไรก็ดี การศึกษาแบบ multi-sited ethnography ก็ทำให้เรา ลงลึกในเรื่องที่ศึกษาได้น้อยลง เพราะไม่สามารถติดตามชีวิตและความสัมพันธ์ ของบุคคลได้ แต่ในทางตรงกันข้าม ก็ทำให้เกิดความรอบด้าน หลากหลายในการ ศึกษา ซึ่งเป็นทั้งจุดเด่นและข้อจำกัดของ multi-sited ethnography (Coleman and Collins, 2006)

ส่วนการศึกษาในแบบ Rabinow (1997) แสดงให้เห็นถึงความแตกต่าง ของ informants แต่ละคน ซึ่งมีส่วนในการทำงานของนักมานุษยวิทยาเป็นอย่างมาก นอกจากนั้น ยังช่วยให้เกิดความเข้าใจเรื่องการปะทะทางวัฒนธรรม การ สะท้อนย้อนคิดถึงตัวตนของนักมานุษยวิทยาในระหว่างการทำงานภาคสนาม และ ได้ทบทวน ตั้งคำถามกับการทำงานของนักมานุษยวิทยาในสนาม จึงเป็นการส่อง สะท้อนให้เห็นเบื้องหน้าเบื้องหลังของการทำงานของนักมานุษยวิทยา ที่ไม่ถ้อย นักในการทำงานภาคสนาม ทั้งต้องเผชิญกับวัฒนธรรมที่ตนไม่คุ้นชิน เผชิญกับ ตัวตนของตัวเอง ที่ทั้งขัดและแย้งกับสิ่งที่เห็นและสิ่งที่วาดฝันไว้ งานชิ้นนี้จึงเป็น เหมือนการถ่ายทอดประสบการณ์ที่นักเรียนมานุษยวิทยาต้องเผชิญ เป็นงานที่ ไม่ค่อยมีใครเขียนมากนัก ทั้งที่งานภาคสนามหรือประสบการณ์ภาคสนามมีความ สำคัญอย่างยิ่ง เพราะว่าเรามักจะเห็นแต่เบื้องหน้าคือ เมืองอันเสร็จแล้ว แต่เรา ไม่เห็นการ “ถ่ายทำ” หรือเบื้องหลังการเก็บข้อมูล ซึ่ง Rabinow ได้สะท้อนให้ เห็นการทำงานในภาคสนามซึ่งเป็นจุดแข็งที่สำคัญของงานชิ้นนี้ เพราะวิชา มานุษยวิทยามีใช่ (1) เรื่องภาคสนามเพียงอย่างเดียว (2) เพราะเรานำเอาปรัชญา ความคิดไปศึกษาการกระทำและวัฒนธรรมของมนุษย์ จึงเป็นเหมือนปฏิสัมพันธ์ ระหว่างภาคสนามกับความคิดนามธรรม เพื่อให้เราเข้าใจ “มนุษย์”

ภาคสนามเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่ทำให้เราเป็นนักมานุษยวิทยาเต็มตัว (Rabinow, 1997) จึงเป็นการสะท้อนย้อนคิดให้เห็นว่า ในฐานะนักมานุษยวิทยา ที่ศึกษา “คนอื่น” “โลกของคนอื่น” จึงต้องตระหนักรู้ว่า เรากำลังทำอะไร ภายใต้อาณัติอะไร เพื่อไม่ให้เราทึกทักว่า สิ่งที่เราศึกษาเป็น “ความจริง” ที่ไม่ อาจโต้แย้งได้ แท้จริงแล้ว สิ่งที่เราศึกษาหรือนิพนธ์ขึ้น เป็นเพียงเศษเสี้ยวของ

ความจริงทั้งหมดตามที่เราเข้าใจ จึงทำให้นักเรียนมานุษยวิทยาไม่เอ่ยอ้างว่าเป็นผู้สถาปนาความจริง แท้จริงแล้วเราเป็นแต่เพียง “ผู้ข้ามโลก” ของเราและของคนอื่น เพื่อเข้าใจตัวเราและโลกเพียงเศษเสี้ยวเท่านั้น (Clifford and Marcus, 1986) ฉะนั้น นักมานุษยวิทยาที่เป็นทั้งคนข้ามโลกเพื่อศึกษาคนอื่น แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นผู้ถูกศึกษาด้วยเช่นกัน

กล่าวได้ว่า การศึกษาทางมานุษยวิทยาและประวัติศาสตร์พยายามที่จะขยายสนามและเรื่องเล่าให้กว้างขวางขึ้น เพื่อให้เข้าใจปฏิสัมพันธ์หรือความสัมพันธ์ของผู้คนที่ไม่หยุดนิ่ง อีกทั้งพยายามที่จะเล่าเรื่องใหม่ๆ ที่มีคนธรรมดาสามัญเป็นองค์ประธานของเรื่องเล่า ขณะเดียวกัน ในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยแม้จะมีโครงเรื่องหลักที่ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นองค์ประธาน แต่ก็มีการศึกษาประวัติศาสตร์แนวทางอื่นๆ ที่ขึ้นมาแย้งชิงพื้นที่ของเรื่องหลักนั้น การเมืองของความรู้ของทั้งสองสาขาจึงมีการปะทะของวิธีวิทยา เรื่องเล่าหลักเรื่องเล่าที่ยังไม่ยุติเสียทีเดียว

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- คาร์, อี. เอช. (2531), *ประวัติศาสตร์คืออะไร*, แปลโดย ชาติชาย พจนานนท์, กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- ชัยพงษ์ สำเนียง (2566), "ประวัติศาสตร์จากเบื้องล่างผ่านเรื่องเล่าของคนยวนพลัดถิ่น", *วารสารมานุษยวิทยา* 6(1): 65-104.
- ธงชัย วินิจจะกูล (2562), *ออกนอกขนบประวัติศาสตร์ไทย: ว่าด้วยประวัติศาสตร์นอกขนบและวิธีวิทยาทางเลือก*, นนทบุรี: ฟาติเยกั.
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา (2556), *ม(า)นุษย์โรมันติด*, กรุงเทพฯ: ศยามปริทัศน์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2523), *ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพงศาวดารอยุธยา*, กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ และอาคม พัชมิยะ (2525), *หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย*, กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- แบร์แมน, เจอร์ลด์ ดี. (2549), *เบื้องหลังหน้ากาก = Behind Many Masks*, แปลโดย อุ๋ทอง ประศาสน์วินิจัย กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล (2545), *คนใน ประสบการณ์ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย*, กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- มลิวีย์ เสนาวงษ์ (2561), *เพศพาณิชย์ข้ามแดนและการต่อสู้ต่อรองของผู้หญิงลาวในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย*, เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ยุกติ มุกดาวิจิตร (2548), *อ่าน "วัฒนธรรมชุมชน" วาทศิลป์และการเมืองของชาติพันธุ์นิพนธ์แนววัฒนธรรมชุมชน*, กรุงเทพฯ: ฟาติเยกั.
- สร้อยมาศ รุ่งมณี (2556), "ชาติพันธุ์วรรณนาแบบพหุสนามในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงสังคมชนบท ณ ชายแดนอีสาน-ลาว", *วารสารสังคมศาสตร์*, 25(1): 199-232.
- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ (2555), "สนาม", *สนาม*, 1(1).
- อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2527), "ตำนานและลักษณะความคิดทางประวัติศาสตร์ในลำนาระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20 และ 21", *พัฒนาการชีวิตและวัฒนธรรมล้านนา*, กรุงเทพฯ: มิตรนราการพิมพ์.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2543), *ความคิดทางประวัติศาสตร์และศาสตร์ของวิถีคิด: รวมบทความทางประวัติศาสตร์*, กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

ภาษาอังกฤษ

- Abu-Lughod, L. (1988), *Veiled Sentiments: Honor and Poetry in a Bedouin Society*, Berkeley: University of California Press.
- Appadurai, A. (1996), *Modernity at Large Cultural Dimensions of Globalization*, Minnesota: University of Minnesota Press.
- Carr, E. (1961), *What Is History?*, London: University of Cambridge & Penguin Books.
- Clifford, J. and Marcus, G. (1986), *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*, California: University of California Press.
- Coleman, S. and Collins, P. (2006), *Locating the Field: Space, Place and Context in Anthropology*, Oxford: Berg.
- Eberhardt, N. (2006), *Imagining the Course of Life: Self-transformation in a Shan Buddhist Community*, Honolulu: University of Hawaii Press.
- Marcus, G. (1995), "Ethnography in/of the World System: The Emergence of Multi-sited Ethnography", *Annu. Rev. Anthropol.*, 24: 95-117.
- Miller, D. (2016), *How the World Changed Social Media*, London: UCL Press.
- Nora, P. (1995), *General Introduction: Between Memory and History*, New York: Columbia University Press.
- Ong, A. (1999), *Flexible Citizenship: The Cultural Logics of Transnationality*, Durham: Duke University Press.
- Rabinow, P. (1977), *Reflections on Fieldwork in Morocco*, California: University of California Press.
- Tanabe, S. and Keyes, C. (2002), *Cultural Crisis and Social Memory: Modernity and Identity in Thailand and Laos*, Honolulu: University of Hawaii Press.

สื่อออนไลน์

- เบญจวรรณ นาราสัจ (ม.ป.ป.), "เรียนรู้การทำงานแบบพหุสนาม", สืบค้นเมื่อ 3 มีนาคม 2557 จาก <http://tpir53.blogspot.com/2010/11/blog-post.html>

ทวิวิธีวิทยาการวิเคราะห์เรื่องเล่าในพื้นที่ ทางสังคมและอำนาจจากเบื้องล่าง: การปะทะประสานเรื่องเล่าระดับต่างๆ¹

อัจฉริยา ชวงศ์เลิศ²

กุลธิดา ศรีวิเชียร³

บทคัดย่อ

ด้วยวิธีวิทยาการวิเคราะห์เรื่องเล่าที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยชาติพันธุ์วรรณนาแบบดั้งเดิมในประเทศเวียดนามกับชาติพันธุ์วรรณนาดิจิทัลในประเทศไทย ชาติพันธุ์วรรณนาการติดตามเรื่องเล่าจากภาคสนามในเมืองชายแดนเวียดนามกับ สปป.ลาว การปริวรรตเอกสารไทโบราณ การวิจัยเอกสารปัจจุบัน ที่กระทำในช่วงเดือนกรกฎาคม 2564 - มิถุนายน 2565 บทความนี้คือความพยายามในการทบทวนแนวคิดทฤษฎีและนำเสนอวิธีวิทยาการวิเคราะห์เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมและอำนาจจากเบื้องล่าง จากกรณีศึกษาวิจัยสองกรณีศึกษาที่ดำเนินการกับกลุ่มชาติพันธุ์ไท และหญิงผู้มีบุตรยากที่เชื่อว่าเป็นชายขอบของชนบทความเป็นหญิงในสังคมที่ให้ความสำคัญกับการมีบุตรสืบสกุล บทความชิ้นนี้มีข้อค้นพบด้วยกัน 5 ประการ **ประการแรก** กระบวนการสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์และ

^{*} วันที่รับบทความ 12 มีนาคม 2567; วันที่แก้ไขบทความ 24 สิงหาคม 2567; วันที่ตอบรับบทความ 1 กันยายน 2567

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง เทพชายแดน ไม่มีพรมแดน: เรื่องเล่าต่อมาฮายด้าว และพิธีเช่นเมือง กับการสร้างสำนึกเรื่องสถานที่และสิ่งแวดล้อมของคนไทในเวียดนาม และโครงการวิจัยเรื่องพลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวและเรื่องเล่าของนายหน้าจัดหาไข่ของผู้หญิงบนโลกออนไลน์: นวัตกรรมเพื่อ (ความสมบูรณ์) ของครอบครัว ภายใต้แผนงาน “เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมและอำนาจจากเบื้องล่างของกลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบ” ทุนอุดหนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

² รองศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร และนักศึกษาระดับปริญญาเอก มหาวิทยาลัยโซเฟีย ประเทศญี่ปุ่น

มนุษยศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมและอำนาจจากเบื้องล่างมีด้วยกัน 9 ขั้นตอน ซึ่งเป็นผลมาจากการเลือกกระบวนการที่ต้นที่เหมาะสม การจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของเรื่องเล่าประเภทต่างๆ การศึกษาบริบท การประกอบสร้างเรื่องเล่า การทำนียมปฏิบัติการของพื้นที่ทางสังคม และการประยุกต์ใช้แนวคิดการปะทะประสาน **ประการที่สอง** วิธีวิทยาดังกล่าวทำให้เราเห็นเรื่องเล่าหลักที่ทำหน้าที่ครอบงำความรู้ต่างๆ ที่มาจากเบื้องล่าง เพราะมันถูกสร้างผ่านกลไกเชิงสถาบันต่างๆ และภาคปฏิบัติการต่างๆ ของผู้มีอำนาจให้อยู่ในฐานะความจริง **ประการที่สาม** พื้นที่ทางสังคมคือพื้นที่ที่เป็นจุดปะทะและปะทะประสานของเรื่องเล่าอันหลากหลายทั้งจากเบื้องบนและเบื้องล่าง อันเป็นการปะทะของความไม่ลงรอย ความขัดแย้ง และอำนาจของคนกลุ่มต่างๆ ที่เข้ามาต่อรองด้วยการใช้เรื่องเล่ามาจัดปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ด้วยการช่วงชิงความหมายและสร้างความหมายใหม่ของการพัฒนา **ประการที่สี่** เพราะการปะทะประสานเรื่องเล่าต่างๆ ได้ก่อให้เกิดสิ่งใหม่ขึ้นมา (emergence) ในท้องถิ่นและ/หรือในชีวิตทางสังคมของกลุ่มคนนั้นๆ ซึ่งคืออำนาจจากเบื้องล่าง **ประการสุดท้าย** การศึกษานี้ขยายขอบเขตการวิเคราะห์เรื่องเล่าขนาดเล็ก โดยบูรณาการแนวคิดของเลียวฮาร์ด วิตเคนสไตน์ และฮอลล์ เพื่อศึกษาการปะทะประสานของเรื่องเล่าในบริบททางเศรษฐกิจและการเมืองร่วมสมัยของเวียดนาม สะท้อนพลวัตการต่อรองอำนาจในสังคมผ่านการใช้เรื่องเล่าเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคตคือ การขยายขอบเขตการวิจัยในประเทศเหล่านี้จะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทของเรื่องเล่าจากเบื้องล่างในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

คำสำคัญ: ทวีวิธีวิทยาการวิเคราะห์เรื่องเล่า เรื่องเล่าชาติพันธุ์ เรื่องเล่าในโลกออนไลน์ พื้นที่ทางสังคม อำนาจจากเบื้องล่าง

Dual Methodology in Analyzing Narratives in Social Spaces and Power from Below: The Articulation of Multi-level Narratives

Achariya Choowonglert⁴

Kuntida Sriwichian⁵

Abstract

This research employs a narrative analysis methodology, utilizing traditional ethnographic methods in Vietnam and digital ethnography in Thailand. The study incorporates ethnographic narrative tracking in a Vietnamese border town adjacent to Laos, transliteration of ancient Thai documents, and contemporary document research conducted between July 2021 and June 2022. This article aims to review theoretical concepts and present a methodology for analyzing narratives within social spaces and power-from-below dynamics, drawing from two case studies involving Tai ethnic groups and infertile women marginalized by societal norms emphasizing procreation. The study presents five key findings. **First**, the process of knowledge construction in social sciences and humanities related to narratives in social spaces and power-from-below dynamics comprises nine steps, resulting from selecting appropriate paradigms, positioning various narrative types, studying contexts, constructing narratives, operationalizing social spaces, and applying articulation

⁴ Associate Professor in the Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Naresuan University

⁵ Assistant Professor in the Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Naresuan University and Ph.D. student at Sophia University, Japan

concepts. **Second**, this methodology reveals dominant narratives that subjugate bottom-up knowledge, constructed through institutional mechanisms and practices of those in power, positioning them as truth. **Third**, social spaces are sites of collision and articulation of diverse narratives from both top-down and bottom-up sources, representing conflicts, power struggles, and negotiations among different groups using narratives to reconfigure power relations through contesting and reconstructing meanings of development. **Fourth**, the articulation of various narratives gives rise to emergent phenomena in local contexts and/or social lives of specific groups, constituting power from below. **Fifth**, this study expands the scope of micro-narrative analysis by integrating concepts from Lyotard, Wittgenstein, and Hall to examine narrative articulations within contemporary Vietnamese economic and political contexts, reflecting the dynamics of power negotiation in society through narratives as tools for driving change. Recommendations for future research include expanding the scope of investigation to enhance understanding of bottom-up narratives' role in driving social and cultural change.

Keywords: dual-methodology in analyzing narratives, ethnic narrative, online narrative, social spaces, power from below

1. บทนำ

เรื่องเล่า (narrative) และการเล่าเรื่อง (narration) เป็นประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเข้าใจชีวิตทางสังคม อำนาจ การกดทับ และการเอารัดเอาเปรียบในทางสังคมของผู้คนกลุ่มต่างๆ ที่สำคัญคือ เรื่องเล่ามีความสำคัญต่อความเข้าใจในกระบวนการต่อรองของผู้ด้อยอำนาจ เพื่อจัดปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจในแง่มุมต่างๆ ที่มากดทับพวกเขา ดังนั้น ด้วยประเด็นข้างต้น เรื่องเล่าและการเล่าเรื่องจึงถูกศึกษาในฐานะพื้นที่ความรู้ในทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่พัวพันกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการพัฒนาสังคมหลายประการ **ประการแรก** เรื่องเล่าและการเล่าเรื่องเป็นปฏิสัมพันธ์ด้านการสื่อสารเพื่อสร้างข้อโต้แย้งในชีวิตประจำวัน เพราะ “คนคือสิ่งมีชีวิตที่เล่าเรื่อง” ที่สร้างรูปแบบของสัญลักษณ์เพื่อสื่อสารในฐานะที่เป็นเรื่องราว เพื่อสร้างระบบให้แก่ประสบการณ์ของตนเอง อีกทั้งปฏิสัมพันธ์จากการสื่อสารยังช่วยให้เรามองเห็นรูปแบบปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ในการแสดงออกผ่านสื่อประเภทต่างๆ (Fisher, 1984) **ประการที่สอง** เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบกับรัฐ และทุนที่ต่างกันผลิตความรู้เชิงเรื่องเล่า (narrative knowledge) ของตนขึ้นมาเพื่อช่วงชิงความหมายในการจัดการทรัพยากรและวิถีชีวิตของชุมชน/สังคมนั้นๆ กล่าวคือ ในขณะที่ชุมชนดั้งเดิมมีเรื่องเล่าขนาดเล็ก (little narrative) ที่ปรากฏตัวในรูปความรู้ของจารีตที่มีสูตรตายตัว เช่นเรื่องของบรรพบุรุษที่เชื่อมโยงผู้คนไว้กับอดีตและปัจจุบัน รัฐก็มีเรื่องเล่าหลักของความทันสมัย (grand narrative of modernity) ที่สร้างภาพความก้าวหน้าของมนุษย์ในฐานะที่เป็นวาทกรรมการพัฒนา และสุดท้ายคือเรื่องเล่าขนาดเล็ก (little narrative) ของกลุ่ม/คนแต่ละคนที่มีความแตกต่างกัน ทั้งยังแตกต่างจากเรื่องเล่าหลัก แม้เรื่องเล่าขนาดเล็กไปล้มล้างเรื่องเล่าทั้งสองประเภทแรกไม่ได้ แต่มันยังได้ทำให้คนเล็กคนน้อยได้ยินเสียงของตัวเอง ที่อยู่ในเกมภาษา (language game) ตามแนวคิดของวิทเจนสไตน์ (Wittgenstein, 2009; McGinn, 2013) และเกมของภาษานี้เองที่ทำให้เรื่องเล่าขนาดเล็กของแต่ละคนมีความหมายขึ้นมา

ประการที่สาม บนความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกี่ยวข้องกับปฏิบัติการทางสังคมในพื้นที่ทางสังคมและอำนาจจากเบื้องล่างของประชาชน (ในที่นี้คือ กลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบ) ในแง่นี้ เรื่องเล่าจากเบื้องล่าง คือปฏิบัติการในการต่อรองกับอำนาจรัฐ และอำนาจของชนบดั้งเดิมที่กดทับผู้คนบางกลุ่มไว้ ที่ซึ่งประชาชนสามารถโต้แย้งเรื่องเล่าหลัก (ที่มักจะมาในรูปแบบของวาทกรรมการพัฒนาและอุดมการณ์ต่างๆ) เพื่อการสร้างทางเลือกในการพัฒนาของตน เช่น การปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน ชาติพันธุ์สัมพันธ์ใหม่ การเคลื่อนไหวใหม่ทางสังคม และการเมืองของความแตกต่าง ซึ่งเป็นการสร้างความหมายใหม่ให้กับ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและประวัติศาสตร์ด้วยวาทกรรมใหม่ของการพัฒนา (Bhabha, 1990) อันเป็นการสร้างวาทกรรมในเชิงอุดมการณ์ใหม่ที่เกิดจากการปะทะประสาน (articulation) เรื่องเล่าระดับต่างๆ และการปฏิบัติการอย่างสร้างสรรค์ของการใช้เรื่องเล่าในการสร้างกลไกทางสังคมและวัฒนธรรมอื่นๆ ของกลุ่มชน เพื่อไปปั่นป่วน (disrupt) วาทกรรมการพัฒนาที่มักเป็นเรื่องเล่าหลัก (grand narrative)

ด้วยเหตุนี้ เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมและอำนาจจากเบื้องล่างของกลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบ จึงเป็นสิ่งที่บทความชิ้นนี้ให้ความสำคัญในการศึกษา ทั้งนี้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนแนวคิดทฤษฎีและวิเคราะห์วิพากษ์กระบวนการของการสร้างของการความรู้ทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมและอำนาจจากเบื้องล่าง ผ่านกรณีศึกษาที่ได้ดำเนินการวิจัยแล้วสองเรื่อง ได้แก่ โครงการวิจัยเรื่อง เทพชายแดน ไม่มีพรมแดน: เรื่องเล่าต่อมายายด้าวและพิธีเช่นเมือง กับ การสร้างสำนึกเรื่องสถานที่และสิ่งแวดล้อมของคนไทในเวียดนาม โดย อัจฉริยา ชูวงศ์เลิศ (2565) และโครงการวิจัยเรื่อง พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวและเรื่องเล่าของนายหน้าจัดหาไข่ของผู้หญิงบนโลกออนไลน์: นวัตกรรมเพื่อ (ความสมบูรณ์) ของครอบครัว โดย กุลธิดา ศรีวิเชียร (2565) ภายใต้แผนงาน “เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมและอำนาจจากเบื้องล่างของกลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบ” โดย อัจฉริยา ชูวงศ์เลิศ และคณะ (2566) ทั้งนี้เพื่อเปิดพื้นที่ความรู้ให้กับเสียงที่ไม่

ถูกได้ยิน อันเป็นเสียงหลากหลายจากเบื้องล่างที่กำลังดิ้นรนเพื่อสิทธิ อัตลักษณ์ และศักดิ์ศรีความเป็นคน ในการสร้างคุณภาพชีวิตของตนและสังคมให้ดีขึ้น โดยเริ่มต้นจากการทบทวนและคัดเลือกแนวคิดทฤษฎีที่มีความเหมาะสมมาใช้อธิบายปรากฏการณ์

2. แนวคิดทฤษฎีการศึกษาเรื่องเล่าและอำนาจของเรื่องเล่า

ในทศวรรษ 1970 เป็นช่วงเวลาที่มีการสถาปนาการศึกษาเรื่องเล่าเป็นศาสตร์ เรียกว่า ศาสตร์แห่งการเล่าเรื่อง (narratology) ที่มีความแตกต่างไปจากกระบวนทัศน์เดิมด้านภาษาศาสตร์ที่เน้นเรื่องเล่า (narrative) ที่อยู่ในกระบวนทัศน์โครงสร้างนิยมมากกว่ามนุษย์ในฐานะผู้กระทำหรือมนุษย์ในฐานะองค์ประธาน กล่าวคือ ไม่ได้มองมนุษย์ในฐานะที่เป็น “ร่างทรง” ของภาษา แนวคิดเรื่องเล่าจึงได้ขยายไปยังแวดวงของนักสังคมศาสตร์ ภายใต้กระบวนทัศน์ด้านมนุษยนิยม (humanism) (ปอล ริคเกอร์, 2556) ในประเด็นนี้เอง การหักเหสู่การเล่าเรื่อง (narrative turn) ในการวิจัยทางสังคม ช่วยทำให้การศึกษาเรื่องเล่าถอยห่างไปจากกระบวนทัศน์สังคมนิยม (realism) สู่การศึกษาตัวตนที่สัมพันธ์กับบริบทต่างๆ (Riessman, 2008) ทำให้เรื่องเล่าซึ่งมีจุดกำเนิดจากกระบวนทัศน์/ทฤษฎีว่าด้วยศาสตร์แห่งการเล่าเรื่อง (narratology) ศาสตร์การตีความ โครงสร้างนิยม จารีตทางวรรณกรรม (literary tradition) ไปสู่การให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างตัวตน คนอื่น ชุมชน พลวัตทางประวัติศาสตร์ การเมือง และสังคม เพื่อทำความเข้าใจโลกทางสังคมและประสบการณ์ของมนุษย์ กระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยม (positivism) จึงไม่ตอบโจทย์ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของมนุษย์ และปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอีกต่อไป ดังนั้น การหักเหสู่การเล่าเรื่องจึงเข้าสู่การเป็น “สรรพศาสตร์” ที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้เล่ากับผู้ตีความ การสะท้อนย้อนกลับ และบริบทต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นศาสตร์ด้านประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา คติชนวิทยา จิตวิทยา ภาษาศาสตร์ การสื่อสาร และสังคมวิทยา (Riessman, 2008; Goodson and Gill, 2011)

วอลเตอร์ อาร์. ฟิชเชอร์ (Walter R. Fisher, 1984) เป็นนักทฤษฎีผู้บุกเบิกศาสตร์แห่งการเล่าเรื่อง (narration) โดยนำเสนอกระบวนทัศน์เรื่องเล่า (narrative paradigm) ที่ท้าทายกระบวนทัศน์แบบเหตุผลนิยม (rationalist paradigm) ฟิชเชอร์เสนอว่า ความหมายและนัยสำคัญในทุกมิติของชีวิตมนุษย์ล้วนเกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าและโครงสร้างเชิงเรื่องเล่า กระบวนทัศน์เรื่องเล่าของฟิชเชอร์มีสาระสำคัญดังนี้ ประการแรก การตัดสินใจของมนุษย์ขึ้นอยู่กับเรื่องเล่าที่น่าเชื่อถือ นอกเหนือจากตรรกะและหลักฐานเชิงประจักษ์ ประการที่สอง เรื่องเล่าสามารถสร้างข้อโต้แย้งเชิงศีลธรรมสาธารณะ (public moral argument) ที่อาศัยพลังของเรื่องเล่าในการโน้มน้าวใจ ประการที่สาม เน้นความเข้าใจในปฏิสัมพันธ์ด้านการสื่อสาร (communicative interaction) ผ่านเรื่องราวสาธารณะที่กลุ่มสร้างขึ้น และประการที่สี่ เขามองว่า เหตุผลที่ดีคือวัตถุดิบของเรื่องเล่าเนื่องจากมนุษย์โดยธรรมชาติให้คุณค่ากับเหตุผล ที่สำคัญ ฟิชเชอร์เน้นประเด็นสำคัญในด้านการประกอบสร้างเรื่องเล่า โดยให้ความสำคัญกับผู้เล่าเรื่อง วิธีการเล่าเรื่อง และจุดประสงค์ของการเล่าเรื่อง ซึ่งสะท้อนถึงพื้นฐานทางภววิทยา (ontology) ของกระบวนทัศน์เรื่องเล่า แนวคิดนี้นำเสนอมุมมองใหม่ในการวิเคราะห์การสื่อสารของมนุษย์ที่ก้าวพ้นจากกรอบของกระบวนทัศน์โลกที่สมเหตุสมผลแบบดั้งเดิม

กระบวนทัศน์เรื่องเล่าของฟิชเชอร์มีความใกล้เคียงกับ**กระบวนทัศน์ผู้สร้างและการสร้าง (ความรู้/ความจริง) (constructionism)** ภายใต้กระบวนทัศน์นี้ การศึกษาเรื่องเล่าจึงเปลี่ยนมุมมองจากการสะท้อน (reflection) มาเป็นการประกอบสร้าง (construction) โดยให้ความสำคัญกับผู้สร้างและตัวความรู้/ความจริงที่ถูกสร้าง ผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interactions) (Fisher, 1984; Somers, 1994; Feton and Langley, 2011) โดยเฉพาะในเรื่องการเมืองอัตลักษณ์ (Somers, 1994) การใช้เรื่องเล่าในฐานะเครื่องมือสร้างกลยุทธ์การสื่อสารในการเชื่อมโยงกิจกรรมขององค์กร การผลิตซ้ำโครงสร้างอำนาจอุดมการณ์ และอัตลักษณ์ ในการทำให้เรื่องเล่าอื่นๆ กลายเป็นชายขอบ (Feton and Langley, 2011) นอกจากนี้ ยังมีประเด็นการเคลื่อนไหวทางการเมืองและ

การเคลื่อนไหวทางสังคม การต่อรองกับวาทกรรมชาติ การให้ความสำคัญกับเรื่องเล่าท้องถิ่น ที่กลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบสร้างเพื่อเข้าไปพัวพันกับการพัฒนา (ทั้งการไปมีส่วนร่วมและ/หรือการรับรู้) (Bhabha, 1990) ตลอดจนการให้ความสนใจเรื่องเล่าในฐานะความทรงจำร่วมและการรับรู้ร่วม ทำให้เกิดความเข้าใจวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ในแง่นี้ ความรู้และผู้รู้มีการพึ่งพิงอิงกันและยึดโยง (embedded) อยู่กับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภาษา และบริบทอื่นๆ อีกทั้งความรู้ดังกล่าวถูกสร้างใหม่ได้ผ่านปฏิบัติการต่างๆ เช่น เมื่อประยุกต์แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมศึกษา (cultural studies) เข้ามาอธิบายร่วมด้วยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการปะทะประสานของความรู้ (articulation) การเป็นลูกผสมของความรู้ (hybridization) (Hall, 1980 & 1986) เป็นต้น ในแง่นี้ พื้นที่ทางสังคมของการประกอบสร้างเรื่องเล่าจึงเป็นพื้นที่ตรงกลาง ที่ซึ่งก้าวพ้นจากภาวะคู่ตรงข้าม (dichotomy) ของการแบ่งเขา-เรา หลัก-รอง ศูนย์กลาง-ชายขอบ มันจึงไม่ใช่พื้นที่ของการต่อต้าน ทว่าเป็นการต่อรอง ปรับปรน ปะทะ ประสาน และเชื่อมโยงกับพื้นที่/กลุ่มชนอื่นๆ (Bhabha, 1990; Gupta and Ferguson, 1992)

อีกกระบวนการหนึ่งที่คล้ายกัน แต่มีจุดเน้นที่ต่างกันคือ **เรื่องเล่าในกระบวนการเรียนรู้ในการประกอบสร้าง (constructivism)** กล่าวคือ ในขณะที่ social constructionism เน้นไปที่ “ผู้สร้างและตัวความรู้/ความจริง” (knowledge/fact) ที่ถูกสร้างผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม constructivism เน้นไปที่ “ผู้เรียนรู้และการเรียนรู้” (learning) ของการสร้างความรู้/ความจริงดังกล่าว ซึ่งแน่นอนว่าการเรียนรู้นั้นต้องมี “การเข้าไป” มีปฏิสัมพันธ์กับคน/กลุ่มอื่นๆ ด้วย กล่าวคือ ความรู้เชิงเรื่องเล่า (narrative knowledge) เป็นผลผลิตของการเรียนรู้ด้วยการตีความผ่านเรื่องราว (stories) เป็นประสบการณ์ชีวิต (lived experience) ที่อยู่ในระบบความเชื่อ/วัฒนธรรมของตนเอง (Klapproth, 2004) มีการเรียนรู้ในการสร้างและร่วมสร้างความหมาย (co-construction of meanings) ที่มีความสลับซับซ้อน (complexity) ในทางสังคมและชีวิตมนุษย์ อันเป็นการทำความเข้าใจวาทกรรมในเรื่องเล่าที่มีผลต่อความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์/

คนชายขอบ ที่สร้างจากจุดยืนทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะ และเป็นการทำความเข้าใจโลกภายในและโลกภายนอกของผู้เล่าเรื่องในช่วงเวลาต่างๆ ในบริบทต่างๆ (de Fina and Georgakopoulou, 2008: 383) นอกจากนี้ **กระบวนทัศน์สตรีนิยม (feminism)** ก็ยังได้ถูกนำมาศึกษาเรื่องเล่าเช่นกัน กระบวนทัศน์นี้เน้นไปที่ประเด็นด้านความเท่าเทียมกันทางเพศ สำนักเรื่องอำนาจและความชอบธรรม โดยเฉพาะกับผู้หญิงในฐานะผู้ด้อยกว่า ความเป็นคนชายขอบของผู้หญิง เสี่ยงของผู้หญิง การสะท้อนย้อนคิด (reflexivity) การแบ่งปันทางความคิดเพื่อลดอคติที่ถูกครอบงำโดยอุดมการณ์หลักด้านเพศ และการเปิดพื้นที่เพื่อการถกเถียง (Boyts et al., 2020)

ในขณะเดียวกัน ยังมีอีกกระบวนทัศน์หนึ่งที่ในยุคสมัยต่อมาได้นำมาศึกษาเรื่องเล่า คือ **กระบวนทัศน์หลังสมัยใหม่นิยม (postmodernism)** กระบวนทัศน์นี้เน้นเรื่องความหลากหลาย (diversification) การรื้อสร้าง (deconstruction) และการกลายเป็นการเมือง (politicization) (Currie, 2010) ทั้งยังตั้งคำถามและวิพากษ์ รวมทั้งเปิดเผยที่มาของอำนาจและการใช้อำนาจในการประกอบสร้างเรื่องเล่าหลัก (grand narrative) หรือแม้แต่ความจริง (truth) ซึ่งเกี่ยวข้องกับประเด็นด้านการแบ่งแยกและกีดกัน (exclusion) การครอบงำ (domination) จนทำให้ความจริงทางสังคม (social fact) มีลักษณะ “ทึกทักเอา” (taken-for-granted) (Zagorin, 1999)

ฌอง-ฟรังก์วัวร์ เลียวทาร์ด (Jean-François Lyotard) นักปรัชญาหลังสมัยใหม่ผู้ทรงอิทธิพล ได้นำเสนอแนวคิดที่บูรณาการศิลปะร่วมสมัย วัฒนธรรมศึกษา การเมือง และปรัชญาเข้าด้วยกัน โดยให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์โครงสร้างเชิงเรื่องเล่า สุนทรียศาสตร์ และการเมืองของภาษา ซึ่งส่งผลให้ผลงานของเขาได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในแวดวงวรรณกรรมร่วมสมัย เลียวทาร์ดนำเสนอการเปลี่ยนผ่านทางความคิดจากปรัชญาว่าด้วยสำนึกไปสู่ภาษา จากระบอบของภาพตัวแทนสู่วัจนกรรม (speech acts) และจากความหมายโดยตรง (denotation) สู่การแสดง (performance) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขาให้ความสำคัญกับการเล่าเรื่องในฐานะวิถีแห่งความรู้ที่มักถูกกดทับและทำให้เป็นคนชายขอบโดย

วิทยาศาสตร์ ซึ่งมักมองว่า “ความรู้เชิงเรื่องเล่า” เป็นสิ่งล้าหลัง ด้อยพัฒนา และเป็นเพียงจารีตดั้งเดิม อย่างไรก็ตาม เลี้ยวทาร์ตพยายามลดทอนช่องว่างระหว่างวิทยาศาสตร์และความรู้เชิงเรื่องเล่า โดยเสนอว่า ความรู้เชิงเรื่องเล่าไม่ใช่เพียงทางเลือกของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ แต่อาจเป็นความรู้ก่อนสมัยใหม่หรือรูปแบบอื่นๆ ของความรู้เชิงวาทกรรม การประกอบสร้างญาณวิทยาของความรู้เชิงเรื่องเล่าจึงไม่ใช่การทำหายความรู้เชิงวิทยาศาสตร์โดยตรง แต่เป็นการนำเสนอมุมมองที่แตกต่างและมีคุณค่าในตัวเอง (Malpas, 2003)

3. เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคม

พื้นที่ทางสังคม (social space) หมายถึงพื้นที่ความสัมพันธ์ (เชิงอำนาจ) ทางสังคมที่มีชีวิต (lived) อันเกิดจากประสบการณ์ของผู้ที่อยู่ในและใช้พื้นที่ (Lefebvre, 2002) เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมเป็นเรื่องเล่าที่อยู่ในฐานะปฏิบัติการทางสังคมบนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เรื่องเล่าในฐานะปฏิบัติการ (narrative as practice) คือการปะทะประสาน (articulation) และต่อรองกับเรื่องเล่าและวาทกรรม หรืออาจเรียกว่า “แนวทางการศึกษาเชิงปฏิสัมพันธ์ทางสังคม” (social interactional approach – SIA) ปฏิสัมพันธ์ในเรื่องเล่า ที่มีทั้งในบทสนทนาและการปะทะประสาน เน้นการวิเคราะห์อัตลักษณ์ที่สัมพันธ์กับการหักเหสู่การเล่าเรื่อง (narrative turn) แนวคิดนี้การศึกษาใน 2 แนวทางคือ (1) การพูดคุยในปฏิสัมพันธ์ (talk-in-interaction) และ (2) ปฏิบัติการทางสังคม (social practice) (de Fina and Georgakopoulou, 2008)

แนวทางแรก การพูดคุยในปฏิสัมพันธ์ (talk-in-interaction) คือ การพูดที่ต้องมีบริบท เป็นการศึกษาการวิเคราะห์บทสนทนา (conversation analysis) ในบางครั้งเรื่องเล่าก็ถูกใช้ในสถานการณ์ต่างๆ เช่น การออนไลน์ ในช่วงขณะ-เวลาของการมีปฏิสัมพันธ์นั้นๆ ตลอดจนบทบาทของคนที่อยู่ในปฏิสัมพันธ์นั้นๆ ด้วย ดังนั้น คนฟังเรื่องเล่าจึงไม่ใช่เป็นเพียงแค่คนฟังที่ไม่มีความกระตือรือร้น (passive audiences) แต่เป็นคนที่สร้างเรื่องเล่าร่วม (co-construction) ต่อรองและปรับปรนความหมายของเรื่องเล่าของผู้ที่มีปฏิสัมพันธ์

ในเรื่องเล่าอื่นๆ ด้วยปฏิสัมพันธ์นี้ ผู้มีส่วนร่วมได้แสดงออกซึ่งตัวตน ผ่านการกระทำทางสังคมอันหลากหลายไปพร้อมๆ กับการเล่าเรื่อง รวมทั้งงานที่เกี่ยวข้องกับการใช้วาจาผ่านเรื่องเล่า ซึ่งอยู่ในประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน (de Fina and Georgakopoulou, 2008: 381-382)

แนวทางที่สอง เรื่องเล่าในฐานะปฏิบัติการทางสังคม (narrative as social practice) แนวทางนี้นำเสนอมุมมองที่กว้างขวางกว่าการศึกษาเรื่องเล่าในบริบทท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์และการกระทำทางสังคมที่เชื่อมโยงระดับท้องถิ่นกับกระบวนการระดับมหภาค เรื่องเล่าในแนวคิดนี้มีบทบาทสำคัญในการปรับเปลี่ยนและสร้างรูปแบบใหม่ให้กับกระบวนการและปฏิบัติการทางสังคม การวิเคราะห์จึงมุ่งไขว่คว้าวิธีการที่การเล่าเรื่องสะท้อนและหล่อหลอมบริบทที่หลากหลาย ตลอดจนกระบวนการที่ทำให้เรื่องเล่าเชื่อมโยงกับปรากฏการณ์ทางสังคมในวงกว้าง แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับชุมชนการพูด (speech community) ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มคนที่หลากหลายและทับซ้อน มีปฏิสัมพันธ์ผ่านกิจกรรม ปฏิบัติการ และบรรทัดฐานทางสังคมร่วมกัน อาจมองได้ว่าเป็นชุมชนปฏิบัติการ (community of practice) โดยเรื่องเล่าทำหน้าที่เป็นทั้งทรัพยากรร่วม วาทกรรม และกิจกรรมที่หล่อหลอมวัฒนธรรมของชุมชน นอกจากนี้ เรื่องเล่ายังเป็นเครื่องมือในการต่อรองและสร้างชุมชนใหม่ แสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ชุมชน และมีศักยภาพในการช่วงชิงทรัพยากร ทั้งยังสามารถถูกหรือสร้าง ปรับเปลี่ยน และนำกลับมาใช้ใหม่ข้ามบริบท นำไปสู่การสร้างวาทกรรมรูปแบบใหม่ (de Fina and Georgakopoulou, 2008: 382-383)

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมจึงมีบทบาทสำคัญในการกำหนดความหมายและนัยสำคัญของชีวิตมนุษย์ในทุกมิติ โดยโครงสร้างเชิงเรื่องเล่ามีความเกี่ยวข้องอย่างแนบแน่นกับปรากฏการณ์ทางสังคม (Fisher, 1984) ทั้งในแง่ทฤษฎีและปฏิบัติ การเล่าเรื่องจึงเป็นเครื่องมือแห่งอำนาจที่ทั้งรัฐและประชาชนใช้ในการผลิตสร้างความจริงทางสังคม ในบริบทของรัฐ เรื่องเล่าถูกนำมาใช้ในการผลิตวาทกรรมการพัฒนาชาติและวาทกรรมชาติ (national discourse) ในฐานะเรื่องเล่าหลักของความทันสมัย (grand narrative of

modernity) ที่ถ่ายทอดอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้าง “สำนึกชาติ” อย่างไรก็ตาม ชาติที่เกิดขึ้นมาจากเรื่องเล่ามักมีลักษณะคลุมเครือ และวัฒนธรรมที่ถูกนำเสนอเป็นตัวแทนของชาติมักเป็นเพียงการลดทอนเชิงภาษาและสัญลักษณ์ ส่งผลให้สำนึกชาติที่สร้างขึ้นมีความสับสนเชิงอุดมการณ์ ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน และละเลยมิติของพหุลักษณะ (pluralism) และพหุวัฒนธรรม (multiculturalism) (Bhabha, 1990)

4. เรื่องเล่าประเภทต่างๆ และการปะทะประสานของเรื่องเล่า

4.1 ระดับของเรื่องเล่า

ระดับของเรื่องเล่าสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ คนชายขอบ รัฐ และทุน ซึ่งต่างผลิตความรู้เรื่องเล่า (narrative knowledge) เพื่อช่วงชิงความหมายในการจัดการทรัพยากรและวิถีชีวิตของชุมชน/สังคม โดยชุมชนดั้งเดิมมีเรื่องเล่าขนาดเล็ก (little narrative) ขณะที่รัฐมีเรื่องเล่าหลักของการพัฒนาและความทันสมัย แม้เรื่องเล่าขนาดเล็กไม่สามารถล้มล้างเรื่องเล่าหลักได้ แต่ก็เป็นเครื่องมือให้คนเล็กคนน้อยมีอำนาจในการส่งเสียง ในบริบทของ เกมภาษา (language game) ตามแนวคิดของวิทเจนสไตน์ (Wittgenstein, 2009) ความหมายของภาษาผันแปรตามการใช้และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ทำให้เรื่องเล่าของแต่ละคนมีความหมาย แม้ต้องเผชิญกับเรื่องเล่าหลัก ความเป็นพหุลักษณะในเกมภาษาจึงขัดแย้งกับเรื่องเล่ากระแสหลัก ส่งผลให้อัตลักษณ์ของปัจเจกและสังคมแตกกระจาย การยึดโยงทางสังคมจึงอ่อนแอลง นำไปสู่การปั่นป่วน (disruption) รูปแบบดั้งเดิมของสังคมในด้านความยุติธรรม วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ (Wittgenstein, 2009)

เลียวทาร์ดคาดหวังว่า ระบบทุนนิยมจะสร้างเงื่อนไขในการปั่นป่วนตนเอง แม้มองว่าฉันทามติด้านความยุติธรรมมีความเป็นไปได้ เขาเสนอให้มุ่งวิเคราะห์เรื่องเล่าขนาดเล็ก (little narrative) ที่มีความแตกต่างหลากหลาย เมื่อเรื่องเล่ากระแสหลัก (grand narrative) ถูกละทิ้ง สิ่งที่เหลือคือความหลากหลายของ “เกมภาษา” ที่เปิดโอกาสให้ผู้คนได้ยินเสียงของตนเอง (Malpas, 2003)

พหุลักษณะในเกมภาษาที่มีปฏิสัมพันธ์กับบริบทรอบตัว โดยไม่ยึดติดกับวัฒนธรรมและสาร์ตละ ทำให้เรื่องเล่าของแต่ละคนมีความหมาย ในเกมภาษาจึงไม่มีความรู้และอำนาจครอบงำ ทุกคนสามารถสร้างความรู้จากเรื่องเล่าของตนเองได้ ความรู้ลักษณะนี้จึงเป็นความรู้ที่อยู่ในการใช้และการปฏิบัติการ (McGinn, 2013; Wittgenstein, 2009) แนวคิดนี้ผู้เขียนมองว่า เป็นการนำเสนอมุมมองที่ท้าทายโครงสร้างอำนาจแบบดั้งเดิม และเปิดพื้นที่สำหรับการสร้างความหมายและความรู้ที่หลากหลายผ่านปฏิสัมพันธ์ทางภาษาในชีวิตประจำวัน

ดังนั้น เพื่อการวิเคราะห์กับกรณีศึกษา ในบทความนี้แบ่งเรื่องเล่าออกเป็นสองระดับ ดังนี้

1) เรื่องเล่ากระแสหลัก (Grand Narrative)

เรื่องเล่ากระแสหลัก (grand narrative) ในทางทฤษฎี หมายถึงกรอบความคิดที่ครอบคลุมและอุดมการณ์ที่มุ่งอธิบายการดำรงอยู่ของมนุษย์ ประวัติศาสตร์ และพัฒนาการทางสังคม เป็นกรอบการตีความโลก เพื่ออธิบายความจริงเพียงหนึ่งเดียว มักมีรากฐานจากปรัชญา ศาสนา และอุดมการณ์ทางการเมือง นักทฤษฎีหลังสมัยใหม่มองว่า เรื่องเล่าหลักมีบทบาทสำคัญในการสร้างวาทกรรม (Foucault, 1982) แต่สร้างข้อจำกัดและกีดกันมุมมองที่หลากหลาย ละเลยความซับซ้อนของประสบการณ์มนุษย์ (Lyotard, 1984) ในบริบทของบทความนี้ เรื่องเล่าหลักหมายถึงวาทกรรมการพัฒนาของรัฐว่าด้วย (1) “การสร้างชนบทใหม่” และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีภาคปฏิบัติที่ชัดเจนในการจัดการป่า ภายใต้กฎหมายและโครงการพัฒนาของรัฐ (จากงานวิจัยเรื่อง *เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ*) รวมถึง (2) อุดมการณ์ครอบครัวที่สมบูรณ์และความเป็นแม่ (จากงานวิจัยเรื่อง *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ*)

2) เรื่องเล่าขนาดเล็ก (Little Narrative)

เรื่องเล่าขนาดเล็ก (little narratives) เป็นเรื่องราวที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจง มักเป็นเรื่องเล่าท้องถิ่นหรือประสบการณ์ส่วนบุคคลในบริบทเฉพาะ มีลักษณะแยกส่วน (fragmented) และท้าทายเรื่องเล่าหลัก เรื่องเล่าขนาดเล็กมีความหลากหลาย เน้นความเป็นพหุลักษณะ ให้ความสำคัญกับปัจเจกและผู้กระทำ

การทางสังคม รวมถึงยอมรับเสียงของคนชายขอบ โดยทำหน้าที่ขยายเสียง (amplifying) จากชายขอบ เพื่อเผชิญหน้ากับอุดมการณ์ครอบงำของเรื่องเล่าหลัก (Lyotard, 1984; Malpas, 2003) ในบทความนี้ เรื่องเล่าขนาดเล็กหมายถึงเรื่องราวจากเบื้องล่างของกลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบ เช่น เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้หญิงที่ซื้อขายไข่ (จากงานวิจัยเรื่อง *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัว*) หรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับเทพและผีในป่าและสายน้ำ (จากงานวิจัยเรื่อง *เทพชายแดนไม่มีพรมแดน*) เรื่องเล่าเหล่านี้ทำหน้าที่ปั่นป่วน (disrupt) วาทกรรมการพัฒนาของรัฐ และปะทะประสานกับเรื่องเล่ากระแสหลักจนเกิดเป็นเรื่องเล่าใหม่และภาษาใหม่ อันเป็นเงื่อนไขให้เกิดปรากฏการณ์ใหม่ในสังคม

4.2 เรื่องเล่าจากเบื้องบนและเบื้องล่าง: ปฏิสัมพันธ์และการปะทะประสาน

แน่นอนว่า ปฏิบัติการของการเล่าเรื่องหรือการนำเรื่องเล่าไปใช้ในพื้นที่ทางสังคม มักจะเกิดการปะทะประสานกับเรื่องเล่าอื่นๆ อยู่เสมอ เพื่อการสร้างอัตลักษณ์ของผู้เล่าเรื่องต่อการสร้างความเข้าใจในประเด็นด้านชาติพันธุ์ ความเป็นชายขอบ คุณภาพชีวิต และอำนาจต่างๆ สังคม ในปฏิบัติการทางสังคมในการนำเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบไปใช้ในพื้นที่ทางสังคม มักไปปั่นป่วน (disrupt) เรื่องเล่าหลัก (ในบทความนี้คือ วาทกรรมการพัฒนา และอุดมการณ์ครอบครัว) คือการเปลี่ยนแปลงทิศทางการพัฒนา (trajectories) พื้นที่/ท้องถิ่น/ทรัพยากร ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น พรมแดนชาติพันธุ์ อำนาจของผู้หญิง และคุณภาพชีวิตของครอบครัว (เช่น ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวที่ไม่มีบุตรยากจะกระทำได้อย่างไร) คือคำถามใหญ่ ปฏิบัติการทางสังคมที่สถาปนาบทบาทของเรื่องเล่าในฐานะที่เป็นพลังทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและพลังของชนธรรมดา รวมถึงพลังของเทคโนโลยีดิจิทัล ที่มีต่อการสร้างการเปลี่ยนแปลง ซึ่งทำให้อำนาจต่อรองจากเบื้องล่างมีความเป็นไปได้มากขึ้น ดังนั้น เรื่องเล่าในฐานะที่เป็นอำนาจจากเบื้องล่าง ในกรณีศึกษานี้คือเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบ ที่ใช้อำนาจจากเรื่องเล่าเพื่อให้เกิดการต่อรอง การเปลี่ยนศูนย์กลาง และการก่อเกิดสิ่งใหม่ขึ้นมา (emergence) จากการปะทะประสานระหว่าง

เรื่องเล่าหลัก เรื่องเล่าแม่บท และเรื่องเล่าขนาดเล็ก ในปฏิบัติการจากเบื้องล่าง แนวคิดการปะทะประสาน (articulation) ของ สจวร์ต ฮอลล์ (Hall, 1980 & 1986) นำเสนอมุมมองที่มองอัตลักษณ์และตัวตนเป็นผลรวมของวาทกรรมที่หลากหลายและซับซ้อน โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม การเมือง และสังคม ผ่านการพิจารณาการเชื่อมโยงของความแตกต่าง ขัดแย้ง และความตึงเครียดในลักษณะเฉพาะ อันนำไปสู่การสร้างผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมใหม่ กระบวนการปะทะประสานเกี่ยวข้องกับการผสมผสานองค์ประกอบเดิมเข้ากับรูปแบบใหม่ หรือการแนบความหมายแฝงใหม่เข้ากับองค์ประกอบที่มีอยู่ แนวคิดนี้มีนัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบทางวัฒนธรรมกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะในบริบทของการต่อสู้ทางชนชั้น และการต่อรองความหมายทางวัฒนธรรม ผลของการปะทะประสานนำไปสู่การเกิดขึ้น (emergence) ของสิ่งใหม่ในท้องถิ่นหรือชีวิตทางสังคม สะท้อนอำนาจจากเบื้องล่างในการปรับเปลี่ยนทิศทางการพัฒนาในหลายมิติ กระบวนการนี้อาจมองได้ว่า เป็นการปะทะประสานของความรู้หรือการเป็นลูกผสมของความรู้ (hybridization) (Hall, 1980) พื้นที่ทางสังคมของการประกอบสร้างเรื่องเล่าจึงเป็นพื้นที่ตรงกลาง (in-between space) ที่ก้าวพ้นภาวะคู่ตรงข้าม (dichotomy) ของการแบ่งแยกแบบทวิลักษณ์ มันจึงไม่ใช่พื้นที่ของการต่อต้าน แต่เป็นพื้นที่ของการต่อรอง ปรับปรน ปะทะประสาน และเชื่อมโยงกับพื้นที่/กลุ่มชนอื่นๆ (Bhabha, 1990; Gupta and Ferguson, 1992)

5. แนวคิดเรื่องเล่าในการสื่อสารศึกษาเปรียบเทียบกับเรื่องเล่าทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

แนวคิดเรื่องเล่ามีบทบาทสำคัญในการสื่อสารศึกษา (communication studies) โดยช่วยให้เข้าใจวิธีที่ผู้คนสร้างความหมายและสื่อสารประสบการณ์ของตนเอง (Polkinghorne, 1988) การเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องเล่าในสื่อสารศึกษากับเรื่องเล่าทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาที่เผยให้เห็นมิติทางอำนาจทางการเมืองที่ซับซ้อนระหว่างเรื่องเล่ากระแสหลักและเรื่องเล่าขนาดเล็ก เรื่องเล่า

ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเป็นเครื่องมือที่นักวิจัยใช้เพื่อทำความเข้าใจ ประสพการณ์และความเชื่อของผู้คนในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เฉพาะเจาะจง (Coffey, 1999) โดยมีมิติต่างๆ ดังนี้

1) *เรื่องเล่ากระแสหลักและเรื่องเล่าขนาดเล็ก* ในขณะที่การศึกษาการสื่อสารมักเน้นการวิเคราะห์เรื่องเล่ากระแสหลักในสื่อมวลชน (Entman, 1993) สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาให้ความสำคัญกับ “เรื่องเล่าขนาดเล็ก” (petit récits) ที่ท้าทายอำนาจของเรื่องเล่าหลัก (Lyotard, 1984)

2) *มิติทางอำนาจทางการเมือง* มีมิติทางอำนาจทางการเมืองที่สำคัญระหว่างเรื่องเล่ากระแสหลักและเรื่องเล่าขนาดเล็ก เรื่องเล่ากระแสหลักมักได้รับการสนับสนุนโดยสถาบันที่มีอำนาจ เช่น รัฐบาล สื่อ และบริษัทขนาดใหญ่ (Foucault, 1980) เรื่องเล่าเหล่านี้จึงมีแนวโน้มที่จะสะท้อนและเสริมสร้างอำนาจของกลุ่มที่มีอำนาจ ในทางตรงกันข้าม เรื่องเล่าขนาดเล็กมักถูกมองว่า เป็นการต่อต้านเรื่องเล่ากระแสหลัก (Scott, 1990) เรื่องเล่าเหล่านี้ให้พื้นที่สำหรับเสียงที่ถูกกดขี่และประสพการณ์ที่ถูกมองข้าม และอาจท้าทายอำนาจของกลุ่มที่มีอำนาจ

3) *อำนาจและความรู้* สื่อสารศึกษาใช้แนวคิดของฟูโกต์ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจและความรู้ในการวิเคราะห์วาทกรรมสื่อ (Fairclough, 1995) ในขณะที่มานุษยวิทยาใช้แนวคิดนี้ในการวิเคราะห์การสร้างความหมายในชีวิตประจำวัน (Ortner, 2006)

4) *อัตลักษณ์และการเมืองเชิงอัตลักษณ์* ทั้งสองศาสตร์ศึกษาวิธีที่เรื่องเล่าสร้างและสะท้อนอัตลักษณ์ทางสังคม แต่มานุษยวิทยานำการศึกษาในบริบทข้ามวัฒนธรรม (Geertz, 1973) ในขณะที่สื่อสารศึกษานำบทบาทของสื่อในการสร้างอัตลักษณ์ (Kellner, 1995)

5) *ความทรงจำร่วมและประวัติศาสตร์* สังคมวิทยาศึกษาบทบาทของเรื่องเล่าในการสร้างความทรงจำร่วมของสังคม (Halbwachs, 1992) ส่วนสื่อสารศึกษามุ่งเน้นบทบาทของสื่อในการสร้างและเผยแพร่ประวัติศาสตร์กระแสหลัก (Zelizer, 1992)

6) การเคลื่อนไหวทางสังคม ทั้งสองศาสตร์ศึกษาบทบาทของเรื่องเล่าในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่มานุษยวิทยานำการศึกษาในระดับชุมชน (Turner, 2017 [1969]) ในขณะที่สื่อสารศึกษาเน้นบทบาทของสื่อในการสร้างกรอบการรับรู้ต่อประเด็นทางสังคม (Gamson and Modigliani, 1989)

7) เทคโนโลยีและการเล่าเรื่อง การศึกษาการสื่อสารให้มีความสำคัญกับผลกระทบของเทคโนโลยีดิจิทัลต่อการเล่าเรื่อง (Jenkins, 2006) ในขณะที่มานุษยวิทยาศึกษาวิธีที่เทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและการเล่าเรื่องในวัฒนธรรมต่างๆ (Miller and Slater, 2000)

6. ทวิวิธีวิทยาในกระบวนการวิเคราะห์เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคม: กรณีศึกษาเรื่องเล่าของท้องถิ่นและเรื่องเล่าในโลกออนไลน์

ในส่วนนี้ผู้เขียนจะทำการวิเคราะห์การเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลจากกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าชาติพันธุ์และท้องถิ่นว่า เรื่อง เทพชายแดน ไม่มีพรมแดน: เรื่องเล่าตือม้ายายด้าวและพิธีเซ่นเมือง กับการสร้างสำนึกเรื่องถิ่นที่และสิ่งแวดล้อมของคนไทในเวียดนาม โดย อัจฉริยา ชูวงศ์เลิศ (2566) ซึ่งผู้เขียนจะเรียกงานชิ้นนี้โดยย่อว่า กรณีศึกษา เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ และเรื่อง พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวและเรื่องเล่าของนายหน้าจัดหาไข่ของผู้หญิงบนโลกออนไลน์: นวัตกรรมเพื่อ (ความสมบูรณ์) ของครอบครัว โดย กุลธิดา ศรีวิเชียร (2566) ซึ่งผู้เขียนจะเรียกงานชิ้นนี้โดยย่อว่า กรณีศึกษา พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ เพื่อเปรียบเทียบวิธีวิทยาในกระบวนการวิเคราะห์เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมและอำนาจจากเบื้องล่าง โดยการเชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎีว่าด้วยเรื่องเล่าศึกษา และการแบ่งเรื่องเล่าในประเภท (เรื่องเล่าแม่บท เรื่องเล่าหลัก และเรื่องเล่าขนาดเล็ก) และระดับต่างๆ (เรื่องเล่าจากเบื้องบน และเรื่องเล่าจากเบื้องล่าง) ตามที่กล่าวไว้แล้วในข้างต้น

6.1 สังเขปเรื่องราวสองกรณีศึกษา

กรณีศึกษาแรก *เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ* คือความพยายามในการเชื่อมโยงแนวคิดเรื่องการสร้างสถานที่ (placemaking) พรมแดน ชชาติพันธุ์สัมพันธ์ และพรมแดนชาติพันธุ์ ในการวิเคราะห์เรื่องเล่าของเทพผู้คุ้มครอง (tutelary spirit) แห่งเมืองเซี่ย (จูसान) เมืองชายแดนเวียดนาม-สปป.ลาว นามว่า “ตือม้าฮายด่าว (Tư Mã Hải Đạo)” เรื่องเล่าดังกล่าวถูกฟื้นฟูและผลิตใหม่ในยุคหลังการปฏิรูปเศรษฐกิจแบบวางแผนสู่ตลาดเสรี ซึ่งกระทำการผ่านกระบวนการเขียนประวัติศาสตร์ โดยเจ้าหน้าที่รัฐและปัญญาชนท้องถิ่นจังหวัดแทงหวา ภาคกลางตอนเหนือของประเทศเวียดนาม ภายหลังจากมีการปฏิบัติการตามนโยบายการส่งเสริมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ของรัฐชาติเวียดนามอย่างจริงจัง ตั้งแต่ปี 2004 เป็นต้นมา ไม่เพียงแต่เรื่องเทพตือม้าฮายด่าว จะถูกเล่าซ้ำและถูกเขียนในรูปของประวัติศาสตร์ขึ้นมาใหม่ ด้วยการสร้างภาพตัวแทนของผู้ปกครองและวีรบุรุษไทในเมืองชายแดน ที่เป็นรัฐบรรณาการของอาณาจักรไต้เวียด (เวียดนาม) ทว่าเรื่องเล่าของเขายังถูกนำมาปฏิบัติกรอย่างสร้างสรรค์ในพิธีกรรมเช่นเมืองเซี่ย เพื่อสร้างสำนึกบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ของคนไทสำนึกเรื่องพรมแดนและเส้นเขตแดน และสำนึกเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งยังมีความพยายามของเจ้าหน้าที่รัฐท้องถิ่นในการขยายการสร้างสำนึกใหม่ ในเรื่องเหล่านี้ไปยังเมืองชายแดนอีกหลายเมือง ทั้งในเขตเวียดนามและ สปป.ลาว แน่นอนว่าความทรงจำในเชิงประวัติศาสตร์ที่ถูกผสมผสานไว้ในรูปแบบของเรื่องเล่าได้สร้างภาพตัวแทนของเหตุการณ์ในอดีต ตลอดจนประสบการณ์และอารมณ์ร่วมของผู้คนไว้อย่างกว้างขวาง (Riessman, 2008: 4) อีกนัยหนึ่ง ไม่อาจปฏิเสธได้ว่า กระบวนการดังกล่าวคือการใช้เรื่องเล่าสร้างพรมแดนทางชาติพันธุ์ (Barth, 1969) ที่ไม่ใช่การต่อต้านรัฐชาติ ทว่าเป็นการเมืองวัฒนธรรมเพื่อสถาปนาอำนาจชาติพันธุ์และอำนาจของท้องถิ่น

การศึกษานี้ใช้วิธีการปริวรรต (transliteration) เอกสารไทโบราณ เพื่อถ่ายทอดตัวอักษรจากภาษาไทยสู่ระบบภาษาไทย โดยรักษาสีเสียงให้ใกล้เคียง

ต้นฉบับมากที่สุด จากนั้นจึงแปลเอกสารที่ปริวรรตแล้วและเอกสารภาษาไทย เวียดนามเป็นภาษาไทย เพื่อนำมาวิเคราะห์โครงสร้างเรื่องเล่าและประวัติศาสตร์ นิพนธ์ของต่อม้ายายด้าว การวิจัยรวบรวมข้อมูลเชิงชาติพันธุ์วรรณาของเรื่องเล่ามุขปาฐะ เพื่อวิเคราะห์วาทกรรมและภาพตัวแทนในเรื่องเล่าเชิงประวัติศาสตร์ของต่อม้ายายด้าว รวมถึงวิเคราะห์การปฏิบัติการในพิธีเซ่นเมือง ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสร้างภาษาใหม่ (new text) อัตลักษณ์ของสถานที่และกลุ่มชาติพันธุ์ของคนไทในเมืองชายแดน การศึกษานี้พิจารณาบริบทการครอบงำทางวัฒนธรรม และการปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม รวมถึงการรุกรานของระบบเศรษฐกิจการตลาดเสรีและการค้าชายแดนในพื้นที่สูงของจังหวัดแทงหวา โดยเน้นประเด็นการปกป้อง/คุ้มครองสถานที่ (เมืองไท) และทรัพยากร (ของคนไท) เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในมิติของอำนาจชาติพันธุ์และการเข้าถึงทรัพยากรทางเศรษฐกิจ ภายใต้ความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์กิง (เวียด) รัฐชาติ และตลาด

กรณีศึกษาที่สอง เป็นการวิเคราะห์เรื่องเล่าของผู้หญิงชายไซในโลกออนไลน์ภายใต้บริบทธุรกิจข้ามชาติ โดยมุ่งเน้นการทำความเข้าใจประเด็นครอบครัวที่ไม่สอดคล้องกับเรื่องเล่าหลักว่าด้วย “ความสมบูรณ์ของครอบครัว” โดยเฉพาะกรณีครอบครัวที่ไม่มีบุตร ซึ่งมักถูกทำให้เป็นชายขอบในสังคม การศึกษานี้พยายามค้นหาพลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวที่สมบูรณ์/ไม่สมบูรณ์ในบริบทต่างๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน รวมถึงวิเคราะห์เรื่องเล่าเกี่ยวกับ “ไข่ของผู้หญิง” ที่ถูกผลิตผ่านปฏิสัมพันธ์ระหว่างนายหน้ากับลูกค้าในโลกออนไลน์ เพื่อสร้างนวัตกรรมสำหรับความสมบูรณ์ของครอบครัว กรณีศึกษานี้เปิดมุมมองทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องเล่าในโลกออนไลน์ ผ่านการวิเคราะห์พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวและไข่ผู้หญิง ในบริบทของธุรกิจใต้ดินข้ามชาติและชาติพันธุ์ ซึ่งประกอบสร้างเรื่องเล่าทางชีววิทยาความเป็นแม่แบบดั้งเดิม การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า เรื่องเล่าว่าด้วยแม่ ครอบครัว ไข่ผู้หญิง การค้าชายไซ และเทคโนโลยีการเจริญพันธุ์ ทำหน้าที่ต่อรองและเติมเต็มประสบการณ์การสร้างอัตลักษณ์และคุณภาพชีวิตของครอบครัวที่เคยถูกตีตราว่าไม่สมบูรณ์ตามเรื่องเล่าหลัก ทำหยา มุมมองดั้งเดิมที่มองว่า ความเป็นแม่เป็นธรรมชาติของผู้หญิงทุกคน และเผยให้

เห็นว่า เรื่องเล่าหลักนี้ถูกประกอบสร้างผ่านประวัติศาสตร์ทางความคิด การเมือง วัฒนธรรม และศาสนาของแต่ละสังคม

6.2 วิธีการเก็บข้อมูล

กรณีศึกษาแรก ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) โดยผู้วิจัยซึ่งมีทักษะภาษาเวียดนามและไทได้ฝังตัวกับครอบครัวชาวไท 3 ครอบครัวในจังหวัดแทงหวา ภาคกลางตอนเหนือของเวียดนาม เพื่อศึกษาปฏิบัติการของท้องถิ่นและวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง กระบวนการวิจัยประกอบด้วย (1) การรวบรวมเอกสารไทโบราณ เอกสารคัดลอก และเอกสารภาษาเวียดนามที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าตีหมาฮายด่าวและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ (2) การปริวรรตเอกสารร่วมกับปัญญาชนท้องถิ่น เนื่องจากความซับซ้อนของภาษาท้องถิ่นโบราณ และการผสมผสานภาษาเวียดนาม (3) การตีความและวิเคราะห์เนื้อหาด้านประวัติศาสตร์นิพนธ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น (4) การทำงานภาคสนามเชิงชาติพันธุ์วรรณาเป็นเวลา 27 วัน โดยพักอาศัยกับปัญญาชนท้องถิ่นในพื้นที่ศึกษา (5) การพบปะนักวิชาการและศึกษาเอกสารเพิ่มเติมที่มหาวิทยาลัยแห่งชาติ วิธีการนี้ช่วยให้ผู้วิจัยเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกทั้งจากเอกสารโบราณและประสบการณ์ตรงในพื้นที่ ซึ่งจำเป็นต่อการทำความเข้าใจบริบททางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเรื่องเล่าท้องถิ่น

ส่วนกรณีศึกษาที่สอง พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ ใช้วิธีการศึกษาเรื่องเล่าของกลุ่มผู้มีบุตรยากบนเฟซบุ๊ก ผู้เขียนใช้วิธีวิทยาแบบชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัล (digital ethnography) ซึ่งเป็นวิธีการที่พัฒนามาจากวิธีการศึกษาแบบชาติพันธุ์วรรณาแบบเดิม เป็นวิธีการศึกษาในสังคมร่วมสมัย (contemporary society) วิธีการเก็บข้อมูลแบ่งออกเป็นสองส่วนคือ ส่วนแรกเก็บข้อมูลจากการสนทนาผ่านตัวหนังสือในกลุ่มผู้มีบุตรยากจำนวนห้าเพจ เป็นระยะเวลาหกเดือน โดยได้ทำการขออนุญาตผู้ดูแลกลุ่ม (admin) และได้แนะนำตัวผู้เขียนในกลุ่มผู้มีบุตรยาก ส่วนที่สอง เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้มีบุตรยาก โดยการประกาศรับสมัครผู้เข้าร่วมการวิจัยและทำการค้นหากลุ่มผู้มีบุตรยากผ่านวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (snowball sampling) มีผู้เข้า

ร่วมการสัมภาษณ์ทั้งหมด 9 คน ตามหลักของการวิจัยชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัล ได้ให้ความสำคัญกับการเก็บข้อมูลบนโลกออนไลน์และออฟไลน์ อาจมีนักวิชาการ ชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัลบางคนโต้แย้งว่า การเก็บข้อมูลบนโลกออฟไลน์นั้นจำเป็นหรือไม่ จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า การเก็บข้อมูลบนโลกออฟไลน์นั้นได้ ทำให้นักวิจัยได้เข้าใจปรากฏการณ์บนโลกออนไลน์ได้ดียิ่งขึ้น เพราะทุกวันนี้โลก ออนไลน์และออฟไลน์นั้นแทบจะเป็นหนึ่งเดียวกัน

อย่างไรก็ดี การที่ผู้เขียนเข้าไปเป็นหนึ่งในกลุ่มผู้มีบุตρυากบนเพชบุ๊ก มี ข้อดีอย่างหนึ่งของการโพสต์ตั้งคำถามในกลุ่มเพชบุ๊กคือ การสามารถกำหนด “ไม่ ระบุตัวตน” (anonymous member) ได้ในการตั้งคำถามในกลุ่ม ซึ่งบางคำถาม เป็นคำถามส่วนตัว ไม่ต้องการให้ใครรู้ว่า ผู้ตั้งคำถามเป็นใคร เช่น การโพสต์ (post) ระบายความอัดอั้นตันใจเกี่ยวกับสามีที่ไม่ให้ความร่วมมือในการมีเพศ สัมพันธ์ ความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจต่อประสบการณ์มีบุตρυาก การโพสต์หาผู้มา รับจ้างตั้งครรภ์แทน เป็นต้น ในงานภาคสนาม ผู้เขียนพบว่า ต้องใช้ศิลปะ (art) ในการเก็บข้อมูลเป็นอย่างมาก การทำงานบนความผิดหวังซ้ำแล้วซ้ำเล่าเป็นเรื่อง ที่ยากและลำบากใจ ในหลายครั้งที่การสัมภาษณ์เต็มไปด้วยความหมตหวังและ น้ำตา ผู้เขียนต้องใช้เทคนิคการเปลี่ยนคำถามเรื่องอื่น หรือในบางครั้งต้องหยุด การสัมภาษณ์ ในขณะที่การเก็บข้อมูลบนโลกออนไลน์นั้นพบว่า อาจจะดูแห้งแล้ง เมื่อเทียบกับการสัมภาษณ์แบบเผชิญหน้า แต่การออกแบบการใช้งาน (function) บนเพชบุ๊กก็มีโอกาสในสมาชิกในกลุ่มสามารถร่วมแสดงความรู้สึกด้วยการกด ชื่นชอบ (like) ห่วงใย (care) รัก (love) ประหลาดใจ (wow) โกรธ (angry) ซึ่งเป็นการแสดงความห่วงใยคล้ายกับในโลกออฟไลน์ ส่วนสถานะของผู้เขียนใน กลุ่มผู้มีบุตρυากนั้น ในช่วงเวลาของการเก็บข้อมูลผู้เขียนวางตนเองในลักษณะ passive กล่าวคือ ไม่เข้าไปแสดงความคิดเห็นใดๆ ในกลุ่มผู้มีบุตρυาก

6.3 ทวีวิธีวิทยาในกระบวนการวิเคราะห์ (สร้างความรู้) จากเรื่องเล่า ในสองกรณีศึกษา

ด้วยการใช้กระบวนการตีความเรื่องเล่า และกระบวนการตีความของการประกอบ สร้างผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Fisher, 1984; Feton and Langley, 2011)

จึงได้พาเราออกจากการศึกษาการค้นพบเรื่องเล่า ไปสู่การประดิษฐ์เรื่องเล่า จาก การเชื่อมโยงเรื่องเล่าให้เป็นก้อนเดียว (coherence) สู่ความสลับซับซ้อน (Currie, 1998) และเป็นการเมืองอัตลักษณ์ที่เรื่องเล่าเข้าไปมีบทบาท (Somers, 1994) ในการช่วงชิงทั้งความหมายและการเข้าไปมีส่วนร่วมในการเพิ่มพูนอำนาจให้กับ คนชายขอบ ทำให้เห็นว่า เรื่องเล่าถูกนำมาใช้ให้เป็นพลังอำนาจที่มาจากเบื้องล่าง ได้อย่างไร

นอกจากนี้ ในวิธีวิทยาที่สลับซับซ้อน ยากแก่การวิเคราะห์กระบวนการ ในลักษณะที่เป็นขั้นเป็นตอน กระนั้นก็ตาม เพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจผู้เขียนจะ พยายามนำเสนอเป็นขั้นตอน โดยเริ่มต้นจาก **ขั้นแรก** คือ การชี้ให้เห็นว่า เรื่อง เล่าหลักของทั้งสองกรณีศึกษาคืออะไร และเรื่องเล่าได้เข้าไป “ครอบงำ” ความ คิดของผู้คนได้อย่างไร ไช้กลโกเชิงสังคม/วัฒนธรรมใด (กลไกรัฐ ทุน ศาสนา หรือกลไกอื่นๆ) ในการสร้างการครอบงำความคิด รวมทั้งในขั้นนี้ยังมีการ วิเคราะห์เนื้อหาในฐานะที่เป็นรูปแบบ (form) ของเรื่องเล่า ทั้งนี้ การครอบงำ ดังกล่าวจะเป็นปฐมเหตุของการสร้างความเหลื่อมล้ำ/ความไม่เท่าเทียมกัน และ ผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของผู้คนในลำดับถัดไป สำหรับกรณี *เทพชายแดน ไม่มีพรมแดน* เรื่องเล่าหลักที่เข้ามาครอบงำ คือวาทกรรมการพัฒนาของรัฐว่า ด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจชนบท ส่วนการควบคุมพื้นที่และบังคับใช้กฎหมาย ป่าไม้ การปฏิบัติการในโครงการป่าไม้ของรัฐและนายทุนด้วยการแปลงทรัพยากร เป็นสินค้า และธรรมาภิบาลป่าไม้ของโครงการร่วมระหว่างภาครัฐและทุน ได้ กระทำผ่านกลไกการติดป้ายโฆษณาชวนเชื่อในทุกถนนของทุกหมู่บ้านในพื้นที่ ชายแดน คือกลไกที่ถูกนำมาใช้ในการสร้างเกิดเรื่องเล่าเกิดเป็นความจริง เพื่อ การครอบงำ

ส่วนงานวิจัยเรื่อง *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัว* คืออุดมการณ์ ความเป็นแม่แบบดั้งเดิมที่ผู้หญิงทุกคนสามารถเป็นแม่ได้ ความเป็นแม่นั้นอยู่ใน ธรรมชาติของผู้หญิงทุกคน ประกอบกับผู้หญิงมีอวัยวะที่สามารถให้กำเนิดบุตร (มดลูกและช่องคลอด) และสามารถเลี้ยงบุตรให้เติบโตได้ (เต้านม) ซึ่งแท้จริง แล้ว เรื่องเล่ากระแสหลักนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหากแต่ถูก “เล่า” ผ่าน

ประวัติศาสตร์ทางความคิด การเมือง วัฒนธรรม และศาสนาของแต่ละสังคม ในเรื่องเล่าหลักของความเป็นแม่ไม่ว่ากาลเวลาจะแปรผันไปอย่างไรก็คือ ผู้หญิงเป็นเพศหลักของความเป็นแม่ (Chodorow, 1979; Hays, 1996; O'Reilly, 2004)

ขั้นที่สอง คือ การชี้ให้เห็นว่าเรื่องเล่ากระแสหลักได้สร้างผลกระทบต่อปัจเจก ครอบครัว หรือชุมชนนั้นๆ (situated impacts) อย่างไร ในแง่ของความเหลื่อมล้ำ/ความไม่เท่าเทียมกัน (inequality) รวมถึงคุณภาพชีวิต อย่างไรก็ตาม แนวคิดเรื่องความเหลื่อมล้ำ/ความไม่เท่าเทียมกัน เป็น “คำใหญ่” มีความหมายกว้าง จึงต้องทำความเข้าใจกับแนวคิดว่าด้วยการครอบงำ (domination) ในฐานะที่เป็นแนวคิดปฏิบัติการ (working concept) ในกรณีนี้งานศึกษาเรื่อง เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ ความไม่เท่าเทียมกันหมายถึง ความไม่เท่าเทียมกันทางการพัฒนาระหว่างรัฐและท้องถิ่น (ซึ่งเป็นย่านของกลุ่มชาติพันธุ์และเป็นกลุ่มน้อย) ในเรื่องการจัดระเบียบพื้นที่ชายแดนที่เต็มไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติและการค้าข้ามแดน ที่ซึ่งปัจจุบันถูกจัดการโดยรัฐชาติที่ “ครอบงำ” อำนาจต่างๆ ธรรมเนียมและของท้องถิ่น

ส่วนกรณีศึกษา พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ เรื่องเล่าหลักเกี่ยวกับการตั้งครุฑและการเป็นแม่นั้น ได้เป็นสิ่งที่บั่นทอนคุณค่าในชีวิตของกลุ่มผู้หญิงที่มีบุตรยาก โดยเฉพาะผู้หญิงชาวจีนที่เป็นลูกค้าผู้ซื้อไข่จากหญิงไทย พวกเธอจึงพยายามทุกวิถีทางเพื่อที่จะสามารถเป็นส่วนหนึ่งของ “เรื่องเล่ากระแสหลัก” ให้ได้ ในทางกลับกัน การที่ผู้หญิงและครอบครัวมีบุตรไม่ได้ ก็ถูกตีตราว่า เป็นผู้หญิงที่ล้มเหลวในครอบครัว ผู้หญิงในกรณีนี้จึงถูกลดทอนศักดิ์ศรี และเป็นชายขอบภายใต้อุดมการณ์ครอบงำว่าด้วย “ความเป็นแม่”

ขั้นที่สาม คือ การนิยามปฏิบัติการ (operationnalization) แนวคิด “พื้นที่ทางสังคม” (social space) ในฐานะของพื้นที่ของปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) ในการตอบโต้ว่าทฤษฎีกระแสหลัก (counter grand narrative) ของการพัฒนาในมิติต่างๆ ที่แต่ละกรณีศึกษามีรูปแบบที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ผู้เขียนได้ยืมแนวคิดพื้นที่ทางสังคมของ อองรี เลอเฟบวร์ (Lefebvre, 2002) ที่ให้ความสนใจกับผู้ที่อยู่ในพื้นที่และผู้ใช้พื้นที่ ซึ่งเป็นพื้นที่ของความ

สัมพันธเชิงอำนาจที่อยู่ในปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้คนกลุ่มต่างๆ ผ่านภาพลักษณ์และสัญญาณที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีแนวโน้ม (ไม่มากนัก) ที่เชื่อมโยงระบบของสัญลักษณ์และสัญญาณเชิงอวัจนภาษา (non-verbal language) ด้วยเหตุที่พื้นที่ในเชิงภาพตัวแทนเกี่ยวข้องกับเรื่องภาพลักษณ์ของผู้อยู่ในพื้นที่ แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของพวกเขา รวมทั้งช่วยให้เรามองเห็นผลกระทบของพื้นที่ในเชิงวัตถุ ความรู้ และสัญลักษณ์ อันช่วยให้เราวิเคราะห์ได้ถึงประเด็นการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เราอาจตีความได้ว่า แนวคิดพื้นที่ในเชิงภาพตัวแทนนี้คือพื้นที่ทางสังคมที่มีชีวิตอันเกิดจากประสบการณ์ของผู้อยู่ในและใช้พื้นที่ นอกจากนี้ ผู้เขียนยังใช้แนวคิดของบhaba (Bhabha, 1990) และกุปตา กับเฟอร์กูสัน (Gupta and Ferguson, 1992) ในการช่วยมองพื้นที่ทางสังคมที่ผู้แสดงทางสังคมเข้ามาประกอบสร้างเรื่องเล่า พื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นพื้นที่ตรงกลาง ซึ่งเป็นพื้นที่ของการต่อรอง ปรับปรน ปะทะประสาน และเชื่อมโยงกับพื้นที่/กลุ่มชนอื่นๆ

ดังนั้น กรณีศึกษาทั้งสองจึงมองพื้นที่ทางสังคม ในฐานะที่เป็นพื้นที่ของปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจของการช่วงชิงการสร้างความหมายใหม่ของคนกลุ่มต่างๆ ซึ่งพบว่า มีพื้นที่ทางสังคมอันหลากหลายที่เรื่องเล่าทั้งสามประเภทมาปฏิสัมพันธ์กัน หรือมาปะทะประสานกัน กล่าวคือ ในขณะที่วาทกรรมการพัฒนาอันเป็นเรื่องเล่าหลักของรัฐบาลครอบงำความรู้ ความคิด และความรู้สึกรู้สอกของท้องถิ่น/ผู้คน ท้องถิ่น/ผู้คนก็ได้ผลิต/ฟื้นฟูเรื่องเล่าของตนเอง และนำมาปฏิบัติ การอย่างสร้างสรรค์เพื่อปะทะประสาน (articulate) กับเรื่องเล่าหลักของรัฐ เช่น ในการสร้างประวัติศาสตร์นิพนธ์อำเภอกวานชินในรูปสิ่งพิมพ์ต่างๆ การประกอบพิธีเช่นเมือง การเล่าเรื่องตือม้าฮายด้าวและผีต่างๆ ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งในพื้นที่สื่อออนไลน์ด้วย สำหรับกรณีศึกษาเรื่อง เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ พื้นที่ทางสังคมคือพิธีเช่นเมืองเซี่ย และกระบวนการสร้างศาลเจ้าตือม้าฮายด้าวแห่งที่สอง ส่วนกรณีศึกษา พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ คือตลาดซื้อ-ขายไข่ของผู้หญิง เหล่านี้คือพื้นที่ของการตอบโต้วาทกรรมหลัก ซึ่งผู้เขียนมองมั่นในฐานะที่เป็น (1) การช่วงชิงความหมาย (contesting narrative) และ (2) การปะทะประสานกับเรื่องเล่ากระแสหลักเพื่อการสร้างความหมายใหม่ เป็นต้น

ส่วนกรณี พลวัตเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ พื้นที่ทางสังคมคือพื้นที่ออนไลน์บนเฟซบุ๊กซึ่งเป็นกลุ่มปิด พื้นที่ดังกล่าวมีการปะทะกันของเรื่องเล่าที่หลากหลาย ทั้งเรื่องเล่ากระแสหลัก เช่น กลุ่มผู้มีบุตรยากสะท้อนตัวตนผ่านการตั้งกระทู้ในลักษณะลดทอนคุณค่าความเป็นเพศหญิง เช่น “ทำไมการที่จะได้เป็นแม่ถึงยากเย็นขนาดนี้” “เราคงไม่มีบุญได้เป็นแม่” “มีปัญหาเกี่ยวกับสามีเพราะเราตั้งใจที่จะมีลูกมากเกินไป สามีบอกว่าไม่ต้องมีก็ได้ แต่เราไม่ยอม จนบางครั้งสามีรู้สึกเบื่อหน่ายกับการมีเพศสัมพันธ์” “การมีเพศสัมพันธ์กลายเป็นหน้าที่ไปแล้ว มันหมดซึ่งความรื่นรมย์ในชีวิต ทุกอย่างทำตามแพทย์สั่ง แพทย์สั่งว่าต้องมีเพศสัมพันธ์วันนี้ ซึ่งบางครั้งสามีก็เหนื่อยจากการทำงาน” “ทำไมเราตั้งท้องเองไม่ได้” “เวลาเห็นคนอื่นเค้าไปเที่ยวกับลูกๆ ก็มานั่งคิดว่า ทำไมเราถึงโชคร้ายจังที่มีลูกไม่ได้” เป็นต้น ส่วนกลุ่มผู้มีบุตรยากจะมีโฆษณาแผลงยาและวิตามินซึ่งเป็นกลยุทธ์ของบริษัทผลิตยา เช่น มีสมาชิกบางคนเข้ามาประกาศว่า ตนเองตั้งท้องด้วยการใช้วิตามินชนิดนี้ ไปหาแพทย์คนนี้ ที่คลินิกนี้ และวิธีการที่กลุ่มผู้มีบุตรยากพยายามเพื่อการตั้งท้องที่พบจากการเก็บข้อมูลออนไลน์ ได้แก่ การนับวันไข่ตกด้วยตนเอง (เป็นวิธีการที่ถูกที่สุด) การไปพบแพทย์ตามคลินิกผู้มีบุตรยากต่างๆ การขอรับบริจาคไข่ การหาผู้รับจ้างตั้งท้องแทน (อุ้มบุญ) จากเรื่องเล่าเหล่านี้จะเห็นถึงความรู้และความรู้สึกที่หลากหลายของคนกลุ่มต่างๆ ที่ทำให้คนตัดสินใจว่าจะซื้อ-ขายไข่หรือไม่

ขั้นที่สี่ เป็นการวิเคราะห์ผู้แสดงหลักทางสังคมของเรื่องเล่า การเล่าเรื่อง (หรือปฏิบัติการของเรื่องเล่า) การวิเคราะห์ในขั้นนี้มีความยากและมีความสลับซับซ้อนเพราะกระบวนการทัศน์ ทฤษฎีและแนวคิดด้วยเรื่องเล่ามีความหลากหลาย กระบวนทัศน์และระดับของการวิเคราะห์ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนได้เริ่มต้นจากการวิเคราะห์ผู้แสดงทางสังคมของการสร้างเรื่องเล่าขนาดเล็กหรือการฟื้นฟูเรื่องเล่าแม่บทของท้องถิ่น การเล่าเรื่องและการใช้เรื่องเล่าไปปฏิบัติกรอย่างสร้างสรรค์โดยวิเคราะห์ว่า ใครเป็นคนสร้างเรื่องราวนั้น ในขั้นนี้ กรณีศึกษาเรื่อง เทพชายแดน ไม่มีพรหมแดนฯ ผู้แสดงหลักทางสังคมคือปัญญาชนท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่รัฐท้องถิ่น ในการฟื้นฟูเรื่องเล่าเทพชายแดนฯ ในหลากหลายสำนวน

(versions) และนำมาปฏิบัติการด้วยการเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การฟื้นฟูศาลเจ้าตือม้ายายด้าว และฟื้นฟูพิธีเช่นเมือง หรือแม้แต่การนำมาสร้างมิวสิกวิดีโอเผยแพร่ลงในยูทูป ก็ถูกนำมาวิเคราะห์ในฐานะเรื่องเล่าที่มาจากเบื้องล่างเช่นกัน

ส่วนกรณีศึกษา *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ* ผู้แสดงทางสังคมประกอบด้วยคนสามกลุ่ม คือ (1) นายหน้าค้าขายไข่ชาวไทย (2) ผู้มีบุตรยาก (ลูกค้า) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหญิงชาวจีน และ (3) ผู้ขายไข่ ซึ่งเป็นคนไทย ภายใต้เรื่องเล่าอันหลากหลายของผู้คนเหล่านี้ ช่วยให้เกิดปฏิบัติการตีความ เช่น การตีความหมายของการเป็นแม่ ความหมายของการมีลูก และความหมายของการเป็นผู้หญิง ซึ่งอาจจะไม่ตรงกับความหมายในวาทกรรมกระแสหลัก นอกจากตีความความหมายแล้ว สิ่งที่เรื่องเล่าอันหลากหลาย สร้างให้เกิดความเป็นไปได้ต่างๆ คือความหวังเรื่องการมีลูก ซึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสามประการคือ (1) สถานะทางเศรษฐกิจ (ราคาที่ต้องจ่ายเพื่อการซื้อไข่และหาผู้มาอุ้มบุญ) (2) เทคโนโลยีที่ลดความเสี่ยงด้านสุขภาพของผู้หญิงขายไข่ และ (3) การปลอดภัยจากการถูกจับกุม

ชั้นที่ห้า ขั้นตอนนี้แทบจะเป็นขั้นตอนเดียวกับขั้นที่สี่ คือการวิเคราะห์แหล่งที่มาของเรื่องเล่าประเภทต่างๆ ที่ชุมชน/ทุน/รัฐนั้นๆ ผลิต ผู้เขียนได้วางตำแหน่งแห่งที่ของเรื่องเล่ากระแสหลัก ซึ่งเป็นเรื่องเล่าจากเบื้องบน ในกรณีศึกษา *เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ* เรื่องเล่าหลักคือป้ายโฆษณาชวนเชื่อของรัฐ ที่ติดอยู่ตามถนนหนทาง ตรอกซอกซอยของทุกหมู่บ้านอำเภอกวานเซิน จำนวน 20 กว่าป้าย ติดเข้าไปมา ส่วนกรณี *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ* เรื่องเล่ากระแสหลักมาจากบทสนทนา (ภาษา) ที่สะท้อนชนบทของความเป็นหญิงจีน/เอเชีย เกี่ยวกับชีววิทยาความเป็นแม่แบบดั้งเดิม ตลอดจนความเป็นหญิง ความเป็นครอบครัว และการสืบสกุลแบบดั้งเดิมเช่นกัน

สำหรับเรื่องเล่าขนาดเล็ก ในกรณีเรื่อง *เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ* แหล่งที่มา คือ เอกสารโทโบราณ ประวัติศาสตร์นิพนธ์ (historiography) ของท้องถิ่น โคลงกลอน ตำนาน ศิลาจารึก บทสวดเช่นในพิธีกรรม และมิวสิกวิดีโอ

ในยุทูป ส่วนกรณี พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ แหล่งที่มาจากบทสนทนาเรื่องความเป็นแม่ ที่แตกต่างจากชนบดั้งเดิม ที่ซึ่งเทคโนโลยีและการแพทย์ที่แนะนำผู้มีบุตรยากสามารถช่วยให้เกิดการนิยามความหมายใหม่ของการเป็นแม่ได้ อันเป็นการปรับปรนกับความหมายดั้งเดิม ซึ่งความหมายใหม่มุ่งกล่าว “แม่” ไม่จำเป็นต้องเป็นเจ้าของไข่ของตนเอง หรือแม้แต่เป็นผู้ให้กำเนิดด้วยซ้ำไป (เพราะไข่ของผู้อื่นหรือแม้กระทั่งจ้างผู้อื่นอุ้มบุญ) เทคโนโลยีทางการแพทย์ดังกล่าวจึงได้เข้าไปตอบโจทย์ความเป็นแม่ และครอบครัวที่สมบูรณ์ในเรื่องเล่าหลักได้

ขั้นที่หก เป็นการศึกษาบริบท โดยเฉพาะสภาวะการณ์ที่เรื่องเล่าถูกผลิตและถูกเล่า เพื่อให้เห็นความหมายและพลังของเรื่องเล่าได้ชัดเจนขึ้น ผู้เขียนจะวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาและบริบท (text-context relations) (Riessman 2008: 9) เพื่อจัดวางเรื่องเล่าและวิเคราะห์ความหมายของคำและปฏิบัติการของการเล่าเรื่อง (หรือการนำเรื่องเล่าไปใช้) ด้วยการให้ความสนใจกับระบบสังคม วัฒนธรรม และการเมือง บทบาทของวัฒนธรรมที่ทำให้ภาษาสะท้อนระบบคุณค่าชุดใดชุดหนึ่งที่สังคมกำหนดขึ้นมา ที่สำคัญคือ การศึกษาปฏิบัติการของคนกลุ่มต่างๆ ทั้งผู้มีอำนาจและคนชายขอบ ที่ผ่านมามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อันเป็นบริบททางประวัติศาสตร์ จากนั้นจึงเปรียบเทียบปฏิบัติการต่างๆ ที่อาจจะนำมาซึ่งข้อค้นพบถึงความลงรอยและความไม่ลงรอยกันของปฏิบัติการของผู้มีอำนาจและผู้อยู่ชายขอบ เช่น กรณีเรื่อง เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ คนไทในอำเภอกวานเงินอยู่ในบริบทของพื้นที่สูง ชายแดนเวียดนาม-สปป.ลาว ที่ซึ่งรัฐและทุนเข้ามาจัดการพื้นที่ป่า วัฒนธรรมคือมีสถานประกอบการด้านการทำไม้ 34 แห่ง และโรงงานแปรรูปไม้ถึง 109 แห่ง ชาวบ้านเกือบทั้งหมดจึงมีรายได้หลักที่มาจากการทำไม้ในป่า นอกจากนี้ พื้นที่นี้มีลักษณะที่สังคมการเมือง (political society) ที่ยึดโยงอยู่กับความรู้และความเชื่อเกี่ยวกับเทพและผีในป่า อันเป็นกลไกและทุนทางสังคม-วัฒนธรรมในการกำกับดูแลป่า ที่สะท้อนอัตวิสัยของท้องถิ่น (local subjectivity) ทำให้เรื่องเล่าเทพชายแดนต่อม้าฮายด้าวมีอิทธิพลต่อสำนึกร่วมของผู้คนท้องถิ่นที่และทรัพยากรธรรมชาติของสถานที่แห่งนี้

ส่วนกรณี *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัว* อยู่ในบริบทที่สังคมของลูกค้าชาวจีนที่มาซื้อหาไข่ยังยึดมั่นอยู่ในขนบดั้งเดิมของความเป็นครอบครัว และความเป็นแม่ ทำให้ก่อนตัดสินใจจะซื้อไข่ พวกเขาเกือบทั้งหมดได้เข้าไปหาข้อมูล และได้สนทนากันในกลุ่มผู้มีบุตรยากบนโลกออนไลน์ในลักษณะของโอเพนแชต (open chat) ซึ่งมีความเชื่อมโยงระหว่างโลกออนไลน์และออฟไลน์ จนบทสนทนาดังกล่าวได้สร้างเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัว ความเป็นแม่ การซื้อขายไข่ เทคโนโลยีการเจริญพันธุ์ และความเสียด้านสุขภาพ นอกจากนี้ กลุ่มผู้มีบุตรยากที่ผู้เขียนสัมภาษณ์ด้วยนั้น มีความรู้ในการค้นหาข้อมูลบนโลกออนไลน์ เช่น การเสิร์จหาข้อมูลจากเฟซบุ๊ก เป็นต้น เรื่องเล่าจากบทสนทนาดังกล่าว ได้เข้าไปต่อรองความหมายใหม่ในบริบทครอบครัวแบบดั้งเดิม ดังที่จะกล่าวในขั้นตอนที่แปด

ขั้นที่เจ็ด เป็นขั้นตอนที่ดำเนินการพร้อมกับขั้นที่สี่ ห้า และหก คือการวิเคราะห์การประกอบสร้างโครงและเนื้อหาของเรื่องเล่า การประกอบสร้างเรื่องเล่านอกจากวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของเรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคม (ขั้นที่สาม) และการใช้เรื่องเล่าในฐานะเครื่องมือเชิงอำนาจ อุดมการณ์ อัตลักษณ์ และอื่นๆ แล้ว (ในขั้นตอนที่แปด) ยังได้วิเคราะห์จากการประกอบสร้างโครงเรื่องของเรื่องเล่า ในการหล่อหลอมความเข้าใจของเราเกี่ยวกับชีวิตด้วย กระบวนการนี้เกี่ยวข้องกับการสร้างเรื่องเล่าที่สอดคล้องกันจากเหตุการณ์และประสบการณ์ที่ประกอบขึ้นเป็นชีวิตของเรา (Ricoeur, 1991)

ในกรณีศึกษา *เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ* ใช้การประกอบพิธีกรรม เช่นเมือง ที่ผสมผสานเรื่องเล่าต่างๆ และสร้างเรื่องเล่าใหม่ที่มุ่งไปที่การขยายพรมแดนของอำนาจให้แก่เทพตือม้าฮายด้าว สิ่งเหล่านี้อยู่ในปฏิบัติการเช่นหินขวัญของเมืองและบทสวดเช่นเทพตือม้าฮายด้าว หรือแม้แต่มิวสิกวิดีโอเรื่อง *ตือม้าฮายด้าว-หินขวัญ* ที่รวมเอาอำนาจของหินขวัญของเมืองมารวมไว้ที่ตัวเทพตือม้าฮายด้าว เพื่อเพิ่มพลังให้กับเทพองค์นี้ นอกจากนี้ ในเรื่องเล่าที่ถูกประกอบสร้างขึ้นใหม่จากการผลิตประวัติศาสตร์นิพนธ์และการเช่นเมืองเชียวกว่าทศวรรษที่ผ่านมา ได้สะท้อนให้เห็นความพยายามอย่างต่อเนื่องของปัญญาชนและเจ้าหน้าที่รัฐท้องถิ่นการขยายพรมแดน (ขยายอำนาจ) ของเทพชายแดนตือม้า

ฮายด้าวให้แผ่กว้างออกไปอีก ทั้งในแง่ของอำนาจและความรู้ต่อการจัดการถิ่นที่ และทรัพยากร กล่าวคือ จากการเป็นเพียงเทพชายแดน ให้กลายเป็นเทพประจำ อำเภอกวานชินและเมืองรอบๆ และจากเทพที่ดูแลด้านชายแดน เป็นผู้ดูแล สถานที่และทรัพยากรในอำเภอ จากกฎเกณฑ์ที่ปฏิบัติต่อเทพชายแดน กลายเป็น กฎเกณฑ์ที่เป็นความรู้ในการใช้ทรัพยากร เป็นต้น สิ่งนี้จึงเป็นที่มาของคำว่า “เทพชายแดน ไม่มีพรมแดน”

สำหรับกรณีศึกษา พลวัตเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ แสดงให้เห็นอย่าง ชัดเจนในอีกแง่มุมหนึ่งของการประกอบสร้างของเรื่องเล่าจากเบื้องล่าง นั่นคือ การประกอบสร้างจาก “การพูดในปฏิสัมพันธ์” (talk-in-interaction) กุลธิดาได้ ศึกษาการประกอบสร้างดังกล่าวจากการวิเคราะห์บทสนทนา (conversation analysis) ในชีวิตประจำวันในไลน์โอเพนแชต (LINE open chat) และเฟซบุ๊ก ที่ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนพื้นที่ในแพลตฟอร์มในสื่อสังคมออนไลน์ ให้กลายเป็น แพลตฟอร์มของการค้า/การตลาดในธุรกิจสีเทาว่าด้วยการจัดการไข่ของผู้หญิง ในการพูดในปฏิสัมพันธ์นี้ โครงสร้างในเรื่องเล่าจึงไม่สามารถถูกแยกต่างหากจาก กิจกรรมเชิงวาทกรรมรายล้อมเรื่องเล่านั้นได้ ในบางครั้งเรื่องเล่าก็ถูกใช้ใน สถานการณ์ต่างๆ เช่น การออนไลน์ ในช่วงระยะเวลาของการมีปฏิสัมพันธ์นั้นๆ ตลอดจนบทบาทของคนที่อยู่ในปฏิสัมพันธ์นั้นๆ ด้วย ในการพูดในปฏิสัมพันธ์ ดังกล่าวสะท้อนเรื่องเล่าของผู้หญิงเชื้อไข่ว่าด้วยความหวัง แรงกดดัน ความทู่เท ความสมบูรณ์ของครอบครัว การสืบสายสกุล (แม้ไม่ใช่เชื้อสายที่แท้จริง) ความ ล้มเหลว ความผิดหวัง และความพยายาม กระนั้นก็ตาม เรื่องเล่าเหล่านี้ถูกสร้าง บน “พล็อต” (plot) เรื่องที่สัมพันธ์กับ “ร่างกาย (ไข่) ที่ถูกแปลงเป็นสินค้า” คือ ต้องเป็นไข่ของหญิงที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด คุณสมบัติเหล่านี้เองที่ทำให้หญิง ชายไข่มีอำนาจต่อรองราคาในตลาดของการขาย (บริจาค) ไข่ ไม่เพียงเท่านั้น อุดมการณ์ว่าด้วย “การสืบทอดเผ่าพันธุ์” ก็เข้ามามีบทบาทในบทสนทนาไม่น้อย เช่น ผู้ชายไข่ต้องเป็นหญิงไทย (เพราะถือว่าคนไทยเชื้อสายใกล้เคียงกับจีน) มี หน้าตาที่ใกล้เคียงกับผู้เชื้อไข่ คือผู้ที่จะเป็นมารดาในอนาคต

ขั้นที่แปด จากการปะทะประสานในรูปแบบของการผสมผสานเรื่องเล่าอันหลากหลาย ขั้นตอนนี้คือการวิเคราะห์การนำเบี่ยงล่งไปใช้อย่างสร้างสรรค์ ทั้งเรื่องเล่าขนาดเล็กจากเบี่ยงล่ง และเรื่องเล่ากระแสหลักจากเบี่ยงบน ในขั้นนี้คือการวิเคราะห์ปฏิบัติการทางสังคมของเรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมและอำนาจจากเบี่ยงล่งในการปะทะประสานกันเอง และปะทะประสานกับเรื่องเล่าหลักในลักษณะต่างๆ ดังที่กล่าวแล้วในขั้นที่สาม เช่น การนำเรื่องเล่าใหม่ (ภาษาใหม่ - new text)) ที่เกิดจากการปะทะประสานเรื่องเล่าอันหลากหลายแล้ว ไปใช้ในแง่ของโครงสร้างของความรู้สึก (structure of feeling) (Williams, 1977) และประสบการณ์ร่วม เพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง เช่น การชี้นำคน การตัดสินใจ การสร้างความรู้สึกร่วมของชุมชนต่อสิ่งต่างๆ ด้วยเหตุนี้ ในการวิเคราะห์ ผู้เขียนจะเน้นไปที่เรื่องเล่าในฐานะปฏิบัติการทางสังคม ในการปะทะประสานและต่อรองกับเรื่องเล่ากระแสหลักหรือวาทกรรม/อุดมการณ์ หรืออาจเรียกว่า แนวทางการศึกษาเชิงปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ปฏิสัมพันธ์ในเรื่องเล่า ที่มีทั้งในบทสนทนาและการปะทะประสาน (ที่กล่าวแล้วในขั้นตอนที่เจ็ด) อย่างไรก็ดี การปะทะประสานไม่จำเป็นต้องปะทะประสานเรื่องเล่าที่คล้ายกัน ทว่าแตกต่างและขัดแย้งกันได้ (Hall, 1980 & 1986) ดังที่กล่าวแล้วในตอนต้น (ในส่วนของแนวคิดทฤษฎี)

กรณีศึกษาเทพชายแดนสะท้อนให้เห็นการประกอบสร้างเรื่องเล่าผ่านการปะทะประสานของวาทกรรมต่างๆ ในบริบทของการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น เช่น (1) การปะทะประสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิม (เรื่องเล่าขนาดเล็กในรูปแบบของคติท้องถิ่น) และกฎระเบียบสมัยใหม่ (วาทกรรมของรัฐ) ปรากฏในวลี “ปู่ป้าเจ้าดินบอกเห่ ตือม้ายายด้าวบอกเห่ จ้งมีอีทีก ฟังฟามหลวง เอื้องเอือก” (บรรพบุรุษและผีเจ้าที่สั่งสอน จึงมีสำนักเชื้อฟังกฎบ้านที่รับรองโดยรัฐ) (2) การขยายอำนาจของเทพท้องถิ่นผ่านบทสวด “ตือม้ายองแหยอสามจุ ฮายด้าวตายแต่ยามปางก่อน ตานกัมาเป็นเมื่อเส้นหล้ง” (ตือม้ายายด้าวเป็นใหญ่ใน 3 โฉวตายไปนานแล้วมาเป็นเทพเมืองหลวง) ซึ่งยกระดับสถานะจาก “เทพผู้พิทักษ์ชายแดน” เป็น “เทพผู้ปกป้องขวัญและทรัพยากรของกวานเซินและเมืองโดย

รอบ” เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับวาทกรรมการพัฒนาของรัฐว่าด้วยการปกป้องป่า (3) การปะทะประสานวาทกรรมของรัฐและชาติพันธุ์ เช่น “ป่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าและเป็นมรดกทางวัฒนธรรม” (วาทกรรมรัฐ) กับ “ป่าเรามีเทพและมีคุ้มครอง” (วาทกรรมชาติพันธุ์) และ “การพัฒนาอย่างยั่งยืนคือการมีส่วนร่วมของประชาชน” (วาทกรรมรัฐ) ผลลัพธ์คือการเกิดภาษาใหม่ที่ว่าด้วย “การจัดการทรัพยากรอันเป็นมรดกที่มีเทพ/ผีผู้พิทักษ์ ด้วยการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน” ซึ่งสะท้อนโครงสร้างของความรู้สึก (structure of feeling) ของชาวบ้านในท้องถิ่น อันหมายถึงองค์ประกอบทางอารมณ์ของจิตสำนึกและความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้ง จากบริบททางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมซึ่งเป็นโครงสร้างที่พยายามคงตัว กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมซึ่งเป็นภาวะเลื่อนไหลที่ทำลายโครงสร้างเหล่านั้น (Williams, 1977) สิ่งเหล่านี้เป็นเงื่อนไขของการเข้าไปมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากร ภายใต้ธรรมาภิบาลท้องถิ่น อันเป็นรูปธรรมที่สะท้อนให้เห็นโครงสร้างของความรู้สึกของคนไทต่อปัญหาการแปลงธรรมชาติ (ป่า) ให้เป็นสินค้า ปรากฏการณ์นี้แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของวัฒนธรรมท้องถิ่นในการสร้างพื้นที่ที่ต่อรองกับอำนาจรัฐและทุน ผ่านการปะทะประสานเรื่องเล่า (วาทกรรม/คติท้องถิ่นต่างๆ) เพื่อสร้างความชอบธรรมในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรของตน

ในการศึกษาเกี่ยวกับ *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ* พบว่า มีการปะทะประสานของเรื่องเล่าขนาดเล็ก/วาทกรรมต่างๆ ในบริบทของการซื้อขายไข่ เพื่อทำให้ “ความเป็นแม่” (เรื่องเล่ากระแสหลัก) ในแบบใหม่มีความเป็นไปได้ ได้แก่ (1) การใช้แนวคิด “ทำบุญ” เป็นกลไกสร้างความชอบธรรมทางจริยธรรมให้การซื้อขายไข่ (2) การผสมผสานระหว่างวาทกรรมด้านเทคโนโลยีการเจริญพันธุ์และผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ซึ่งส่งเสริมความมั่นใจของผู้ซื้อในการบรรลุความเป็นแม่ (3) การนำเสนอการบริจาคไข่ว่ามีความเสี่ยงด้านสุขภาพต่ำและคุ้มค่าทางเศรษฐกิจ (4) การเน้นย้ำถึงความแตกต่างระหว่างการขายไข่และการอุ้มบุญ โดยชี้ให้เห็นถึงการไม่เกิดความผูกพันระหว่างผู้บริจาคไข่กับเด็กที่เกิดมา (5) การปรับเปลี่ยนมุมมองต่อผู้ขายไข่ จากการมองว่าเป็นการ

กระทำเพื่อผลประโยชน์ทางการเงินส่วนตัว ไปสู่การมองว่าเป็นการช่วยเหลือผู้มี
บุตรยาก (6) การไม่ได้ทำให้เกิดความผูกพันระหว่างหญิงที่ขายไข่กับเด็กที่จะ
เกิดมา ซึ่งแตกต่างจากการอุ้มบุญ (surrogacy) ที่ซึ่งตลอดการอุ้มบุญต้องผ่าน
พิธีกรรม “ความเป็นแม่” ในการถนอมรักษาทารกและการคลอด ดังนั้น บท
สนทนา (เรื่องเล่าขนาดเล็ก) เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการต่อรองทางความหมาย
และการสร้างความชอบธรรมในบริบทของการซื้อขายไข่ ซึ่งมีความซับซ้อนทั้งใน
มิติทางสังคม จริยธรรม และเศรษฐกิจ เป็นต้น

**ชั้นที่เก้า เป็นการสรุปเรื่องเล่าในประเด็นพื้นที่ทางสังคมและอำนาจ
จากเบื้องล่าง**

เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคม คือ พื้นที่ที่เป็นทั้งจุดปะทะ (encounter)
และปะทะประสานของเรื่องเล่าที่หลากหลาย ที่มาจากเบื้องบน-เรื่องเล่าหลัก และ
เบื้องล่าง-เรื่องเล่าแม่บทและเรื่องเล่าขนาดเล็ก เป็นปัญหาในความร่วมมือระหว่าง
รัฐ/ทุน (อำนาจจากเบื้องบน) และประชาชน (กลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบ)
(อำนาจจากเบื้องล่าง) ในบทความนี้ จุดปะทะคือจุดของความไม่ลงรอยระหว่าง
เรื่องเล่าหลักที่มาในรูปของวาทกรรมต่างๆ กับเรื่องเล่าขนาดเล็กของท้องถิ่น/
ชาติพันธุ์/คนชายขอบ

ในการศึกษา เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ จุดปะทะของเรื่องนี้คือเรื่อง
เล่าขนาดเล็กของผีและเทพของท้องถิ่น ในพิธีกรรมเช่นผีเมืองเซีย หรือการเช่น
ตือม้าฮายด้าวและหินขวัญของเมือง ในพิธีกรรมดังกล่าวทำให้เห็นเรื่องเล่าขนาด
เล็กของท้องถิ่น อันเป็นเรื่องเล่ายุคจารีต อภินิหารบรรพบุรุษถูกขยายพรมแดน
จากการเป็นแม่ทัพผู้ปกป้องชายแดน เป็นเทพผู้คุ้มครองเมืองเซียและเมืองบริเวณ
นี้อีก 20 เมือง รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนเทพและผีชนิดต่างๆ ใน
ธรรมชาติ เรื่องเล่านี้เมื่อถูกผสมผสานกับเรื่องเล่าขนาดเล็กกว่าด้วยเทพและผี
ในป่าและในธรรมชาติ ได้ถูกนำมาใช้ปะทะประสานกับเรื่องเล่าหลัก หรือ
วาทกรรมการพัฒนาที่ว่าด้วยการพัฒนาแบบสมัยใหม่ ที่มุ่งเน้นความมั่งคั่งและ
ความทันสมัยของชนบทด้วยอุตสาหกรรม ในขณะที่เรื่องเล่าขนาดเล็กและ
เรื่องเล่าแม่บทของท้องถิ่นให้ความสำคัญกับธรรมเนียมในการใช้ป่า พื้นที่ทาง

สังคมอันเป็นจุดปะทะคือการผลิตประวัติศาสตร์นิพนธ์อันเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การฟื้นฟูศาลเจ้าและพิธีกรรมเช่นเมืองเซี่ย ที่ซึ่งแสดงให้เห็นพลังทางวัฒนธรรมผ่านการสร้างภาษาใหม่ (ของการปะทะประสานเรื่องเล่าแม่กระแสหลักกับเรื่องเล่าขนาดเล็ก) ของการดูแลและการปกป้องทรัพยากร ภาษาใหม่ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นโครงสร้างของความรู้สึกของคนในท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็ทำให้คนในท้องถิ่นมีสำนึกร่วมในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรภายใต้กรอบธรรมาภิบาลท้องถิ่น (local governance) ในแง่ของการมีระบบพหุศูนย์กลางและการเข้าไปเป็นหุ้นส่วน วัตรปฏิบัติที่เห็นได้ชัดคือ การมีข้อกำหนดของหมู่บ้าน (เฮียงเอือก) (ดังที่กล่าวไปแล้ว)

อีกจุดปะทะหนึ่งคือ แนวคิดว่าด้วยเรื่องพรหมแดน แม้ว่าโครงสร้างและเนื้อหาในเรื่องเล่าที่ได้จากเอกสารไทโบราณสะท้อนมโนทัศน์ “พรหมแดน เส้นเขตแดน และชายแดน” ที่ได้รับอิทธิพลจากจีนอย่างชัดเจน แต่เรื่องเล่าท้องถิ่นที่ปรากฏในมิวสิกวิดีโอที่กล่าวถึง “หินขวัญ” และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพิธีเช่นเมืองเซี่ยที่แห่หินขวัญเข้าไปยังศาลเจ้าต่อม้าฮายด้าว อันเป็นปฏิบัติการของการนำเรื่องเล่าไปใช้อย่างสร้างสรรค์ สะท้อนให้เห็นความย้อนแย้งระหว่างแนวคิดพรหมแดนของคนที่บ้านทีกเอกสารไทโบราณ กับแนวคิดของปัญญาชนท้องถิ่นและชาวบ้านไทในปัจจุบัน ที่นำเรื่องเล่านี้มาปะทะประสานกับหินขวัญอันเป็นมโนทัศน์ว่าด้วยพรหมแดนที่เป็นมณฑล (mandala) ที่ไม่มีพรหมแดนและชายแดน ซึ่งมโนทัศน์ “มณฑล” อาจจะเป็นอิทธิพลที่คนไทกวานเซินได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย (แต่ผ่านมาทางใดไม่ทราบได้ ต้องลงพื้นที่ภาคสนามก่อน) กระนั้นก็ตามข้อถกเถียงข้างต้นยังอยู่ในกรอบมโนทัศน์ของพรหมแดนทางกายภาพ (physical boundary)

ทว่า ในงานศึกษาชิ้นนี้มองไกลว่านั่น กล่าวคือ พรหมแดนทางวัฒนธรรมไม่ใช่คุณลักษณะทางวัฒนธรรม แต่เป็นระบบสัญลักษณ์ และการให้ความหมายทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละกลุ่ม อันเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆ ชาติพันธุ์สัมพันธ์พรหมแดนชาติพันธุ์ดังกล่าว ขยายออกไปได้เรื่อยๆ ครอบคลุมสถานที่และคนเมืองนั้นๆ ยังคงเช่นไหว้ต่อม้าฮายด้าวในฐานะ “เซินเมือง”

(ผีเมือง) อยู่ สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ โครงสร้างของความรู้สึก ที่แฝงอยู่ในภาษาใหม่ (ที่ได้กล่าวไปแล้ว) ที่กลายเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการใช้เรื่องเล่าไปขยายสำนึก กระทั่งอำนาจวัฒนธรรมในสังคมการเมืองไทย ตลอดจนต่อรองกับรัฐ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของคนไทย นอกจากนี้ “เสียงเอื้ออง” (ข้อตกลงของหมู่บ้านในการจัดการทรัพยากร) ที่ผสมผสานระหว่างวาทกรรมรัฐกับชนบทท้องถิ่น ก็เป็นอีกจุดปะทะหนึ่งที่แสดงให้เห็นปฏิบัติการของการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าในกรอบธรรมาภิบาลท้องถิ่นของกลุ่มจัดการทรัพยากรของหมู่บ้าน/ชุมชน ในแง่ของการสร้างพหุศูนย์กลางและการเป็นหุ้นส่วน

ส่วนกรณีศึกษา พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ มีจุดปะทะอยู่ที่ปฏิสัมพันธ์แห่งการพูด คือกระบวนการต่อรองในการขาย/ไม่ขาย และมูลค่าใช้ที่จะขายไว้ในแพลตฟอร์มออนไลน์ ทั้งไลน์โอเพนแชต เฟซบุ๊ก และอินสตาแกรมที่สะท้อนความสัมพันธ์โลกทางกายภาพระหว่างนายหน้าขายไซที่เป็นคนไทย ผู้ขายไซที่เป็นหญิงไทย และผู้ซื้อไซ โดยเฉพาะหญิงจีนจากประเทศจีน หญิงจีนที่เดินทางเข้ามาซื้อไซของหญิงไทย นอกเหนือจากความเป็นเจ้าบ้านที่ดีของคนไทย (hospitality) ค่าใช้จ่ายถูก ความเชี่ยวชาญของแพทย์ไทย การบริการที่ครบวงจร และนโยบายด้านวิชาชีพ การเมืองเรื่องการเป็นศูนย์กลางทางการแพทย์และการเจริญพันธุ์ ยังมีเหตุผลทางชาติพันธุ์ด้วย เพราะคนจีนเชื่อว่า คนไทยมีต้นกำเนิดมาจากจีน มีเชื้อสายจีนบางส่วน ในแง่นี้ ความหมายของความเป็นแม่ (การปฏิสนธิ) ไม่ได้ถูกสร้างในพื้นที่ที่เน้นปฏิสัมพันธ์เชิงการค้าและวิทยาศาสตร์การแพทย์ ที่มีความสมเหตุสมผลทางเศรษฐกิจ (economic rationality) เข้ามาเกี่ยวข้อง ทว่าหลังจากนี้ไปแล้วคือการอุ้มท้อง การคลอด และการเลี้ยงดู อันเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ดี พื้นที่ทางสังคมดังกล่าวไม่อาจเป็นไปได้ หากปราศจากเงื่อนไข 5 ด้านคือ (1) ประวัติศาสตร์เชื่อมโยงชาติพันธุ์และวัฒนธรรมไทย-จีนให้กลายเป็นกลุ่มคนที่ใกล้ชิดกัน (2) ความเป็นเจ้าบ้านที่ดีของคนไทย (3) ค่าใช้จ่ายในการซื้อ-ฝากไซที่เมืองไทยมีราคาถูก (4) เงื่อนไขด้านการเมืองที่รัฐไทยตั้งเป้าหมายให้ไทยเป็นศูนย์กลางความเจริญด้านการแพทย์

และการเจริญพันธุ์ และ (5) อุดมการณ์ natalism ที่ยึดโยง (embedded) อยู่ในความเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์

ส่วนอำนาจที่มาจากเบื้องล่าง เป็นกระบวนการที่กลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบของวาทกรรมกระแสหลักได้นำเอาเรื่องเล่าอันหลากหลายในระดับต่างๆ มาปะทะประสานขึ้นมาในฐานะที่เป็นอำนาจใหม่ของตนเอง เช่น กรณีศึกษา เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ การเกิดโครงสร้างของความรู้สึก (structure of feelings) ของชาวบ้าน ที่แฝงอยู่ในภาษาใหม่ ส่วนกรณีศึกษา พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ อำนาจจากเบื้องล่าง คืออำนาจของผู้หญิงที่สามารถสร้างความเป็นแม่ผ่านการสร้างความหมายใหม่ว่าด้วยความเป็นแม่ ที่ซึ่งเรื่องเล่าขนาดเล็กกว่าด้วยการซื้อขายไซในมิติต่างๆ รวมถึงเทคโนโลยีการเจริญพันธุ์ได้สร้างความหมายใหม่ของความเป็นแม่ อย่างไรก็ดี ข้อค้นพบนี้คล้ายกับที่ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2564) ได้นำเอาโครงสร้างของความรู้สึกมาศึกษา “เสียงที่ไม่ได้ยิน” โดยนำภาษาของความเชื่อหรืออารมณ์ทางวัฒนธรรมมาใช้เป็น “secular strategy” ของคนที่ไร้อำนาจ หรือคนที่ตกอยู่ภายใต้การครอบงำทางวัฒนธรรม จนไม่อาจส่งเสียงที่มีเหตุผลได้ เป็นการโต้แย้งวาทกรรมกระแสหลักของสังคม

เพื่อให้ง่ายแก่การทำความเข้าใจ ผู้เขียนจึงได้สรุปการวิเคราะห์ข้างต้นในรูปแบบของตารางเพื่อเปรียบเทียบกรณีศึกษาทั้งสองกรณี ดังนี้

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบประเด็นต่างๆ ในการวิเคราะห์เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคม จากสองกรณีศึกษา

ที่	ประเด็น	เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ	พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ
1	เรื่องเล่ากระแสหลัก (grand narratives) ในแต่ละกรณีศึกษาคืออะไร	วาทกรรมของรัฐว่าด้วยการพัฒนา เศรษฐกิจชนบท การแปลง ทรัพยากรเป็นสินค้า และโลกาภิวัตน์ธรรมาภิบาลป่าไม้ของโครงการ FSC	เรื่องเล่าว่าด้วยความสมบูรณ์ของครอบครัวตามอุดมการณ์ natalism และการสืบสกุลตามคติขงจื้อ

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบประเด็นต่างๆ ในการวิเคราะห์เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมฯ จากสองกรณีศึกษา (ต่อ)

ที่	ประเด็น	เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ	พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ
2	กลไกใดที่ก่อให้เกิดการสร้างความจริง จนกลายเป็นการครอบงำของเรื่องเล่าหลัก	การโฆษณาชวนเชื่อของรัฐเกี่ยวกับเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม และภาคปฏิบัติของวาทกรรมในโครงการ FSC	กลไกที่แฝงฝังอยู่ในสถาบันทางสังคมต่างๆ เช่น ครอบครัว สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน สถาบันศาสนา และนโยบายด้านครอบครัวของรัฐ
	เรื่องเล่าหลักสร้างผลกระทบต่อชุมชนอย่างไร ในแง่ของการถูกทำให้เป็นชายขอบ ความเหลื่อมล้ำ และคุณภาพชีวิต	การแปลงทรัพยากรธรรมชาติเป็นสินค้า เน้นระบบตลาด มากกว่าธรรมเนียมปฏิบัติของชุมชนในการจัดการป่า ชาวบ้านที่ปฏิบัติตามธรรมเนียม กลายเป็นผู้กระทำผิดกฎ FSC	ผู้หญิงและครอบครัวที่ไม่สามารถมีบุตรได้ ถูกทำให้กลายเป็นคนชายขอบ โดยเฉพาะผู้หญิงที่ถูกตีตราว่าเป็นผู้ล้มเหลว ในความเป็นแม่ ความเป็นหญิงในกรณีนี้จึงไม่เท่ากับความเป็นคน
3	กระบวนการประกอบสร้างความจริงของเรื่องเล่าขนาดเล็ก (little narrative) และเรื่องเล่าที่มาจากเบื้องล่างเป็นเช่นไร	เรื่องเล่าขนาดเล็ก ตีом้ายายด้าวได้เข้าไป “ผสมผสาน” กับเรื่องเล่าขนาดเล็กว่าด้วยเทพและผีในป่า ทำให้เกิดเรื่องเล่าใหม่ หรือ “ภาษาใหม่” ในรูปของคติและวาทกรรมท้องถิ่น เช่นคำว่า “บรรพบุรุษ ผีเจ้าดิน ตีом้ายายด้าวบอกให้ จึงมีสำนึก เชื้อฟังกฎเกณฑ์ กฎบ้าน” ภาษาดังกล่าวถูกสร้างไปพร้อมกับปฏิบัติการของการเซ่นเมืองและการสร้างศาลเจ้า ทำให้เกิดการขยายอำนาจของตีом้ายายด้าวจากเดิมเป็นเทพชายแดน มาเป็นเทพผู้คุ้มครองประชาชน ทรัพยากรธรรมชาติ ผีและเทพในธรรมชาติของเมืองต่างๆ ที่ศาลเจ้าถูกสร้าง และพิธีเซ่นเมืองถูกกระทำ	การประกอบสร้างจากการพูดในปฏิสัมพันธ์ (talk-in-interaction) ของเรื่องเล่าขนาดเล็กจากบทสนทนาในแพลตฟอร์มออนไลน์ LINE open chat เฟซบุ๊ก และอินสตาแกรมซึ่งเป็นการสร้างเรื่องที่สัมพันธ์กับครอบครัว ร่างกาย ความปลอดภัย บุญ และความ เป็นแม่ ที่ทำให้เกิดการ “ตัดสินใจ” ชายไข่ แม้มีความเสี่ยงต่อร่างกาย และ ผิดกฎหมาย แต่เพราะเรื่องเล่าขนาดเล็กว่าด้วย “การช่วยคนที่ไม่มีลูก ให้มีลูก เป็นการได้บุญ” ทำให้ผู้หญิงหลายคนตัดสินใจขายไข่

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบประเด็นต่างๆ ในการวิเคราะห์เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมฯ จากสองกรณีศึกษา (ต่อ)

ที่	ประเด็น	เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ	พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ
3	การปะทะประสานเรื่องเล่าขนาดเล็กกับเรื่องเล่ากระแสหลัก จนเกิดสิ่งใหม่ขึ้นมา	การประกอบสร้างเรื่องเล่าผ่านการปะทะประสานของวาทกรรมต่างๆ ในบริบทการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น ดังนี้ (1) การผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับกฎระเบียบสมัยใหม่ปรากฏในวิถีท้องถิ่นที่เชื่อมโยงคำสั่งสอนของบรรพบุรุษและผีเจ้าที่กับการเชื่อฟังกฎหมายบ้านที่รับรองโดยรัฐ (2) การขยายอำนาจของเทพท้องถิ่นผ่านบทสวด ยกระดับจาก "เทพผู้พิทักษ์ชายแดน" สู่ "เทพผู้ปกป้องขวัญและทรัพยากร" สอดคล้องกับวาทกรรมการพัฒนาของรัฐ (3) การปะทะประสานวาทกรรมรัฐและชาติพันธุ์ เกิดเป็นภาษาใหม่ว่าด้วย "การจัดการทรัพยากรอันเป็นมรดกที่มีเทพ/ผีผู้พิทักษ์ด้วยการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน" ปรากฏการณ์นี้สะท้อนโครงสร้างความรู้สึกรักของชาวบ้าน ที่แฝงฝังอยู่ในภาษาใหม่ และแสดงถึงการปรับตัวของวัฒนธรรมท้องถิ่นในการสร้างถิ่นที่ที่ต้องการกับอำนาจรัฐและทุน เพื่อสร้างความชอบธรรมในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรภายใต้ธรรมาภิบาลท้องถิ่น อันเป็นการตอบสนองต่อปัญหาการแปลงธรรมชาติให้เป็นสินค้า	การปะทะประสานของวาทกรรมต่างๆ ในบริบทการซื้อขายไข่ เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับ "ความเป็นแม่" รูปแบบใหม่ ดังนี้ (1) ใช้แนวคิด "ทำบุญ" สร้างความชอบธรรมทางจริยธรรม (2) ผสมผสานวาทกรรมเทคโนโลยีการเจริญพันธุ์กับผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ (3) นำเสนอการบริจาคไข่ว่ามีความเสี่ยงต่ำและคุ้มค่า (4) เน้นความแตกต่างระหว่างการขายไข่กับการอุ้มบุญ (5) ปรับมุมมองผู้ขายไข่จากผู้แสวงหาผลประโยชน์เป็นผู้ช่วยเหลือผู้มีบุตรยาก บทสนทนาเหล่านี้สะท้อนการต่อรองความหมายและสร้างความชอบธรรมในการซื้อขายไข่ ซึ่งมีความซับซ้อนทั้งในมิติสังคม จริยธรรม และเศรษฐกิจ

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบประเด็นต่างๆ ในการวิเคราะห์เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคม จากสองกรณีศึกษา (ต่อ)

ที่	ประเด็น	เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ	พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ
4	พื้นที่ทางสังคมของเรื่องเล่ามีลักษณะเช่นไร (พื้นที่ทางสังคมคือพื้นที่ที่เป็นจุดปะทะของเรื่องเล่าจากเบื้องบนและเบื้องล่าง ซึ่งเป็นการปะทะกันของอำนาจต่างๆ ของเรื่องเล่า)	จุดปะทะของเรื่องนี้คือ เรื่องเล่าขนาดเล็กว่าด้วยผีและเทพของท้องถิ่น พิธีกรรมเช่นผีเมืองเขียหรือการเซ่นต้อม้ายดาว ในพิธีกรรมดังกล่าว ทำให้เรื่องเล่าแม่บท (metanarrative) ถูกนำมาใช้ปฏิบัติการ ในการสร้างสำนึกร่วมว่าด้วยสถานที่และสิ่งแวดล้อม และปะทะกับเรื่องเล่าหลักว่าด้วยการพัฒนาแบบสมัยใหม่ และอีกจุดปะทะหนึ่งคือแนวคิดว่าด้วยเรื่องพรมแดน ระหว่างเรื่องเล่าที่ได้จากเอกสารไทโบราณมิวสิกวิดีโอที่กล่าวถึง “หินขวัญ” และในพิธีเช่นเมืองเขีย อันเป็นปฏิบัติการของการนำเรื่องเล่าไปใช้อย่างสร้างสรรค์ สะท้อนให้เห็นความย้อนแย้งระหว่างแนวคิดพรมแดนของคนที่บ้านทีกเอกสารไทโบราณกับแนวคิดของท้องถิ่นที่ไม่มีเส้นเขตแดน	จุดปะทะอยู่ที่ “ปฏิสัมพันธ์ในการพูด” คือกระบวนการต่อรองในการขาย/ไม่ขาย และมูลค่าไขที่จะขายให้ในแพลตฟอร์มออนไลน์ที่สะท้อนความสัมพันธ์โลกทางกายภาพระหว่างนายหน้าขายไข ที่เป็นคนไทย ผู้ขายไขที่เป็นหญิงไทย และผู้ซื้อไข โดยเฉพาะหญิงจีนจากประเทศจีน กับความเสี่ยงในการขายไข ทั้งในเชิงสุขภาพและกฎหมาย ทำให้เกิดการก้าวข้ามข้อจำกัดด้านการไม่มีบุตร

7. บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทความนี้นำเสนอวิธีวิทยาการสร้างความรู้เกี่ยวกับเรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมจากมุมมองเบื้องล่าง โดยใช้แนวทางด้านมนุษยศาสตร์ ประกอบด้วย 9 ขั้นตอน ซึ่งมีความทับซ้อนบางส่วน นอกจากนี้ ยังมีข้อค้นพบเชิงเนื้อหาที่สำคัญ ดังนี้ ประเด็นแรก เรื่องเล่าหลักและผลกระทบต่อสังคมและชีวิตผู้คน เรื่องเล่าหลักเป็นชุดความรู้ที่ถูกประกอบสร้างให้มีสถานะเป็น “ความจริง” และ “ความจริงแท้” จึงมีความชอบธรรมในการครอบงำความรู้ของประชาชนซึ่งอยู่ในสถานะ

ความรู้เบื้องล่าง เรื่องเล่าหลักมักถูกสร้างผ่านกลไกของรัฐและชนบดั้งเดิมของสังคม เช่น วาทกรรมการพัฒนาของรัฐและทุนที่พยายามแปลงทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นสินค้า ดังปรากฏในกรณีศึกษาเทพชายแดน หรืออุดมคติทางศาสนา (ขงจื้อ) ส่วนในกรณีศึกษา *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัว* เรื่องเล่าหลักสามารถครอบงำความรู้และความรู้สึกของผู้คนได้ เนื่องจากถูกสร้างผ่านสถาบันทางสังคมต่างๆ ซึ่งให้ความชอบธรรมแก่เรื่องเล่านั้น ผลกระทบจากการนำเรื่องเล่าหลักไปใช้พบว่า มีการกดทับในหลายมิติ เช่น ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐ ทุน และชาวบ้าน รวมถึงประเด็นเกี่ยวกับความเป็นหญิง ความเป็นแม่ และความเป็นครอบครัวที่ไม่มีบุตร ซึ่งผู้หญิงมักต้องแบกรับความกดดันมากกว่าผู้ชาย

ประเด็นที่สอง เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมเป็นจุดปะทะและปะทะประสานระหว่างเรื่องเล่าจากเบื้องบน (เรื่องเล่ากระแสหลัก) และเบื้องล่าง (เรื่องเล่าขนาดเล็ก) อันสะท้อนทั้งความสอดคล้องและความขัดแย้งระหว่างอำนาจรัฐ/ทุนกับประชาชน อำนาจของวาทกรรมความเป็นแม่กับเรื่องเล่าในโลกออนไลน์ว่าด้วยความเป็นแม่ ในแง่พื้นที่สังคมเป็นปฏิบัติการไปปั่นป่วนเรื่องเล่ากระแสหลักทั้งยังปะทะประสานเรื่องเล่าต่างๆ เพื่อสร้างภาษาใหม่และความหมายใหม่ในประเด็นต่างๆ **ประเด็นที่สาม** ปฏิบัติการทางสังคมในประเด็นดังกล่าว เป็นการท้าทายเรื่องเล่ากระแสหลัก ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทิศทางการพัฒนาในมิติต่างๆ เช่น พื้นที่ ทรัพยากร ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ โดยอาศัยพลังทางวัฒนธรรมท้องถิ่น พลังของคนธรรมดา และเทคโนโลยีดิจิทัล ดังนั้น ใน**ประเด็นที่สี่** อำนาจจากเบื้องล่างเกิดจากการปะทะประสานระหว่างเรื่องเล่าต่างๆ ก่อให้เกิดสิ่งใหม่ทั้งในระดับนามธรรมและรูปธรรม เช่น ระดับนามธรรม คือการสร้างภาษาใหม่ของท้องถิ่น (กรณี *เทพชายแดน* *ไม่มีพรมแดน*) และความเป็นแม่ในความหมายใหม่ (กรณี *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัว*) ส่วนในระดับรูปธรรม คือการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าของชาวบ้านในกรอบธรรมาภิบาลท้องถิ่น (กรณี *เทพชายแดน* *ไม่มีพรมแดน*) และการบรรลุอุดมการณ์ความเป็นหญิง ความเป็นแม่ และครอบครัวที่สมบูรณ์ในบริบทใหม่ (กรณี *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัว*)

ประเด็นที่ห้า สำหรับกรณีศึกษา *เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ* ผู้เขียนได้นำเสนอการวิเคราะห์ที่ก้าวไปไกลกว่าแนวคิดดั้งเดิมของเลียวทาร์ด (Lyotard, 1984; Malpas, 2003) และวิตเกินสไตน์ (Wittgenstein, 2009; McGinn, 2013) เกี่ยวกับเรื่องเล่าขนาดเล็ก โดยเริ่มต้นจากแนวคิดที่ว่า เมื่อเรื่องเล่ากระแสหลักถูกละทิ้ง สิ่งที่เหลืออยู่คือความหลากหลายของ “เกมภาษา” ซึ่งเปิดโอกาสให้เสียงของปัจเจกบุคคลได้รับการรับฟัง ความรู้ในลักษณะนี้จึงดำรงอยู่ในการใช้งานและการปฏิบัติ ผู้เขียนได้ขยายขอบเขตการวิเคราะห์โดยบูรณาการแนวคิดการปะทะประสานของ Hall (1980 & 1986) เข้ากับการศึกษาเรื่องเล่าทั้งกระแสหลักและขนาดเล็ก โดยวิเคราะห์การปะทะประสานในบริบททางเศรษฐกิจและการเมืองร่วมสมัยของเวียดนาม การขยายขอบเขตนี้ทำให้การศึกษาเรื่องเล่าขนาดเล็กไม่จำกัดอยู่เพียงมิติของตำนานและความเชื่อ แต่ยังครอบคลุมไปถึงความสัมพันธ์กับการสร้างอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ ระบบเศรษฐกิจ และการจัดการทรัพยากรป่าไม้ภายใต้กรอบธรรมาภิบาลท้องถิ่น การวิเคราะห์ในลักษณะนี้เผยให้เห็นพลวัตของการต่อรองเชิงอำนาจและความหมายในสังคม โดยใช้เรื่องเล่าเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงจากระดับรากหญ้า ซึ่งนำเสนอมุมมองใหม่ต่อการทำความเข้าใจบทบาทของเรื่องเล่าในการก่อรูปโครงสร้างทางสังคมและการเมืองร่วมสมัย

ประเด็นสุดท้าย ความแตกต่างระหว่างชาติพันธุ์วรรณนาภาคสนามแบบดั้งเดิมกับชาติพันธุ์วรรณนาแบบดิจิทัล ที่ได้จากประสบการณ์ของการวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1) *การสร้างสัมพันธ์ภาพภาคสนามแบบดั้งเดิม* ชาติพันธุ์วรรณนาแบบดั้งเดิมมีข้อได้เปรียบในแง่ของการสร้างความสัมพันธ์ผ่านการพบปะพูดคุยและมีปฏิสัมพันธ์แบบตัวต่อตัว ซึ่งช่วยสร้างความคุ้นเคยและความไว้วางใจ ในขณะที่แบบดิจิทัลอาจประสบปัญหาในการสร้างความสัมพันธ์เชิงลึก เนื่องจากขาดการปฏิสัมพันธ์ทางกายภาพ

2) *การลงภาคสนาม* ชาติพันธุ์วรรณนาภาคสนามแบบดั้งเดิมเปิดโอกาสให้นักวิจัยได้สัมผัสกับสภาพแวดล้อมจริงของพื้นที่ศึกษา ซึ่งมีประโยชน์ต่อการ

วิเคราะห์ข้อมูล แต่อาจมีข้อจำกัดด้านงบประมาณในการเดินทาง ส่วนแบบดิจิทัล มีข้อดีในแง่ความยืดหยุ่นด้านเวลาและสถานที่ รวมถึงประหยัดค่าใช้จ่าย

3) **กระบวนการเก็บข้อมูล** ขาดิพันธุ์วรรณนาภาคสนามแบบดั้งเดิมสามารถเก็บข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับบริบทแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ของผู้คน และ อวัจนภาษา ซึ่งเป็นข้อมูลที่มีคุณค่าต่อการวิเคราะห์ ในขณะที่แบบดิจิทัลอาจขาดข้อมูลเหล่านี้ และนักวิจัยอาจไม่สามารถสังเกตปฏิสัมพันธ์ทางอ้อมของผู้อยู่ในภาคสนามการวิจัยได้

โดยรวม แม้ว่าขาดิพันธุ์วรรณนาแบบดิจิทัลจะมีข้อดีในด้านความสะดวกและประหยัด แต่ขาดิพันธุ์วรรณนาภาคสนามแบบดั้งเดิมยังคงมีจุดแข็งสำคัญในการเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกและการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูล ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการศึกษาทางขาดิพันธุ์วรรณนา

จากบทสรุปข้างต้น ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะเชิงวิชาการเพื่อการพัฒนาองค์ความรู้ด้วยเรื่องเล่าจากเบื้องล่าง (bottom-up narratives) ให้มีความลุ่มลึกและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น โดยเน้นย้ำความจำเป็นในการขยายขอบเขตการวิจัยในอนาคต ทั้งนี้ ผู้เขียนได้เสนอประเด็นวิจัยที่ควรให้ความสำคัญสองประการดังนี้

ประการแรก การศึกษาช่องทางการสื่อสารที่เอื้อต่อการสร้างพหุเสียง (multi-voices) หรือพื้นที่สาธารณะ (public sphere) ตามแนวคิดของ เจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jurgen Habermas) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลกรณีศึกษาเรื่องเล่าของผู้หญิงชายไซในโลกออนไลน์ได้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของสื่อดิจิทัลในการเปิดพื้นที่ให้เรื่องเล่าขนาดเล็ก (micro-narratives) ของกลุ่มผู้หญิงชายขอบได้แพร่กระจายและมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ แม้จะมีความเสี่ยงที่เกี่ยวข้อง

ประการที่สอง การพัฒนาวิธีวิทยาในการศึกษาเรื่องเล่าจากเบื้องล่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิจัยเชิงขาดิพันธุ์วรรณนาแบบพหุสถานที่ (multi-sited ethnography) ซึ่งจะช่วยให้อรรถพลวัตของเรื่องเล่า (narrative dynamics) ในมิติของการไหลเวียน (flow) ผ่านบริบทและเงื่อนไขที่หลากหลาย อันนำไปสู่การ

เปลี่ยนแปลงความหมาย อำนาจ และการสร้างนวัตกรรมทางสังคม วิธีวิทยานี้จะช่วยเผยให้เห็นกระบวนการสร้างความหมายใหม่ การปรับเปลี่ยนดุลอำนาจ และการเกิดขึ้นของปฏิบัติการใหม่ที่เสริมสร้างอำนาจต่อรองให้แก่กลุ่มชายขอบในสังคม ดังนั้น การขยายขอบเขตการวิจัยในสองประเด็นนี้จะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทและอิทธิพลของเรื่องเล่าจากเบื้องล่างในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนเปิดมุมมองใหม่ในการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างเรื่องเล่าขนาดเล็กกับโครงสร้างอำนาจที่ครอบงำสังคมที่มาในรูปแบบของเรื่องเล่ากระแสหลัก

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กุลธิดา ศรีวิเชียร (2565), *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวและเรื่องเล่าของนายหน้าจัดหาไข่ของผู้หญิงบนโลกออนไลน์: นวัตกรรมเพื่อ (ความสมบูรณ์) ของครอบครัว*, รายงานการวิจัยเสนอต่อสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (ภายใต้ชุดโครงการวิจัย “เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมและอำนาจจากเบื้องล่างของกลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบ ปีที่ 1”).
- ปอล ริเกอร์ (2556), “ชีวิตที่แสวงหาเรื่องเล่า” (แปลโดย คงกฤษ ไตรยางค์), ใน ปกรณ์ สิงห์สุริยา (บ.ก.), *เรื่องเล่า อัตลักษณ์ และความยุติธรรมในปรัชญาของปอล ริเกอร์*, กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา.
- อัจฉริยา ชวงศ์เลิศ (2566), *เทพชายแดน ไม่มีพรมแดน: เรื่องเล่าต่อม้ายายด้าวและพิธีเซ่นเมืองกับการสร้างสำนึกเรื่องสถานที่และสิ่งแวดล้อมของคนไทในเวียดนาม*, รายงานการวิจัยเสนอต่อสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (ภายใต้ชุดโครงการวิจัย “เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมและอำนาจจากเบื้องล่างของกลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบ ปีที่ 1”).
- อัจฉริยา ชวงศ์เลิศ และคณะ (2566), *เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมและอำนาจจากเบื้องล่างของกลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบ ปีที่ 1*, รายงานแผนงานวิจัยเสนอต่อสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.

ภาษาอังกฤษ

- Barth, F. (1969), “Introduction”, in Barth, F. (ed.), *Ethnic Groups and Boundaries*, Boston: Little, Brown and Company.
- Bhabha, H. (1990a), “DissemiNation: Time, Narrative, and the Margins of the Modern Nation”, in Bhabha, H. (ed.), *Nation and Narration*, London: Routledge.
- _____. (1990b), “Introduction: Narrating the Nation”, in Bhabha, H. (ed.), *Nation and Narration*, London: Routledge.
- Boyatos, A. et al. (2020), “Feminism, Gender, and Agentic and Communal Themes in Narrative Identity”, *Sex Roles*, 83(1): 54-63.
- Chodorow, N. (1979), *The Reproduction of Mothering*, California: University of California Press.
- Currie, M. (2010), *Postmodern Narrative Theory*, New York: Macmillan International Higher Education.
- De Fina, A. and Georgakopoulou, A. (2008), “Analysing Narratives as Practice”, *Qualitative Research*, 8(3): 379-387.
- Entman, R. (1993), “Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm”, *Journal of Communication*, 43(4): 51-58.

- Fairclough, N. (1995), *Media Discourse*, London: Edward Arnold.
- Fenton, C. and Langley, A. (2011), "Strategy as Practice and the Narrative Turn", *Organization Studies*, 32(9): 1171-1196.
- Fisher, W. (1984), "Narration as a Human Communication Paradigm: The Case of Public Moral Argument", *Communications Monographs*, 51(1): 1-22.
- Foucault, M. (1980), "Truth and Power" (translated by Gordon, C. et al.), in Gordon, C. (ed.), *Power and Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977 of Michael Foucault*, New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. (1982), *The Archaeology of Knowledge & The Discourse on Language*, London: Vintage.
- Gamson, W. and Modigliani, A. (1989), "Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A Constructionist Approach", *American Journal of Sociology*, 95(1): 1-37.
- Garfinkel, H. (1967), *Studies in Ethnomethodology*, Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Geertz, C. (1973), *The Interpretations of Cultures*, New York: Basic Books.
- Goodson, I. and Gill, S. (2011), "The Narrative Turn in Social Research", *Counterpoints*, 386: 17-33.
- Gupta, A. and Ferguson, J. (1992), "Beyond 'Culture': Space, Identity, and the Politics of Difference", *Cultural Anthropology*, 7(1): 6-23.
- Halbwachs, M. (1992), *On Collective Memory* (translated by Coser, L.), Chicago: University of Chicago Press.
- Hall, S. (1980), "Cultural Studies: Two paradigms", *Media, Culture and Society*, 2: 57-72.
- _____. (1986), "The Problem of Ideology-Marxism without Guarantees", *Journal of Communication Inquiry*, 10(2): 28-44.
- Hays, S. (1996), *The Cultural Contradictions of Motherhood*, New Haven: Yale University Press.
- Herman, D. et al. (2005), *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory*, London: Routledge.
- Jenkins, H. (2006), *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*, New York: New York University Press.
- Kellner, D. (1995), *Media Culture: Cultural Studies, Identity and Politics between the Modern and the Post-modern*, London: Routledge.
- Klapproth, D. (2004), *Narrative as Social Practice: Anglo-Western and Australian Aboriginal Oral Traditions*, Berlin: Mouton de Gruyter.

- Lefebvre, H. (2002), "The Production of Space", in Dear, M. and Flusty, S. (eds.), *The Space of Postmodernity: Reading in Human Geography*, Oxford: Blackwell.
- Lyotard, J. (1984), *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge (Vol. 10)*, Minnesota: University of Minnesota Press.
- Malpas, S. (2003), *Jean-François Lyotard*, London: Routledge.
- Miller, D. and Slater, D. (2000), *The Internet: An Ethnographic Approach*, London: Routledge.
- Ortner, S. (2006), *Anthropology and Social Theory: Culture, Power, and the Acting Subject*, Durham: Duke University Press.
- O'Reilly, A. (2012), "Introduction", in O'Reilly, A. (ed.), *From Motherhood to Mothering: The Legacy of Adrienne Rich's of Woman Born*, New York: State University of New York Press.
- Pink, S. (2016), *Digital Ethnography: Principles and Practice*, London: Sage.
- _____. (2018), "Ethnography in a Digital World", in Hughes, J. (ed.), *Contemporary Approaches to Ethnographic Research Volume III*, New Delhi: Sage.
- Ricoeur, P. (1991), "Life in Quest of Narrative", in Wood, D. (ed.), *On Paul Ricoeur*, London: Routledge.
- Riessman, C. (2008), *Narrative Methods for the Human Sciences*, Thousand Oaks: Sage.
- Scott, J. (1990), *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts*, Yale: Yale University.
- Somers, M. (1994), "The Narrative Constitution of Identity: A Relational and Network Approach", *Theory and Society*, 23: 605-649.
- Turner, V. (2017), *The Ritual process: Structure and Anti-structure*, London: Routledge.
- Williams, R. (1977), *Marxism and Literature (Vol. 1)*, Oxford: Oxford University Press.
- Wittgenstein, L. (2009), *Philosophical Investigations* (translated by Anscombe, G. et al.), West Sussex: John Wiley & Sons.
- Zagorin, P. (1999), "History, the Referent, and Narrative: Reflections on Postmodernism Now", *History and Theory*, 38(1): 1-24.
- Zelizer, B. (1992), *Covering the Body: The Kennedy Assassination, the Media, and the Shaping of Collective Memory*, Chicago: University of Chicago Press.

เรื่องเล่าสู่เรื่องเล่าที่หลากหลายในทางสังคมศาสตร์: แนวคิด วิธีวิทยา และกรณีศึกษาเพื่อทำความเข้าใจ โลกและสรรค์สร้างสรรพเสียงให้ถูกได้ยิน¹

บุศรินทร์ เลิศชลิตสกุล²

บทคัดย่อ

บทความนี้ทบทวนโมทัศน์เรื่องเล่าในฐานะที่เป็นทั้งแนวคิดและวิธีวิทยา และเชื่อมโยงไปสู่กรอบแนวคิดเรื่องเล่าที่หลากหลายในทางสังคมศาสตร์ ซึ่งครอบคลุมถึงการศึกษาเรื่องเล่าในรูปแบบที่แตกต่างของภาษาและการสื่อสาร เพื่อชี้ให้เห็นว่า เรื่องเล่าสะท้อนโลกแห่งความเป็นจริง เรื่องเล่าจึงมีความหมายที่แตกต่างภายใต้ปฏิบัติการของเรื่องเล่า ที่มาจากองค์ประกอบและขอบเขตที่แตกต่าง รวมถึงแนวทางการศึกษาเรื่องเล่า โดยเฉพาะการตีความที่ผู้ตีความหรือผู้ศึกษาเรื่องเล่านั้นมีเบื้องหลังหรือโลกทัศน์ที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้น ในทุกเรื่องเล่าจึงสามารถนำไปสู่การปะทะประสานและต่อรองกันของเรื่องเล่า นอกจากนี้บทความนี้สำรวจกรณีศึกษาของการใช้เรื่องเล่าที่หลากหลายในการแสวงหาวิพากษ์เรื่องเล่าขนาดใหญ่ เพื่อเสนอว่า แนวทางเรื่องเล่าที่หลากหลายนั้นมีเป้าหมายทำให้สรรพเสียงถูกได้ยิน โดยแบ่งการทบทวนออกเป็น 4 มิติได้แก่ (1) เรื่องเล่าจากเบื้องล่าง (2) เรื่องเล่าจากผ่านวัตถุที่ถูกตีความใหม่ (3) เรื่องเล่าที่หลากหลายเพื่อสลายความเป็นอื่น และ (4) เรื่องเล่าที่แตกต่างของประสบการณ์

^{*} วันที่รับบทความ 11 มีนาคม 2567; วันที่แก้ไขบทความ 2 กันยายน 2567; วันที่ตอบรับบทความ 13 กันยายน 2567

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานวิจัย เรื่องเล่าที่หลากหลายและการปะทะประสานของความทรงจำในความสัมพันธ์ของแม่ฮ่องสอนและเมืองหมอกใหม่ รัฐฉาน ภายใต้แผนงาน “เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมและอำนาจจากเบื้องล่างของกลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบ” โดยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ 2564

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

และช่วงเวลา การใช้แนวทางเรื่องเล่าจึงช่วยสร้างอำนาจของผู้คนเพื่อต่อร่องทางความสัมพันธ์ในสังคม สร้างพื้นที่ให้คนชายขอบกลุ่มต่างๆ ได้มีสิทธิและเสียง ซึ่งเป็นการสร้างเรื่องเล่าในหลายคำนิยาม เช่น เรื่องเล่าจากเบื้องล่าง เรื่องเล่าจุลภาค หรือเรื่องเล่าทางเลือก เพื่อคัดง้างกับเรื่องเล่ากระแสหลักหรือเรื่องเล่าจากเบื้องบน เช่น เรื่องเล่าที่แสดงถึงชาตินิยม อาณานิคมนิยม และอุดมการณ์ที่ผลักดันให้เกิดสมภาวะชายขอบ

คำสำคัญ: เรื่องเล่าในทางสังคมศาสตร์ เรื่องเล่าที่หลากหลาย เรื่องเล่าขนาดใหญ่ มโนทัศน์ วิธีวิทยา

Narratives to Multiple Narratives in Social Sciences: Concept, Methodology, and Case Studies for Making Senses of the World and Creating Various Voices to be Heard

Busarin Lertchavalitsakul³

Abstract

This article reviews the concept of narratives as a conceptual framework and methodology and relates it to multiple narratives in social sciences, including studies of varying patterns of languages and communication as the illustration of the real world. Narratives encompass a multitude of meanings drawn from narrative practices, which consist of various elements and scopes. The diversity of narratives also stems from different methods of analysis, particularly the interpretations offered by individuals with varying backgrounds and worldviews. Consequently, each narrative possesses the potential to articulate, contest, and negotiate with one another. Furthermore, this article reviews some case studies that embrace multiple narratives in critiquing grand narratives for making all voices to be heard. Four aspects of multiple narratives are presented as follows: (1) narratives from below, (2) narratives through materials with newly given meanings, (3) multiple narratives for getting rid of otherness, and (4) narratives extracted from different experiences and temporalities. These aspects of multiple narratives emphasize people's

³ Assistant Professor, Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Naresuan University

increasing negotiation powers in social relationships and provide space for marginalized groups to assert their rights and voice their desires. The multiple narratives have therefore been used and defined under different terms such as “narrative from below”, “micro narrative”, or “alternative narrative”. These narratives are meant to challenge mainstream narratives or those imposed from above, for example, nationalism, colonialism, as well as ideologies that perpetuate marginalization.

Keywords: narratives in social sciences, multiple narratives, grand narratives, concept, methodology

เกริ่นนำ: เรื่องเล่านำไปสู่การเข้าใจโลกและชีวิต

เรื่องเล่าเป็นได้ทั้งแนวคิด วิธีวิทยา วิธีในการศึกษา หรือการเข้าถึงข้อมูล รวมถึงเป็นพื้นที่ของการศึกษา หากเรื่องเล่าถูกพิจารณาว่าเป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจและตีความ เราจึงพบว่าเรื่องเล่าเป็นมโนทัศน์ที่มีความซับซ้อนในระดับพื้นฐานสุด เรื่องเล่าเป็นคำที่หมายถึงข้อความหรือวาทกรรม หรือเป็นข้อความภายในบริบทของการตั้งคำถามในการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเฉพาะในการศึกษาทางสังคมศาสตร์ หรือถ้าพูดให้แคบขึ้นมา เรื่องเล่าเป็นเรื่องราวที่เล่าโดยคน ดังนั้นเรื่องเล่าจึงเป็นเครื่องมือในการวิจัยและเป็นปรากฏการณ์ของการศึกษา หากเป็นเครื่องมือในการศึกษา เรื่องเล่าเริ่มต้นจากประสบการณ์ที่นำเสนอถึงชีวิตหรือเรื่องเล่าของปัจเจก (Creswell, 2007) เรื่องเล่าจึงเป็นโครงสร้างที่กำกับประสบการณ์ของมนุษย์ให้มีชีวิตด้วยแนวทางของศิลปะ เป็นการเชื่อมเหตุการณ์หรือประสบการณ์ในอดีตให้มีความหมายสำคัญในเวลาปัจจุบัน และสร้างความต่อเนื่องให้อยู่ในรูปแบบของเรื่องเล่าต่างๆ เช่น อัตชีวประวัติ ประวัติศาสตร์ ประเพณี และระบบกฎหมาย เรื่องเล่าเหล่านี้ส่งผลต่อพฤติกรรมและนำไปสู่การกระทำของมนุษย์และปฏิบัติการอื่นๆ เช่น การสร้างความหมาย และการต่อรอง (Bruner, 1991)

แนวทางการศึกษาเรื่องเล่าจึงถือว่าการตอบสนองกระบวนทัศน์ทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะจุดเปลี่ยนทางทฤษฎีที่หันไปสู่หลังโครงสร้างนิยม (poststructuralism) พอล เดอ มัน (De Man, 1990) กล่าวว่าแนวทางการศึกษาของโครงสร้างนิยมมีข้อจำกัดในการให้ความหมายและการตีความที่ไม่สามารถจำกัดได้เฉพาะกลุ่มความหมายใดความหมายหนึ่งด้วยระบบสัญลักษณ์ (sign) ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญของโครงสร้างนิยมภาษา โรแลนด์ บาร์ธส์ (Roland Barthes) นักคิดแนวสัจนิยมชาวฝรั่งเศสคนสำคัญ ชี้ให้เห็นช่องว่างในการทำความเข้าใจระบบการให้ความหมายผ่านสัญลักษณ์แบบตายตัว หากเรื่องเล่ามีระดับของความหมายนำไปสู่การบรรยายที่เกิดจากปฏิบัติการด้วย (Barthes, 1975: 242) สอดคล้องกับข้อเสนอของนักคิดในสายหลังโครงสร้างนิยมคนสำคัญ เช่น ฌ็อง-ฟร็องซัวส์ ลีโยตาร์ด (Jean-Francois Lyotard) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส

ที่กล่าวว่า เรื่องเล่าขนาดใหญ่ (grand narrative/meta narrative) นั้นอยู่ในภาวะเสื่อมถอยลง สอดรับกับนักคิดในสกุลเดียวกัน เช่น ฌาคส์ แดร์ริดา (Jacques Derrida) ที่เสนอแนวคิดการรื้อสร้าง (deconstruction) และมีเชลฟูโกต์ (Michel Foucault) ที่ตั้งคำถามกับอำนาจในการสร้างความรู้และความจริง (Butler, 2002; Sharpe, 2019) ตลอดจนกระบวนทัศน์ในการทำความเข้าใจภววิทยา (ontology) ของสิ่งต่างๆ บนโลกใบนี้ โดยเฉพาะการตอบโต้กระบวนทัศน์ประจักษ์นิยม (positivism) และหันไปสู่การทำความเข้าใจความหมายผ่านการตีความ (Bruner, 1991) บทความนี้นำเสนอกรอบแนวคิดเรื่องเล่าจากมุมมองทางสังคมศาสตร์ ซึ่งเรื่องเล่าได้เป็นแนวทางในการศึกษาของศาสตร์ต่างๆ เป็นพื้นฐานอยู่แล้ว โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ (Sewell, 1992; Hardy, 1994; Larson, 1995; Ilomäki, 2002; Adas, 2012) และมานุษยวิทยา (Doevenspeck, 2011; Anitha et al., 2012; Kohl, 2014) ซึ่งเป็นงานศึกษาหลักในบทความชิ้นนี้

เอช พอร์เตอร์ แอ็บบ็อต (Abbot, 2008) ผู้เขียนหนังสือความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเรื่องเล่าโดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ สหราชอาณาจักร ในชื่อ *The Cambridge Introduction to Narrative* กล่าวว่า โดยทั่วไปแล้วเมื่อนึกถึงเรื่องเล่า คนมักจะนึกถึงเรื่องเล่าในฐานะศิลปะ แต่เป็นในแบบที่สามัญทั่วไป (modest) ขณะที่เรื่องเล่าเป็นได้ทั้งนวนิยาย (novel) ตำนาน (saga) หรือนิทานพื้นบ้าน (folk tale) หรืออย่างน้อยที่สุดคือเกร็ดเล็กเกร็ดน้อย (anecdote) เราพูดถึงเรื่องเล่าแบบใช้พรสวรรค์ในการบอกเล่าเรื่อง ดังนั้น ทุกคนไม่ว่าจะเป็นศิลปินหรือไม่ก็ตามต่างก็สัมพันธ์กับเรื่องเล่าไม่มากก็น้อย (Abbot, 2008: 1) เขายังได้ยกตัวอย่างการให้ความหมายของเรื่องเล่าโดยนักคิดคนอื่น เช่น เฟรดริก เจมสัน (Fredric Jameson) ที่เสนอว่า ทุกกระบวนการให้ข้อมูลของเรื่องเล่า (informing process of narrative) คือหน้าที่สำคัญหรือตัวอย่างของความคิดของมนุษย์ (central function or instance of the human mind) ฌ็อง-ฟร็องซัว ลีโอตาร์ด อธิบายว่า การเล่าเรื่องมีรูปแบบเชิงแก่นสารของความรู้เชิงประเพณี (custom knowledge) หรือคำอธิบายโดย โรลองด์ บาร์ธส์ นักสัญวิทยาชาว

ฝรั่งเศส ที่กล่าวว่า เรื่องเล่าเกี่ยวกับโลกใบนี้คงมีนับไม่ถ้วน เรื่องเล่าถือเป็น
ขั้นแรกและแถวหน้าสุดที่มีความมหัศจรรย์ มีสาระที่แตกต่างที่มีวัตถุ/วัตถุติบ
ในการรับใช้การพูดถึงเรื่องราว (story) ของมนุษยชาติที่อยู่ในรูปของภาษา
ทั้งรูปแบบการพูดและการเขียน ภาพถ่ายหรือภาพเคลื่อนไหว ทำทาง และการ
ผสมผสานที่เป็นระบบขององค์ประกอบต่างๆ (Barthes, 1966 cited in Abbot,
2008: 1-2)

“นอกจากนี้ เรื่องเล่ายังถูกนำเสนอในนิทานปรัมปรา ตำนาน นิทาน
มุขปาฐะ เรื่องแต่ง นวนิยาย มหากาพย์ ประวัติศาสตร์ โศกนาฏกรรม
ละคร ตลก ละครใบ้ ภาพวาด หน้าต่างกระจกสีที่มีลวดลายในโบสถ์ ภาพยนตร์
หนังสือการ์ตูน ข่าวในรูปแบบต่างๆ และบทสนทนา”

(Barthes, 1975: 1)

บาร์ธส์ (Barthes, 1975) กล่าวอีกว่า เรื่องเล่าหลากหลายรูปแบบจึง
รองรับความต้องการหรือทางเลือกของมนุษย์ และเกิดขึ้นได้ในทุกกาลเวลา ทุก
สถานที่ และในทุกสังคม หรือเริ่มต้นจากประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติในทุกกลุ่ม
ทุกชนชั้น ดังนั้นแล้วจึงเป็นไปได้เลยที่มนุษย์จะปราศจากเรื่องเล่า ซึ่งมนุษย์
แบ่งปัน สืบทอด หรือแสดงความเห็นที่แตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับเบื้องหลัง
ทางวัฒนธรรมของแต่ละคน ด้วยเหตุนี้ เรื่องเล่าจึงมีความเป็นสากล ข้ามผ่าน
กาลเวลา และข้ามผ่านพรมแดนทางวัฒนธรรม มันจึงอยู่ทุกที่และเป็นส่วนหนึ่ง
ของชีวิตมนุษย์ รูปแบบอันหลากหลายของเรื่องเล่าตามที่บาร์ธส์เสนอนั้น คือ
การแบ่งเรื่องเล่าออกเป็นประเภท (genre) ต่างๆ ที่มีโครงสร้างแต่ละประเภท
ของเรื่องเล่า และในแต่ละประเภทของเรื่องเล่ามีเรื่องราวย่อยๆ อยู่ในนั้นอีก
ดังนั้นเรื่องเล่าที่หลากหลายจึงเริ่มจากรูปแบบเรื่องราวต่างๆ ที่มนุษย์แบ่งปัน
ในรูปของภาษาที่หลากหลาย และเป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์ในแง่มุมต่างๆ รวมถึง
มีความสัมพันธ์ของมนุษย์ในมิติที่ต่างกันไป ซึ่งนำไปสู่การทำความเข้าใจโลก
ที่ต่างกันไป (Abbot, 2008; Doevenspeck, 2011)

ลักษณะสำคัญอีกประการของเรื่องเล่าคือ การสะท้อนถึงการทำความเข้าใจเวลาและตระหนักถึงการมีอยู่ของเวลา และการสร้างลำดับของเวลา (order of time) ที่บ่งบอกเวลาของมนุษย์ที่ถูกจัดการตามแนวทางของเรื่องเล่า หรือในทางกลับกัน เรื่องเล่าคือความหมายที่แสดงถึงลักษณะของการดำรงอยู่ของเวลา (temporal existence) เช่น การที่เรื่องเล่าแสดงให้เห็นการเชื่อมต่อการทำกิจกรรมของมนุษย์ในช่วงเวลาใดช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งเวลาในเรื่องเล่าไม่ได้เดินไปด้วยจังหวะที่คงที่เหมือนกับเวลาของนาฬิกาบนข้อมือหรือฝาผนังที่สามารถวัดออกเป็นวินาทีและนาที หากเวลาในเรื่องเล่านั้นสัมพันธ์กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเวลาในเรื่องเล่าจึงบอกเราว่า มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น ดังนั้นเวลาจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากในเรื่องเล่า เพราะเวลานำไปสู่การเดินทาง (passage) และทำให้เห็นความซับซ้อนของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่องเล่า และเหตุการณ์นี้เองที่เข้ามามีบทบาทและกำหนดการรับรู้เรื่องเวลา (sense of time) ของเรา ซึ่งเป็นเวลาที่เป็นนามธรรมที่กำหนดโดยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ดังนั้นเรื่องเล่าจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เราเข้าใจโลกในเวลาที่ถูกสร้างขึ้น เพื่อให้เราเห็นเป็นรูปธรรมมากขึ้น (Abbot, 2008: 4-6)

นอกจากการรับรู้เรื่องเวลาแล้ว การกำหนดของเวลาที่สัมพันธ์กับเหตุการณ์ แม้ว่าจะเป็นเหตุการณ์เล็กๆ น้อยๆ หรือแทบไม่ชัดให้เห็นถึงการเคลื่อนไหว ดังนั้น หากปราศจากเรื่องเล่า (ซึ่งประกอบไปด้วยเหตุการณ์) นั้นอาจทำให้เราแทบที่จะไม่รับรู้อะไรเกี่ยวกับความเป็นโลก เราอาจไม่เห็นหรือไม่รู้ลึก ที่สำคัญคือ เราอาจไม่สามารถที่จะหาความหมายอะไรได้ ซึ่งการทำความเข้าใจความหมายกับการทำความเข้าใจเรื่องเล่าเป็นความสัมพันธ์จนแทบจะเป็นเรื่องเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ของความหมายและเรื่องเล่าก็มีอยู่อย่างหลากหลายด้วย เรื่องเล่าจึงทำให้เราได้รู้ (knowing) เพื่อจะบอกเล่า (telling) และเป็นเครื่องมือสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการคิดอย่างกระตือรือร้น และช่วยให้เราครุ่นคิดหรือแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งเหล่านั้น ขณะที่เรื่องเล่าก็เป็นช่องทางในการให้ข้อมูลที่ผิดได้ หรือทำให้เราอยู่ในสถานการณ์ที่มีติดบอด หรือทำในสิ่งที่ไม่ปรารถนาจะทำด้วยเช่นกัน (Abbot, 2008: 10-11)

บทความนี้มี 3 วัตถุประสงค์หลัก *ประการแรก* เพื่อทบทวนกรอบแนวคิดเรื่องเล่าที่นำไปสู่เรื่องเล่าที่หลากหลายตามแนวทางเรื่องเล่าศึกษา (narrative studies) ในฐานะกรอบแนวคิดและวิธีวิทยา ซึ่งทำให้เห็นการใช้เรื่องเล่าที่หลากหลายทั้งรูปแบบ ขอบเขตหรือองค์ประกอบของเรื่องเล่า แนวทางการศึกษา โดยเฉพาะการตีความนั้น สะท้อนความเป็นจริงของโลกที่มีความหลากหลายซับซ้อน ดังนั้นเรื่องเล่าจึงสามารถมีหลายเรื่องหรือหลายชุดที่ลงรอยหรือปะทะประสานกัน *ประการที่สอง* เพื่อนำเสนอแนวทางการศึกษาเรื่องในทางสังคมศาสตร์ ซึ่งเป็นวิธีวิทยาที่ใช้ในหลายสาขา และทำให้เห็นการเกิดขึ้นของเรื่องเล่าเพื่อสลายความสำคัญของเรื่องเล่าขนาดใหญ่ *ประการที่สาม* เพื่อแสดงให้เห็นถึงเป้าหมายของเรื่องเล่าที่หลากหลาย นั่นคือการใช้เป็นแนวทางเพื่อให้สรรพเสียงนั้นถูกได้ยิน ในการสร้างพื้นที่ทางสังคมให้คนชายขอบหรือคนกลุ่มเล็กน้อยในหน้าประวัติศาสตร์ได้เปล่งเสียงและมีตัวตน โดยยกกรณีศึกษาที่ใช้เรื่องเล่าที่หลากหลายในการทำความเข้าใจคนที่อยู่ในชายขอบของสังคมในมิติต่างๆ เรื่องเล่าจึงเป็นเครื่องมือในการสร้างอำนาจให้กับคนเหล่านั้นให้มีตัวตนขึ้นมา หรือการสร้างเรื่องเล่าจากเบื้องล่าง (narratives from below) เรื่องเล่าทางเลือก (alternative narrative) หรือเรื่องเล่าจุลภาค (micro narrative) เพื่อคัดง้างกับเรื่องเล่าหลักหรือเรื่องเล่าจากเบื้องบน ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 มิติ ได้แก่ (1) เรื่องเล่าจากเบื้องล่าง (2) เรื่องเล่าจากผ่านวัตถุที่ถูกตีความใหม่ (3) เรื่องเล่าที่หลากหลายเพื่อสลายความเป็นอื่น และ (4) เรื่องเล่าที่แตกต่างของประสบการณ์และช่วงเวลา

1. เรื่องเล่าศึกษา (Narrative Studies)

ก่อนที่จะกล่าวถึงแนวคิดเรื่องเล่าที่หลากหลาย ในส่วนนี้เริ่มต้นอธิบายเกี่ยวกับเรื่องเล่าในฐานะที่เป็นแนวคิดและวิธีวิทยาที่สร้างความแตกต่าง ทั้งในส่วนที่เป็นองค์ประกอบ ประเภทของเรื่องเล่า ขอบเขตของเรื่องเล่า และการวิเคราะห์หรือศึกษาเรื่องเล่า โดยเฉพาะการตีความ เพื่อแสดงให้เห็นว่าเรื่องเล่านั้นมีความแตกต่างเป็นพื้นฐาน

1.1 องค์ประกอบของเรื่องเล่า

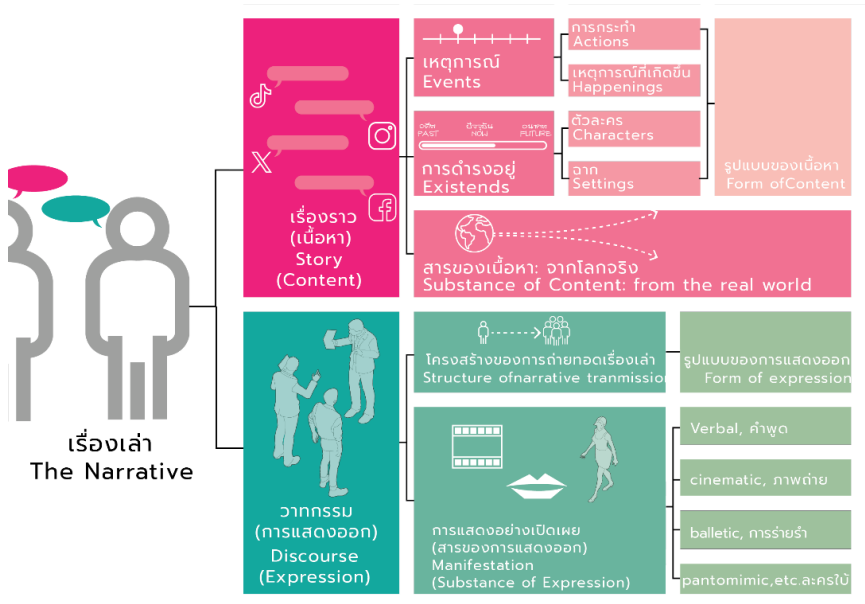
เรื่องเล่าเป็นภาพแสดงแทนของเหตุการณ์หรือซีรีส์ของหลายเหตุการณ์ (representation of event or series of events) โดยในเหตุการณ์นั้นๆ ต้องมีการกระทำ (action) ทั้งที่เห็นเป็นรูปธรรมและนามธรรม (Chatman, 1975; Abbot, 2008: 13) แอ็บบ็อต (Abbot, 2008: 13) อธิบายถึงคำนิยามและองค์ประกอบของเรื่องเล่าอีกว่า ถึงแม้ว่าในเรื่องเล่าจะไม่มีการกระทำที่จับต้องได้ แต่เรื่องเล่าอยู่ในรูปคำบรรยาย (description) หรือการนำเสนอ (exposition) ข้อเสนอหรือข้อถกเถียง (argument) หรือทำนอง (lyric) แม้จะมีองค์ประกอบตามที่กล่าวมา เรื่องเล่าก็ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นเรื่องเล่าได้เสมอไป ตัวอย่างเช่น “สุนัขของฉันมีเห็บ” ไม่ได้เป็นเรื่องเล่า เพราะปราศจากการกระทำหรือไม่มีเหตุการณ์อะไรขึ้นมา และไม่ทำให้เห็นถึงเวลา แต่หากพูดว่า “สุนัขของฉันถูกเห็บกัด” ตรงนี้ทำให้เกิดเป็นเรื่องเล่าขึ้นมา เพราะมีเหตุการณ์เกิดขึ้น แม้จะเป็นเหตุการณ์เล็กๆ ก็ตาม ดังนั้น เรื่องเล่าจึงต้องการอย่างน้อย 2 เหตุการณ์ เหตุการณ์หนึ่งต่อจากอีกเหตุการณ์หนึ่ง ถึงกระนั้นแอ็บบ็อตไม่ได้ต้องการให้นิยามว่าเรื่องเล่าคืออะไรกันแน่ นั่นลดทอนเสน่ห์ของเรื่องเล่า ด้วยความที่เรื่องเล่ามีรูปแบบที่หลากหลายดังที่กล่าวไป เราอาจพบเรื่องเล่าหลักหนึ่งเรื่องที่ประกอบไปด้วยเรื่องเล่าย่อย (micro narrative) ภายใต้เรื่องหลักได้เช่นกัน สิ่งสำคัญคือการที่เรื่องเล่าคือรูปแบบหนึ่งของภาพแทนคำพูด (verbal representation) ที่เชื่อมโยงกับภาษาศาสตร์ในการเล่าขาน (recount) หรือบอกต่อ (tell) ดังนั้นเรื่องเล่าจึงจำเป็นต้องมีผู้เล่าเรื่อง (narrator) แต่ก็ไม่เสมอไปสำหรับงานภาพยนตร์หรือละครเวที หรือละครประเภทที่อาศัยนักแสดงในการแสดงเพื่อเล่าเรื่องให้ดำเนินต่อไปได้ (Abbot, 2008: 15)

ขณะที่ ซีมัวร์ ชัตแมน (Chatman, 1975) สร้างแผนผังให้เห็นโครงสร้างของเรื่องเล่า ซึ่งประกอบไปด้วยเรื่องราว (story) และวาทกรรม (discourse) หรือปฏิบัติของเรื่องเล่า ในเรื่องราวนั้นประกอบไปด้วยเหตุการณ์ต่างๆ (events) และการดำรงอยู่ของสิ่งต่างๆ (existents) ส่วนในเหตุการณ์นั้นประกอบไปด้วยการกระทำ (actions) และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น (happenings) ในขณะที่มีการดำรง

อยู่ของสิ่งต่างๆ ประกอบไปด้วยตัวแสดง (characters) และองค์ประกอบแวดล้อม หรือฉาก (setting) โครงสร้างเรื่องเล่านี้สามารถทำให้เกิดความแตกต่างได้ด้วย องค์ประกอบย่อยอื่นๆ (subsistence) และรูปแบบ (form) ในการเล่าเรื่องเพื่อการแสดงออกและการสื่อความหมาย (expression) ดังที่ปรากฏในภาพที่ 1

แอ็บบ็อตพยายามชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างและเป็นรากฐานสำคัญในการศึกษาเรื่องเล่า นั่นคือเรื่องราว (story) ซึ่งหมายถึงเหตุการณ์หรือความสืบเนื่องของเหตุการณ์ (event or sequence of event) และปฏิบัติการของเรื่องเล่า (narrative discourse) ซึ่งหมายถึงเรื่องราว (story) ต่างๆ นั้นถูกนำเสนอหรือส่งผ่านอย่างไร เช่น การที่เรื่องราวสามารถถูกเล่าด้วยการย้อนไปข้างหน้าและกระโดดไปข้างหน้าโดยที่เรายังสามารถรับรู้ถึงข้อมูลหรือเรื่องราว

ภาพที่ 1 โครงสร้างเรื่องเล่า

ที่มา: ดัดแปลงจาก ชีมัวร์ ชัตแมน (Chatman, 1975)

ต่างๆ ได้ในหัว เราทำความเข้าใจได้ว่าเรื่องราวอาจเกิดได้ในเสี้ยวนาที่ หนึ่งวัน หรือมันเป็นเหตุการณ์จริงในประวัติศาสตร์หรือเป็นเรื่องแต่งได้ เพราะเราอยู่ภายใต้ปฏิบัติการของเรื่องเล่า ซึ่งตรงนี้ทำให้เห็นถึงความแตกต่างในการรับรู้เวลาของเรื่องราวกับเวลาในปฏิบัติการของเรื่องเล่าในขณะเดียวกัน โดย 3 คำหลักที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่ามีดังต่อไปนี้

เรื่องเล่า (narrative) หมายถึง ภาพแทนของเหตุการณ์ที่ประกอบไปด้วยเรื่องราว (story) และปฏิบัติการของเรื่องเล่า (narrative discourse) เรื่องเล่าจึงทำให้เรื่องราวถูกนำเสนอ

เรื่องราว (story) หมายถึง เหตุการณ์ หรือความสับสนของเหตุการณ์ (การกระทำ) และเป็นการจัดการเวลาว่าอะไรสำคัญ

ปฏิบัติการของเรื่องเล่า (narrative discourse) หมายถึง เหตุการณ์ต่างๆ ถูกนำเสนออย่างไร

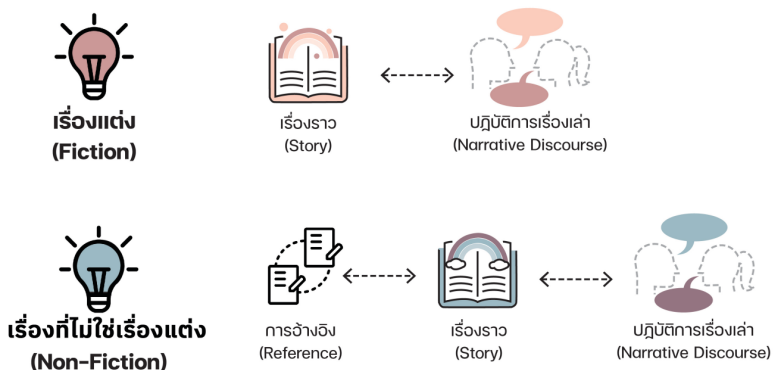
นอกจากนี้ ยังมีองค์ประกอบย่อยซึ่งสัมพันธ์กับปฏิบัติการของเรื่องเล่า ได้แก่ (1) การเรียงลำดับของเหตุการณ์ที่ถูกเล่า (หมายถึงพล็อตก็ได้) และ (2) สไตล์ (style) หรือปฏิบัติการ (practice) ซึ่งทั้ง 2 สิ่งนี้ผสมผสานเชื่อมโยงกันอย่างแยกไม่ออก ขณะที่เรื่องราวก็มีองค์ประกอบย่อยลงไปอีกเช่นกัน ในสถานการณ์ย่อยหรือฉากเหตุการณ์ (setting) เรื่องราวจึงต้องถูกสร้างขึ้นภายใต้ปฏิบัติการ ทำให้เกิดเรื่องราวหลัก (constituent story) และเรื่องราวสนับสนุน (supplement story) เรื่องราวหลักหมายถึงเรื่องราวที่ดำเนินไปและนำไปสู่จุดหักเห ประกอบไปด้วยเหตุการณ์ที่ทำให้เรื่องราวเดินไปข้างหน้า และนำไปสู่เรื่องราวอื่นๆ ต่อมา ขณะที่เรื่องราวสนับสนุนอาจไม่ได้ทำหน้าที่ดังกล่าว และในความจริงอาจถูกกลบออกได้ด้วยเสียด้วยซ้ำ ดังนั้น เรื่องราวในเรื่องเล่าจึงมีลำดับชั้นอยู่เช่นกัน (Abbot, 2008: 22-23) ขณะที่ โรลองด์ บาร์ธส์ (Barthes, 1975: 244-246) เห็นว่า เรื่องเล่าทำหน้าที่ที่สัมพันธ์กับหน่วย (unit) ในระบบอย่างไรก็ตาม ไม่จำเป็นว่าทุกหน่วยในเรื่องเล่าต้องทำหน้าที่ที่ชัดเจนหรือในระดับที่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับลำดับชั้นของหน่วยต่างๆ ในเรื่องเล่า

การศึกษาเรื่องเล่าในฐานะที่เป็นวิธีวิทยาหรือเครื่องมือในการศึกษานั้น เน้นไปที่รายละเอียดของเรื่องราวของปัจเจกที่มีจำนวนไม่มากนัก ที่ต้องใช้เวลาในการศึกษา การศึกษาเรื่องเล่าจึงต้องอาศัยแหล่งข้อมูลอื่นประกอบ และอาจต้องอาศัยการเล่าใหม่ (renarrate) หรือเล่าเรื่องราวใหม่และตีความหรือวิเคราะห์ ภายใต้กรอบแนวคิดทฤษฎี ซึ่งเป็นการทำงานผกผันกันระหว่างคนที่เราศึกษาและตัวผู้ที่ศึกษา คืออาศัยการมีปฏิสัมพันธ์และเข้าร่วมของทั้งสองฝ่าย (Cresswell, 2007)

1.2 เรื่องเล่าและความจริง (Truth)

เรื่องเล่าอาจแบ่งได้ 2 ประเภทกว้างๆ ได้แก่ (1) เรื่องเล่าแบบแต่งขึ้น (fictional) และ (2) เรื่องเล่าที่ไม่ใช่เรื่องแต่ง (nonfictional) แอ็บบ็อต (Abbot, 2008: 146-147) ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างจากการวิเคราะห์องค์ประกอบของเรื่องเล่าคือ เรื่องราว (story) และปฏิบัติการ (ของเรื่องเล่า) (narrative [discourse]) ซึ่งเรื่องเล่าแบบแต่งขึ้นมี 2 องค์ประกอบนี้ หากเรื่องเล่าที่ไม่ใช่เรื่องแต่งนั้น แตกต่างตรงที่เรื่องราวและปฏิบัติการของเรื่องเล่าเชื่อมโยงหรืออ้างอิงกับโลกจริง (real world) ด้วย ดังที่แสดงในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 องค์ประกอบเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องแต่ง (Fiction) และเรื่องที่ไม่ใช่เรื่องแต่ง (Non-fiction)

ที่มา: ภาพประกอบดัดแปลงจาก เอช พอร์เตอร์ แอ็บบ็อต (Abbot, 2008: 146-147)

เรื่องเล่าที่ไม่ใช่เรื่องแต่งขึ้นนั้นแสดงความสัมพันธ์ระหว่างการอ้างอิงและเรื่องราวที่บางครั้งบดบังความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องราวและปฏิบัติการเรื่องเล่า ทำให้การเขียนหรือเสนอเรื่องราวที่เป็นจริงด้วยการใช้แนวทางการนำเสนอหรือปฏิบัติการเรื่องเล่าเกิดขึ้นได้อย่างมีศิลปะ หากเนื้อหาหรือเรื่องราวสามารถยืนยันได้ว่าเป็นเรื่องจริง ดังนั้น คำถามที่เรามักได้ยินบ่อยครั้งคือ ประวัติศาสตร์ชีวประวัติ หรือสารคดีนั้นเสนอความจริงเสมอไปหรือไม่ ซึ่งเป็นสิ่งที่นักประวัติศาสตร์หรือนักเขียนชีวประวัติ รวมทั้งนักทำภาพยนตร์สารคดีประสบข้อท้าทายนี้มาตลอด เมื่อพบว่ามีความไม่เพียงพอหรือสมบูรณ์ แต่แอบบ็อต (Abbot, 2008: 146-147) เสนอว่า ในความเป็นจริงแล้ว ผู้อ่านหรือคนฟัง/คนชมเรื่องเล่าสนใจในเรื่องเล่าเชิงประวัติศาสตร์ที่ไม่ใช่ความจริง หากแต่เป็นความตั้งใจของคนเขียนที่จะบอกความจริง ดังนั้นแล้วเรื่องเล่าที่ไม่ใช่เรื่องแต่งจึงมีความผิดพลาดได้ (falsifiable) ซึ่งการกล่าวเช่นนี้เหมือนกับเป็นการสื่อสารผิดหากรูปแบบการเขียนเรื่องที่ไม่ได้แต่งขึ้นก็คือภาพแทนสิ่งที่เกิดขึ้นจริง แต่สิ่งที่เกิดขึ้นคือการทดสอบความสมเหตุสมผล (validity) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการทำงานประวัติศาสตร์ และเป็นเหตุผลว่าทำไมประวัติศาสตร์ถึงล้าสมัยได้เพราะมันไปผูกติดกับสิ่งที่เรียกว่า ประวัติศาสตร์ของความถูกต้อง (accurate histories) นี่คือการแตกต่างหากเปรียบเทียบกับเรื่องเล่าแบบแต่งขึ้น ที่ไม่ได้คำนึงว่าสิ่งที่เล่านั้นถูกต้องหรือไม่ และไม่จำเป็นต้องหาความสมเหตุสมผลของการกระทำในตัวละครว่าเกิดขึ้นจริงหรือไม่

ความแตกต่างระหว่างเรื่องเล่าที่แต่งขึ้นและที่ไม่ใช่เรื่องแต่งจึงเป็นตัวอย่างหนึ่งของการที่เราอยู่ในโลกของความหลากหลายของเรื่องเล่า และเรื่องเล่าก็จำลองมาจากโลกแห่งความเป็นจริง (actual world) เช่นกัน และที่ได้กล่าวในตอนแรกว่า เรื่องเล่าเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของเรา ดังนั้นแล้วเราจึงอยู่ในโลกของเรื่องเล่าอันมากมาย เปรียบเสมือนเรื่องเล่าแบบส้อม (forking-path narrative) ที่โลกของเรื่องเล่าอาจจะปะทะประสานหรือขัดแย้งกัน โดยเฉพาะเรื่องเล่าแฟนตาซีหรือนิยายวิทยาศาสตร์ ที่มีสภาพการณ์เป็นไปได้มากกว่าหนึ่งและอาจมีหลายช่วงเวลาที่สามารถเดินได้หลายเส้นทาง โลกของเรื่องเล่าพื้นฐานที่สุดมีอย่างน้อย

3 โลก คือ (1) *โลกของเรื่องราว (story world)* ที่ตัวแสดงอาศัยอยู่ในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น (2) *โลกที่การเล่าเรื่อง (narration) เกิดขึ้น* ซึ่งอาจเห็นได้ไม่ชัดเจนนัก หากเป็นการเล่าเรื่องแบบคนนอก (extradiegetic narrator) หรือไม่ใช่ว่าตัวละครในเรื่องเล่า แต่หากเป็นผู้เล่าเรื่องคนเดียว (homodiegetic narrator) หรือหลากหลายคน (heterodiegetic narrator) เพราะมีเรื่องเล่าที่ซ้อน (embedded narrative) อยู่ด้วย โลกใบนี้จะมีการเล่าเรื่องที่มีพัฒนาการ เพราะมีขอบเขตเรื่องเล่าที่เห็นได้ และ (3) *โลกของการผลิตที่ประกอบไปด้วยโลกของเรื่องราวและโลกที่การเล่าเรื่องเกิดขึ้น* ซึ่งเป็นโลกที่ไม่ได้ชัดแจ้ง แต่จะอยู่ในรูปของภาพแทน (representation) ของการผลิต เช่น ภาพยนตร์หรือละคร แม้ว่านักภาพยนตร์ศึกษามองว่า การผลิตภาพยนตร์น่าจะเป็นโลกของการเล่าเรื่องหรือประเภทที่ 2 มากกว่าก็ตาม

ในทางสังคมศาสตร์ เรื่องเล่าเป็นปรากฏการณ์ที่นำไปสู่การศึกษาหรือหัวข้อในการศึกษา โดยเฉพาะชีวิตของปัจเจก ดังนั้นจึงพบรูปแบบของเรื่องเล่าที่แตกต่างออกไป เช่น ชีวิตประวัติ อัตชีวประวัติ ประวัติศาสตร์ชีวิตที่ครอบคลุมทั้งชีวิต ประวัติศาสตร์บอกเล่าหรือการรวบรวมการสะท้อนย้อนคิดของคนที่มีต่อเหตุการณ์ ทำให้การศึกษาเรื่องเล่าในรูปแบบนี้ให้ความสำคัญกับบริบทที่เรื่องเล่าเหล่านี้ถูกเล่าออกมา (Creswell, 2007) เรื่องเล่าเหล่านี้จึงมีสถานะเป็นเรื่องเล่าที่ไม่ใช่เรื่องแต่ง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าไม่ถูกแต่งขึ้น เพราะการเล่าที่มีวิธีการเล่าหรือสร้างปฏิบัติการเรื่องเล่า ก็ทำให้เรื่องเล่าเหล่านั้นแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของเหตุการณ์หรือบางช่วงบางตอนของเวลา

1.3 ขอบเขตของเรื่องเล่า

เรื่องเล่ามีขอบเขตและมืองค์ประกอบ ซึ่งเป็นการสร้างกรอบให้กับเรื่องเล่า (framing narrative) เช่น การที่เรื่องเล่าเรื่องหนึ่งอาจมีเรื่องเล่าอีกเรื่องซ้อนตัว (embedded narrative) และซ้อนกันอยู่เป็นชั้นๆ ก็ได้ นอกจากนี้ เรื่องเล่ายังมีวัตถุ (material) อื่นๆ หรือพาราทેกซ์ (paratext) ที่หมายถึงวัตถุที่ช่วยให้เราเข้าใจถึงเรื่องเล่าหรือสร้างประสบการณ์กับเรื่องเล่าในหลายระดับ อาจเป็นประสบการณ์แบบผิวเผินหรือลึกซึ้ง วัตถุในเรื่องเล่าในหนังสือ เช่น ภาพถ่าย

ภาพประกอบ คำนำ บทนำ ปกหนังสือ สารบัญ หรือยกคำหรือประโยคให้โดดเด่นที่เรียกว่า burb ในภาษาอังกฤษ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อการทำความเข้าใจเรื่องเล่าทั้งสิ้น (Abbot, 2008: 28-33)

อีกประเด็นสำคัญในการศึกษาเรื่องเล่าคือ การนำเสนอเหตุการณ์จริงของนักประวัติศาสตร์ ซึ่งพวกเขามักมีคำพูดติดปากว่ากำลังจะบอกเรื่องจริง (real story) หรือการบอกว่าเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นจริง (event really happened) และเมื่อได้เล่าเรื่องออกไปแล้วเกิดอะไรขึ้นตามมา เรื่องเล่าถูกนำเสนอในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นภาพยนตร์หรือละครเวที ซึ่งส่งผลต่อการรับรู้ของเราที่มีต่อโลกอย่างไรตามมา และปฏิสัมพันธ์ของคนที่มีต่อเรื่องราวที่เกิดขึ้น (Abbot, 2008: 37) ดังนั้น การถกเถียงถึงความจริง (real) และจินตนาการ (imaginary) ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์หรือเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องแต่งก็ตาม เป็นอีกประเด็นในการศึกษาเรื่องเล่า เรื่องเล่าจึงเป็นวรรณศิลป์ของความจริง (rhetoric of the real) ในฐานะที่เป็นองค์ประกอบของสิ่งต่างๆ ซึ่งเราอาจหาข้อถกเถียง เช่น ประโยคที่ว่า “เราจะไม่เชื่อว่ามันเป็นความจริงจนกว่าเราจะเห็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในนั้น” การนำเหตุการณ์อันมากมายเข้าไปสู่เรื่องเล่าให้ยึดโยงกันนั้นอาจถูกเรียกว่าเป็น normalizing those events คือ การทำให้เห็นว่าเหตุการณ์เป็นส่วนหนึ่งของเรื่องเล่า (Abbot, 2008: 44) โดยสามารถถูกสร้างให้กลายเป็นพล็อตหลัก (master plot) หรือที่เรียกว่า เรื่องเล่าหลัก (master narrative) ที่มักสะท้อนในวัฒนธรรมหลักของทุกพื้นที่ แม้บางพื้นที่จะมีความหลากหลายของท้องถิ่นบนพล็อตหลักที่มีความเป็นสากลก็ตาม (Abbot, 2008: 47)

เรื่องเล่าจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ทำให้เห็นถึงอำนาจ ดังนั้นเรื่องเล่าในหลายประเภทจึงนำเสนอความขัดแย้ง (conflict) ที่มีตัวแสดงเช่นตัวนำฝ่ายดี (protagonist) และตัวนำที่อยู่ตรงข้ามกับฝ่ายดี (antagonist) แต่ก็ไม่ได้มีลักษณะเช่นนี้เสมอไป ความขัดแย้งนำไปสู่การปิดประเด็น (closure) ที่เป็นไปแบบคาดเดาหรือคาดการณ์ได้ (expect) หรือสร้างความประหลาดใจ (surprise) ตลอดจนการตั้งคำถาม (question) หรืออาจจะไม่มีการปิดของเรื่องเลยก็เป็นได้ (absence of closure) รวมถึงการปิดเรื่องเล่าด้วยการจบของเรื่องราว (ending)

1.4 การตีความเรื่องเล่า

การตีความเรื่องเล่าเป็นแนวทางที่ทำให้เกิดความเข้าใจความหมายของเรื่องเล่า การตีความเป็นกระบวนการทัศนหนึ่งของการสร้างความหลากหลายเนื่องจากผู้ตีความหรือผู้ศึกษาเรื่องเล่านั้นมีเบื้องหลังหรือโลกทัศน์ที่แตกต่างกัน รวมถึงวิธีการศึกษาหรือการได้มาซึ่งข้อมูลโดยเฉพาะในการวิจัยเชิงคุณภาพ ในทางสังคมศาสตร์ กระบวนการตีความจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความหลากหลายของเรื่องเล่าผ่านมุมมองและวิธีการของผู้ตีความ (Silverman, 2015) สำหรับการตีความเริ่มต้นจากการวิเคราะห์ว่า ใครเป็นผู้เล่าเรื่อง (narrator) เพราะความน่าเชื่อถือ (reliability) ของผู้เล่าเรื่องเป็นใจกลางสำคัญที่นำไปสู่ประเด็นต่างๆ ตามมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อถกเถียงหรือโต้แย้งที่อาจเกิดขึ้นจากการตีความ ซึ่งมีองค์ประกอบหลักอย่างน้อย 3 ประการเมื่อเกิดการตีความเรื่องเล่าและโฟกัสไปที่ผู้เล่าเรื่อง ได้แก่ (1) เสียงหรือน้ำเสียง (voice) (2) การให้ความสำคัญหรือจุดโฟกัส (focalization) และ (3) ระยะห่าง (distance) (Abbot, 2008: 72-75)

เสียงหรือน้ำเสียง (voice) คือ การวิเคราะห์ว่าใครเป็นผู้เล่าเรื่องนี้ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ (1) บุคคลที่ 1 (first person) โดยมากจะใช้สรรพนามของบุคคลที่ 1 เช่น ฉัน ผม ข้าพเจ้า เรา และ (2) บุคคลที่ 3 (third person) นั่นคือการใช้สรรพนาม เช่น เธอ เขา พวกเขา อย่างไรก็ตาม แอ็บบอตเสนอว่าถึงแม้เสียงของการเล่าเรื่องจะเป็นบุคคลที่ 1 เป็นหลักในบางเรื่องเล่า แต่การเล่าก็ปฏิเสธบุคคลที่ 3 ไม่ได้ โดยเฉพาะในการอธิบายเหตุการณ์ที่มีบุคคลอื่นร่วมอยู่ในเรื่องราวในเรื่องเล่าต่างๆ ดังนั้นเสียงจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างเรื่องราว

การให้ความสำคัญหรือจุดเน้น (focalization) หรืออาจจะใช้คำว่า มุมมอง (point of view) ซึ่งหมายถึงแว่นหรือเลนส์ที่ใช้ในการมองหรือเห็นตัวละครหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่องเล่า บ่อยครั้งผู้เล่าเรื่องคือแว่นสายตาสื่อไปยังเหตุการณ์นั่นเอง ซึ่งอาจเรียกได้ว่า เป็นผู้วางจุดเน้นหรือจุดสำคัญ (focalizer) นั่นคือเราเห็นเหตุการณ์ต่างๆ ผ่านสายตาหรือน้ำเสียงของผู้เล่าเรื่อง

เราจะพบเสียงบรรยายของเสียงที่ไม่ได้มาจากตัวละคร (voice over) ที่เราพบได้ในสื่อภาพยนตร์หรือละครเวที เสียงเหล่านี้ช่วยเติมเต็มหรือทำให้เกิดความเข้าใจในสิ่งที่เล่าไม่ได้ผ่านการแสดง

ระยะห่าง (distance) คือ ระยะที่ผู้เล่าเรื่องมีบทบาทในเรื่องราวที่เกิดขึ้นในเรื่อง ระยะห่างสร้างให้เกิดการประเมินข้อมูลที่ผู้เล่าให้กับเรา หรือการมีส่วนร่วมของผู้เล่าในเรื่องราวต่างๆ ระยะห่างจึงแตกต่างกันไปในแต่ละประเภทของเรื่องเล่าและตัวผู้เล่าเรื่องอย่างชัดเจน

ทั้ง 3 องค์ประกอบในการตีความเรื่องเล่าจึงมีผลต่อความน่าเชื่อถือของเรื่องเล่า และนำไปสู่คำถามที่ว่า ความน่าเชื่อถือของเรื่องเล่าในระดับใดที่ข้อมูลนั้นเป็นข้อเท็จจริง (fact) หรือมีความถูกต้อง (accuracy) หรือไม่ได้สร้างอคติหรือชี้นำ ในอีกแง่หนึ่ง การที่ผู้เล่าพยายามจะสร้างระยะห่างในเรื่องเล่าก็อาจทำให้การตีความหาเสียงหรือนำเสียงนั้นมีความไม่ชัดเจนในการเล่าเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ในลักษณะนี้อาจเรียกได้ว่า เป็นการเล่าแบบ “ผู้เล่าโดยนัย” (implied author) แต่ก็ทำให้เราเห็นถึงระยะห่างชัดเจน ประเด็นนี้เป็นอีกความท้าทายในการตีความเรื่องเล่าว่า ผู้เล่าเรื่องนั้นมีความตั้งใจอย่างไร (Abbot, 2008: 84)

นอกจากองค์ประกอบข้างต้น แอ็บบอตได้แนะนำ 3 แนวทางในการตีความเรื่องเล่าที่เป็นข้อความ (text) หรือสื่ออื่นๆ ประกอบด้วยดังนี้

(1) การอ่านน้อย (Underreading) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ผู้อ่านตกอยู่ภายใต้อำนาจของข้อความในฐานะที่เป็นเรื่องเล่าอยู่ นั่นคือการที่เรารู้สึกหรือมีความรู้สึกร่วมไปกับตัวละครหรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นในเรื่อง หรือการที่เรายินยอมหรือร่วมมือกับเรื่องเล่าที่สร้างขึ้นโดยปฏิบัติการของเรื่องเล่า แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าผู้อ่านรับรู้หรือร่วมมือทุกอย่างกับผู้เล่า เราจึงอยู่ในสถานะที่อ่านน้อยเกินไป แต่ก็อยู่สถานการณ์แนวทางที่สองด้วยคือ การอ่านมาก (overreading)

(2) การอ่านมาก (Overreading) หมายถึงการอ่านหรือการหาบางสิ่งที่อยู่ในเรื่องเล่า ตั้งแต่คุณภาพของเรื่องเล่า (narrative qualities) แรงกระตุ้น (motives) อารมณ์ (moods) ความคิด (ideas) และการตัดสิน (judgement)

หรือเหตุการณ์ที่อาจไม่ปรากฏอย่างชัดเจนหรือตรงไปตรงมาภายใต้ปฏิบัติการ
เรื่องเล่า องค์ประกอบเหล่านี้ผู้อ่านหรือผู้ที่ตีความอาจรับหรือค้นหาได้ไม่เท่ากัน
ขึ้นอยู่กับเบื้องหลังของผู้ตีความและทักษะอื่นๆ ดังนั้น การอ่านน้อยเกินไปหรือ
มากเกินไปอาจทำให้การตีความทำงานหนักหรือสร้างความท้าทายที่ไม่แน่นอน
ในการอ่านเรื่องเล่าได้ จึงนำไปสู่แนวทางที่เรียกว่า การตีความแบบจงใจ
(intentional interpretation)

(3) การตีความแบบจงใจ (Intentional Interpretation) นั่นคือ การ
หาบางอย่างจากเรื่องเล่าแบบมีวัตถุประสงค์ขณะที่ตีความเรื่องเล่า เช่น หา
ช่องว่าง (gap) ของเรื่องราวที่อาจบอกเล่าได้ไม่หมด หรือการบอกแบบเป็นนัย
และด้วยปฏิบัติการของเรื่องเล่า การหาช่องว่างในลักษณะนี้อาจนำไปสู่การตีความ
ที่หลากหลาย (multiple interpretation) จากการอ่านได้เช่นกัน ขณะที่สามารถ
เป็นการตีความแบบอ่านมาก (overreading) ได้ด้วย

นอกจากนี้ องค์ประกอบที่เราสามารถตีความได้จากเรื่องเล่า เช่น การ
เล่าซ้ำๆ (repetition) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการที่เรื่องราวถูกทำให้เป็นพล็อตหลัก
ของเรื่อง ซึ่งมี 2 ประการคือ (1) ธีม (theme) และโมทีฟ (motif) สองสิ่งนี้ถูก
ใช้ซ้ำๆ ในการเล่าเรื่องและในบางสถานการณ์สองสิ่งนี้ใช้แบบทดแทนหรือสลับ
กันไปมาได้ แต่แอบบ็อตอธิบายความแตกต่างว่า ธีมมีความเป็นนามธรรม
มากกว่า เช่น ความสวยงาม ความรุนแรง ธรรมชาติ และความรัก ขณะที่โมทีฟ
คือองค์ประกอบที่เป็นรูปธรรม เช่น ดอกกุหลาบ ดาบ ป่าไม้ เครื่องบิน การบ่งชี้
ธีมและโมทีฟจึงไม่สามารถสร้างการตีความได้ด้วยตัวมันเองใดๆ แต่ทั้งสองสิ่ง
พึ่งพากันและกันและสามารถนำไปสู่การตีความที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับสิ่งที่
ปรากฏในเรื่องเล่าที่นำไปสู่การตีความและรับรู้เรื่องราวที่เกิดขึ้น อีกทั้งเรายัง
สามารถตีความร่วมกับองค์ประกอบอื่นๆ เช่น เหตุการณ์สนับสนุน (supplement
event) หรือการบรรยายของรายละเอียดบางอย่าง ตลอดจนพล็อตหลักและการ
จบของเรื่องราว (closure) (Abbot, 2008: 95)

นอกจากการอ่านแบบตั้งใจหรือมีวัตถุประสงค์แล้ว แอบบ็อตได้เสนอการ
ตีความออกเป็น 3 แนวทางคือ (1) การอ่านแบบตั้งใจ (intentional interpretation)

(2) การอ่านแบบ symptomatic และ (3) การอ่านแบบดัดแปลง (adaptive interpretation) ดังนี้

(1) การอ่านแบบตั้งใจนั้นมีการนำเสนอไปแล้วร่วมกับแนวทางการอ่าน หากผู้เขียนได้เพิ่มเติมว่า สิ่งที่เราพยายามหาจากการตีความแบบตั้งใจคือการประเมิน (evaluation) เรื่องเล่าเพื่อหาความสมเหตุสมผล (validity) เช่น จากงานที่แสดงว่าผู้เล่าเป็นผู้ประพันธ์โดยนัย (implied author) ซึ่งการตีความสามารถทำได้ด้วยการเชื่อมโยงองค์ประกอบต่างๆ

(2) การอ่านแบบ symptomatic เกิดขึ้นจากการที่การอ่านนัยของผู้ประพันธ์ (implied author) ของผู้อ่านที่อาจไม่ได้เห็นด้วยกับที่ผู้ประพันธ์พยายามนำเสนอเสนอไป หรือแม้กระทั่งสร้างความช็อกหรือเหนือความคาดหมายให้เกิดขึ้นได้กับผู้อ่าน และนำไปสู่การอ่านและตีความที่ใช้หลักหรือกรอบแนวคิดอื่นเพื่อสนับสนุนการอ่านในรูปแบบนี้ เช่น แนวทางจิตวิทยา สตรีนิยม วัตถุวัฒนธรรมนิยม ศีลธรรมแบบอนุรักษ์นิยม หรืออะไรก็ตามที่นำไปสู่การหายนัยของผู้ประพันธ์ นั่นหมายถึงการอ่านที่เรื่องเล่าถูกวิเคราะห์ให้เห็นถึงสภาพการณ์ที่เรื่องเล่าถูกสร้างออกมา แอ็บบ็อตเสนอว่าอาจคล้ายคลึงกับแนวทางการรื้อสร้างเรื่องเล่าตามแนวคิดของ ฌาคส์ แดร์ริดา (Jacques Derrida) ดังนั้นการอ่านแบบนี้จึงมีลักษณะกระจัดกระจาย (fractured) หรืออยู่ระหว่างการอ่านเพื่อหายนัยของผู้ประพันธ์และอ่านจากสิ่งที่เห็นหรือปรากฏจากเรื่องเล่า และอาจกลับไปสู่การหาสิ่งที่ปรากฏซ้ำๆ ได้เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นธิมหรือโมทีฟ ถึงกระนั้นการอ่านในลักษณะนี้เป็นการหาในสิ่งที่ซ่อนตัวอยู่หรือปรากฏแบบไม่ชัดเจนของเรื่องเล่า ตลอดจนองค์ประกอบเชิงวัตถุที่สัมพันธ์กับเรื่องเล่าในรูปแบบต่างๆ (paratextual materials) เพื่อให้เกิดการตีความ

(3) การอ่านแบบดัดแปลง (adaptive reading) คือ การอ่านที่ผู้อ่านเริ่มต้นคิดหรือนำสิ่งที่ปรากฏในเรื่องเล่าไปพิจารณา ติดตาม เพิ่มเติม หรือกำหนดในการอ่าน ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในการอ่าน และนำไปสู่การสร้างสิ่งใหม่ในการตีความ และอาจอยู่ในงานชิ้นใหม่หรือการเขียนขึ้นมาจากการอ่านและตีความตัวบท เช่น นักประวัติศาสตร์ นักเขียนชีวประวัติ หรือนักวารสารศาสตร์

ก็เป็นกลุ่มหนึ่งที่พยายามหาข้อมูลดิบในการทำวิจัย หาแก่นของเรื่องราวต่างๆ และหยิบจับสิ่งที่สามารถนำไปสู่การสร้างเรื่องเล่า หรือการบอกเรื่องราวเหล่านั้นออกมาได้ หรือตัวอย่างการอ่านหนังสือเพื่อดัดแปลงไปเป็นบทภาพยนตร์หรือบทละครโทรทัศน์หรือละครเวที (Abbot, 2008: 108-109)

ทั้งนี้ การศึกษาเรื่องเล่าจากองค์ประกอบต่างๆ มีความใกล้เคียงกับศาสตร์เรื่องเล่า (narratology) ขณะที่เรื่องเล่าเน้นที่ความหมายและการตีความศาสตร์ของเรื่องเล่าสนใจรูปแบบและหน้าที่ของเรื่องเล่าที่ทำให้เรื่องเล่านั้นมีศักยภาพ ดังนั้นศาสตร์เรื่องเล่าจึงทำให้เห็นว่า เรื่องเล่าส่งผลต่อผู้คนต่างกันไป เช่น ความชัดเจนแจ่มแจ้ง (explicitness) ที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยการตีความที่ซับซ้อน ประการนี้จึงเป็นความแตกต่างระหว่างการศึกษาเรื่องเล่ากับศาสตร์เรื่องเล่า นอกจากนี้ยังรวมถึงการผลิตหรือสร้างกระบวนการของเรื่องเล่าภายใต้กฎเกณฑ์ต่างๆ ให้มีความสมบูรณ์ (completeness) และความเป็นไปได้เชิงประจักษ์ (empirical plausibility) ที่สัมพันธ์กับการรับรู้ (cognition) และตัวบ่งชี้ในการสื่อสาร (communicative determinants) หรือถึงที่สุดคือครอบคลุมถึงหลักไวยากรณ์ที่ทำให้เรื่องเล่ามีพลังหรือมีประสิทธิภาพในการสื่อสาร ดังนั้นศาสตร์เรื่องเล่าจึงมีลักษณะเชิงองค์กรหรือสถาบัน (institutionalized) และสร้างบรรทัดฐานในเชิงปฏิบัติที่ชัดเจน ขณะที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการตีความหรือสร้างความหมายเหมือนกับการศึกษาเรื่องเล่า (Prince, 1982)

1.5 การปะทะประสานและการต่อรองของเรื่องเล่า (Contestation and Negotiation of Narratives)

ในทุกเรื่องเล่านั้นสามารถเกิดสิ่งที่เรียกว่า การปะทะประสานกันของเรื่องเล่าได้จากองค์ประกอบของเรื่องเล่า เช่น ตัวผู้เล่าเรื่องที่เสนอได้หลายมุมมองของผู้เล่า หรือจากตัวผู้เล่าที่หลากหลาย รวมถึงการเล่าเรื่องเล่าที่สะท้อนความคิด (reflexive narrativized) ของตัวละครในเรื่อง หรือการที่เรื่องเล่าเรื่องหนึ่งมีเรื่องเล่าเงา (shadow narrative) อยู่ในนั้น ซึ่งอาจจะปรากฏในรูปของการเล่าสะท้อนความคิดของตัวละครด้วยเช่นกัน เรื่องเล่าเงาถูกใช้บ่อยครั้ง แต่ไม่ค่อยตรงไปตรงมาหรือเห็นได้ชัด (Abbot, 2008: 183) เช่น การปะทะประสาน

กันของเรื่องเล่าที่ปรากฏในทางกฎหมาย เรื่องเล่าอาจถูกควบคุมด้วยหลักของการตีความข้อกฎหมายหรือระเบียบต่างๆ ซึ่งมีความเป็นทางการ การตีความกฎหมายจึงเป็นการแข่งขันกันหาความหมาย และนำมาปฏิบัติใช้จากคนหลายกลุ่มในแวดวงนี้ ไม่ว่าจะเป็นทนายความ ตำรวจ อัยการ หรือผู้พิพากษา เช่นเดียวกับแวดวงอื่น อาทิ แวดวงนักวิชาการก็มีการต่อสู้กันอยู่ในทุกศาสตร์สาขา เช่น สาขาประวัติศาสตร์ ดังที่กล่าวไปข้างต้น ที่มีการศึกษาองค์ประกอบของเรื่องเล่าไม่ว่าจะเป็นเรื่องราว เหตุการณ์หลัก และเหตุการณ์เสริม (Laurenz and Berger, 2006; Abbot, 2008: 188-190)

หากเรื่องเล่ามีการปะทะประสานกันได้ เรื่องเล่าก็สามารถที่จะต่อรองกันได้เช่นกัน โดยเฉพาะเรื่องเล่าที่มีหลายองค์ประกอบที่ซ้อนทับกัน นั่นคือการทำให้ความขัดแย้ง (conflict) ในเรื่องเล่านั้นไปสู่จุดสูงสุดและคลี่คลาย (an attention to conflict of some kind and how it plays out) และการใช้แนวทางการอ่านเชิงวิพากษ์ (critical reading) ที่นำไปสู่การตีความที่หลากหลายได้ด้วย ดังนั้น องค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เห็นถึงการแก้ปัญหาหรือการนำไปสู่จุดคลี่คลายความขัดแย้งหรือการปิดเรื่องเป็นสิ่งสำคัญในการถกเถียง เมื่อเรื่องเล่าปะทะประสานหรือต่อสู้กัน และนำไปสู่คำถามที่อาจมีหลายระดับตามมา ในที่สุดแล้วแอบบ็อต (Abbot, 2008) พยายามชี้ให้เห็นว่า การทำความเข้าใจ ตีความ หรือศึกษาเรื่องเล่านั้น ทำให้คนอ่านสามารถตั้งคำถามหรือมีข้อสงสัยกับเรื่องเล่าได้อย่างเสรีตามปรารถนา แต่เขายึดหลักหรือคำถามเกี่ยวกับเรื่องเล่าก่อนปิดท้ายไว้ 3 ประการดังนี้

คำถามแรก เกี่ยวกับอำนาจเชิงสุนทรียะของเรื่องเล่า ซึ่งเป็นอำนาจที่นำพาให้จุดหนึ่งนำไปสู่จุดหนึ่งได้ และได้สร้างความพึงพอใจให้กับเราที่เป็นคนทำความเข้าใจและตีความเรื่องเล่า หรือประสบการณ์ที่เกิดจากเรื่องเล่า สิ่งเหล่านี้คือการตระหนักรู้ถึงความเป็นไปได้หลากหลายทางของเรื่องเล่า หากการอ่านตีความ หรือศึกษาเรื่องเล่านั้นสามารถนำไปสู่การลดความพอใจในเรื่องเล่า

คำถามที่สอง สัมพันธ์แนบแน่นกับคำถามแรก กล่าวคือ หน้าที่ดั้งเดิมของเรื่องเล่าในการให้เราเกิดความเข้าใจมากพอในการตัดสินใจต่อสิ่งต่างๆ เรื่อง

เล่าจึงไม่ใช่แค่การให้ข้อมูล แต่ยังให้คุณค่าที่ส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น เช่น ศีลธรรม จรรยาบรรณจากคนรุ่นพ่อแม่สู่ลูกหลาน คำถามคือ หากการหาความสมเหตุสมผลในเรื่องเล่าขึ้นอยู่กับการรักษาแนวคิดที่ต่อต้านความคิดเชิงศีลธรรม หรือการสร้าง ความสมมูล สิ่งนี้มีความเป็นไปได้หรือไม่ที่อาจต่อต้านการสร้าง หรือรักษาจิตสำนึกที่แข็งแกร่ง (strong conviction) ซึ่งเป็นหน้าที่ทางตรงของเรื่องเล่า ส่วนหน้าที่ทางอ้อมคือการที่เรื่องเล่าต่อต้านศักยภาพการมีพฤติกรรมทางศีลธรรมที่เด็ดขาด (decisive moral behavior) ในขณะเดียวกัน

คำถามที่สาม เกี่ยวโยงกับข้อที่สอง และเชื่อมโยงกับประเด็นความจริงในเรื่องเล่า แอ็บบ็อตเชื้อเสมอว่า เรื่องราวนั้นสัมพันธ์กับปฏิบัติการของเรื่องเล่า ดังนั้น ความเข้าใจเรื่องเล่าที่ไม่ใช่เรื่องแต่ง (nonfiction) ยังเป็นความเข้าใจความจริงของเหตุการณ์ที่ขึ้นอยู่กับว่า เรื่องราวนั้นถูกเล่าอย่างไร ดังนั้น ความจริงที่เรื่องเล่าพยายามเสนอหรือเรื่องเล่าในโลกของปฏิบัติการของเรื่องเล่าจึงมีความหมายและความแตกต่างภายใต้ปฏิบัติการของเรื่องเล่า อีกมิติหนึ่งของคำถามนี้คือ เราสามารถตรวจสอบความจริงในเรื่องเล่าได้หรือไม่ แม้ว่านักวิทยาศาสตร์หลายคนจะบอกว่า ความจริงบ่งบอกได้ในเรื่องเล่าขึ้นอยู่กับว่ามันถูกเล่าได้ดีแค่ไหน แต่แอ็บบ็อตโต้แย้งว่า ความจริงในเรื่องของเซลล์ (cell) พลังงาน หรือโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ สามารถตรวจสอบได้ด้วยความจริงนอกปฏิบัติการของเรื่องเล่า แต่ยังมีเรื่องเล่าอีกจำนวนมากที่ไม่ได้มีลักษณะเชิงประจักษ์จับต้องได้เช่นนั้น เช่น ธรรมชาติของมนุษย์ หรือพฤติกรรมเชิงศีลธรรม และความซับซ้อนอื่นๆ ที่ปรากฏในบรรณพิภพแห่งนี้ เช่น ความรู้สึก และการกระทำบางอย่าง

เรื่องเล่าจึงเป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่ทำให้เข้าใจโลกที่หลากหลายผ่านมุมมองทั้งผู้เล่าและผู้ศึกษาเรื่องเล่า เรื่องเล่าด้วยตัวของมันเองจึงมีความหลากหลายเป็นพื้นฐาน เริ่มจากรูปแบบของเรื่องราวต่างๆ ที่มนุษย์แบ่งปันในรูปของภาษาที่แตกต่างกัน และเป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์ในแง่มุมมองต่างๆ รวมถึงมีความสัมพันธ์ของมนุษย์ในมิติที่ไม่เหมือนกัน ขณะที่ความสัมพันธ์ของความหมายและเรื่องเล่าก็มีอยู่ในหลายระดับด้วยกัน หรือเมื่อจัดประเภทของเรื่องเล่าที่แบ่งเป็นเรื่องเล่าที่แต่งขึ้นและที่ไม่ใช่เรื่องแต่ง เป็นตัวอย่างของการที่เราอยู่ในโลกของความ

หลากหลายของเรื่องเล่า และเรื่องเล่าก็จำลองมาจากโลกแห่งความเป็นจริง (actual world) ดังนั้น ความจริงที่เรื่องเล่าพยายามเสนอหรือเรื่องเล่าในโลกของปฏิบัติการของเรื่องเล่าจึงมีความหมายและความแตกต่างภายใต้ปฏิบัติการของเรื่องเล่า ดังนั้นเราจึงอยู่ในโลกของเรื่องเล่าอันมากมาย ที่โลกของเรื่องเล่าอาจปะทะประสานหรือขัดแย้งกัน โดยเฉพาะเรื่องเล่าแฟนตาซีหรือนิยายวิทยาศาสตร์ ที่มีสภาพการณ์เป็นไปได้มากกว่าหนึ่งและอาจมีหลายช่วงเวลาในเรื่องเล่าสามารถเดินได้หลายเส้นเรื่อง

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบและขอบเขตของเรื่องเล่า โดยเฉพาะความพยายามนำเอาเหตุการณ์อันมากมายเข้าไปสู่เรื่องเล่าให้ยึดโยงกัน คือการทำให้เห็นว่า เหตุการณ์เป็นส่วนหนึ่งของเรื่องเล่า และสามารถถูกสร้างให้กลายเป็นเรื่องเล่าหลัก ที่มักสะท้อนในวัฒนธรรมหลักของทุกพื้นที่ แม้บางพื้นที่จะมีความหลากหลายของท้องถิ่นบนพล็อตหลักที่มีความเป็นสากลก็ตาม เรื่องเล่าหลักของทุกพื้นที่ย่อยหรือท้องถิ่นจึงเป็นความหลากหลายในองค์ประกอบด้วยตัวของเรื่องเล่าเอง สำหรับแนวทางการศึกษาเรื่องที่น่าไปสู่การทำความเข้าใจเรื่องเล่ายิ่งสร้างให้เรื่องเล่ามีความแตกต่างหลากหลาย โดยเฉพาะการตีความที่ผู้ตีความหรือผู้ศึกษาเรื่องเล่านั้นมีเบื้องหลังหรือโลกทัศน์ที่แตกต่างกันไป รวมถึงการหาช่องว่างที่นำไปสู่การตีความที่หลากหลายจากการอ่านเรื่องเล่า โดยเฉพาะการศึกษาริมและโมทีฟที่เปิดให้มีการตีความที่หลากหลาย ในทุกเรื่องเล่านั้นสามารถเกิดสิ่งที่เรียกว่า การปะทะประสานกันของเรื่องเล่าได้จากองค์ประกอบของเรื่องเล่า และหากเรื่องเล่ามีการปะทะประสานกันได้ เรื่องเล่าก็สามารถที่จะต่อรองกันได้เช่นกัน จึงจำเป็นต้องใช้แนวทางการอ่านเชิงวิพากษ์ที่นำไปสู่การตีความที่หลากหลายดังที่กล่าวไป

2. คำถามต่อเรื่องเล่าขนาดใหญ่ (Grand Narrative) และเรื่องเล่าในทางสังคมศาสตร์

การทบทวนกรอบแนวคิดและแนวทางในการศึกษาเรื่องเล่าเบื้องต้นนำไปสู่การใช้เรื่องเล่าในทางสังคมศาสตร์ ซึ่งที่ผ่านมามีการนำไปใช้อย่าง

แพร่หลายในหลากหลายสาขา เนื่องจากเรื่องเล่าสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่าง บังเจกและสังคม (Merrill, 2007) ลอเรล ริชาร์ดสัน (Richardson, 1990) เห็นว่า เรื่องเล่าเป็นแนวทางสำคัญในการทำความเข้าใจสังคมจากมุมมองทาง สังคมวิทยา เรื่องเล่าเป็นแนวทางแรกๆ ที่ช่วยให้มนุษย์จัดการกับประสบการณ์ของ ตนเองและสร้างเรื่องราวต่างๆ ที่มีความหมาย เรื่องเล่าจึงเป็นทั้งการให้ความ หมายและการสร้างภาพตัวแทน มนุษย์จึงสามารถบอกเรื่องราวเกี่ยวกับโลกด้วย แนวทางของเรื่องเล่า

ลอเรล ริชาร์ดสัน (Richardson, 1990) ไล่เรียงความสำคัญของเรื่อง เล่าในการศึกษา โดยย้อนประวัติศาสตร์ตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา ปัญญาชน ต่างเขียนงานซึ่งแบ่งออกเป็น 2 แนว ได้แก่ แนววิทยาศาสตร์ และแนวการใช้ วรรณศิลป์ นักสังคมวิทยา เช่น เอมีล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) ต้องการให้ สังคมวิทยาในช่วงแรกมีความเป็นวิทยาศาสตร์และหลุดจากภาษาในชีวิตประจำวัน ขณะที่ แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) สร้างรูปแบบทางอุดมการณ์เพื่อสร้างเสียง ที่เป็นหนึ่งเดียวของวิทยาศาสตร์ จนกระทั่งในศตวรรษที่ 19 วรรณคดีและ วิทยาศาสตร์นั้นแยกออกจากกันอย่างชัดเจน ทำให้นักสังคมศาสตร์ในยุคหลัง ต้องพยายามเขียนงานให้มีความเป็นวิทยาศาสตร์ ขณะที่สายประจักษ์นิยมใช้ ประโยชน์จากภาษาในฐานะเครื่องมือและการเขียนเชิงอุปมาอุปไมย ขณะที่ใน ทางสังคมวิทยานั้นอุปมาอุปไมยอยู่ในทุกที่ ดังนั้นแนวทางเรื่องเล่าจึงเป็นเครื่องมือ ในการนำเสนอประสบการณ์ของมนุษย์ได้หลากหลายทาง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องราว ในชีวิตประจำวัน อุตชีวประวัติ ชีวประวัติ เรื่องเล่าทางวัฒนธรรม และเรื่องราวร่วม (collective story) เรื่องเล่าจึงสื่อทั้งประสบการณ์ของตนเองและผู้อื่นบนความ เปลี่ยนแปลงของเวลาด้วยในขณะเดียวกัน และพัฒนาไปสู่วาทกรรมในระดับ สาธารณะหรือพลเมืองได้ (discourse) ดังนั้นเรื่องเล่าจึงเป็นอัตลักษณ์ของสังคม เป้าหมายทางสังคม และการเปลี่ยนผ่านของสังคม ผ่านระบบภาษาวิทยาศาสตร์ เชิงสังคม นักสังคมวิทยาในจุดเปลี่ยนผ่านไปสู่หลังสมัยใหม่เองก็ต้องตระหนักว่า เรื่องเล่าร่วม (collective narrative) ที่ตนเองไม่ได้เป็นส่วนหนึ่ง อาจสร้างคำถาม เกี่ยวกับอำนาจของนักวิจัยและการให้อภิสิทธิ์ เนื่องจากเรื่องเล่ามีการกำหนด

เสียงของใครเอาไว้ด้วย การเขียนทางสังคมศาสตร์ทุกประเภทจึงอยู่ในบริบทของอุปมาอุปไมยที่ส่งผลต่อเรื่องเล่า การเขียนในรูปแบบไหนจึงทำให้เราเข้าใจส่วนที่ลึกและเป็นสากลที่สุดของประสบการณ์มนุษย์ ขณะที่ยังเชื่อสัตย์ต่อประสบการณ์ของมนุษย์

เรื่องเล่าในฐานะทฤษฎีและวิธีวิทยาจึงเป็นมิติหนึ่งในจุดเปลี่ยนของกระบวนทัศน์ทางสังคมศาสตร์ นักปรัชญาสกุลหลังโครงสร้างนิยม โดยเฉพาะฌ็อง-ฟร็องซัวส์ ลียอตาร์ด เสนอข้อโต้แย้งต่อการสมานเรื่องเล่าขนาดใหญ่ (grand narrative) โดยเฉพาะเรื่องเล่าขนาดใหญ่ที่ผลิตจากการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ที่เป็นการสร้างความรู้ที่สร้างความชอบธรรม (Czarniawska, 2004; Sharpe, 2019) หากยังมีความรู้อีกจำนวนมากที่ไม่ได้นำเสนอในลักษณะเดียวกับการสร้างความรู้ในทางวิทยาศาสตร์ ลียอตาร์ดยังกล่าวด้วยว่า ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนผ่านจากสมัยใหม่ที่มีการปฏิวัติวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรมไปสู่สังคมหลังอุตสาหกรรม ทำให้เห็นถึงการจบสิ้นของเรื่องเล่าขนาดใหญ่ ญาณวิทยาของความรู้ที่เป็นตัวแทนของความทันสมัยถูกแทนที่ด้วยการรับรู้และประสบการณ์ของมนุษย์ที่มีต่อสังคม และก่อให้เกิดความรู้เกี่ยวกับสังคมในลักษณะดังกล่าว เขาให้นิยามทางเลือกในการรับรู้ว่าเป็นความหลากหลาย สัมพันธ์และนำไปสู่ธรรมชาติของเกมภาษา นอกจากนี้ ลียอตาร์ดเสนอว่า การสร้างสำนึกที่มีต่อช่วงสมัยในเวลานั้นทำให้เกิดการรับรู้ในสองทิศทาง หนึ่ง สังคมถูกรับรู้ในฐานะหน้าทีองค์กรวม และสถานภาพของความรู้นั้นเหมาะสม และถูกให้ค่าเป็น “ความสามารถในการแสดงออก” (performativity) ที่ชี้ให้เห็นว่า ความรู้คืออำนาจที่วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ได้รับความชอบธรรมจากศักยภาพของเทคโนโลยี การควบคุม และผลที่เกิดขึ้นตามมา ความสามารถในการแสดงออกจึงช่วยลดความเปราะบางของความชอบธรรมของอำนาจด้วยการลดความเสี่ยง การคาดการณ์ไม่ได้ และความซับซ้อน อำนาจของความรู้ยังนำไปสู่อำนาจในการเข้าถึงความรู้ด้วย อำนาจจึงให้ความชอบธรรมกับวิทยาศาสตร์และกฎของวิทยาศาสตร์ที่สร้างประสิทธิภาพ ขณะที่ความรู้ด้วยอิทธิพลกระบวนทัศน์หลังสมัยใหม่นั้นไม่ได้มีความต่อเนื่อง ด้วยสภาวะดังกล่าว ลียอตาร์ดนำเสนอแนวคิดความรู้เชิงเรื่องเล่า (narrative

knowledge) ที่ไม่ได้ให้ความสำคัญหรือตั้งคำถามความชอบธรรมที่ยืนยันตัวมันเองในการปฏิบัติของการโอนถ่ายความรู้โดยไม่มีการตรวจสอบหรือสร้างข้อถกเถียงกับความรู้เหล่านั้น เช่นเดียวกันคือ คนเราไม่สามารถนับถือความเป็นคนอื่น (otherness) ได้ หากมีการปฏิเสธสิทธิในการสนทนาร่วมกับสิ่งนั้น เราต้องไม่ปฏิเสธความแตกต่างที่มีเป้าประสงค์ (Benhabib, 1984; Sharpe, 2019) ความคิดดังกล่าวปรากฏในการให้สัมภาษณ์ของลียอตาร์ดโดย แกรี เอ. โอลสัน (Olson and Lyotard, 1995) ซึ่งยืนยันถึงสภาพสังคมที่ซับซ้อนที่มีลักษณะหลังสมัยใหม่ ปรากฏการณ์หนึ่งที่ยืนยันลักษณะของสังคมดังกล่าวคือ การก่อตัวของการเคลื่อนไหวของผู้หญิงและสิทธิสตรี ตลอดจนนักสตรีนิยม

เจย์ เอ็ม. เบิร์นสไตน์ (Bernstein, 1991: 102) อธิบายว่า เรื่องเล่าขนาดใหญ่คือเรื่องเล่าที่ถูกจัดระเบียบในชั้นสอง (second-order narrative) ที่นำเสนอในเชิงเรื่องเล่าเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับเรื่องเล่าหรือปฏิบัติการชั้นที่หนึ่ง เรื่องเล่าขนาดใหญ่จึงต้องอ้างอิงกับหลักการเพื่อเป้าหมายที่จะสร้างความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ และเดินทางให้ไกลห่างจากความล่าช้า ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาและการรับรู้ในเชิงประจักษ์นิยมที่ต้องเห็นหรือจับต้องได้ เรื่องเล่าขนาดใหญ่จึงสัมพันธ์กับประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ ที่ส่งผลต่อความเข้าใจของมนุษย์ที่อยู่ในรูปของความจริง การรักษาไว้ซึ่งความเสื่อมสลายหรือเสี่ยงที่จะได้รับอันตราย ความดีงาม สันติภาพ ความสุข เป็นต้น เรื่องเล่าขนาดใหญ่จึงเป็นพื้นที่ทางสังคมประการหนึ่งที่เอื้อให้กับมนุษย์ในการสร้างจินตนาการในอีกรูปแบบหนึ่งเช่นเดียวกัน สิ่งต่างๆ เหล่านี้ต่อมาถูกตั้งคำถามและข้อสงสัยสำหรับคนที่คิดเชิงวิพากษ์เพื่อเป้าหมายทำลาย รื้อสร้าง หรือล้มล้าง และการศึกษาในทางประวัติศาสตร์ก็เช่นกัน ที่ตกในกระแสการตั้งคำถามที่มีต่อเรื่องเล่าขนาดใหญ่ที่ถูกสร้างและส่งผลต่อความเข้าใจของมนุษย์

เรื่องเล่าในทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์จึงเป็นส่วนหนึ่งของกระแสกระบวนทัศน์หลังโครงสร้างนิยม โดยเบื้องต้นเรื่องเล่าเป็นแนวทางการเรียนรู้ ในขณะที่การเล่าเรื่องเป็นวิธีในการสื่อสาร ในทางสังคมศาสตร์จึงศึกษาเรื่องเล่าในฐานะทฤษฎีและปฏิบัติการของเรื่องเล่าที่ถูกสร้างขึ้น ถูกใช้ หรือแม้กระทั่งถูก

ใช้ในทางที่ผิด ดังนั้น ทฤษฎีทางสังคมและปฏิบัติการทางสังคมจึงถูกปฏิบัติในฐานะที่เป็นเรื่องเล่าประเภทหนึ่งในสังคมสมัยใหม่และภายใต้กระบวนการทัศน์หลังสมัยใหม่ ในสังคมหนึ่งๆ จึงมีเรื่องเล่าจำนวนมาก และการศึกษาในทางสังคมศาสตร์จึงพยายามชี้ให้เห็นว่า เรื่องเล่าใดที่เกิดขึ้นหรือถูกเล่าขึ้นมา หรือพิจารณาว่า เรื่องเล่าของปัจเจกนั้นสัมพันธ์กับสังคมอย่างไร และเช่นเดียวกับที่กล่าวข้างต้นคือ การทำความเข้าใจเรื่องเล่าจึงต้องอาศัยการตีความ เช่น ในงานศึกษาทางประวัติศาสตร์ของ ปอล ริคัวร์ (Paul Ricoeur) เสนอว่า การกระทำที่มีความหมายของมนุษย์จึงไม่ต่างอะไรกับตัวบท (text) ประกอบกับแนวทางการศึกษาในทางปรากฏการณ์วิทยา ที่ประสบการณ์ของมนุษย์หรือพฤติกรรมของมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของโลกทางสังคม (social world) ที่ประกอบไปด้วยการกระทำและเหตุการณ์ หรือซีรีส์ของเหตุการณ์เช่นกัน เรื่องเล่าที่ถูกนำเสนอจึงเป็นรูปแบบหนึ่งของโลกทางสังคม (Czarniawska, 2004)

จอห์น บริซ เมอร์ริลล์ (Merrill, 2007) กล่าวว่า เรื่องเล่าเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความเป็นจริงทางสังคมในชีวิตประจำวันของผู้คน และนำไปสู่ข้อคำถามหรือสงสัยว่า โลกอาจจะไม่ได้ก่อให้เกิดเรื่องเล่า มากไปกว่าเรื่องเล่าก่อให้เกิดโลกใบนี้ (World does not presuppose narratives; narratives presupposes the world) อีกทั้งเรื่องเล่ายังเปรียบเสมือนบทละคร ที่มีบท การซ้อมการแสดง และถูกควบคุมเพื่อสร้างผลที่ตามมา เช่น เรื่องเล่าทางวัฒนธรรมเผยให้เห็นถึงความหมายทางสังคมที่แบ่งปันโดยกลุ่มทางสังคมในระดับต่างๆ ซึ่งภายในกลุ่มทางสังคมยังมีเรื่องเล่าของปัจเจกที่หลากหลาย จึงทำให้เรื่องเล่ามีการแบ่งออกเป็นหลายรูปแบบของเรื่องเล่าหรือจัดลำดับขั้นได้ เช่น เรื่องเล่าส่วนตัว/เรื่องเล่าเชิงวัฒนธรรม เรื่องเล่าในชีวิตประจำวัน/เรื่องเล่าคล้ายละคร เรื่องเล่าท้องถิ่น/เรื่องเล่าระดับโลก

ชาร์ลอตเต ลินเด (Linde, 1986) ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของเรื่องเล่าในระดับบุคคล กลุ่ม องค์กร และนำไปสู่การสร้างวาระสาธารณะ เรื่องเล่าจึงมีความสำคัญในทางสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะเรื่องเล่าในระดับบุคคล เพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อน เพราะการสร้างวาทกรรมสาธารณะคือการสื่อสารที่มีขอบเขตที่

กว้างขวางกว่า หรือนอกกลุ่มสมาชิกทางสังคม สอดคล้องกับงานศึกษาของ วิลเลียม เอช. ซีเวลล์ จูเนียร์ (Sewell, Jr., 1992) และ จอร์จ สไตน์เมทซ์ (Steinmetz, 1992) ที่ใช้คำว่า เรื่องเล่าทางสังคม (social narrative) โดย ซีเวลล์ จูเนียร์ ซึ่งให้เห็นถึงการทำงานของนักประวัติศาสตร์ที่สนใจศึกษา ประวัติศาสตร์สังคมในช่วงทศวรรษ 1970-1980 นักประวัติศาสตร์และ นักสังคมศาสตร์โดยรวมได้รับอิทธิพลของการเขียนงานแบบวิทยาศาสตร์ จนกระทั่งในช่วงทศวรรษ 1980 จึงเริ่มมาสนใจประเด็นทางวัฒนธรรมร่วมกับ นักมานุษยวิทยา และใช้กรอบแนวคิดเรื่องเล่านำเสนอกลุ่มคนต่างๆ ด้วยกรอบ แนวคิดอัตลักษณ์ และการเคลื่อนไหวทางสังคม

จอร์จ สไตน์เมทซ์ (Steinmetz, 1992) ใช้แนวคิดเรื่องเล่าทาง สังคมศึกษาแรงงาน เพื่อดูว่าเรื่องเล่าสะท้อนการเปลี่ยนผ่านของชนชั้นแรงงาน อย่างไรรอบฐานการวิเคราะห์ต่อจากงานของ โรแลนด์ บาร์ธส์ (Roland Barthes) และนักคิดสำนักปรากฏการณ์วิทยา สไตน์เมทซ์ยกคำอธิบายของ หลุยส์ อัลธุสแซร์ (Louis Althusser) ที่กล่าวว่า เรื่องเล่าเป็นระบบที่มีประสิทธิภาพแบบ เฉพาะตัวของการผลิตความหมายเชิงปฏิบัติการ (discursive meaning) ซึ่ง บัณฑิตสามารถที่จะถูกสอนและมีชีวิตอยู่กับจินตนาการที่สัมพันธ์กับสภาพจริง ของการคงอยู่ นั่นหมายความว่า จินตนาการนั้นอาจไม่ใช่ความจริงแต่มี ความหมายสัมพันธ์กับการก่อรูปทางสังคมที่ทำให้ปัจเจกมีพันธะที่จะใช้ชีวิต ต่อไป (Steinmetz, 1992: 495) การศึกษาของสไตน์เมทซ์จึงดูทั้งระดับของ วาทกรรม วิถีชีวิต และอิทธิพลจากแนวคิด ของปีแอร์ บูร์ดิเอด (Pierre Bourdieu) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส เรื่องฮาบิทัส (habitus) ของชนชั้นแรงงาน การกระทำ ร่วมกัน (collective action) ของแรงงาน และปฏิบัติการอื่นๆ ที่ส่งผลต่อการ สร้างเรื่องเล่า และสิ่งต่างๆ เหล่านั้นถูกพิจารณาในหลายระดับ โดยเฉพาะการ กระทำร่วมกันนั้นเป็นหัวใจสำคัญในการศึกษาการก่อรูปของชนชั้น ซึ่งทำให้เรื่อง เล่าของปัจเจกบุคคลนั้นทรงพลังมากขึ้น เมื่อถูกนำเสนอในรูปแบบการกระทำ ร่วม สไตน์เมทซ์ยังชี้ให้เห็นว่า กรณีตัวอย่างแรงงานในสหรัฐอเมริกา นั้นมาจาก หลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ เรื่องเล่าจึงสัมพันธ์กันทั้งเรื่องราวชีวิตของปัจเจกและ

เรื่องเล่าที่มีร่วมกัน (collective narrative) การศึกษาเรื่องเล่าในแง่มุมนี้ไม่ยึดความถูกต้องของข้อมูลทางประวัติศาสตร์เป็นสื่อนะ หากพิจารณาว่าเรื่องเล่าไหนถูกเลือกมาเล่า ถูกจัดแต่ง และนำเสนอ ซึ่งอาจจะรวมถึงเรื่องเล่าที่มีต่อชาติหรือกลุ่มชาติพันธุ์ของตนที่นำเสนอโดยปัจเจก ทั้งนี้เรื่องเล่าที่นำไปสู่การก่อรูปของชนชั้นในหมู่แรงงานจะไม่มีพลังก็ต่อเมื่อเรื่องเล่าของปัจเจกไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เรื่องเล่าของปัจเจกจึงต้องสร้างเรื่องเล่าร่วมที่มีพลังมากพอ และสัมพันธ์กับเหตุการณ์ต่างๆ ที่ถูกเลือกมาเล่าเพื่อให้เกิดการก่อรูปและสำนึกทางชนชั้น

แดเคธริน อิมิโฮวิช (Emihovich, 1995) กล่าวว่า ในการศึกษาของนักมานุษยวิทยา การเขียนเชิงชาติพันธุ์วรรณนาก็เป็นการเขียนเรื่องเล่าที่สามารถกลายเป็นการกระทำเชิงการเมือง (political act) เช่นกัน เนื่องจากเรื่องเล่าแฝงฝังอยู่ในระบบของความสัมพันธ์ทางอำนาจเชิงสังคม ดังนั้น เรื่องเล่าจึงทำให้เห็นถึงอำนาจหรือคนที่มีอำนาจในการเล่าเรื่องหรือเล่าเรื่องใหม่ ตลอดจนรูปแบบการเล่าเรื่องด้วย ซึ่งมีทั้งที่เป็นเล่าเรื่องแบบง่ายไปจนถึงซับซ้อน ทำให้นักสังคมศาสตร์ทั้งสายมานุษยวิทยา จิตวิทยา และสาขาอื่นๆ ต้องเป็นนักเล่าเรื่องและใช้การตีความ ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาในทางวิทยาศาสตร์ที่ผู้ศึกษาต้องสร้างระยะห่างเพื่อผลิตความรู้และละทิ้งจินตนาการที่มีต่อการศึกษา ดังนั้นเรื่องเล่าในทางสังคมศาสตร์จึงไม่จำเป็นต้องแสดงความเป็นภววิสัยหรือความเป็นกลาง หากนำเสนออารมณ์หรือส่วนที่ไม่สมเหตุสมผลของพฤติกรรมมนุษย์ รวมถึงจินตนาการและแฟนตาซี ดังนั้นเรื่องราวต่างๆ ที่ถูกเล่าจึงนำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ส่งผลต่อการสร้างความหมาย และท้าทายขนบของการเขียนเชิงวิชาการ เรื่องเล่าเป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกันมากกว่าที่จะสร้างความจริงขึ้นมาชุดหนึ่ง การตีความเรื่องเล่าจึงเป็นกระบวนการหนึ่งของการศึกษาเรื่องเล่าในทางสังคมศาสตร์แน่นอนว่า การตีความย่อมเกิดขึ้นได้หลากหลายความหมายตามมา โดยเฉพาะความขัดแย้งหรือไม่ลงรอยที่สัมพันธ์กับเวลาและความคงทนถาวรของเรื่องเล่าที่ถูกสร้างขึ้น (Wood, 1991)

3. เรื่องเล่าที่หลากหลาย: สลายเรื่องเล่าขนาดใหญ่สู่วิธีวิทยาที่ทำให้สรรพเสียงถูกได้ยิน

โรลองด์ บาร์ธส์ (Barthes, 1975: 1) กล่าวถึงความหลากหลายรูปแบบของเรื่องเล่าที่ถูกนำเสนอในช่วงเวลาและสถานที่ที่หลากหลายและในหลายสังคม ดังที่กล่าวแล้วว่า มนุษยชาติทุกคนต่างอยู่หรือสัมพันธ์กับเรื่องเล่า อีกทั้งยังชื่นชมหรือเฟลิดเฟลีนกับเรื่องเล่าที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรม นอกจากนี้ เรื่องเล่ายังไม่ได้ยึดโยงตายตัวกับการให้ค่าหรือประเมินคุณงามความดีของตัวบทหรือวรรณกรรมในฐานะเป็นวรรณศิลป์ที่เยี่ยมยอด เรื่องเล่าจึงมีลักษณะทั้งความเป็นสากล ข้ามผ่านห้วงเวลาในทางประวัติศาสตร์ และข้ามผ่านพรมแดนทางวัฒนธรรม

ในทางประวัติศาสตร์ การปฏิเสธเรื่องเล่าขนาดใหญ่เริ่มต้นในหมู่นักประวัติศาสตร์สังคม ที่พยายามชี้ให้เห็นถึงความล้มเหลวของการยึดมั่นกับประวัติศาสตร์หลักในฐานะเรื่องเล่าขนาดใหญ่ เป็นต้นว่า ความทันสมัยและการพัฒนา ศาสนาคริสต์ การตื่นรู้หรือการปฏิวัติความคิด (enlightenment) แน่นอนว่า นักประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียงแล้วก็อาจจะยังไม่เข้าร่วมขบวนการที่ว่าอย่างทันทีทันใด การศึกษาประวัติศาสตร์สังคมจึงให้ความสำคัญกับความทรงจำและองค์ประกอบต่างๆ ในฐานะแหล่งของความทรงจำ (site of memory) เพื่อตอบย้าว่า ประวัติศาสตร์ไม่ได้มีหนึ่งเดียวหรือเป็นเอกพจน์ และสนับสนุนการศึกษาด้วยแนวทางจุลประวัติศาสตร์ (micro history) (Magnússon, 2006) หรือการเสนอแนวทางศึกษาประวัติศาสตร์เชิงเปรียบเทียบ เพื่อไม่ให้เรื่องเล่าขนาดใหญ่ในประวัติศาสตร์มีอิทธิพลมากเกินไป ขณะเดียวกัน ยังทำให้เกิดการศึกษาเชิงถกเถียงและวิพากษ์ และยังมีกรณีศึกษาจำนวนมากและได้รับการศึกษาเชิงลึกก็จะนำไปสู่การศึกษาประวัติศาสตร์ที่หลากหลาย (Adas, 2012)

เรื่องเล่าขนาดใหญ่ยังรวมถึงการให้ความสำคัญกับเรื่องเล่าในระดับชาติ คริส โอฟ. จี. ลอเรนซ์ และสเตฟาน แบร์เกอร์ (Lorenz and Berger, 2006) ศึกษาแง่มุมเรื่องเล่าของกลุ่มคนชายขอบของสังคมผ่านมิติชาติพันธุ์ เพศภาวะ

และชนชั้น ในบริบทยุโรปในช่วงศตวรรษที่ 19 และ 20 ซึ่งเรื่องเล่านี้มีส่วนสำคัญในการสร้างความท้าทายต่อเรื่องเล่าของชาติหรือที่สร้างโดยรัฐ เช่น เรื่องเล่าชาติพันธุ์สร้างความท้าทายต่อรัฐและสถาบันนั้น ถูกเล่าโดยนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างชาติและชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันออกไป เช่น ความขัดแย้งระหว่างอังกฤษและประชาชนในพื้นที่เซลติก (Celtic) พื้นที่ชายขอบของอังกฤษ ไอร์แลนด์ไม่ปรากฏอยู่ในเรื่องเล่าชุดนี้ ขณะที่ในยุโรปตะวันออก เรื่องเล่าที่ไม่มีรัฐเป็นศูนย์กลางทำให้เรื่องเล่าชาติพันธุ์มีพื้นที่ในการนำเสนอ

ในทางสังคมศาสตร์ ในช่วงที่มีการเคลื่อนไหวทางสังคมของคนชายขอบ ในช่วงทศวรรษ 1960 หลังปรากฏการณ์การเคลื่อนย้ายของผู้คนและวัฒนธรรมขนานใหญ่ในบริบทของสังคมตะวันตกหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่นำไปสู่การตั้งชุมชนใหม่ (Appadurai, 1995; Butler, 2002) เรื่องเล่าได้กลายเป็นเครื่องมือที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างโลกและชีวิตของมนุษย์ และได้นำมาใช้โดยกลุ่มชาติพันธุ์หรือคนผิวสีในสังคมตะวันตกภายใต้กรอบแนวคิดทางวิชาการ 2 แนวทางคือ (1) แนวทางการศึกษากฎหมายเชิงวิพากษ์ (critical legal studies) และ (2) แนวทางทฤษฎีเชื้อชาติเชิงวิพากษ์ (critical race theory) ทั้ง 2 แนวทางได้ใช้เรื่องเล่าในฐานะที่เป็นอำนาจในการต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมในสังคมที่อยู่ภายใต้ระบบกฎหมายอยู่ติธรรม และให้ความสำคัญกับแนวคิดวัฒนธรรมที่เปลี่ยนผ่านจากวัฒนธรรมเฉพาะชนชั้นสูงสู่ชนชั้นอื่นในสังคม ภายใต้ “การเคลื่อนไหวของการเล่าเรื่อง” (story-telling movement) แนวทางนี้เสนอว่า เรื่องเล่าคือเครื่องมือที่กระตุ้นให้เสียงซึ่งเป็นประสบการณ์ของปัจเจกหรือชุมชนได้รับการได้ยิน และต่อสู้กับการพิพาททางกฎหมาย เรื่องเล่าจึงเป็นรูปแบบหนึ่งในการต่อรองกับข้อตัดสินของมหาชน เป็นการต่อสู้ประเภทหนึ่งที่มีต่อการถูกเบียดขับของกฎหมายและโครงสร้างเชิงนิติศาสตร์ ดังนั้นแล้วการฟังเสียงเหล่านี้จะทำให้เราเข้าใจเรื่องราวของพวกเขามากขึ้น (Abbot, 2008: 188-189)

นอกจากนี้ การศึกษาในด้านสื่อสารมวลชน ในช่วงทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา โลกาวัดน์และการสื่อสารไร้พรมแดนทำให้การศึกษาเรื่องเล่าครอบคลุมผ่านสื่อต่างๆ มากขึ้น ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิด

การอพยพเคลื่อนย้ายของคนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ หรือคนพลัดถิ่นที่ย้ายไปอยู่สังคมใหม่ (Appadurai, 1995) อรชุน อับปาตูไร (Appadurai, 2019) เสนอว่าเรื่องเล่าของคนกลุ่มผู้อพยพ โดยเฉพาะประเภทอพยพโดยไม่ได้สมัครใจ (involuntary) จากสงครามกลางเมืองหรือสภาพบีบคั้นทางเศรษฐกิจหรือสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม สะท้อนความไม่ลงรอยกันระหว่างการเป็นพลเมืองในพื้นที่ใหม่กับอุดมการณ์รัฐชาติ เรื่องเล่าประสบการณ์ของคนกลุ่มนี้อาจมีเรื่องราว (story) และพล็อต (plot) แต่กลับไม่สามารถนำเสนอนักแสดง (character) ซึ่งหมายถึงชื่อหรืออัตลักษณ์ของพวกเขาได้ เพราะความคลุมเครือของการรับหรือต้อนรับของพวกเขาในพื้นที่ใหม่ที่เป็นโซนสีเทาที่ยากจะอธิบายและจัดกลุ่มได้ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นคนแปลกหน้า เขี้ยว ผู้ถูกกระทำ อาชญากร หรือผู้เข้าประเทศที่ไม่มีเอกสารรับรอง (undocumented visitor) ขณะที่แง่มุมของการต้อนรับคนเหล่านี้เข้าสู่ดินแดนใหม่ เรื่องเล่าต้องถูกสร้างขึ้นภายใต้บรรยากาศของการช่วยเหลือทางมนุษยธรรมคือการให้ชื่อเพื่อให้เข้ากับพล็อตเรื่อง และสร้างอัตลักษณ์ให้เข้ากับเรื่องเล่าหลัก ขณะเดียวกันก็สะท้อนแนวคิดรัฐชาติที่ยังคงให้ความสำคัญเกี่ยวกับการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวผ่านความเป็นเลือดเนื้อ ภาษา ศาสนา และอาณาเขตที่มีต่อการควบคุมและจัดการผู้อพยพ

อับปาตูไรยังเห็นว่า เรื่องเล่าบนสื่อต่างๆ โดยเฉพาะปัจจุบันที่ปรากฏในสื่อและแพลตฟอร์มดิจิทัลไม่ใช่การบันทึกเหตุการณ์ในอดีตเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือในการวางแผนหรือวาดภาพอนาคตที่จะเกิดขึ้นที่เรียกว่า “การทำงานของจินตนาการ” (work of imagination) ไม่ว่าจะเป็นการสร้างภาพลักษณ์ของตัวตนท่ามกลางโลกของการทำงานระหว่างการอพยพย้ายถิ่นและการสื่อสารมวลชน บนโลกของตลาดเสรี สวรรค์ของผู้บริโภค และการปลดปล่อยทางสังคม คนกลุ่มนี้จึงมีเรื่องราวเกี่ยวกับประสบการณ์อันเลวร้ายจากที่ที่มาจากมา และการสร้างชีวิตที่ดีกว่าในพื้นที่ใหม่ ผ่านความทรงจำ การนำเสนอเรื่องเล่า และนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ ปัจจุบันเรื่องราวเหล่านี้ยิ่งมีมากขึ้นด้วยเทคโนโลยีการสื่อสารที่พวกเขาสามารถบันทึกได้ด้วยตนเองบนแพลตฟอร์มสื่อต่างๆ ดังนั้นการสร้างจินตนาการผ่านสื่อในปัจจุบันจึงไม่ใช่สิ่งที่เฉพาะเจาะจงของคนกลุ่มใดกลุ่ม

หนึ่งหรือผู้ที่มีอภิสิทธิ์แต่อย่างใด แต่สื่อได้กลายเป็นพื้นที่ให้ทุกคนมีโอกาสได้ส่งเสียงได้อย่างเท่าเทียมมากขึ้น

งานศึกษาสื่อที่พยายามแสดงให้เห็นถึงมิติของกลุ่มชาติพันธุ์หรือเสียงของคนอื่นในสังคมยังปรากฏในงานศึกษาเกี่ยวกับตำนาน นิทานปรัมปรา และสุภาษิตต่างๆ เช่น เฮนี อีโลเมคิ (Ilomäki, 2002) ศึกษาเกี่ยวกับสงครามเคเรเลียน (Karelian War) ซึ่งเป็นความขัดแย้งของกลุ่มคนในพื้นที่ชายแดนระหว่างรัสเซียและฟินแลนด์ งานนี้พยายามวิเคราะห์ให้เห็นการนำเสนอเรื่องการเล่าเรื่องด้วยกรอบแนวคิดชาติพันธุ์ว่าถูกจัดวางอย่างไร เพื่อหลีกเลี่ยงแนวโน้มที่คนส่วนใหญ่มักให้ความสำคัญกับชาติพันธุ์ของตนเองหรือชาติพันธุ์หลักของสังคม หรือการศึกษางานเขียนเชิงอัตชีวประวัติของความเป็นชาติพันธุ์ในอเมริกาของ เบ็ตตี แอนน์ เบิร์กแลนด์ (Bergland, 1994) ที่นอกจากจะสลายอำนาจของการเป็นเจ้าของประเทศและประวัติศาสตร์แล้ว แนวทางดังกล่าวทำให้เห็นสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งก่อตัวในกลุ่มนักวิชาการด้านชาติพันธุ์และสตรีนิยมที่พยายามท้าทายประเพณีและอุดมการณ์ เช่น การเหยียดผิวหรือเหยียดเชื้อชาติ ดังนั้น การปฏิเสธอำนาจครอบงำดังกล่าวจึงต้องเริ่มตั้งแต่การเขียนประวัติศาสตร์และการสร้างความทรงจำ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการดิ้นรนต่อสู้ทั้งในเชิงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ และนำไปสู่การเคลื่อนไหวทางสังคม

เจมีมา ปีแอร์ (Pierre, 2004) นำเสนอแนวคิดเรื่องเล่าทางวัฒนธรรม (cultural narrative) ในการเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และการเมืองของการแบ่งแยกความเป็นคนผิวดำในสังคมอเมริกัน ระหว่างคนที่อพยพในช่วงอาณานิคมและคนที่เกิดในประเทศ งานนี้เสนอว่า ลักษณะทางชาติพันธุ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องเล่าดังกล่าว ได้กลายเป็นการสร้างลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม (cultural distinctiveness) ขึ้น และนำไปสู่การสนับสนุนอุดมการณ์การเหยียดผิว ท่ามกลางบริบทของสังคมความหลากหลายของอเมริกาที่ให้คุณค่ากับการสร้างความฝันแบบอเมริกัน (American dream) หรือการสร้างตนเองเพื่อประสบความสำเร็จทั้งในหน้าที่การงานและการสร้างครอบครัว ขณะที่ความเป็นชาติพันธุ์ที่สร้างภาพโดยสื่อให้กับคนดำในอเมริกาได้สร้างวัฒนธรรมความยากจน (culture

of poverty) ให้เกิดขึ้น และกระบวนการสร้างความเป็นเชื้อชาติให้เกิดขึ้นในกลุ่มคนผิวดำ

4. กรณีศึกษาของเรื่องเล่าที่หลากหลาย

เรื่องเล่าที่หลากหลายถูกนำมาใช้ในฐานะแนวคิดและวิธีวิทยาในหลายศาสตร์อย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ผ่านหลักฐานเอกสารและจากการสัมภาษณ์ (Hardy, 1994; Larson, 1995) การใช้กรณีศึกษาเพื่อสร้างสมดุลต่อประวัติศาสตร์กระแสหลัก (Adas, 2012) หรือการใช้เรื่องเล่าที่หลากหลายสะท้อนมุมมองของคนที่เสียงของพวกเขาไม่ค่อยถูกได้ยิน (ดู Fawcett et al., 2008) หรือเสียงที่เฉพาะเจาะจงได้แก่เสียงของชาติพันธุ์ในพื้นที่เสียงของความ เป็นชาติ (Lorenz and Berger, 2006) เป็นต้น

4.1 เรื่องเล่าจากเบื้องล่าง (Narrative from Below)

แนวคิดเรื่องเล่าที่หลากหลายในงานศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เป็นแนวทางที่ได้รับการยอมรับในปัจจุบัน ซึ่งเริ่มจากการใช้หลักฐานหลายประเภท และเขียนประวัติศาสตร์ที่ไม่ได้เป็นเรื่องเล่าเดียวหรือเรื่องเล่าหลักเสมอไป เช่น แกรนท์ ฮาร์ดี้ (Hardy, 1994) นักประวัติศาสตร์ชาวจีนที่ชื่อ ซู-มา เซียน (Ssu-ma Ch'ien) ที่มีแนวการเขียนประวัติศาสตร์แตกต่างจากขนบของการเขียนในโลกตะวันตก ฮาร์ดี้พบว่า ซู-มา เซียนมีการใช้หลักฐานอย่างน้อย 5 ประเภท ประกอบด้วยจดหมายเหตุ (basic annals) ตารางลำดับเวลา (chronological table) สนธิสัญญา (treaties) เอกสารเกี่ยวกับบอสังหาริมทรัพย์ที่เป็นมรดกตกทอด (hereditary houses) และชีวประวัติในการเขียนบันทึกประวัติศาสตร์ (historical records) ซึ่งเป็นเอกสารสำคัญในประวัติศาสตร์จีน ประเด็นที่น่าสนใจคือ การเขียนประวัติศาสตร์ของ ซู-มา เซียน มีการนำเสนอเรื่องเล่าที่เป็นเหตุการณ์เดียวกันที่ถูกเล่ามากกว่าหนึ่งครั้งด้วยมุมมองหลากหลายที่มา และไม่ได้มีความคงเส้นคงวาเสมอไป และเรื่องเล่าที่ถูกเขียนขึ้นอาจมีความขัดแย้งกันเอง (contested) ซึ่งต่างจากแนวทางการเขียนประวัติศาสตร์แนวจารีต

ความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาของการเขียนประวัติศาสตร์ (content of historical writing) และรูปแบบ (form) เป็นสิ่งที่นักประวัติศาสตร์ให้ความสำคัญตลอดจนตีความเนื้อหาด้วยหลักของศีลธรรมและจริยธรรม โดยนักประวัติศาสตร์ในโลกตะวันตกก่อนหน้านี้ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ต่างๆ เช่น มายาคติ กับประวัติศาสตร์/บันทึกเหตุการณ์ในอดีตกับประวัติศาสตร์/วิทยาศาสตร์ ธรรมชาติกับประวัติศาสตร์ นักประวัติศาสตร์ที่มีฐานความคิดแบบสังนิยม (realistic) มีแนวโน้มเล่าแบบไม่จำกัดความรู้ อีกทั้งอธิบายเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เรียงตามลำดับเวลา ก่อนหลัง อีกทั้งเขียนประวัติศาสตร์ที่ไม่ได้มีเสียงที่เป็นหนึ่งเดียวในการเล่าเรื่อง มีการใส่น้ำเสียงและความคิดเห็นประกอบการคัดลอกหลักฐานอย่างตรงไปตรงมาในการเขียนเป็นเนื้อเดียวกับสิ่งที่ต้องการพูด ไม่ได้แยกให้ชัดถึงน้ำเสียงของการตีความหลักฐานอย่างชัดเจน

ปีแอร์ เอ็ม. ลาร์สัน (Larson, 1995) เป็นนักประวัติศาสตร์อีกคนที่ใช้กรอบแนวคิดเรื่องเล่าที่หลากหลายศึกษาเอกสารหลักฐานในเชิงประวัติศาสตร์ของคนในพื้นที่สูงตอนกลางที่ชื่อว่า อีเมรีนา (Imerina) ในพื้นที่ราบสูงชื่อเดียวกันในบริเวณภูมิภาควากินันการาตรา (Vakinankaratra) ของมาดากัสการ์ (Madagascar) ประเทศที่ตั้งอยู่ในทวีปแอฟริกาตะวันออก เขาได้ศึกษาด้านฉบับต่างๆ ที่พูดถึงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของคนกลุ่มนี้ รวมถึงเอกสารบางชิ้นจากบาทหลวงฝรั่งเศสที่เสนอเรื่องราวของชนพื้นเมือง แต่กลับไม่ได้ถูกนำไปเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างประวัติศาสตร์ที่เต็มไปด้วยเรื่องราวของเจ้าผู้ปกครอง ราชา และราชินีที่สืบเชื้อสายมาจากอาณาจักรเมรีนาในชื่อว่า อันเดรียนัมโพนออีเมรีนา (Andrianampoinimerina) และเรื่องราวประสบความสำเร็จของชนชั้นนำ ซึ่งจัดได้ว่า เป็นประวัติศาสตร์ของเจ้าราชวงศ์เป็นหลัก ประวัติศาสตร์ชุดนี้เป็นชุดหลักที่มีการตีพิมพ์ในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 19 และฉบับแปลในภาษาฝรั่งเศสในช่วงหลังศตวรรษที่ 20 และเป็นเพียงเอกสารชุดเดียวที่พูดถึงประวัติศาสตร์ของพื้นที่ดังกล่าว ที่ถูกอ้างอิงโดยนักประวัติศาสตร์และนักวิชาการที่มีจุดยืนในทางชาตินิยม และผลิตเนื้อหาเหล่านี้ในหนังสือตำราเรียนประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ชุดนี้ยังนำเสนอและเผยแพร่ในสื่อต่างๆ มาเป็นศตวรรษ แต่กลับไม่ได้ถูกนำเสนอ

เทียบกับประวัติศาสตร์บอกเล่าหรือหลักฐานขึ้นอื่น ดังนั้น ลาร์สันตีความประวัติศาสตร์ชุดนี้ว่าสอดคล้องหรือไปกันได้กับเรื่องเล่าของคนในพื้นที่ในอดีตอย่างไร ข้อค้นพบหนึ่งที่ลาร์สันเสนอคือ การมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไม่กี่ชุดที่เกิดจากการที่นักประวัติศาสตร์เลือกสะสมหรือเก็บหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับเจ้าผู้ปกครองและภารกิจหลัก แม้ว่าในช่วงปี 1960 เป็นต้นมา ประวัติศาสตร์บอกเล่าจะเข้ามามีบทบาทกับแวดวงประวัติศาสตร์ในแอฟริกา รวมถึงมาดากัสการ์แล้วก็ตาม ขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจและการสร้างความทรงจำทางประวัติศาสตร์ไม่ได้ถูกผลิตขึ้นจากการไปศึกษาในพื้นที่ และรวบรวมจากการสัมภาษณ์หรือเรื่องเล่า ตลอดจนประเด็นที่สะท้อนการเมืองของการจำและไม่จำอะไร ที่นำไปสู่ความทรงจำที่หลากหลาย (multiple memories) ด้วยในขณะเดียวกัน

ประเด็นเกี่ยวกับคำบอกเล่ากับประวัติศาสตร์ในช่วงเวลานั้นยังเป็นข้อถกเถียงว่า คำพูดหรือเรื่องเล่าถือเป็นประวัติศาสตร์ (oral tradition as history) หรือไม่ แต่ลาร์สันเสนอว่า น่าจะทำให้คำพูดหรือเรื่องเล่าถูกบรรจุในประวัติศาสตร์ (oral tradition in history) และแสดงให้เห็นถึงการเมืองของความทรงจำ (politics of memory) บนพื้นที่ราบสูงอีเมรีนาก็มีการเล่าเรื่อง (story telling) และผู้เล่าเรื่อง (story teller) ในรูปแบบดั้งเดิมหรือด้วยคำบอกเล่า ซึ่งพบว่า มีหลักฐานที่เผยแพร่ในต้นศตวรรษที่ 19 ที่พูดถึงการวิพากษ์วิจารณ์เชื้อพระวงศ์ที่ไม่สามารถทำภารกิจทางการเมืองและพิธีกรรมตามที่ประกาศได้ ซึ่งเผยแพร่โดยคณะคาทอลิก

ลาร์สันยังเสนอด้วยว่า ชุมชนท้องถิ่นหรือพื้นเมืองแสดงความภาคภูมิใจในความเชื่อ วิถีปฏิบัติทางศาสนา ประวัติศาสตร์ของตนเอง เพื่อให้เห็นว่า ไม่ได้มีลักษณะล้าหลังหรืออยู่ในชนชั้นที่ต่ำกว่า ซึ่งปรากฏในงานที่เขียนโดยชาวตะวันตกและภาพแสดงแทนที่เสนอโดยนักวิชาการ ทั้งนี้เขาได้พบเอกสารหลักฐานที่บอกเล่าเรื่องราวของท้องถิ่นที่มีความหลากหลายและแบ่งออกได้ถึง 3 กลุ่มหลักคือ การปกครองโบราณ เอกสารด้านชาติพันธุ์วรรณนาของคนในชุมชน และเรื่องราวเกี่ยวกับเครือญาติและวงศ์ตระกูลต่างๆ และเอกสารบางส่วนเป็น

เรื่องเล่าระดับบุคคลที่พูดถึงความทรงจำในระดับย่อยด้วย ประเด็นที่น่าสนใจคือ เนื้อหาทั้ง 3 เรื่องนั้นสะท้อนความเป็นเพศภาวะในการนำเสนอและส่งต่อข้อมูล และพบว่า เรื่องราวเกี่ยวกับการปกครองหรือประเพณีของเจ้าในโบราณนั้น มักปรากฏในการแสดงสาธารณะที่สำคัญโดยมีผู้ชายเป็นตัวแสดงหลัก ขณะที่ เรื่องราวเกี่ยวกับวงศ์ตระกูลและประเพณีท้องถิ่นตกเป็นบทบาทของผู้หญิง และมักถ่ายทอดหรือส่งต่อในพื้นที่ส่วนตัวมากกว่า นอกจากนี้ ในด้านประเพณีและ วิถีปฏิบัติของวังและบ้านก็ต่างกัน พบว่า ประเพณีปฏิบัติในวังนั้นมีหลักการทาง ศีลธรรมมากกว่า ในขณะที่ประเพณีหลังมีหลักการไม่แน่นอนและมีข้อขัดแย้ง เกิดขึ้น

การศึกษาในแนวทางประวัติศาสตร์เพื่อทำให้เรื่องเล่าที่หลากหลายผ่าน หลักฐานและการตีความหลักฐานใหม่ หรือการใช้หลักฐานอื่นๆ ขึ้นมาต่อรองนั้น ได้สร้างประเด็นที่น่าสนใจตามมา เช่น มัณยารา บี มูโนชีเวอี (Munochiveyi, 2011) เป็นอีกหนึ่งนักประวัติศาสตร์ที่พยายามสร้างเรื่องเล่าเพื่อท้าทายแนวคิด ชาตินิยมในซิมบับเว (Zimbabwe) จากหนังสือและงานประวัติศาสตร์ที่ชื่อว่า *Becoming Zimbabwe: A History from the Pre-colonial Period to 2008* โดยมีบรรณาธิการคือ ไบรอัน ราฟท์ปูลอส และ เอ. เอส. มลามโบ (Brian Raftopoulos and A. S. Mlambo) ที่เลือกเชิดชูเฉพาะคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญในช่วงทศวรรษ 1960 ถึง 1970 ในการต่อต้านการปกครองของเจ้าอาณานิคมอังกฤษในโรดีเซีย (Rhodesia) หรือ ประเทศแซมเบียและซิมบับเวในปัจจุบัน การศึกษานี้เป็นส่วนหนึ่งของกระแสการ เขียนประวัติศาสตร์ที่พยายามชี้ให้เห็นถึงกลุ่มคนหลากหลายกลุ่มที่อยู่เบื้องล่าง ในการประท้วงและปฏิวัติในความเปลี่ยนแปลง และท้าทายการเขียน ประวัติศาสตร์ผู้เสียสละเพื่อชาติ (patriotic history) หรือประวัติศาสตร์ชาตินิยม (nationalist history) ในฐานะที่เป็นเรื่องเล่าขนาดใหญ่ โดยเชิดชูเพียงคนไม่กี่ กลุ่ม ขณะที่คนธรรมดาสามัญถูกกลบบทบาทให้เหลือเพียงคนของอาณานิคม โรดีเซียน (Rhodesian colonial subjects) รวมทั้งคำอธิบายหรือโทนการ นำเสนอในเชิงมวลชนกลุ่มใหญ่ด้วยคำว่า “แรงงาน” (worker) “ชาวนา” (peasant)

หรือคำว่า “มวลชน” (mass) เป็นต้น ในขณะที่ประสบการณ์ส่วนตัว (personalized experience) ในช่วงอาณานิคม เช่น การเผชิญกับการเลือกปฏิบัติจากสีผิวในการทำงาน และการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมอื่นๆ กลับไม่ได้มีการนำเสนอ

มุโนซิเวียเสนอว่า กลุ่มคนไม่ว่าจะเป็นกองกำลังติดอาวุธและบทบาทของกลุ่มกองโจร และคนชายขอบกลุ่มอื่นๆ ควรจะได้รับการกล่าวถึง งานของเขาจึงพยายามย้าให้เห็นถึงการเขียนประวัติศาสตร์จากเบื้องล่างด้วยการใช้แนวทางเรื่องเล่าที่หลากหลาย ซึ่งเริ่มเป็นกระแสตั้งแต่ในทศวรรษ 1990 เป็นต้นมาในแวดวงประวัติศาสตร์ จึงทำให้มีงานที่นำเสนอกลุ่มคนสามัญกลุ่มอื่นๆ เช่น ผู้หญิง คนงานในเมือง นักศึกษา และนักโทษ เป็นต้น การเขียนงานผ่านหลากหลายมุมมองทำให้ได้ภาพที่แตกต่างของสถานการณ์และเหตุการณ์ ที่ไม่ได้มุ่งเจาะจงไปที่การต่อต้านอาณานิคมแบบชาตินิยมสุดขั้วจนมากเกินไปโดยนักวิชาการระดับชนชั้นนำเท่านั้น และพยายามเรียกการต่อต้านอาณานิคมในภาพกว้างหรือระดับภูมิภาคนี้ว่าเป็น “ชาตินิยมมวลชน” (mass nationalism) ที่แทบมองไม่เห็นหรือไม่ได้ยินเสียงของคนในฐานะปัจเจก

อีกงานที่พยายามตอบโต้การสร้างเรื่องเล่าจากเบื้องบนหรือส่วนกลางผ่านกระบวนการสร้างชายแดน (border making) โดยกรอบคิดรัฐ-ชาติ ได้แก่ มาร์ติน เดอเวนสเป็ก (Doevenspeck, 2011) ศึกษาการสร้างอาณาเขตระหว่างเมืองโกมา (Goma) สาธารณรัฐประชาธิปไตยคองโก (Democratic Republic of Congo) และเมืองกิเซนยี (Gisenyi) ในประเทศรวันดา (Rwanda) ซึ่งเคยเป็นเมืองที่เป็นฐานทัพของทหารเบลเยียมและเยอรมนี ผ่านกรอบแนวคิด “การสนทนาชายแดน” (border talk) และปฏิบัติการชายแดน (border practice) โดยนำเสนอการรับรู้หรือการสร้างกรอบแนวคิดการกำหนดอาณาเขตจากมุมมองของประชาชนหรือท้องถิ่น จากงานนี้พบว่า ชายแดนถูกมองหรือเล่าด้วยความหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการสร้างสิ่งก่อสร้างเพื่อแบ่งแยกหรือสร้างความเป็นอื่น ชายแดนในฐานะสถาบันที่ต้องการการปฏิรูป แต่ขณะเดียวกัน ชายแดนเป็นองค์ประกอบสำคัญในการกระตุ้นเศรษฐกิจ การใช้เรื่องเล่าจึงเป็นแนวทางในการศึกษาเพื่อพิสูจน์ความจริงแท้ของประวัติศาสตร์ (historicity) และความเชื่อมโยง

(relationality) ของปัจจัยหรือองค์ประกอบต่างๆ จากเหตุการณ์ความขัดแย้งหรือสงครามของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เกิดจากสงครามกว่า 2 ทศวรรษใน 2 ประเทศ การรับรู้การมีอยู่ของชายแดนผ่านมุมมองชีวิตประจำวันผ่านเรื่องเล่าที่นำไปสู่การสร้างแตกต่างของผู้คนในฐานะผู้กระทำการ (actor/agency) ผ่านสัญลักษณ์ (symbol) และวัตถุ (material) หรือที่เดอเวนชเป็กใช้คำว่า “เรื่องเล่าจุลภาค” (micro narratives) ที่แตกต่างซึ่งเป็นแนวทางที่เติบโตและได้รับความสำคัญอย่างมากในหมู่นักประวัติศาสตร์ แทนที่แนวทางการมองชายแดนเป็นแนวคิดนามธรรม และการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องเล่าชายแดนในแอฟริกาที่ผ่านมาเน้นเป็นการศึกษาจากมุมมองแบบยุโรป (European experience)

การสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการบันทึกเรื่องเล่าการข้ามแดนของคนในพื้นที่ชายแดนคองโกและรวันดา หรือประสบการณ์การรอให้คนของอีกฝั่งชายแดน และการรำลึกถึงชุมชนหรือชีวิตผู้คนของทั้งสองเมืองที่ถูกแบ่งแยกในช่วงอาณานิคม ในช่วงทศวรรษ 1980 จนถึงทศวรรษถัดมาซึ่งเป็นช่วงเกิดสงครามความขัดแย้งในแคว้นคิวิ (Kivu) ในคองโก ขณะที่รวันดาก็มีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ทุตซี (Tutsi) และฮูตู (Hutu) จนทำให้เกิดสงคราม การอพยพ และการสร้างค่ายผู้ลี้ภัยจากรวันดาขึ้นที่เมืองโกมา รวมถึงการยึดอำนาจของรัฐจากทั้งสองฝ่ายในบริเวณชายแดนที่ติดต่อกันแบบสลับซับซ้อนไปมาในแต่ละช่วงเวลา และส่งต่อการควบคุมชายแดนที่มีทั้งขึงขังและรั่วไหล ขึ้นอยู่กับฝ่ายใดมีกำลังทางทหารแข็งแกร่งกว่า นำไปสู่ปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงและสัญชาติหรือพลเมืองของประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากสงครามและการอพยพลี้ภัย จนทำให้ช่วงทศวรรษ 1990 เมืองโกมาและรีเซนกีกกลายเป็นเมืองเดียวกัน จนกระทั่งรัฐบาลรวันดาสร้างถนนขึ้นมาตัดผ่านชุมชน ซึ่งในทางปฏิบัติผู้คนสามารถข้ามแดนได้จากสวนหรือรั้วหลังบ้านของอีกฝั่ง

การบันทึกชีวิตประจำวันของผู้คนทั้งสองฝั่งชายแดนทำให้เรียนรู้ประสบการณ์ข้ามแดนและมุมมองในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการควบคุมชายแดนของเจ้าหน้าที่รัฐ การค้าและการบริโภคข้ามแดน โดยเดอเวนชเป็กพบเรื่องเล่าหลัก 4 เรื่องที่แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งและการแบ่งแยกของผู้คน 2 ฝั่ง

ชายแดนที่สะท้อนจากการแบ่งแยกหรือสร้างความแตกต่างหรือความเป็นอื่น เช่น รวันดาต้องการยึดครองแคว้นคิเวให้เป็นของตนเอง เมืองโกมาเป็นที่หนีตายของ คนรวันดาที่กำลังจะอดตายเพราะไม่มีกิน หรือในกลุ่มคนหนุ่มสาวจากเมืองโกมา หรือคองโกมองว่า รวันดาเป็นสถานที่ที่มีค่าครองชีพสูงกว่า ทำให้คนเหล่านี้ ต้องการหลีกเลี่ยงความวุ่นวายจากการปกครองเมืองเพื่อสร้างความมั่นคง หรือ ชายแดนคือพื้นที่ของการต่อรองของกลุ่มต่างๆ หรือเป็นพื้นที่เปิดของโอกาสของ ความเป็นไปได้ในหลากหลายรูปแบบ การสัมภาษณ์ผู้คนทั้งสองฝั่งชายแดนถูก นำไปวิเคราะห์ด้วยกรอบแนวคิดเรื่องเล่าหลักหรือธีมหลักในการเล่าเรื่อง ซึ่งเน้น ย้ำข้อถกเถียงหรือข้อเสนอมีความชัดเจนขึ้นจากการนำมาจับกลุ่มเรื่องเล่า (narrative cluster) และสามารถวิเคราะห์ได้ว่า เรื่องเล่าของปัจเจกทำให้เห็น โครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม ตลอดจนพัฒนาการทาง ประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศผ่านการควบคุมชายแดนและ การพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนและผู้คนในชีวิตประจำวัน และที่สำคัญคือ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและชุมชน ซึ่งเป็นหัวใจของงานศึกษาชิ้นนี้

4.2 เรื่องเล่าจากผ่านวัตถุที่ถูกตีความใหม่

งานรวมเล่มเกี่ยวกับการศึกษาทางโบราณคดีมานุษยวิทยาโดย แคลร์ ฟอว์เซตต์ และคณะ (Fawcett et al., 2008) ในฐานะที่เป็นเสียงที่หลากหลาย (multivocality) ในการทำความเข้าใจอดีต ซึ่งเป็นแนวทางจากฐานความคิดสาย หลังโครงสร้างนิยม รวมถึงที่ปรากฏในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ทำงาน ด้านโบราณคดีเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและการเคลื่อนไหวทางการเมืองมากขึ้น ด้วยชนบทของการศึกษาด้านโบราณคดีที่ได้รับอิทธิพลหรือสะท้อนอิทธิพลของ ชาตินิยม การล่าอาณานิคม และจักรวรรดินิยม เช่นที่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นใน งานของ ซูซาน เลเจน (Legêne, 1998) ที่กล่าวถึงอุปกรณ์ที่มีลักษณะคล้าย “ไม้กวาดที่ใช้ในงานพิธีกรรมเต็นท์” เพื่อเคารพภูตผีวิญญาณของชนเผ่ามารูน (Maroon) ในประเทศซูรินัม (Suriname) แต่ได้กลายมาเป็นวัตถุที่ถูกจัดแสดง ในพิพิธภัณฑ์ในประเทศเนเธอร์แลนด์ โดยจัดให้อยู่ในหมวดข้าวของเครื่องใช้ที่มี คำอธิบายว่า “แปรง” (brush) หรือ “ไม้กวาด” (broom) ซึ่งละทิ้งความหมาย ดั้งเดิมของวัตถุ แต่กลับถูกให้ความหมายใหม่โดยอิทธิพลของอาณานิคม

ฟอว์เซตต์ และคณะ (Fawcett et al., 2008) แสดงให้เห็นว่า นักโบราณคดีมีแนวทางและทางเลือกที่จะตีความวัตถุที่เชื่อมโยงกับบริบททางสังคม การเมือง และประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ ยังเห็นว่า บริบทความเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัยอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการเดินทางที่สะดวกรวดเร็ว ขึ้นภายใต้แนวคิดโลกาภิวัตน์ ที่ด้านหนึ่งแม้จะทำให้เห็นโลกที่ได้กลายเป็นหนึ่งเดียวของวัฒนธรรมหลักที่ขึ้นมามีบทบาทในเวทีโลก แต่อีกด้านหนึ่งก็เกิดวัฒนธรรมกลุ่มย่อยที่หลากหลาย นำไปสู่การสร้างพหุอัตลักษณ์ และการสร้างตัวตนให้เป็นที่ยอมรับของคนกลุ่มต่างๆ ผ่านเสียงหรือเรื่องเล่าที่หลากหลายของคนเหล่านั้น และพัฒนาไปสู่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เกิดขึ้นพร้อมกับอำนาจหรือพลังที่อ่อนแอลงของเจ้าอาณานิคมในพื้นที่ต่างๆ นอกจากนี้ การศึกษาเชิงโบราณคดียังสัมพันธ์กับการส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งในหลายพื้นที่พยายามแสดงความเป็นมรดกตกทอดของชาติและความเป็นชาตินิยม เพื่อสร้างเศรษฐกิจให้เป็นรายได้ของประเทศ

4.3 เรื่องเล่าที่หลากหลายเพื่อสลายความเป็นอื่น

กรณีเรื่องเล่าที่หลากหลายเพื่อสลายความเป็นอื่น สอดคล้องกับเรื่องเล่าหลักที่สร้างขึ้นโดยอิทธิพลของอาณานิคมที่ส่งผลต่องานประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะแนวทางการเขียนประวัติศาสตร์หรือประวัติศาสตร์นิพนธ์ เรื่องเล่าที่หลากหลายในงานของ นิตา กุมาร์ (Kumar, 2006) เป็นแนวทางที่ทำให้เห็นถึงผลกระทบของระบบการศึกษาที่สร้างขึ้นในช่วงที่อังกฤษปกครองอินเดียด้วยแนวคิดจังหวัดนิยม (provincialism/ provinciality) ตั้งแต่ ค.ศ. 1850 จนถึงช่วงต้นปี 2000 ผ่านโครงสร้างพื้นฐานอย่างอาคารโรงเรียนและเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง โดยมี 3 มิติหลักในการวิเคราะห์คือ บทบาทของรัฐในระดับท้องถิ่น บทบาทของครอบครัวหรือเด็ก และบทบาทของนักวิชาการ แนวคิดจังหวัดนิยมเป็นพื้นฐานของระบบที่แยกพื้นที่ต่ำต้อยออกจากระบบมาตรฐานปกติ พื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นพื้นที่ของการเติบโตช้าหรือไม่เจริญ รวมถึงบางเมืองที่เป็นพื้นที่ศึกษาของงานชิ้นนี้ด้วย ที่มีลักษณะเป็นตรอกถนนแคบๆ หรือพื้นที่ภายนอกและภายในที่อยู่อาศัยนั้นแยกจากกันไม่ชัดเจน พื้นที่เหล่านี้ถูกมองจากรัฐว่าเป็นอุปสรรคต่อการสร้างระบบ

หรือการจัดระเบียบ ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ความเป็นจังหวัดนิยมได้สร้างให้คนที่อยู่ในพื้นที่เหล่านั้นกลายเป็นพลเมืองของจังหวัด (provincial citizen)

กุมาร์ใช้แนวทางที่เรียกว่า เรื่องเล่าทางเลือก (alternative narrative) ที่สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องเล่าที่หลากหลาย กล่าวคือ เรื่องเล่าแต่ละเรื่องสร้างพลังให้กับตำแหน่งแห่งที่ของผู้แสดงหรือคน (subject) ในการแสดงออกและควบคุมความปรารถนาของตนเอง กุมาร์เห็นว่า เรื่องเล่าไม่ใช่แค่ทำให้เกิดอำนาจผ่านเทคนิคในการเล่าเรื่อง (narrativizing technique) แต่ยังเป็นฐานหรือภววิทยาในการทำให้สิ่งธรรมดาถูกมองเห็น และเรื่องเล่าอื่นมีพลังขึ้นมา ซึ่งใช้ร่วมกับแนวคิดเรื่องเล่าที่หลากหลายควบคู่กันไป เรื่องเล่าทางเลือกและเรื่องเล่าหลากหลายในขณะเดียวกันนั้นอาจมีทั้งสอดคล้อง ปะทะประสาน และต่อรองกัน ทั้งในระดับกระบวนทัศน์และภววิทยา (Kurma, 2006: 399)

สถานการณ์ของการสร้างโรงเรียนและการวางระบบการศึกษาในช่วงที่อังกฤษปกครองอินเดียขึ้นก่อให้เกิดเรื่องเล่าหลัก โดยเฉพาะการสร้างโรงเรียนที่มีความพร้อมในเมืองใหญ่อย่างบอมเบย์ (Bombay) และกัลกัตตา (Calcutta) ที่แสดงให้เห็นถึงการหาทุนในการสร้างโรงเรียนและการวางแผนหรือบริหารจัดการ ตลอดจนสถาปัตยกรรมของอาคารเรียน ตัวอย่างที่เกิดขึ้นที่แรกคือวิทยาลัยฮินดูที่สร้างขึ้นในเมืองกัลกัตตาใน ค.ศ. 1816-1817 ในเวลาต่อมามีโรงเรียนในลักษณะเดียวกันเกิดขึ้น และมีมหาวิทยาลัยในปี 1857 อีกเมืองที่สำคัญเป็นอันดับสองคือเมืองบานารัส (Banaras) ที่มีการสร้างโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย แองโกล-เบงกาลี (Anglo-Bengali) ในปี 1950 ประเด็นหนึ่งที่ถูกพูดถึงคือสถาปัตยกรรมแบบนีโอ-กอธิก (neo-Gothic) ที่ใช้วัตถุที่แสดงถึงความมีอารยธรรม และการยอมรับอำนาจยุโรปและศาสนาคริสต์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ขัดกับวัฒนธรรมของจังหวัดหรือพื้นที่ท้องถิ่น การสร้างอาคารจึงเป็นการยอมรับความชอบธรรมในอำนาจ แต่ไม่ใช่เรื่องความรู้และการเรียนรู้ศิลปะแบบหลักศาสนาฮินดูและการมีพระสุรัสวดี (Saraswati)

ขณะที่โรงเรียนในท้องถิ่นของจังหวัดไม่ได้รับการพัฒนา อีกทั้งไม่ได้ถูก
รับเลือกให้ได้รับทุนสนับสนุนโดยสมาคมทางศาสนาคริสต์ มีเพียงโรงเรียนใหญ่
ในบอมเบย์และปูนา (Poona) ที่ได้รับความช่วยเหลือจากสมาคม สำหรับโรงเรียน
ในระดับจังหวัดนั้น แม้ว่าจะมีเอกสารรับรองที่ดินที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียน แต่ก็ยัง
ขาดโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นอื่นๆ เช่น ครูที่ได้รับการฝึก และเจ้าหน้าที่การ
ศึกษาที่เพียงพอต่อการพัฒนาโรงเรียน เหล่านี้จึงเป็นตัวอย่างเรื่องเล่าของความ
เจ็บปวดของการศึกษาในระดับจังหวัดของอินเดียในยุคอาณานิคมอังกฤษ
รวมถึงโรงเรียนภาษาสันสกฤตที่มีฐานความรู้บางประการของความเป็นลัทธิ
อาณานิคม แต่โรงเรียนท้องถิ่นส่วนใหญ่ที่ถูกกลืนเลยตั้งแต่ในช่วงปี 1860 เริ่มล้ม
หายตายจากไปหรือกลายเป็นโรงเรียนชายขอบ มีรายงานว่า ประมาณ 1,900
โรงเรียนต้องปิดตัวลง ขณะที่ผู้บริหารโรงเรียนหรือผู้นำชุมชนต้องเริ่มหาโอกาส
ใหม่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ

งานของกุมาร์ยังกล่าวถึงเรื่องเล่าความเจ็บปวดในกรอบกว้างของการเป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาที่โรงเรียนในระดับท้องถิ่นปิดตัว การศึกษาในบ้านไม่ได้
รับรองอย่างเป็นทางการ อีกทั้งยังสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนหรือระบบ
วรรณะในสังคมที่ถูกซ่อนเร้นมากขึ้นจากการจัดการการศึกษา ความเป็นจังหวัด
นิยมยังสร้างบาดแผลให้กับเด็กที่ต้องเข้าสู่ระบบโรงเรียนในยุคอาณานิคม ขณะที่
โรงเรียนในท้องถิ่นยังต้องพึ่งการบริจาคเงินหรือการกุศล เด็กยังถูกแบ่งแยก
ด้วยการจัดการความรู้ผ่านระบบการใช้หนังสือเรียน และความรู้ที่บ้านที่ไม่ได้รับ
การยอมรับในความเป็นทางการในเวลานั้น งานนี้ยังแสดงให้เห็นว่า มีเสียงที่
หลากหลาย และอีกเสียงหนึ่งจากการศึกษานี้คือ เรื่องเล่าของนักประวัติศาสตร์
คือตัวกุมาร์เองในการถ่ายทอดเรื่องเล่าความเจ็บปวดของการจัดการศึกษาและ
การบริหารโรงเรียนในยุคอาณานิคมของอังกฤษในอินเดีย

อีนัส โคห์ล (Kohl, 2014) ศึกษากระบวนการสร้างความเป็นหนึ่งเดียว
ภายใต้การจัดระเบียบของรัฐประเทศลิเบีย ในช่วงที่ มุอัมมาร์ กัดดาฟี (Muammar
Gaddafi) ครองตำแหน่งผู้นำประเทศมาอย่างยาวนานกว่า 4 ทศวรรษ การจัด
ระเบียบดังกล่าวมุ่งสลายความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ภาษา และศาสนาของกลุ่ม

ชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศ เพื่อที่จะสร้างความเป็นรัฐชาติอาหรับแบบหนึ่งเดียว มาอย่างยาวนาน แต่หลังจากที่กัตดาฟีถูกโค่นล้มด้วยขบวนการประชาชนที่ลุกฮือ ขับไล่ให้ออกจากการปกครองอำนาจนิยม กลุ่มชาติพันธุ์หลักในลิเบีย 3 กลุ่ม ได้แก่ เบอร์เบอร์ (Berber) เทาเร็ก (Tuareg) และเทบู (Tebu) ได้ออกมาเรียกร้องการมีส่วนร่วมทางการเมือง สิทธิพำนักราชที่ถูกต้องตามกฎหมาย และสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ ก่อนหน้านั้นในปี 2013 ตัวแทนของ 3 กลุ่มแสดงความไม่เห็นด้วยกับการร่างรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้มีตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์ไปเป็นสมาชิกในสภาผู้แทนราษฎรในสัดส่วนที่น้อยเกินไป สะท้อนถึงการที่พวกเขากลายเป็นกลุ่มคนชายขอบ อย่างไรก็ตาม การหาสัดส่วนดังกล่าวก็อาจไม่ใช่เรื่องง่าย เนื่องจากจำนวนประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ภายใต้การบริหารของกัตดาฟีนั้นไม่เคยถูกนับผ่านการลงทะเบียน

โคห์ลเสนอแนะแนวทางที่หลากหลายในการทำความเข้าใจการสร้างอัตลักษณ์ของ 3 กลุ่มชาติพันธุ์ข้างต้น ผ่านปฏิสัมพันธ์ของ 3 มิติหลัก คือ การเป็นพลเมือง ระบบภาษา และการควบคุมชายแดน ในมิติเกี่ยวกับภาษาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ที่เข้มข้นนั้น ทั้ง 3 กลุ่มชาติพันธุ์มีภาษาหรือสำเนียงของตนเองที่พูดกันในกลุ่มหรือในพื้นที่ส่วนตัว โดยกลุ่มเบอร์เบอร์แทบไม่พูดภาษาอารบิกเลย ขณะที่กลุ่มเทาเร็กพูดภาษาที่ใกล้เคียงกับกลุ่มเบอร์เบอร์ที่อยู่ในตระกูลภาษาเดียวกัน แต่กลุ่มเทาเร็กในช่วงเรืองอำนาจของกัตดาฟีนั้นไม่ได้ถูกห้ามให้พูดภาษาของตนเอง เนื่องจากถูกนับว่าเป็นลูกภาษาหนึ่งของตระกูลอารบิก และกลุ่มเทาเร็กก็ไม่ได้ถูกกดขี่มากเท่ากับกลุ่มเบอร์เบอร์ อีกทั้งกัตดาฟียังให้การยอมรับกลุ่มเทาเร็กที่เป็นผู้อพยพมาจากประเทศมาลี (Mali) และไนเจอร์ (Niger) เพราะกลุ่มคนเหล่านี้แสดงความจงรักภักดีต่อเขา รวมไปถึงนโยบายที่เป็นมิตรของลิเบียที่มีต่อคนกลุ่มนี้ในประเทศและประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งนำไปสู่นโยบายหลอมรวมชาติพันธุ์กลุ่มนี้ในปี 2005 เพื่อสร้างความแข็งแกร่งให้กับกัตดาฟี

ชาติพันธุ์เทบูเป็นกลุ่มที่ได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมที่สุดจากรัฐบาลลิเบีย และเป็นข้อถกเถียงในเวทีนานาชาติในประเด็นการเหยียดผิว

เนื่องจากกลุ่มเทมูมีผิวสีดำนี้อาจเหมือนกับคนแอฟริกันผิวดำ และถูกให้ภาพว่า เป็น “คนดำ” (black people) ซึ่งถูกเชื่อมโยงกับการสร้างสหภาพแอฟริกัน (African Union) ที่จะขึ้นมามีบทบาทในระดับโลก อีกทั้งประเด็นที่ไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นพลเมืองลิเบีย หากให้ภาพว่าเป็นผู้อพยพมาจากประเทศสาธารณรัฐชาด (Chad) และต้องผ่านกระบวนการพิสูจน์สัญชาติอย่างเข้มข้น รวมถึงประเด็นการใช้ภาษาที่มีโอกาสที่จะสูญหายได้มาก ส่วนประเด็นการควบคุมชายแดนนั้น กลุ่มเทาเร็กและเทมูอยู่ในพื้นที่ทางตอนใต้ของลิเบียที่มีชายแดนยาวถึง 1,400 กิโลเมตรติดต่อกับประเทศอื่น และเป็นพื้นที่ที่มีความอ่อนไหวจากที่เป็นเส้นทางของอาชญากรรมข้ามชาติ เช่น ยาเสพติด อาวุธ และรถยนต์เถื่อน เพื่อสร้างให้ชายแดนมีความมั่นคง รัฐบาลกัตดาฟีมีนโยบายให้อำนาจอัยทั้ง 2 กลุ่มในการป้องกันชายแดน ทำให้ทั้ง 2 กลุ่มร่วมมือกันทั้งที่ในประวัติศาสตร์ทั้ง 2 กลุ่มมักแย่งชิงการควบคุมพื้นที่ดังกล่าวมาก่อน ทำให้ในช่วงปี 2012 ชายแดนที่เทมูควบคุมนั้นเป็นโอกาสให้มีการลักลอบนำเข้าเครื่องดื่มแอลกอฮอล์จากไนเจอร์ จากความต้องการบริโภคสูงภายใต้การควบคุมการบริโภคแอลกอฮอล์ของกัตดาฟีทั้ง 3 มิติที่กล่าวมานั้น โคห์ลพยายามชี้ให้เห็นถึงความเข้าใจต่อการสร้างพหุอัตลักษณ์ภายใต้แนวคิด “เรื่องเล่าที่หลากหลาย” เพื่อนำไปสู่การยอมรับสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ในลิเบีย

อีกงานศึกษาเกี่ยวกับข้อพิพาทแรงงานระหว่างแรงงานอพยพหญิงจากเอเชียใต้ภายใต้สถานะสมาชิกสหภาพแรงงานในอังกฤษ ของ ชันดารี อนิธา และคณะ (Anitha et al., 2012) ชูประเด็นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ในฐานะที่เป็นเรื่องเล่าที่หลากหลาย โดยคณะผู้เขียนศึกษาเปรียบเทียบแรงงานผู้หญิงเอเชียใต้ใน 2 ช่วงเวลา คือ ช่วงแรก เป็นการต่อสู้เรียกร้องต่อโรงงานผลิตฟิล์มกรูนิค (Grunwick) ในช่วง ค.ศ. 1976-1978 และช่วงที่ 2 เป็นการเคลื่อนไหวต่อต้านเกต กูร์เมท์ (Gate Gourmet) ที่ทำอาหารบริการสายการบิน ในช่วง ค.ศ. 2005 จนถึงช่วงปีที่มีการศึกษาคือในปี 2012 ซึ่งในขณะนั้นการเคลื่อนไหวยังไม่จบสิ้น งานนี้พยายามชี้ให้เห็นถึงอัตลักษณ์ที่แตกต่างซึ่งรวมถึงประวัติการอพยพเข้ามาที่แตกต่างกันของแรงงานหญิงทั้ง 2 ช่วงเวลา ตลอดจนเบื้องหลังทางสังคม พื้นที่

ที่พวกเขาอยู่อาศัยในอังกฤษ และความหมายของการต่อสู้เรียกร้องในข้อพิพาทดังกล่าว คณะผู้วิจัยของบทความนี้นำเสนอความแตกต่างดังกล่าวด้วยการสัมภาษณ์เส้นทางชีวิต และเสนอว่าเป็นเรื่องเล่าที่หลากหลาย เพื่อสร้างภาพแทนที่แตกต่างจากงานศึกษาในช่วง 3 ทศวรรษก่อนหน้านี้ที่ให้ภาพแทนผู้หญิงจากเอเชียใต้ใน 2 ลักษณะคือ (1) ผู้หญิงเอเชียใต้ที่อพยพนั้นไม่ถูกทำให้มองเห็นหรือได้ยินเสียง และ (2) ผู้หญิงเอเชียใต้อพยพถูกสร้างภาพให้จำยอมกับสภาพสังคมและเป็นเหยื่อของความรุนแรงหรืออคติที่ปรากฏในสื่อ การอพยพย้ายถิ่นของผู้หญิงเอเชียใต้ไปยังอังกฤษนั้นถือเป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา หลังจากมีการแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสัญชาติอังกฤษและคนในเครือจักรภพอังกฤษ

งานศึกษาเกี่ยวกับแรงงานจากหลากหลายที่มาเป็นปรากฏการณ์ร่วมสมัยจากการอพยพย้ายถิ่นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และกลุ่มคนเหล่านี้เริ่มสร้างเนื้อสร้างตัวและชุมชนในสังคมใหม่ ประเด็นด้านวัฒนธรรมและการปรับตัวโดยเฉพาะมิติทางชาติพันธุ์และศาสนาเป็นสิ่งที่มีการศึกษาค่อนข้างมาก รวมถึงมิติการทำงานและการเข้าสู่ตลาดแรงงานของแรงงานชายและหญิง ที่สะท้อนการเลือกปฏิบัติระหว่างเพศในพื้นที่การทำงาน ถึงกระนั้น ประเด็นความแตกต่างในกลุ่มชาติพันธุ์ ตลอดจนข้อเรียกร้องและการต่อสู้ของกลุ่มคนที่มีพื้นเพต่างกันในกลุ่มชาติพันธุ์โดยชาติพันธุ์หนึ่งยังไม่ได้มีการศึกษาอย่างกว้างขวางมากนัก โดยเฉพาะแรงงานผู้หญิงในชนกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่ใช่ชาติพันธุ์หลักของสังคมยังถูกทำให้มองไม่เห็น รวมถึงการศึกษาแนวทางอัตลักษณ์ที่ซ้อนทับหรือปฏิภาคภาวะ (intersectionality) ของความเป็นชาติพันธุ์ เชื้อชาติ ชนชั้น และเพศภาวะ อีกทั้งยังมองแรงงานผู้หญิงที่ศึกษาว่าเป็นผู้กระทำการ (agency) ที่มีบทบาทในการต่อสู้เพื่อสวัสดิการแรงงาน

งานนี้ศึกษากลุ่มแรงงานหญิงในข้อพิพาท 2 กลุ่มดังที่กล่าวข้างต้น กลุ่มแรกคือ ผู้หญิงเอเชียใต้ในข้อพิพาททกรูนิคแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลักคือ (1) ผู้หญิงเชื้อสายเอเชียเชื้อสายแอฟริกันจากรัฐคุชราต (Gujarat) ประเทศอินเดีย ที่อพยพเข้ามายังอังกฤษในช่วงปลายทศวรรษ 1960 ถึงต้นทศวรรษ

1970 และผู้หญิงจากรัฐปัญจาบ (Punjabi) ที่อพยพจากอินเดียเข้ามาอังกฤษในช่วงปลายทศวรรษ 1960 ถึงต้นทศวรรษ 1980 ในช่วงปี 1976 การประท้วงของผู้หญิงกลุ่มนี้เริ่มต้นจากการเลือกปฏิบัติไม่เป็นธรรมในการทำงานล่วงเวลา และได้มีการประท้วงขอความเป็นธรรมกับสหภาพการค้า (Trade Union Congress) และองค์กรพันธมิตร การประท้วงยื่นข้อเรียกร้องกินระยะเวลาจนถึงปี 1978 เมื่อคณะกรรมการสไตรค์ประกาศยุติข้อเรียกร้อง และปล่อยให้ผู้หญิงกลุ่มนี้รู้สึกเหมือนถูกทอดทิ้ง ส่วนขบวนการเคลื่อนไหวของแรงงานในปี 2005 ในนามการประท้วง เกต กูร์เมท์ ซึ่งเป็นธุรกิจผลิตอาหารสำหรับบริการบนเครื่องบินให้กับสายการบินบริติช แอร์เวย์ ได้เจรจาต่อรองกับบริษัทในประเด็นสภาพและเงื่อนไขการทำงานจากการจ้างบริษัทนอกมาดำเนินการ (outsourcing) เริ่มจากผู้หญิง 200 คนประกาศเลิกทำงานในสายการผลิต เมื่อถูกเรียกให้กลับไปทำงานแล้วพวกเธอปฏิเสธ ทางบริษัทได้ประกาศไล่ออกทันที และยังมีไล่ออกอีกจำนวนหนึ่งจากการร่วมประท้วงสืบเนื่องรวมแล้วเป็น 700 คน

เมื่อพิจารณาถึงภูมิหลังของผู้หญิงในข้อพิพาททั้ง 2 ช่วงเวลา แรงงานหญิงในช่วงเวลาแรกนับถือศาสนาฮินดูจากรัฐคุชราตที่มีเชื้อสายแอฟริกัน ตะวันออกที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เมืองใหญ่ จบการศึกษาด้วยการเรียนภาษาอังกฤษ และมีพื้นเพเป็นคนชนชั้นกลาง ซึ่งมีอายุระหว่าง 20 และ 30 ปี ผู้หญิงกลุ่มนี้ถูกเรียกว่า เป็นผู้อพยพทวีลักษณ์ (twice-migrant) ซึ่งหมายถึงคนที่มีชีวิตที่สุขสบายในแอฟริกาในช่วงอาณานิคม และมีสถานะเป็นผู้สูงส่งกว่าเมื่อเทียบกับคนพื้นเมือง และประกอบอาชีพในภาคธุรกิจ การบริการ และระบบราชการในเมือง เป็นต้น ส่วนกลุ่มผู้หญิงในข้อพิพาทในช่วงหลังมาจากรัฐปัญจาบที่เป็นชาวซิกข์ และบางส่วนนับถือศาสนาฮินดู และส่วนใหญ่ทำงานภาคเกษตรมาก่อน การศึกษานี้จึงพยายามนำเรื่องราวของผู้หญิงจากทั้ง 2 เหตุการณ์เรียกร้องเพื่อชี้ให้เห็นความละเอียดซับซ้อนของชีวิตแรงงานหญิงที่มีพื้นเพและการเข้าสู่ตลาดงาน ที่สะท้อนให้เห็นชนชั้น ชาติพันธุ์ และความเป็นเพศภาวะที่แตกต่างกันทั้ง 2 ช่วงเวลาและสถานที่

4.4 เรื่องเล่าที่แตกต่างของประสบการณ์และช่วงเวลา

ดังที่ แอ็บบ็อต (Abbot, 2008) ได้เสนอว่า เรื่องเล่าทำให้เราเข้าใจเวลา และตระหนักถึงการมีอยู่ของเวลา และการสร้างลำดับของเวลาที่ถูกจัดการตามแนวทางของเรื่องเล่า หรือเรื่องเล่าคือความหมายที่แสดงถึงการดำรงอยู่ของเวลา (temporal existence) แอน-โซฟี คริสเตนเซน และคาเรน เอลเมลแลนด์ (Christensen and Elmeland, 2015) ใช้แนวทางเรื่องเล่าเป็นเครื่องมือในการบำบัดผู้ที่มีประสบการณ์ดื่มแอลกอฮอล์ขนาดหนัก ที่เป็นผู้เข้าร่วมการศึกษาในงานวิจัยนี้ทั้งหมด 42 คน 31 คนจากจำนวนนี้เลิกพฤติกรรมนี้ด้วยตนเอง ส่วนอีก 11 คนเข้าร่วมกิจกรรมการนัดพบกันของกลุ่มแอลกอฮอล์ไม่เปิดเผยนาม (Alcoholic Anonymous) ผ่านเทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก และแสดงให้เห็นการฟื้นตัวของผู้ที่ดื่มหนักและเปลี่ยนแปลงตัวเอง เรื่องเล่าของคนเหล่านี้นอกจากจะเป็นตัวกระตุ้นให้คนได้พูดถึงประสบการณ์ของตนเองในการเป็นผู้ดื่มหนักและบริบทของการเป็นผู้ดื่มหนักแล้ว ยังช่วยให้คนเหล่านี้ฟื้นตัวและใช้ชีวิตหลังจากฟื้นตัวจากการดื่มหนักได้อีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นการเข้ารับการรักษาในสถานอย่าง เป็นทางการ การเข้าร่วมกลุ่มช่วยเหลือพึ่งพากันเอง และการเข้าร่วมกิจกรรมในการลดการดื่มหนัก เป็นต้น

เรื่องเล่าเหล่านี้จึงทำให้เห็นชีวิตของผู้คนจากอดีตสู่ปัจจุบัน และคิดถึงอนาคตผ่านกระบวนการการเลิกดื่มแอลกอฮอล์อย่างหนัก การวิเคราะห์เรื่องเล่าของงานนี้จึงอยู่ที่จุดหักเหที่คนเหล่านี้ก่อนและหลังพยายามเลิกดื่มหนัก และการใช้ชีวิตหลังจากนั้นผ่านเวลาในแต่ละช่วงของประสบการณ์ และแสดงให้เห็นถึงความจริงที่แตกต่าง นั่นคือมีมุมมองในการดื่มหรือประสบการณ์การดื่มที่แตกต่างกัน นำไปสู่วิธีการเลือกใช้แนวทางในการบำบัดแตกต่างกัน งานศึกษานี้จึงมองเรื่องเล่าโดยนำเสนอ 3 ข้อค้นพบหลักคือ (1) เรื่องเล่าแตกต่างกันทั้งในด้านเนื้อหา โครงสร้าง และระดับของการสร้างเรื่องเล่าหรือการให้การสัมภาษณ์ (2) เรื่องเล่ามีบทบาทที่แตกต่างและเป็นส่วนหนึ่งที่แตกต่างในบริบท เช่น เรื่องเล่าเป็นทั้งความจำเป็นเชิงการบำบัด (therapeutic necessity) และหน้าที่ทางศีลธรรม (moral duty) หรือเรื่องเล่าในการฟื้นตัวจากการดื่มหนักเป็นได้ทั้ง “ก้าว

หนึ่ง” ในชีวิต ตลอดจนเป็น “ก้าวที่ยิ่งใหญ่” ที่ให้ความหมายต่อการตัดสินใจของพวกนักดื่ม และ (3) เรื่องเล่าเปิดโอกาสให้พวกเขามีชีวิตใหม่ที่หลากหลายหลังจากผ่านการเลิกดื่มหนักได้แล้ว

สรุป

บทความนี้ได้ทบทวนมโนทัศน์เรื่องเล่าในฐานะกรอบมโนทัศน์และวิธีวิทยา ต่อเนื่องสู่การทบทวนแนวคิดเรื่องเล่าขนาดใหญ่และการใช้เรื่องเล่าในทางสังคมศาสตร์ เพื่อสลายการสถาปนาเรื่องเล่าหลักหรือเรื่องเล่าระดับชาติ นำไปสู่การนำเสนอแนวคิดเรื่องเล่าผ่านกรณีศึกษาในงานทางประวัติศาสตร์และมานุษยวิทยา ซึ่งพบว่า งานศึกษาในทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ รวมถึงด้านสื่อสารศึกษาที่ปรากฏในบทความชิ้นนี้ ได้ใช้กรอบแนวคิดเรื่องเล่า ซึ่งประกอบไปด้วยเรื่องราว และวาทกรรมหรือปฏิบัติของเรื่องเล่า รวมถึงองค์ประกอบ ได้แก่ เหตุการณ์ต่างๆ และการดำรงอยู่ของสิ่งต่างๆ เช่น ตัวแสดงที่มีการกระทำในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่เป็นสิ่งแวดล้อมหรือฉากของเรื่องเล่า (Chatman, 1975; Abbot, 2008: 22-23) โดยเฉพาะในงานศึกษาทางประวัติศาสตร์ ยังมีประเด็นของการเลือกหลักฐานที่ไม่ใช่เฉพาะหลักฐานที่ถูกมอง เชื่อถือได้หรือเอกสารที่ผลิตโดยรัฐเท่านั้น การนำเสนอข้อมูลที่ปรากฏในเรื่องเล่ายังเต็มไปด้วยผู้กระทำการที่หลากหลายที่สัมพันธ์หรือมีอิทธิพลต่อเหตุการณ์หนึ่งๆ ที่ถูกเลือกนำเสนอ โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงสำคัญ ดังนั้น สรรพเสียงของความเปลี่ยนแปลงจึงมาจากหลากหลายกลุ่มคนและมุมมอง ที่สำคัญคือ การนำเสนอการกระทำในฐานะมุมมองหรือเสียงของผู้ที่ไม่ค่อยได้รับความสำคัญ หรือเสียงที่ทำให้ไม่ให้เกิดได้ยินได้ปลั่งออกมา เช่น ชนกลุ่มน้อย ผู้หญิง คนผิวสี หรือคนที่อยู่ในชายขอบของสังคมอื่นๆ เช่น กองกำลังติดอาวุธหรือกองโจร ซึ่งเปรียบเสมือนเรื่องเล่าที่ซ่อนตัวอยู่หรือเรื่องเล่าเงา (Abbot, 2008: 28-33 & 183) เรื่องเล่าจึงเป็นวิธีวิทยาที่สร้างอำนาจให้กับคนเหล่านั้นให้มีตัวตนขึ้นมา หรือการสร้างเรื่องเล่าจากเบื้องล่าง (narratives from below) เพื่อคัดง้างกับเรื่องเล่าหลัก

เรื่องเล่ายังถูกใช้ในการสื่อสารสาธารณะ และนำไปสู่การเคลื่อนไหวเพื่อสร้างอำนาจในการต่อรอง (Linde, 1986; Richardson, 1990) ผ่านตัวอย่างงานศึกษาที่เรื่องเล่าได้กลายเป็นเครื่องมือในการแสดงอัตลักษณ์ หรือสร้างอำนาจให้กับคนที่ถือว่าเป็นกลุ่มคนชายขอบ เรื่องเล่ายังสามารถใช้ในศาสตร์ที่หลากหลายและได้กลายเป็นวิธีวิทยาในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของคนที่มีเรื่องเล่าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต และด้วยความที่เรื่องเล่าเป็นเครื่องมือในการต่อรองอำนาจ จึงเกิดแนวคิดเรื่องเล่าที่หลากหลายที่สะท้อนให้เห็นถึงการปะทะประสานกันของเรื่องเล่าที่อาจเป็นความขัดแย้งไม่ลงรอยระหว่างเรื่องเล่าหลักและเรื่องเล่ารอง แต่เรื่องเล่าที่หลากหลายก็สามารถนำไปสู่การประนีประนอมหรือต่อรองของผู้คนมีประสบการณ์ และถ่ายทอดโดยให้ความหมายหรือคุณค่าที่แตกต่างกันได้เช่นกัน ดังนั้นเรื่องเล่าจึงเป็นทั้งแนวคิดและวิธีวิทยาสำคัญในทางสังคมศาสตร์ที่ทำให้เราเข้าใจปัจเจก ความสัมพันธ์ของปัจเจก และความสัมพันธ์ของสังคมตลอดจนการสะท้อนความเป็นจริงของโลก

ภาษาอังกฤษ

- Abbot, H. (2008), *The Cambridge Introduction to Narrative*, Oxford: Oxford University Press.
- Adas, M. (2012), "Comparative History and the Challenge of the Grand Narrative", in Northrop, D. (ed.), *A Companion to World History*, London: Wiley-Blackwell.
- Anitha, S. et al. (2012), "Striking Lives: Multiple Narratives of South Asian Women's Employment, Identity and Protest in the UK", *Ethnicities*, 12(6): 754-775.
- Appadurai, A. (1995), "The Production of Locality", in Fardon, R. (ed.), *Counterworks: Managing the Diversity of Knowledge*, London: Routledge.
- _____. (2019), "Traumatic Exit, Identity Narratives, and the Ethics of Hospitality", *Television & New Media*, 20(6): 558-565.
- Barthes, R. and Duisit, L. (1975), "An Introduction to the Structural Analysis of Narratives", *New Literary History*, 6(2): 237-272.
- Benhabib, S. (1984), "Epistemologies of Postmodernism: A Rejoinder to Jean-François Lyotard", *New German Critique*, 33: 103-126.
- Bergland, B. (1994), "Representing Ethnicity in Autobiography: Narratives of Opposition", *The Yearbook of English Studies*, 24: 67-93.
- Bernstein, J. (1991), "Grand Narratives", in Wood, D. (ed.), *On Paul Ricoeur: Narrative and Interpretation*, London: Routledge.
- Bruner, J. (1991), "The Narrative Construction of Reality", *Critical Inquiry*, 18(1): 1-21.
- Butler, C. (2002), *Postmodernism: A Very Short Introduction*, Oxford: Oxford University Press.
- Chatman, S. (1975), "Towards a Theory of Narrative", *New Literary History*, 6(2): 295-318.
- Christensen, A, and Elmeland, K. (2015), "Former Heavy Drinkers' Multiple Narratives of Recovery", *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 32(3): 245-257.
- Creswell, J. (2007), *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing among Five Approaches*, London: Sage.
- Czarniawska, B. (2004), "The 'Narrative Turn' in Social Studies", *Narrative in Social Science Research: Introducing Qualitative Method*, London: Sage.
- De Man, P. (1990), "Roland Barthes and the Limits of Structuralism", *Yale French Studies*, 77: 177-190.

- Doevenspeck, M. (2011), Constructing the Border from Below: Narratives from the Congolese-Rwandan State Boundary", *Political Geography*, 30: 129-142.
- Emihovich, C. (1995), "Distancing Passion: Narratives in Social Science", *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 8(1): 37-48.
- Fawcett, C. et al. (2008), "Introduction: Evaluating Multiple Narratives: Beyond Nationalist, Colonialist, Imperialist Archaeologies", in Habu, J. et al. (eds.), *Evaluating Multiple Narratives beyond Nationalist, Colonialist, Imperialist Archaeologies*, New York: Springer.
- Hardy, G. (1994), "Can an Ancient Chinese Historian Contribute to Modern Western Theory? The Multiple Narratives of Ssu-Ma Ch'ien", *History and Theory*, 33(1): 20-38.
- Ilomäki, H. (2002), Narratives of Ethnicity: Karelian War Legends", in Siikala, A. (ed.), *Myths and Mentality: Studies in Folklore and Popular Thought*, Helsinki: The Finnish Literature Society (SKS).
- Kohl, I. (2014), "Libya's 'Major Minorities', Berber, Tuareg and Tebu: Multiple Narratives of Citizenship, Language and Border Control", *Middle East Critique*, 23(4): 423-438.
- Kumar, N. (2006), "Provincialism in Modern India: The Multiple Narratives of Education and Their Pain", *Modern Asian Studies*, 40(2): 397-423.
- Larson, P. (1995), "Multiple Narratives, Gendered Voices: Remembering the Past in Highland Central Madagascar", *The International Journal of African Historical Studies*, 28(2): 295-325.
- Legêne, S. (1998), "From Brooms to Obeah and Back: Fetish Conversion and Border Crossings in Nineteenth-Century Suriname", in Spyer, P. (ed.), *Border Fetishisms: Material Objects in Unstable Spaces*, New York: Routledge.
- Lorenz, C. and Berger, S. (2006), "National Narratives and Their 'Others': Ethnicity, Class, Religion and the Gendering of National Histories", *Storia della Storiografia/ Geschichte der Geschichtsschreibung*, 50: 59-98.
- Linde, C. (1986), "Private Stories in Public Discourse: Narrative Analysis in the Social Sciences", *Poetics*, 15: 183-202.
- Magnússon, S. (2006), "Social History as 'Sites of Memory'? The Insitutionalization of History: Microhistory and the Grand Narrative", *Journal of Social History*, 39(3): 891-913.

- Merrill, J. (2007), "Stories of Narrative: On Social Scientific Uses of Narrative in Multiple Disciplines", *Colorado Research in Linguistics*, 20: 1-25.
- Munochiveyi, M. (2011), "Becoming Zimbabwe from Below: Multiple Narratives of Zimbabwean Nationalism", *Critical African Studies*, 4(6): 84-108.
- Olson, G. and Lyotard, J. (1995), "Resisting a Discourse of Mastery: A Conversation with Jean-François Lyotard", *JAC*, 15(3): 391-410.
- Pierre, J. (2004), "Black Immigrants in the United States and the Cultural Narratives of Ethnicity", *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 11: 141-170.
- Prince, G. (1982), "Narrative Analysis and Narratology", *New Literary History*, 13(2): 179-188.
- Richardson, L. (1990), "Narrative and Sociology", *Journal of Contemporary Ethnography*, 19(1): 116-135.
- Sewell, Jr., W. (1992), "Introduction: Narratives and Social Identities", *Social Science History*, 16(3): 479-488.
- Sharpe, M. (2019), "The Demise of Grand Narratives?: Postmodernism, Power-knowledge, and Applied Epistemology", in Coady, D. and Chase, J. (eds.), *The Routledge Handbook of Applied Epistemology*, London: Routledge.
- Silverman, D. (2015), *Interpreting Qualitative Data*, London: Sage.
- Steinmetz, G. (1992), "Reflections on the Role of Social Narratives in Working-class Formation: Narrative Theory in the Social Sciences", *Social Science History*, 16(3): 489-516.
- Wood, D. (1991), "Introduction: Interpreting Narrative", in Wood, D. (Ed.), *On Paul Ricoeur: Narrative and Interpretation*, London: Routledge.

“ความทรงจำร่วม” ในฐานะวิธีวิทยาการศึกษา “เรื่องเล่าจากเบื้องล่าง”¹

กฤษณะ โชติสุทธิ²

บทคัดย่อ

บทความนี้ทบทวนงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับความทรงจำร่วม เพื่อแสดงให้เห็นวิธีวิทยาในการศึกษาเรื่องเล่าจากเบื้องล่าง โดยแบ่งการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องออกเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ หนึ่ง พัฒนาการการศึกษาความทรงจำร่วม สอง ความแตกต่างและแนวทางการศึกษาความทรงจำกับประวัติศาสตร์กระแสหลัก สาม การศึกษาความทรงจำแห่งชาติ และ สี่ การศึกษาเรื่องเล่าจากเบื้องล่างผ่านแนวคิดความทรงจำร่วม จากการทบทวนงานศึกษาที่เกี่ยวข้องพบว่า ท่ามกลางวิธีวิทยาในการศึกษาความทรงจำร่วมที่มีหลากหลายแนวทางการสร้างความทรงจำแห่งชาติถือเป็นหนึ่งในแนวทางที่นิยมใช้ในการศึกษาแนวทางความทรงจำแห่งชาติได้แสดงให้เห็นถึงเป้าประสงค์และความพยายามของรัฐบาลในการจัดการความทรงจำของผู้คน เพื่อให้การดำเนินชีวิตของผู้คนเป็นไปตามเป้าประสงค์ของรัฐบาล เนื่องจากความทรงจำได้ยึดโยงผู้คนให้สัมพันธ์กับเวลา ทั้งเวลาของอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ดังนั้น การศึกษาความทรงจำร่วมนั้นจึงมีความสำคัญในฐานะแนวทางที่ยึดโยงกับการแสวงหากรอบทางสังคมที่ส่งผลต่อความทรงจำร่วมให้แตกต่างกันออกไปของแต่ละสังคม หากกรอบทางสังคมมีลักษณะเลื่อมหรือทาบทับแบบไม่แนบสนิทกับกรอบหรือทิศทางของ

^{*} วันที่รับบทความ 23 มีนาคม 2567; วันที่แก้ไขบทความ 1 กันยายน 2567; วันที่ตอบรับบทความ 8 กันยายน 2567

¹ บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่อง *สหราชอาณาจักร-ไทย-พม่า: การดำรงอยู่ของความทรงจำร่วมทางสังคมข้ามพรมแดนบนพื้นที่บ้านเสาทิน อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน* ภายใต้แผนงานวิจัย “เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคม และอำนาจจากเบื้องล่าง ของกลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบ” ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2565

² อาจารย์ประจำหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

รัฐบาล อาจส่งผลให้เรื่องเล่าของผู้คนที่ถือเป็นเรื่องเล่าจากเบื้องล่างสามารถสร้างความทรงจำร่วมที่แตกต่างจากความทรงจำแห่งชาติ นอกจากนี้ เรื่องเล่าที่เกิดจากเบื้องล่างอาจเป็นความทรงจำที่ปะทะ ประสาน หรือคัดง้างกับความทรงจำแห่งชาติ วิธีวิทยาการศึกษาความทรงจำร่วมจึงแสดงให้เห็นถึงความทรงจำที่หลากหลายภายในสังคม อันเป็นผลมาจากกรอบทางสังคมที่เปิดกว้างและยืดหยุ่น

คำสำคัญ: ความทรงจำร่วม ความทรงจำแห่งชาติ เรื่องเล่าจากเบื้องล่าง กรอบทางสังคม

Collective Memories as a Methodology Studying Narratives from Below

Kridsana Chotisut³

Abstract

This article provides a review of relevant literature on the concept of collective memory as a methodology for investigating narratives from below. The literature is categorized into four main themes: the theoretical evolution of collective memory, distinctions between collective memory and mainstream history studies, examinations of national memory, and the application of collective memory as a tool for studying narratives from below. Analysis of the literature reveals that the construction of national memory predominates as a methodological approach in examining collective memory. Studies of national memory illuminate governmental agendas in shaping public recollection, liking their time in the past, present, and future. Consequently, investigating collective memory serves as a crucial means to discern social frameworks within each society, which in turn relates to the formation of diverse collective memories. If the social frameworks do not conform with, or differ from the government's guidelines, this can potentially result in people's narratives being constructed from below which are differentiated from the national memory. Furthermore, narratives from below prospectively contest, coordinate, or subvert the national memory. The study of collective

³ Lecturer in Myanmar Studies, Department of Eastern Languages, Faculty of Humanities, Naresuan University

memory therefore proves the existence of multiple memories within a society, which result from the widening and flexibility of social frameworks.

Keywords: collective memory, national memory, narratives from below, social framework

1. บทนำ

หลังจากการศึกษาความทรงจำได้ถูกช่วงชิงการสร้างคำอธิบายจากนักชีววิทยามาสู่นักปรัชญา ความพยายามในการยกระดับการอธิบายความทรงจำของมนุษย์ได้กลายเป็นพื้นที่ให้นักวิชาการจากแขนงวิชาต่างๆ เข้ามาสร้างแนวทางในการศึกษา จนก่อให้เกิดแนวทางการศึกษาความทรงจำในลักษณะของการศึกษาข้ามศาสตร์ โดยแนวทางด้านสังคมศาสตร์ ได้อธิบายความทรงจำร่วม ที่สื่อความหมายถึงประสบการณ์ ความคิด และความรู้สึกของบุคคลในกลุ่มสังคมเดียวกัน แบ่งปันร่วมกัน ซึ่งเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญ บุคคลสำคัญ หรือประเพณี วัฒนธรรม ที่หล่อหลอมจนเกิดเป็นลักษณะร่วมของกลุ่ม โดยความทรงจำดังกล่าวมีการผลิตซ้ำ การส่งผ่าน และไหลเวียนภายในกลุ่มทางสังคม

ท่ามกลางการก่อตัวของลัทธิชาตินิยม รัฐได้สถาปนาความทรงจำแห่งชาติเพื่อควบคุมชีวิตของประชาชนในเชิงเวลา ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ความทรงจำแห่งชาติได้มีการส่งผ่านประสบการณ์ ความคิด และความรู้สึกของคนเพื่อให้คนในชาติเกิดการแบ่งปันร่วมกัน โดยความทรงจำดังกล่าวเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญ บุคคลสำคัญ หรือประเพณี วัฒนธรรม ที่ทำหน้าที่ในการหล่อหลอมอัตลักษณ์ของชาติ สร้างความชอบธรรมให้แก่รัฐบาล และเป็นกรอบแนวทางของรัฐและผู้คนในการเดินทางสู่อนาคต อย่างไรก็ตาม ความหลากหลายของผู้คน เรื่องราวที่เกิดขึ้น ประสบการณ์ มุมมอง เสียงของบุคคลชายขอบ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเทคโนโลยี ได้ส่งผลให้รัฐไม่สามารถสถาปนาความทรงจำแห่งชาติได้อย่างเบ็ดเสร็จและครอบคลุม จนเกิดความทรงจำที่แตกต่างระหว่างความทรงจำร่วมจากเบื้องล่างกับความทรงจำแห่งชาติที่สถาปนาจากเบื้องบน

จากที่กล่าวมาข้างต้น บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึงวิธีวิทยาในการศึกษาเรื่องเล่าจากเบื้องล่างผ่านการใช้ความทรงจำร่วมเป็นเครื่องมือในการศึกษา โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน ประกอบด้วย หนึ่ง พัฒนาการการศึกษาความทรงจำร่วม สอง ความทรงจำกับประวัติศาสตร์กระแส

หลัก: ความแตกต่างและแนวทางการศึกษา สาม การศึกษาความทรงจำแห่งชาติ และ สี่ การศึกษาเรื่องเล่าจากเบื้องล่างผ่านแนวคิดความทรงจำร่วม

2. พัฒนาการการศึกษาความทรงจำร่วม

จุดเริ่มต้นของการศึกษา “ความทรงจำ” ของมนุษย์ ระยะแรกแนวทางในการการศึกษาตกอยู่ภายใต้กรอบการอธิบายความทรงจำในเชิงสรีรวิทยา โดยความทรงจำของมนุษย์เกิดจากกลไกการทำงานของระบบประสาทอันซับซ้อน และถูกจัดเก็บภายในสมองของมนุษย์ กระทั่ง ค.ศ. 1896 นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส นาม Henri Bergson ได้ตีพิมพ์หนังสือเรื่อง *Matière et Mémoire* หรือในชื่อภาษาอังกฤษว่า *Matter and Memory* เขาได้ขยายคำอธิบายจากเดิมที่ “ความทรงจำ” ถูกยึดโยงเข้ากับกลไกการทำงานของร่างกาย กระทั่ง Bergson ได้เสนอแนวคิดที่เข้าไปตั้งคำถาม และขยายคำอธิบายเดิม ด้วยการอธิบายความทรงจำรูปแบบต่างๆ พร้อมกับข้อเสนอกความว่า ความทรงจำไม่ได้จำกัดการทำงานไว้เพียงสมอง แต่ความทรงจำถูกยึดโยงด้วย “เวลา” (time) ความต่อเนื่องของระยะเวลา และความทรงจำในทัศนะของ Bergson ยังเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่าง “จิตใจ” (mind) กับ “สสาร” (matter) (Bergson, 1991: 13)

การศึกษาของ Bergson ได้ส่งผลต่อวิธีคิดและมุมมองของมนุษย์ที่มีต่อโลกและชีวิต ต่อมาแนวคิดของ Bergson ถูกขยายขยายการใช้ความทรงจำเป็นวิธีวิทยาในเชิงสังคมวิทยาหลังจาก Maurice Halbwachs นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส ผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาแห่งการศึกษาความทรงจำร่วม ได้ขยายขยายอธิบายที่เกี่ยวข้องกับความทรงจำ Halbwachs นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส มีชีวิตระหว่าง ค.ศ. 1877-1945 เขาได้พัฒนาแนวคิดความทรงจำร่วมเป็นงานศึกษา 3 ชิ้น ที่เน้นการศึกษากรอบทางสังคมเป็นแกนกลางของการศึกษา ประกอบด้วย หนึ่ง *Les Cadres Sociaux de la Mémoire* ตีพิมพ์ ค.ศ. 1925 สอง *La Topographie Légendaire des Evangiles en Terre Sainte: Etude de Mémoire Collective* ตีพิมพ์ ค.ศ. 1942 และสาม *La Mémoire Collective* ตีพิมพ์ ค.ศ. 1950 หนังสือของ Halbwachs ได้รับการแปลในเวลาต่อมา โดย

เล่มที่หนึ่งและสองได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษโดย Coser ใน ค.ศ. 1992 ภายใต้หนังสือชื่อ *On Collective Memory* และเล่มที่สาม ได้รับการแปลโดย Francis J. Ditter และ Vida Yazdi Ditter ใน ค.ศ. 1980 ภายใต้ชื่อ *The Collective Memory* อย่างไรก็ดี Halbwachs กลับไม่ได้เห็นความนิยมในงานศึกษาของตนที่กลายเป็นหมุดหมายสำคัญในการศึกษาความทรงจำร่วม เนื่องจากเขาได้เสียชีวิตในวันที่ 16 มีนาคม ค.ศ. 1945

แม้ Halbwachs จะเห็นด้วยกับแนวคิดความต่อเนื่องของระยะเวลาที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของความทรงจำที่นำเสนอโดย Bergson แต่คำถามสำคัญของ Halbwachs ทำให้เกิดการขยายแนวทางในการศึกษาความทรงจำ คือ การมุ่งเป้าไปยังการตั้งคำถามต่อแหล่งที่มาของความทรงจำภายในตัวของปัจเจกบุคคลว่า “ความทรงจำดังกล่าวมีลักษณะที่เป็นอิสระและปราศจากอิทธิพลของสังคมได้หรือไม่” รวมถึง “แหล่งที่มาของความทรงจำมีที่มาจากที่ใด” โดย Halbwachs ได้ให้ข้อเสนอว่า “ความทรงจำของปัจเจกบุคคลล้วนมีที่มาจากกลุ่มทางสังคม เพราะปัจเจกบุคคลสังกัดอยู่ในกลุ่มทางสังคม และปัจเจกบุคคลต่างมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยกลุ่มทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว ศาสนา ชนชั้นต่างมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันจนเกิดเป็นกรอบทางสังคม (social frameworks) และเป็นที่มาของความทรงจำร่วมกัน” (Halbwachs, 1992: 38-40)

ข้อเสนอดังกล่าวของ Halbwachs ได้ขยายคำอธิบายของ Bergson ที่มองความทรงจำเป็นกระบวนการภายในตัวปัจเจกบุคคล จน Halbwachs ได้รับการยกย่องว่า ข้อเสนอดังกล่าวถือเป็นหมุดหมายที่สำคัญในการศึกษาความทรงจำร่วม (collective memory) นอกจากนี้ Halbwachs ยังมองว่า การทำความเข้าใจความทรงจำของปัจเจกบุคคลสามารถทำได้จากการทำความเข้าใจกรอบทางสังคม ในส่วนความทรงจำของปัจเจกบุคคลที่ไม่ได้เกิดจากกรอบทางสังคม มีเพียงภาพของความฝัน เพราะภาพของความฝันขาดโครงสร้างและองค์กรทางสังคม ช่วงเวลาภายหลังจาก Halbwachs ได้ขยายขอบเขตในการศึกษาความทรงจำได้มีการใช้แนวคิดความทรงจำร่วมเป็นเครื่องมือในการศึกษาเป็นอย่างมาก ทั้งในแง่ของการใช้การศึกษาความทรงจำในฐานะของเครื่องมือในการอธิบาย

ปรากฏการณ์ และการใช้การศึกษาความทรงจำร่วมในฐานะของการกลับมาวิพากษ์แนวคิดของตนเอง จนการศึกษาความทรงจำร่วมมิได้เป็นเพียงแนวคิดที่ยึดติดกับแขนงวิชาสังคมวิทยาเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีการบูรณาการระหว่างสาขาวิชาต่างๆ ในการสร้างคำอธิบายต่อความทรงจำร่วม

การแพร่กระจายของแนวคิดความทรงจำร่วม Astrid Erll ได้ชี้ให้เห็นลักษณะการขยายตัวของการศึกษาความทรงจำร่วมภายในประเทศฝรั่งเศส โดยช่วงทศวรรษ 1980 แนวคิดของ Pierre Nora ในเรื่องแหล่งความทรงจำ (lieux de mémoire) ได้สร้างแรงกระเพื่อมสำคัญในวงการการศึกษาความทรงจำร่วม จนนำไปสู่ข้อถกเถียงการทำหน้าที่เป็นตัวแทนของอดีตระหว่างความทรงจำกับประวัติศาสตร์ และมีการขยายประเด็นในการศึกษา โดยนักคิดชาวฝรั่งเศสจำนวนหนึ่งได้ใช้แนวคิดสงครามความทรงจำ (memory wars) อธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศอื่น ในขณะที่การวิจัยด้านความจำร่วมที่สำคัญในอเมริกาได้มีต้นกำเนิดในแวดวงการศึกษาการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ การศึกษาความบาดเจ็บทางจิตใจ และการวิพากษ์วิจารณ์การเป็นตัวแทนของสำนักคิดหลังโครงสร้างนิยม ขณะที่สหราชอาณาจักรได้มีการพัฒนาแนวคิดความทรงจำจากสำนักวัฒนธรรมศึกษา และเกี่ยวพันกับงานประวัติศาสตร์เชิงบอกเล่า ส่วนในประเทศเยอรมนีงานศึกษาที่เกี่ยวกับการจดจำการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ การสำนึกผิดของชาติ ได้มีอิทธิพลสำคัญต่อการศึกษาความทรงจำ (Erll, 2011: 10-11) ต่อมาได้มีการศึกษาความทรงจำร่วมในมิติต่างๆ จากหลากหลายสาขาวิชา และเกิดการศึกษาข้ามศาสตร์ ท่ามกลางความหลากหลายและพัฒนาการของการศึกษาความทรงจำร่วม กลับมีการตั้งคำถามถึงความแตกต่างทางวิธีวิทยาระหว่างการศึกษาทางประวัติศาสตร์กระแสหลักกับการศึกษาความทรงจำร่วม เนื่องจากทั้งสองวิธีวิทยาต่างมุ่งศึกษาไปยังเรื่องราวของอดีต

3. ความทรงจำกับประวัติศาสตร์กระแสหลัก: ความแตกต่างและ แนวทางการศึกษา

แนวทางการศึกษาความทรงจำได้ถูกตั้งคำถามจากนักวิชาการจำนวนมากถึงความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์กระแสหลักและความทรงจำ เนื่องจากทั้งคำว่า “ประวัติศาสตร์” และ “ความทรงจำ” ล้วนเป็นคำที่สื่อความหมายไปยังเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตที่ผ่านมา ดังนั้น เนื้อหาในส่วนนี้ ผู้เขียนจะนำการศึกษาของนักวิชาการจำนวนหนึ่งที่ได้อธิบายถึงความแตกต่างทั้งในแง่ของความหมายและแนวทางในการศึกษา จนแสดงให้เห็นถึงแนวทางในการศึกษาความทรงจำที่มีวิธีวิทยาในการศึกษาที่แตกต่างจากประวัติศาสตร์กระแสหลัก

การตั้งคำถามต่อความแตกต่างระหว่างประวัติศาสตร์กระแสหลักที่ต้องการค้นหาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในอดีตกับความทรงจำร่วมที่ต้องการแสดงให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของอดีตในปัจจุบัน เริ่มปรากฏตั้งแต่งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับ “อดีต” โดย David Lowenthal เสนอว่า การศึกษาความทรงจำ ประวัติศาสตร์ และโบราณวัตถุ ถือเป็นสามเส้นทางที่สำคัญในการทำความเข้าใจอดีต ในคำอธิบายของแต่ละเส้นทางต้องใช้อีกเส้นทางควบคู่กันไป เพื่อให้การค้นหาค้นคว้ามีความน่าเชื่อถือ โดยโบราณวัตถุเป็นสิ่งกระตุ้นให้เกิดความทรงจำ ประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือในการยืนยัน และย้อนเวลากลับไปในอดีต “...สิ่งประดิษฐ์จำนวนมากจึงมีต้นกำเนิดเพื่อเป็นอนุสรณ์หรือพยานทางประวัติศาสตร์” (Lowenthal, 1985: 249) อย่างไรก็ตาม ในเชิงวิธีวิทยา ผู้ที่ถูกขนานนามว่าเป็นบิดาแห่งการศึกษาความทรงจำร่วมอย่าง Halbwachs ได้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของวิธีวิทยาในการศึกษาความทรงจำร่วม โดยเขาได้ยืนยันถึงหลักการโดยทั่วไปของความแตกต่างระหว่างวิธีวิทยา

ข้อเสนอสำคัญของ Halbwachs ที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างแนวทางในการศึกษาประวัติศาสตร์กระแสหลักกับความทรงจำร่วมคือ นักประวัติศาสตร์เป็นเสมือนตัวแทนของอดีตที่ต่างกันไป เนื่องจากประวัติศาสตร์เริ่มต้นเมื่อสิ่งสืบทอดได้สิ้นสุดลง ประวัติศาสตร์สามารถแสดงความทรงจำของ

เผ่าพันธุ์มนุษย์ เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ผ่านการใช้สติปัญญา การวิพากษ์วิจารณ์ และปราศจากการใช้อารมณ์ความรู้สึกเข้ามาเกี่ยวข้องกับการศึกษา จนกลายเป็นรูปแบบหลักในการสร้างความรู้ที่เกี่ยวข้องกับอดีต โดยประวัติศาสตร์จะมีการตรวจสอบจากกลุ่มภายนอก ในทิศทางตรงกันข้าม ความทรงจำได้แสดงให้เห็นความคล้อยคลึงของอดีตกับปัจจุบัน โดยความทรงจำเป็นที่จัดเก็บสิ่งสืบทอดในอดีตที่มีความต่อเนื่องกับปัจจุบัน และมีขอบเขตที่ไม่แน่นอน ทุกความทรงจำร่วมต่างเรียกร้องการถูกค้ำจุนจากกลุ่มทางสังคม และมีการตรวจสอบภายในกลุ่ม และแตกต่างจากประวัติศาสตร์ที่มีการตรวจสอบจากภายนอก (Halbwachs [1926] 1950: 78-84)

Pierre Nora ได้สนับสนุนแนวความคิดของ Halbwachs โดย Nora ได้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างแนวทางในการศึกษาความทรงจำและประวัติศาสตร์กระแสหลัก โดยความทรงจำจะยึดโยงกับเข้ากับแหล่งที่ตั้งต่างๆ ในขณะที่ประวัติศาสตร์ยึดโยงกับเหตุการณ์ต่างๆ (Nora, 1989: 22) อีกทั้ง Nora ยังได้แสดงข้อแตกต่างทั้งในมิติของเวลา และการดำรงอยู่ของความทรงจำ โดยเขากล่าวว่า ความทรงจำมีชีวิต และสร้างตัวตนในสังคมที่มีชีวิตอยู่ตลอดเวลา มีวิวัฒนาการที่ถาวรอันเกิดจากวิถีระหว่างการทำและการลืม โดยความทรงจำสามารถถูกทำให้บิดเบือนได้ในภาวะไม่รู้สึกรู้ตัว ในทางตรงกันข้ามประวัติศาสตร์เป็นการสร้างใหม่ มีความไม่แน่นอนตลอดเวลา และไม่มีคุณสมบัติ ส่วนมิติของเวลา ความทรงจำจึงมีลักษณะของปรากฏการณ์ที่เป็นปัจจุบัน เป็นเครื่องพันนาการเราในปัจจุบันอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ขณะที่ประวัติศาสตร์ถือเป็นตัวแทนของอดีตที่สิ้นสุดลง (Nora, 1996: 3) อีกทั้งความคิดของ Nora ได้โต้แย้งแนวความคิดของนักประวัติศาสตร์ที่มองว่า ความทรงจำเป็นเพียงเครื่องมือชนิดหนึ่งที่ใช้ในการหาความจริงทางประวัติศาสตร์ ซึ่งต้องมีทั้งการวิเคราะห์ พิสูจน์ความจริง ประยุกต์ ผ่านระเบียบวิธีทางด้านประวัติศาสตร์ เพื่อให้ได้เป็นข้อมูลที่มีหลักฐานชัดเจน (Nora, 1989: 7)

Pierre Nora ได้นำเสนอแนวคิดที่เรียกว่า แหล่งของความทรงจำ (site of memory) โดยความทรงจำได้ตกผลึกและเปิดเผยตัวมันเองในช่วงเวลาที่มี

ความเฉพาะทางประวัติศาสตร์ (Nora, 1989: 7) นอกจากนี้ Nora ยังแบ่งแหล่งของความทรงจำเป็น 3 ลักษณะคือ วัตถุ สัญลักษณ์ และการปฏิบัติ อีกทั้งแหล่งของความทรงจำยังนำไปสู่การหยุดเวลา การหยุดกลไกที่ทำให้ลืม จนนำไปสู่การตายที่เป็นอมตะ และการทำให้เป็นวัตถุของสิ่งที่ไม่เป็นวัตถุ (Nora, 1989: 19) แม้ความพยายามในการสถาปนาการศึกษาความทรงจำร่วมให้กลายเป็นวิธีวิทยาจะมีการดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง แต่นักวิชาการจำนวนหนึ่งยังคงเสนอข้อคิดเห็นที่แตกต่างจากการแยกวิธีวิทยาของทั้งสองแนวทาง ไม่ว่าจะเป็นการมองความทรงจำเป็นหนึ่งในเครื่องมือทางประวัติศาสตร์ที่ใช้หาข้อเท็จจริงในอดีต หรือการมองความทรงจำและประวัติศาสตร์เป็นแนวทางในการศึกษาอดีตที่มีความเกี่ยวพันระหว่างกัน

อย่างไรก็ดี Barry Schwartz ได้มีมุมมองต่อแนวทางการศึกษาด้านประวัติศาสตร์กระแสหลักกับความทรงจำร่วม ที่สอดคล้องกับข้อเสนอของ Halbwachs กับ Nora เนื่องจากวิธีวิทยาของความทรงจำร่วมได้เน้นย้ำถึงการหวนระลึกถึงอดีต ไม่ได้แสวงหาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในอดีต (Schwartz, 2000: 11) จนทำให้การศึกษาความทรงจำไม่สามารถตรวจสอบข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ได้ จนวิธีวิทยาทางประวัติศาสตร์กระแสหลักและความทรงจำมีเป้าหมายในการศึกษาที่แตกต่างกัน

ความพยายามแบ่งแยกการศึกษาความทรงจำออกจากรูปแบบการศึกษาทางประวัติศาสตร์กระแสหลัก Peter Novick (1988) เสนอว่า จิตสำนึกทางประวัติศาสตร์โดยธรรมชาติของมันจะมุ่งเน้นไปยังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วและไม่ได้เกิดในขณะนี้ นักประวัติศาสตร์จะออกมาจากสถานการณ์ที่แตกต่างจากบุคคลที่อยู่ร่วมในเหตุการณ์ แต่แนวทางในการศึกษาความทรงจำกลับมีความชัดเจนในการมีความรู้สึกเป็นส่วนประกอบ ความทรงจำร่วมไม่ได้เป็นเรื่องของเวลา อีกทั้งความทรงจำร่วมได้ปฏิเสธอดีตของวัตถุที่ผ่านมาแล้ว และใช้ความทรงจำในการยืนยันเพื่อการแสดงตัวตนของพวกเขาอย่างต่อเนื่อง ปกติความทรงจำจะเข้าถึงการแสดงบางความจริงที่เป็นนิรันดร์หรือความทรงจำที่จำเป็นสำหรับกลุ่ม โดยความทรงจำร่วมก่อตัวขึ้นเมื่อการมาถึงของการกำหนดความจริงที่นิรันดร์ และ

รวมเป็นตัวตนที่เป็นนิรันดร์สำหรับสมาชิกของกลุ่ม ด้านการเปรียบเทียบที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างอย่างชัดเจน James Wertsch (2008) ได้แสดงการเปรียบเทียบและสรุปความทรงจำร่วมทางสังคมกับรูปแบบของประวัติศาสตร์ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงความแตกต่างระหว่างการศึกษาความทรงจำร่วมกับประวัติศาสตร์

ความทรงจำร่วม	รูปแบบของประวัติศาสตร์
อัตวิสัย	วัตถุวิสัย
ทัศนคติของปัจเจกบุคคล	ห่างไกลจากการใช้ทัศนคติ
มีการสะท้อนกลับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากกรอบทางสังคมของกลุ่มคน	ไม่มีการสะท้อนกลับจากกรอบทางสังคม
ไม่มีทัศนคติของตัวตน	มีการวิพากษ์วิจารณ์ และสะท้อนทัศนคติ
มีความคลุมเครือที่เกิดจากแรงจูงใจและการตีความหมายของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น	ตระหนักถึงความคลุมเครือ
ปฏิเสธ "อดีต" ของเหตุการณ์	มุ่งเน้นไปยังประวัติศาสตร์
เชื่อมต่อกับอดีตเข้ากับปัจจุบัน	ทำให้อดีตแตกต่างจากปัจจุบัน
ขาดมุมมองของประวัติศาสตร์หรือบริบทและต่อต้านประวัติศาสตร์	มีมุมมองต่อเหตุการณ์ในอดีตว่า เป็นสิ่งตอนนั้น ไม่ใช่ตอนนี้ (สิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว และไม่ได้เกิดขณะนี้)

ที่มา: Wertsch (2008: 150)

จากตารางที่ 1 การแบ่งดังกล่าวของ Wertsch แม้จะเป็นการแบ่งแบบง่าย โดยเน้นการอ้างหลักการของ Novick แต่ Wertsch ได้ยืนยันถึงความจำเป็นในการดึงแนวทางในการศึกษาความทรงจำร่วมออกจากรูปแบบของประวัติศาสตร์กระแสหลัก เพื่อเป็นประโยชน์ในเชิงวิวิธยา นอกจากนี้ ความทรงจำยังมีหน้าที่บางประการที่แตกต่างไปจากประวัติศาสตร์ งานศึกษาของ Jan Assmann เรื่อง *โมเสสชาวอียิปต์: ความทรงจำของอียิปต์ในลัทธิเอกเทวนิยมตะวันตก* เขาได้

กล่าวแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างความทรงจำกับประวัติศาสตร์ผ่านการมองไปยังโมเสส เขาพบว่า โมเสสไม่ได้เป็นบุคคลทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากไม่มีบันทึกทางประวัติศาสตร์ยืนยันอย่างชัดเจน แต่โมเสสกลับเป็นบุคคลในความทรงจำ แตกต่างจากกษัตริย์อาเคนาเทนของอียิปต์ ผู้ที่ก่อตั้งศาสนาที่นับถือพระเจ้าองค์เดียว แต่ชนบศาสณาดังกล่าวไม่ได้รับการส่งผ่านสืบทอด ทำให้อาเคนาเทนเป็นได้เพียงบุคคลทางประวัติศาสตร์ แต่ไม่ได้เป็นบุคคลในความทรงจำ (Assmann, 1997: 2)

กระทั่ง Assmann ได้เสนอ “ประวัติศาสตร์แห่งความทรงจำ” เป็นเครื่องมือในการศึกษาอดีตที่ถูกจดจำ ผ่านการศึกษาโครงเรื่องของชนบ ความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหา ความต่อเนื่องของยุคสมัย และความไม่ต่อเนื่องของการอ่านอดีต (Assmann, 1997: 8-9) อีกทั้งเรื่องราวการอพยพของชาวยิวที่ดูไม่ความเป็นไปได้ในชีวิตจริง แต่กลับกลายเป็นแกนหลักในการนิยามชาวยิว โดย Avishai Margalit ได้แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงสถานะของเรื่องเล่า เขากล่าวว่า เส้นทางของความทรงจำที่นำไปสู่เหตุการณ์การอพยพของชาวยิว เป็นเส้นทางที่ได้รับการอนุญาตและได้รับการยอมรับตามประเพณีของชุมชน ขณะที่การเชื่อมประวัติศาสตร์อื่นๆ เข้ากับความทรงจำดั้งเดิม จะได้รับการอนุญาตหรือถูกห้าม ขึ้นอยู่กับจารีตของความทรงจำดั้งเดิม (Margalit, 2002: 60) ขณะเดียวกัน ความทรงจำชาวยิว เรื่องการอพยพจากอียิปต์ที่ผู้คนเชื่อในเหตุการณ์ดังกล่าว แต่เมื่อความทรงจำถูกวิพากษ์จากประวัติศาสตร์ถึงข้อเท็จจริงที่มีความเป็นไปได้ ชุมชนก็พร้อมที่จะเปลี่ยนสถานะของเหตุการณ์ให้กลายเป็นตำนาน (Margalit, 2002: 59) ความสำคัญของความทรงจำต่อชุมชนจึงมีอิทธิพลสำคัญต่อกรอบทางสังคม ขณะที่ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์จะได้รับการอนุญาตให้เข้าไปมีบทบาทในสังคมต่อเมื่อได้รับการยอมรับจากสมาชิกภายในชุมชน

4. การศึกษาความทรงจำแห่งชาติ

“ประวัติศาสตร์เป็นผลผลิตที่อันตรายที่สุดที่เคมีแห่งสติปัญญาได้ปรุงแต่งขึ้นมา ประวัติศาสตร์ได้ทำให้คนทั้งชาติมีความรุนแรง หยิ่งยโส หמדความอดกลั้น และทะนงตัว”

(Lowenthal, 1985: 365)

นับตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 ท่ามกลางการปรากฏตัวและแพร่กระจายของลัทธิชาตินิยมไปยังพื้นที่ต่างๆ ทั่วมุมโลก การเปลี่ยนแปลงในระดับของการเมืองกับเศรษฐกิจ ได้ทำให้ความเป็นอดีตกับปัจจุบันมีระยะห่างเพิ่มมากขึ้น จนผู้คนไม่มีความสามารถที่จะจดจำชีวิตเมื่อสองสามทศวรรษที่ผ่านมา อดีตระหว่างช่วงเวลาที่ยาวเปล่าจึงต้องถูกเติมเต็มโดยนักประวัติศาสตร์มืออาชีพ ซึ่งดำเนินการเติมเต็มประวัติศาสตร์นับตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา โดยเป็นการพูดเพื่อคนรุ่นก่อน และมอบประวัติศาสตร์ให้แก่พวกเขา (Gillis, 1994: 7-8)

ชาตินิยมกับความทรงจำถือเป็นหนึ่งในประเด็นที่นักวิชาการจำนวนมากต่างตระหนักถึงความสำคัญ ทั้ง Ernest Renan, Benedict Anderson และ Eric Hobsbawm and Terence Ranger ต่างมีการกล่าวถึงความทรงจำในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างชาติ Renan นำเสนอความเป็นชาติในหลักการเชิงจิตวิญญาณ ด้วยการครอบครองมรดกความทรงจำอันยาวนานร่วมกัน โดยประชาชนต่างมีเกียรติยศร่วมกันในช่วงเวลาอดีต และตั้งใจจะสานต่อในปัจจุบัน และแก่นแท้ของชาติคือ การที่สมาชิกของชาติมีสิ่งที่เหมือนกัน พร้อมๆ กับการที่พวกเขาต้องลืมหลายสิ่งหลายอย่าง (Renan, 1990 [1882]) ในส่วนการลืมที่เป็นการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของมนุษย์ Anderson ได้นำการลืมาเป็นกลไกส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้เกิดลัทธิชาตินิยม เนื่องจากมนุษย์มีความจำเสื่อม อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงภายในจิตสำนึกตามธรรมชาติของมนุษย์ (Anderson, 1991: 204) ขณะเดียวกัน Billing ได้เสนอว่า นอกเหนือจากความพยายามในการสร้างสถานะความจำเสื่อมร่วมกัน และไม่เพียงอดีตที่ถูกทำให้ลืมร่วมกัน แต่ยังมีการลืมปัจจุบันควบคู่กันไป (Billing, 1995: 38)

ความพยายามในการหยิบใช้อดีต ทั้ง Hobsbawm and Ranger (2015 [1983]) มองว่า ระหว่าง ค.ศ. 1870 ถึง ค.ศ. 1914 หน่วยงานของรัฐได้คิดค้น ประเพณีใหม่ๆ ให้มีความเชื่อมโยงกับอดีตที่สมมติขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีความจงรักภักดีต่อรัฐชาติที่เพิ่งสร้างขึ้นใหม่ ด้วยเหตุนี้ จึงมีการสถาปนาวันหยุดที่ระลึกอย่างกว้างขวาง และการก่อสร้างอนุสรณ์สถาน แห่งชาติ โดยพื้นที่สาธารณะของรัฐในแต่ละพื้นที่ รัฐมีความชอบธรรมในการ จัดการในเชิงพื้นที่ Halbwachs และ Nora ต่างเสนอว่า ความทรงจำร่วมทาง สังคมของกลุ่มต่างๆ เป็นโครงสร้างที่ควบคุมโดยผู้มีอำนาจเพื่อกำหนดความ ทรงจำเหล่านั้น ด้าน Edward S. Casey ได้แสดงให้เห็นว่า ความทรงจำที่รัฐนำมา ใช้ในพื้นที่สาธารณะเป็นการนำอดีตมาสร้างใหม่ซึ่งมองได้เป็นสองรูปแบบคือ หนึ่ง การค้นพบของอดีตที่ปลอมมีแสงสว่าง และทำให้มันเป็นที่พึงพอใจ สอง คิด ทบทวนใหม่ของรูปแบบเดิมว่ามันมีความสำคัญ (Casey, 2004: 29)

ขณะเดียวกัน ลำดับชั้นของอำนาจยังส่งผลต่อการควบคุมความทรงจำ ร่วม Paul Connerton (1989) กล่าวว่า “การควบคุมความทรงจำร่วมของสังคม ส่วนใหญ่จะกำหนดเงื่อนไขลำดับชั้นของอำนาจ...ประสิทธิภาพของเราในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับความรู้ของเราต่อภาพในอดีต และ...ภาพในอดีตของเรามัก ทำหน้าที่สร้างระเบียบสังคมในปัจจุบันให้ถูกต้องตามกฎหมาย” (Connerton, 1989: 1-3) โดยรัฐถือเป็นตัวแสดงสำคัญในการสร้างความทรงจำร่วม เนื่องจาก รัฐต้องอาศัยการใช้รูปแบบความต่อเนื่องของอดีต ปรับอดีตให้เหมาะสมกับ ปัจจุบัน และสร้างความน่าเชื่อถือต่ออนาคตของชาติให้แก่ประชาชน ผ่านการ สร้างความทรงจำร่วมเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่รัฐ (Mistal, 2003) ข้อเขียน ของ Mistal ได้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของรัฐที่ต้องสร้างความทรงจำร่วมและ ส่งทอดมายังประชาชน เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือต่ออนาคตของชาติภายใต้การ จัดการของรัฐบาล ด้วยสถานะผู้ถือครองอำนาจอันชอบธรรมในการจัดการความ ทรงจำร่วมบนพื้นที่สาธารณะ

เมื่อรัฐบาลมีอำนาจอย่างชอบธรรมในการจัดการความทรงจำร่วมทาง สังคมบนพื้นที่สาธารณะจนซึมซับไปยังปัจเจกบุคคลและกลุ่มคน ภายใต้กรอบ

ทางสังคมที่ยอมรับในความทรงจำชุดที่ถูกผลิตซ้ำขึ้น ท่ามกลางวิธีการในการสร้างส่งผ่าน และผลิตซ้ำความทรงจำร่วม เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกลุ่มคน กับอดีตที่ห่างไกล Connerton (1989) เสนอว่า พิธีรำลึกมีความสำคัญต่อความทรงจำของชุมชน เนื่องจากพิธีกรรมได้มีการจำลองบุคคลหรือเหตุการณ์จากอดีต นอกจากนี้ สถาบันต่างๆ ของรัฐยังทำหน้าที่ในการเก็บรักษา และตีความอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานของรัฐกับหลักสูตรการศึกษา โดยโรงเรียนและตำราเรียนถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่ถ่ายทอดอดีตในอุดมคติ และส่งเสริมแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์และความสามัคคีของชาติ หนังสือเรียนได้รับการปรับปรุงและเขียนใหม่อยู่เสมอ เพื่อนำเสนอวิสัยทัศน์ในอดีตที่สอดคล้องกับความต้องการของรัฐบาล (Mistal, 2003: 20) ขณะที่เทคโนโลยีการพิมพ์ได้ช่วยเปลี่ยนความเป็นท้องถิ่นไปสู่ระดับชาติ ผ่านการเน้นย้ำถึงอดีตที่มีร่วมกัน และการกล่าวซ้ำภาพและถ้อยคำอย่างต่อเนื่อง ให้กลายเป็นชุมชนระดับชาติ (Anderson, 1983)

ท่ามกลางอดีตที่มีจำนวนมหาศาล การเลือกอดีตที่จะนำมาปรับใช้ในปัจจุบันเพื่อสร้างความทรงจำร่วมจึงถือเป็นสิ่งสำคัญในการเลือก Anthony D. Smith ได้มองไปยังการสร้างสังคมร่วมกันผ่านการหวนกลับไปใช้ความทรงจำในอดีตของยุคทอง และวีรบุรุษในอดีต (Smith, 1997) ยุคทองและวีรบุรุษในอดีตจึงเป็นเรื่องราวที่รัฐนำมาใช้สร้างความต่อเนื่องของอดีต ที่ส่งผ่านมายังปัจจุบัน และสร้างความน่าเชื่อถือในอนาคต รวมทั้งการสร้างความทรงจำร่วมทางสังคมขึ้นมา และเป็นหนึ่งในการกระทำที่นำไปสู่การสร้างความเป็นปึกแผ่นทางสังคม โดยละครโทรทัศน์อิงประวัติศาสตร์ของไทยยังถือเป็นหนึ่งในการประกอบสร้างและการสื่อความหมายของความทรงจำร่วม งานศึกษาของ สรรตน์ จิรบรรวิสุทธิ และปรีดา อัครจันทโชติ (2563) พบว่า ละครอิงประวัติศาสตร์ของไทยมีหน้าที่ช่วยตอกย้ำอุดมการณ์ว่าด้วยลัทธิความภักดี ขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงของรัฐบาล หรือทิศทางของประเทศ ยังปรากฏผ่านแหล่งของความทรงจำชนิดต่างๆ ในขณะที่ยานศึกษาของ กฤษณะ โชติสุทธิ (2562) พบว่า การเปลี่ยนแปลงแบบภาพบุคคล และลวดลายที่ปรากฏบนธนบัตรพม่า ได้สะท้อนความพยายามของรัฐบาล

ในการถ่ายทอดความเป็นชาติตามการนิยามของผู้ครองอำนาจในแต่ละช่วงเวลา ที่ต่างกันออกไป ขณะการถูกช่วงชิงการตีความของชนใหม่โดยขบวนการเรียกร้องประชาธิปไตย ค.ศ. 1988 ได้ส่งผลให้รัฐบาลเลือกกลับไปใช้เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับกษัตริย์และศาสนาพุทธเป็นความทรงจำแห่งชาติแทนของชน

การตายอย่างโหดร้ายในสงครามของทหาร ยังถูกรัฐนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการทำให้เป็นความทรงจำร่วม งานศพที่เกิดจากสงครามโลก George L. Mosse (1990) ได้ข้อเสนอมจากการศึกษาพิธีงานฝังศพซึ่งถูกจัดโดยคณะกรรมการระดับชาติ เขาให้ข้อสังเกตว่า พิธีงานศพที่ถูกจัดขึ้น ดูเหมือนจะขัดแย้งกับความโหดร้ายของสงคราม แต่ความทรงจำที่มีต่อสงครามถูกเปลี่ยนแปลงประสบการณ์ของผู้คนให้เป็นความศักดิ์สิทธิ์เพื่อชาติ ผ่านความรู้สึกทางศาสนา การจัดงานเพื่อนักบุญและผู้เสียสละ บนสถานที่สำหรับการสักการะ และมีการทำให้เห็นว่าเหตุการณ์ในอดีตถือเป็นมรดกที่ควรเอาอย่าง อีกทั้งชีวิตที่ถูกฝังไว้ของบรรดาผู้เสียชีวิตจากสงคราม ยังแสดงถึงเส้นกั้นระหว่างความทรงจำของปัจเจกบุคคลกับความทรงจำร่วม เนื่องจากรัฐไม่ต้องการให้จดจำผู้เสียชีวิตคนไหนเป็นพิเศษ จึงสร้างสุสานทหารนิรนาม ผ่านกระบวนการทำให้ปราศจากการเป็นตัวบุคคลของความทรงจำแห่งชาติ

การประสานระหว่างการสร้างความทรงจำแห่งชาติกับความทรงจำของผู้คน งานศึกษาของ Xu Huanli et al. (2021) ศึกษาสวนสาธารณะเจิ้งเหอ พบว่า รัฐบาลได้สร้างความทรงจำร่วมให้เจิ้งเหอเป็นบุคคลยิ่งใหญ่ทางทะเล โดยรัฐบาลเชื่อมโยงตำบลจิ้นหนิงเข้ากับเจิ้งเหอ ด้วยการเปลี่ยนชื่อสวนสาธารณะเป็นชื่อเจิ้งเหอ และสร้างความทรงจำร่วมต่อเจิ้งเหอให้เป็นผู้รักชาติ และเป็นตัวอย่างให้ประชาชน อีกทั้งสวนสาธารณะถูกสร้างภายใต้ความร่วมมือระหว่างสำนักนายกรัฐมนตรีจีน รัฐบาลยูนนาน รัฐบาลเมืองคุนหมิง รัฐบาลเมืองต้าบาลจิ้นหนิง และประชาชน ในงานศึกษาความทรงจำข้ามแดนของ กฤษณะ โชติสุทธิ (2561) ยังพบว่า แร่งงานพม่าในจังหวัดระนองจำนวนหนึ่งยังมีความทรงจำต่อของชนเป็นไปตามรูปแบบของรัฐ เนื่องจากการรับรู้เรื่องราวของของชนที่รัฐบาลสร้างในอดีต และกรอบทางสังคมของแร่งงานพม่าข้ามแดนในปัจจุบันได้ทำหน้าที่

ในการให้ความหมายขององซาน ขณะเดียวกัน ความทรงจำแห่งชาติที่มีการส่งผ่านสู่ประชาชน ยังทำหน้าที่ในการสร้างชาติพร้อมๆ กับการทำหน้าที่ในการสร้างศัตรูทางประวัติศาสตร์ในการเมืองระหว่างประเทศ งานศึกษาของ วิเชียร อินทะสี (2565) พบว่า ความทรงจำร่วมของคนเกาหลีใต้เกี่ยวกับนางบำเรอสงครามและคนงานบังคับเกาหลีมีอิทธิพลต่ออัตลักษณ์ชาติ ความรู้สึกชาตินิยม และการกำหนดนโยบายต่างประเทศเกาหลีใต้ต้องการให้ญี่ปุ่นขอโทษอย่างเป็นทางการ และจ่ายค่าชดใช้ให้แก่ผู้ประสบเคราะห์กรรม จนความทรงจำร่วมของผู้คนกับความทรงจำแห่งชาติมีทิศทางเดียวกัน

5. การศึกษาเรื่องเล่าจากเบื้องล่างผ่านแนวคิดความทรงจำร่วม

การสร้างความทรงจำแห่งชาติ ได้กลายเป็นการเติมเต็มบางสิ่งที่ชาติต้องการลงไปในช่วงว่างระหว่างอดีตกับปัจจุบันของมนุษย์ ผ่านเครื่องมือต่างๆ มากมาย อาทิ ตำราเรียน ระบบการศึกษา คำอธิบายต่ออนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถาน โบราณสถาน โบราณวัตถุ เป็นต้น ท่ามกลางการเติมเต็มช่องว่างระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ได้ก่อให้เกิดการลืบบางสิ่งบางอย่างร่วมกัน ขณะที่บางสิ่งบางอย่างได้ถูกละเลย ไม่ถูกยกกระดืบเป็นส่วนหนึ่งของชาติ และบางสิ่งบางอย่างได้ถูกเรียกคืนหรือสร้างใหม่ เพื่อเติมเต็มช่องว่างระหว่างอดีตกับปัจจุบัน แม้ความชอบธรรมของรัฐในการสร้างความจำร่วมจะเป็นเงื่อนไขสำคัญ แต่การเปลี่ยนแปลงของสังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี การสื่อสาร และการข้ามเขตแดนของผู้คน ได้ก่อให้เกิดความสามารถในการสร้างการรับรู้ต่ออดีตด้วยตนเอง ความสามารถในการบันทึก การแพร่กระจายปัจจุบันที่กำลังกลายเป็นอดีต และการจินตนาการของมนุษย์ที่แตกต่างไปจากรัฐ สิ่งเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดลักษณะที่แนบไม่สนิทรระหว่างความต้องการของรัฐกับกรอบทางสังคมที่ดำรงอยู่ จนกลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลให้เกิดความทรงจำร่วมที่แตกต่างจากความทรงจำแห่งชาติ กระทั่งความทรงจำของเรื่องเล่าจากเบื้องล่างที่มีลักษณะปะทะ คัดจ้าง และต่อต้านความทรงจำแห่งชาติ

ความทรงจำแห่งชาติที่รัฐบาลได้พยายามสถาปนาและสงวนรักษา ได้ถูกท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น Nora (1996) ได้เสนอว่า ประวัติศาสตร์มีความศักดิ์สิทธิ์เพราะประเทศชาติมีความศักดิ์สิทธิ์ ประเทศชาติกลายเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ความทรงจำของฝรั่งเศสยังคงอยู่บนรากฐานอันศักดิ์สิทธิ์ แต่ลักษณะอันศักดิ์สิทธิ์กลับถูกทำลายลงจากวิกฤตในช่วงทศวรรษ 1930 เมื่อรัฐถูกแยกออกจากชาติ ต่อมากระแสโลกาภิวัตน์ การทำให้เป็นประชาธิปไตย การเกิดขึ้นของวัฒนธรรมมวลชนกับสื่อมวลชน รวมถึงพัฒนาการของสื่อ ได้สร้างการรับรู้ประวัติศาสตร์ของเราให้ขยายออกไปอย่างมหาศาล ดังนั้น ความทรงจำซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นมรดกของสิ่งที่ผู้คนรู้อย่างลึกซึ้ง ได้ถูกแทนที่ด้วยฟิล์มบางๆ ของเหตุการณ์ปัจจุบัน (Nora, 1996: 1-5)

นอกจากนี้ จากการเปลี่ยนแปลงของฝรั่งเศสได้ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์ กับความทรงจำแห่งชาติ Nora ยังแสดงให้เห็นว่า หลังจากสังคมได้เข้ามาทำหน้าที่แทนชาติ และภายหลังจากชาติสูญเสียอำนาจจากการเป็นองค์ประธาน อดีตจะเป็นเพียงพื้นที่สำหรับการศึกษากับการได้รับความเคารพ ชาติทำหน้าที่เพียงรับใช้ และอนาคตต้องมีการวางรากฐาน โดยสังคมได้แทนที่ชาติ ชาติได้ปรับบทบาทจาก “เหตุ” เป็น “ผู้รับใช้” ส่วนประวัติศาสตร์ได้เป็นศาสตร์ของสังคม และความทรงจำได้กลายเป็นปรากฏการณ์ของบุคคลอย่างบริสุทธิ์ (Nora, 1996: 6) ประเด็นด้านความทรงจำแผ่ขยายไปไกลกว่าขอบเขตทางการเมือง หรือวัฒนธรรมที่เป็นทางการ ความทรงจำและเรื่องราวอื่นๆ กลายเป็นประเด็นหลักในการถกเถียงเรื่องอัตลักษณ์อันคู่เคียดในช่วงทศวรรษ 1980 และต้นทศวรรษ 1990 ทั้งเรื่องเพศ เพศวิถี และเชื้อชาติ ประกอบกับการอพยพย้ายถิ่น และการเปลี่ยนแปลงทางประชากร ได้สร้างแรงกดดันอย่างมากต่อการทำความเข้าใจความทรงจำร่วมกับวัฒนธรรมในสังคมตะวันตกทั้งหมด จนเกิดการถกเถียงอย่างเข้มข้นในพื้นที่สาธารณะ (Huyssen, 1995: 5)

อย่างไรก็ดี ความทรงจำแห่งชาติที่ถูกกำหนดโดยรัฐ ไม่ได้เป็นเพียงความทรงจำเดียวที่ครอบครองพื้นที่ทางสังคมที่เต็มไปด้วยความหลากหลาย และความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ David Thelen ผู้ที่ศึกษาความทรงจำและประวัติศาสตร์

อเมริกา เสนอว่า การต่อสู้เพื่อครอบครองและการตีความทรงจำมีรากฐานมาจากความขัดแย้งของการมีส่วนร่วมระหว่างผลประโยชน์ กับค่านิยมทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรมในปัจจุบัน โดยตัวแสดงเหล่านี้เรียกร้องต่อประชาชนเพื่อลบล้างเรื่องราวในอดีตบางเรื่อง การต่อรองระหว่างความทรงจำร่วม จนเสมือนเป็นบทสนทนาที่ไม่รู้จบ โดยการสร้างความทรงจำใหม่แต่ละครั้งองค์ประกอบต่างๆ ถูกกดขี่ ถูกกลืน และเปลี่ยนรูปแบบเพื่อผสมรวมอีกครั้งหนึ่ง อาทิ การลืมเรื่องราวความพ่ายแพ้ทางการทหารและทางการเมืองในสงครามเวียดนาม (Thelen, 1989: 1127) ด้าน James Fentress and Chris Wickman (1992) ได้นำเสนอถึงความซับซ้อนในการอธิบายความทรงจำของชาติ (national memory) กับข้อมูลจากแหล่งความทรงจำอื่นๆ ได้แก่ ชวนา กรรมกร และผู้หญิง จนเขาทั้งสองได้แสดงให้เห็นถึงความซับซ้อนระหว่างความทรงจำที่ได้รับค่านิยมที่แท้จริงกับความทรงจำแห่งชาติที่ถูกสร้างโดยนายทุน โดยชวนาและกรรมกรต่างแสดงออกทางความทรงจำที่สัมพันธ์กับครอบครัว สถานที่ การทำงาน และฤดูกาลที่ผุดผื่นไปจากเดิม มากกว่าความทรงจำแห่งชาติที่ถูกส่งผ่านมายังประชาชน

ขณะเดียวกัน ความแตกต่างของกลุ่มคนในสังคมยังส่งผลให้เกิดความทรงจำที่แตกต่างจากความทรงจำแห่งชาติ John Bodnar (1944) ที่ศึกษาการสร้างควมทรงจำในพื้นที่สาธารณะของสหรัฐอเมริกาช่วงศตวรรษที่ 20 พบว่ารัฐบาลมีการสร้างความทรงจำมาเป็นเวลาช้านาน แต่กลับส่งผลให้เกิดความตึงเครียดใน 3 ระดับ ได้แก่ ชุมชน ภูมิภาค และชาติ โดยระดับชุมชนกลุ่มท้องถิ่นได้ยื้อแย่งกับนักธุรกิจ ผู้เชี่ยวชาญ และกลุ่มผลประโยชน์แห่งชาติ ในการแข่งขันจัดการความทรงจำเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและการพัฒนา โดยท้องถิ่นได้พ่ายแพ้ต่อแรงกดดันจากวาทกรรมชาตินิยม โดยภูมิภาคมิดเวสต์ของอเมริกาเห็นว่า ชนชั้นสูงทางเศรษฐกิจเป็นผู้บุกเบิกทางเศรษฐกิจ จนอาจได้รับการส่งเสริมมากกว่าภูมิภาคอื่น อีกทั้งการสร้างควมทรงจำสาธารณะของอเมริกาได้มุ่งเน้นไปยังระเบียบทางสังคมระดับชาติมากกว่าท้องถิ่น และเน้นหน้าที่พลเมืองที่เหนือกว่าสิทธิของผู้คน จนผลประโยชน์ของท้องถิ่นแทบไม่มีอิทธิพลในระดับ

ชาติ และศูนย์กลางอยู่ที่ความทรงจำของสาธารณะในการทำงานเพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคมมากกว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพื่อผลประโยชน์ของทางการเมืองมากกว่าผลประโยชน์ของท้องถิ่น

นอกจากนี้ ยังมีการใช้ความทรงจำจากเรื่องเล่าจากเบื้องล่างในการเรียกร้องสิทธิบางประการจากรัฐ Donald S. Moore (1993) ที่ได้ศึกษานิวศวิทยาทางการเมือง ชาติพันธุ์วิทยา และการต่อสู้แย่งชิงทรัพยากรระหว่างรัฐกับผู้คนในที่ราบสูงทางทิศตะวันออกของประเทศซิมบับเว ได้แสดงให้เห็นการใช้ความทรงจำร่วมทางสังคมในการต่อสู้กับอำนาจรัฐ ผ่านการใช้เรื่องเล่าในการอธิบายความชอบธรรมในการตั้งถิ่นฐาน และเป็นความทรงจำร่วมที่ใช้ต่อสู้กับความพยายามของรัฐในการขยายอาณาเขตของพื้นที่อนุรักษ์ ขณะที่ กฤษณะ โชติสุทธิ (2565) ที่ศึกษาความทรงจำร่วมต่อพรรคคอมมิวนิสต์ของผู้คนบ้านเสาหิน หลังจากยุคสงครามเย็นสิ้นสุดลง รัฐบาลไทยเลือกเน้นขบถสถานะของพื้นที่จากท้องถิ่นกลายเป็นพื้นที่แห่งชาติ ผ่านการประกาศใช้นโยบายความมั่นคงและป่าสงวน จนทำให้ผู้คนในพื้นที่ถูกกดขี่จากอำนาจรัฐอีกครั้งหนึ่ง และมีความทรงจำร่วมในลักษณะของการโยนหาอยากกลับไปใช้ชีวิตในยุคคอมมิวนิสต์เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่เขาบ้านรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของป่า และปัจจุบันชาวบ้านยังคงมีปฏิบัติการต่อความทรงจำด้วยการรอคอยผู้ที่เข้ามาทำให้การถูกกดขี่คลี่คลายลง

นอกเหนือจากพื้นที่ที่สัมพันธ์กับการต่อสู้ระหว่าง CPT กับรัฐบาลไทยในอดีต จะถูกทำให้กลายเป็นอื่น ถูกช่วงชิงการให้ความหมาย และสร้างวัตถุนบนพื้นที่โดยรัฐบาลไทยแล้ว หลังการล่มสลายของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ผู้คนที่เคยเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ยังคงสร้างความสัมพันธ์กับอดีตในยุคสงครามเย็น ในรูปแบบต่างๆ บนพื้นที่บ้านนาบัว จังหวัดนครพนม งานศึกษาของ นิลวดี พรหมพักพิง และคณะ (2557) ได้แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของผู้คนหลังจากการถูกตีตราว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ผู้คนเหล่านั้นได้ช่วงชิงการตีความจาก “หมู่บ้านคอมมิวนิสต์” ให้กลายเป็น “หมู่บ้านประวัติศาสตร์” ด้วยการจัดงานรำลึกวันเสียงปืนแตก 7 สิงหาคม จน

เป็นทุนสัญลักษณ์ที่ใช้ในการช่วงชิงพื้นที่ทางการเมือง และขอมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎและกติกาในสนามพื้นที่ทางการเมือง ในพื้นที่เดียวกัน ทิฆัมพรสิงโตมาศ (2560) ได้แสดงให้เห็นถึงความไม่ราบรื่นของการสร้างอัตลักษณ์ร่วมเป็นผลมาจากการที่สมาชิกในสังคมมีบทบาททางสังคมที่แตกต่างกัน และมีการแบ่งปันความทรงจำคนละชุด อย่างไรก็ตาม ชุมชนได้พยายามจัดการความไม่ลงรอยเพื่อให้อัตลักษณ์ร่วมสามารถดำรงอยู่ได้ ในกรณีของการปราบปรามคอมมิวนิสต์ในภาคใต้ มีงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับความพยายามในการเรียกคืนความทรงจำที่เป็นบาดแผล งานศึกษาของ จุฬารัตน์ ดำรงวิธีธรรม (2562) ได้ศึกษาไปยังชุมชนลาลินธุ์ อำเภอสรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง ที่มีการปราบปรามผู้ต้องสงสัยว่าเป็น CPT ด้วยการจับผู้ต้องสงสัยเผาลงในถังน้ำมัน หลังชาวบ้านออกจากป่า ประสบการณ์ในครั้งนั้นได้ตามหลอกหลอนในความทรงจำตลอดมา กระทั่งต่อมา มีการสร้างอนุสรณ์สถานถ้ำแดง และมีการจัดงานรำลึกถึงเหตุการณ์ดังกล่าว ท่ามกลางความแตกต่างทางความเห็นระหว่างคนในพื้นที่กับสหภาพที่อยู่ในเมือง จากงานศึกษาที่เกี่ยวข้องได้ชี้ให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของอดีตที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกับรัฐบาลไทยในยุคสงครามเย็น ผ่านการจัดการโดยรัฐและชุมชน

แม้ผู้คนข้ามแดนจะมีการเคลื่อนย้ายร่างกายเพื่อการดำรงชีวิตไปในพื้นที่ที่ปราศจากอำนาจรัฐในการจัดการความทรงจำ แต่งานศึกษาจำนวนหนึ่งยังได้อธิบายถึงความทรงจำของผู้คนข้ามแดน อารีรัตน์ สุวงศ์เครือ และบุศรินทร์ เลิศขวลิตสกุล (2567) ได้ศึกษาอดีตแรงงานข้ามชาติไทยในแอฟริกาที่กลับมาดำรงชีวิตในไทย ซึ่งยังคงมีความทรงจำเกี่ยวกับการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ และมีการรื้อฟื้นประสบการณ์ผ่านความทรงจำของปัจเจกที่สะท้อนถึงการสร้างความทรงจำร่วมกัน ผ่านเหตุการณ์และวัตถุในฐานะแหล่งความทรงจำที่ข้ามผ่านห้วงเวลาและสถานที่ ในขณะที่ความทรงจำที่แตกต่างของแรงงานอพยพยังพบในงานศึกษาของ Marianne Debouzy (1992) ในเรื่อง *ในเงาของเทพีเสรีภาพ: ผู้อพยพ คนงาน และพลเมืองในสาธารณรัฐอเมริกัน ค.ศ. 1880-1920* จากการศึกษาพบว่า ท่ามกลางการฉลองพิธีเปิดเทพีเสรีภาพที่จัดขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองความ

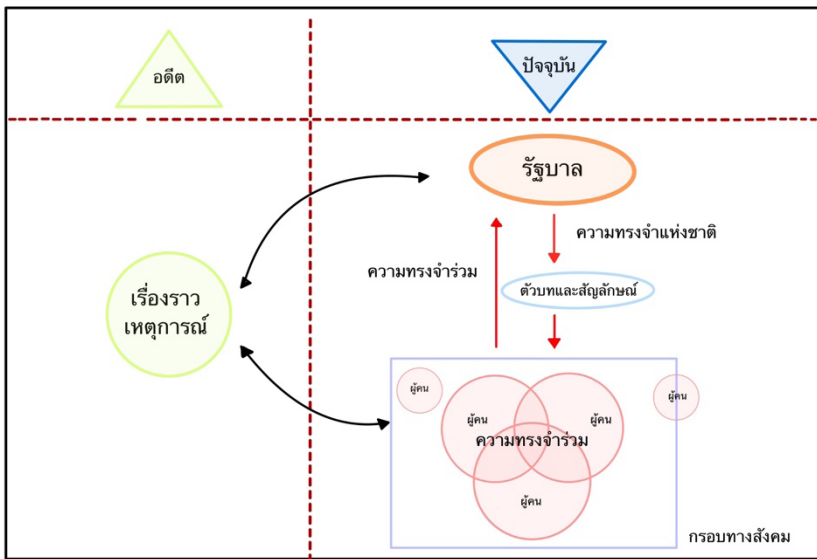
สำเร็จใน ค.ศ. 1886 แต่เหตุการณ์ปราบปรามแรงงานที่ Haymarket ในปีเดียวกัน ได้แสดงให้เห็นความตึงเครียดภายในสังคม กระทั่งเกิดการให้นิยามดินแดนอเมริกาในฐานะของ “ดินแดนแห่งเสรีภาพ” และ “นครของชนชั้นกรรมาชีพ” ของคนงานผู้อพยพ ขณะที่งานศึกษาของ กฤษณะ โชติสุทธิ์ (2561) ที่ศึกษาความทรงจำของแรงงานพม่าบนพื้นที่จังหวัดระนองที่ปราศจากอำนาจของรัฐบาลพม่า กลับพบว่า แหล่งความทรงจำต่อองซานได้ปรากฏในรูปแบบของวัตถุสัญลักษณ์ และการปฏิบัติการต่อแหล่งความทรงจำผ่านวิธีการต่างๆ จนเห็นลักษณะของการผลิตซ้ำ การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และไหลเวียนความทรงจำร่วมต่อองซานบนพื้นที่จังหวัดระนอง อีกทั้งแรงงานพม่าจำนวนมากยังให้ความหมายต่อองซานทั้งในลักษณะที่ประสานและขัดแย้งกับการส่งผ่านความทรงจำโดยรัฐบาลพม่า

6. สรุป

หากมองย้อนกลับมายังการศึกษาความทรงจำร่วมในฐานะวิธีวิทยาการศึกษาเรื่องเล่าจากเบื้องล่าง พบว่า กรอบทางสังคมที่สมาชิกทางสังคมมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน ทั้งสังคมบนพื้นที่จริงหรือสังคมเสมือน ต่างทำหน้าที่ในการผลิตซ้ำ ส่งผ่าน ไหลเวียนเรื่องเล่าของอดีตให้ดำรงอยู่ในปัจจุบัน ขณะเดียวกันรัฐที่มีอำนาจชอบธรรมบนพื้นที่สาธารณะได้พยายามสร้างความทรงจำแห่งชาติในยุคปัจจุบัน เพื่อควบคุมเวลาของอดีตกับอนาคต หากกรอบทางสังคมเป็นไปในทิศทางเดียวกับความทรงจำแห่งชาติ ความทรงจำร่วมจะมีลักษณะของการประสานกับความทรงจำแห่งชาติ หรือความทรงจำแห่งชาติเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างอคติระหว่างประเทศ ขณะที่กรอบทางสังคมที่มีลักษณะเหลื่อมหรือซ้อนทับแบบไม่แนบสนิทกับกรอบในการดำเนินนโยบายหรือทิศทางของรัฐบาล อาจส่งผลให้เรื่องเล่าของผู้คนที่ถือเป็นเรื่องเล่าจากเบื้องล่างสามารถสร้างความทรงจำร่วมที่แตกต่างจากความทรงจำแห่งชาติ เรื่องเล่าที่เกิดจากเบื้องล่างอาจเป็นความทรงจำที่ปะทะหรือขัดแย้งกับความทรงจำแห่งชาติ จนชาติต้องปรับเปลี่ยนการสร้างความทรงจำแห่งชาติในรูปแบบใหม่ นอกจากนี้ ภายในสังคมใดสังคมหนึ่ง

หากมีเรื่องเล่าที่หลากหลาย เรื่องเล่าที่แตกต่าง หรือแม้กระทั่งมีการปะทะกันของเรื่องเล่าชุดต่างๆ ภายในสังคมนั้น อาจเป็นผลมาจากกรอบทางสังคมที่เปิดกว้างและยืดหยุ่นให้สมาชิกของสังคมสามารถมีเรื่องเล่าเป็นของตนเอง จนความทรงจำร่วมถือเป็นหนึ่งในวิถีวิทยาในการศึกษาเรื่องเล่าจากเบื้องล่าง

ภาพที่ 1 แผนผังแสดงความสัมพันธ์ระหว่างความทรงจำแห่งชาติกับความทรงจำร่วม

ดังนั้น ความทรงจำร่วมในฐานะวิถีวิทยาการศึกษาเรื่องเล่าจากเบื้องล่างจึงมีความสามารถในการอธิบายปรากฏการณ์ตามศาสตร์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น *ความทรงจำร่วมทางประวัติศาสตร์* อาจเป็นวิถีวิทยาในการศึกษามุมมองของบุคคลชายขอบ ซึ่งถูกมองข้ามในบันทึกประวัติศาสตร์ และนำเสนอมุมมองที่หลากหลายเกี่ยวกับเหตุการณ์ในอดีต *ความทรงจำร่วมทางสังคมวิทยา* อาจสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยม ความเชื่อ และอัตลักษณ์ผ่านเรื่องเล่าจากเบื้องล่าง เผยให้เห็นปัญหาและอุปสรรคที่บุคคลชายขอบเผชิญ เสียงของผู้ถูกกดทับ และช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ ความทรงจำ และอัตลักษณ์ และนำเสนอ

มุมมองจาก “เบื้องล่าง” เกี่ยวกับประเด็นทางสังคม ความทรงจำร่วมทางมานุษยวิทยา อาจนำเสนอมุมมองและประสบการณ์ของกลุ่มคนที่มีความหลากหลาย ช่วยให้เข้าใจวัฒนธรรม ความเชื่อของกลุ่มคนต่างๆ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม ความทรงจำ และอัตลักษณ์ และนำเสนอมุมมองจาก “ภายใน” เกี่ยวกับวัฒนธรรมของกลุ่มคน ความทรงจำร่วมทางรัฐศาสตร์ อาจเผยให้เห็นเสียงของผู้ถูกกดทับ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการต่อสู้กับรัฐ ช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ อำนาจ จนความทรงจำร่วมในฐานะวิถีวิทยาการศึกษาเรื่องเล่าจากเบื้องล่าง ถือเป็นหนึ่งในวิธีวิทยาที่อาจก่อให้เกิดประโยชน์ในศาสตร์ด้านต่างๆ และประยุกต์ใช้ข้ามศาสตร์ได้หลายแขนงเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่มีความซับซ้อนในโลกยุคปัจจุบัน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กฤษณะ โชติสุทธิ (2561), “องซาน: ความทรงจำร่วมของแรงงานพม่าในจังหวัดระนอง”, *Asian Journal of Arts and Culture*, 17(2): 49-74.
- _____. (2562), “ธนบัตรพม่ากับการเปลี่ยนแปลงความเป็นชาติ: จากยุคอาณานิคมถึงยุคปัจจุบัน”, *Thai Journal of East Asian Studies*, 23(2): 102-120.
- _____. (2565), “สหายคอมมิวนิสต์ไทย-พม่า: การดำรงอยู่ของความทรงจำร่วมทางสังคมข้ามพรมแดนบนพื้นที่บ้านเสาหิน อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน”, รายงานวิจัย.
- จุฬารัตน์ ดำรงวิถียรธรรม (2562), *ถังแดง: การซ่อมสร้างประวัติศาสตร์และความทรงจำหลอนในสังคมไทย*, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ทิมมพร สิงโตมาศ (2560), “หมู่บ้านเสียงปืนแตก: ประวัติศาสตร์การเคลื่อนไหวทางการเมืองและการสร้างอัตลักษณ์ของท้องถิ่นบ้านนาบัว”, *วารสารธรรมศาสตร์*, 36(3): 112-147.
- นิลวดี พรหมพักพิง และคณะ (2557), “การช่วงชิงพื้นที่การเมืองระหว่างรัฐ และท้องถิ่น กรณีศึกษา หมู่บ้านผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยในภาคอีสาน”, *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง*, 10(2): 131-157.
- วิเชียร อินทะสี (2565), “ความทรงจำร่วม อัตลักษณ์ชาติ และนโยบายต่างประเทศเกาหลีใต้: กรณีข้อพิพาททางบาเออสงครามและคนงานบังคับเกาหลีระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่น”, *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 22(3): 157-181
- สรรัตน์ จิรบรรวิสุทธิ และปริดา อัครจันทโชติ (2563), “การประกอบสร้างและการสื่อความหมายของความทรงจำร่วมในบทละครโทรทัศน์อิงประวัติศาสตร์ของไทย”, *วารสารนิเทศสยามปริทัศน์*, 19(2): 8-29.
- อารีรัตน์ สูงค์เครือ และบุศรินทร์ เลิศขวลิตสกุล (2567), “ประสบการณ์การย้ายถิ่นและความทรงจำของอดีตแรงงานข้ามชาติไทยในแอฟริกา”, *วารสารพัฒนศาสตร์*, 7(1): 66-99.

ภาษาอังกฤษ

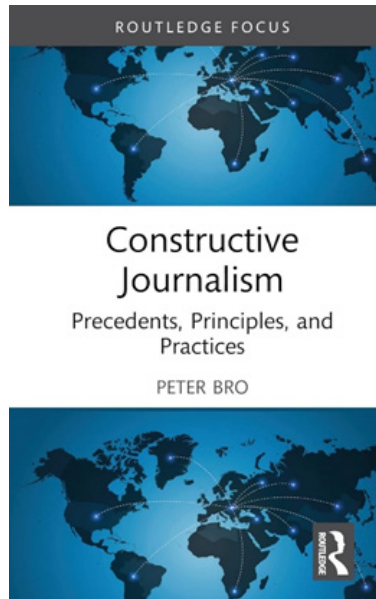
- Anderson, B. (1991), *Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*, London: Verso.
- Assmann, J. (1997), *Moses the Egyptian: The Memory of Egypt in Western Monotheism*, Massachusetts: Harvard University Press.
- Bergson, H. (1991 [1896]), *Matter and Memory*, New York: Zone Books.
- Billig, M. (1995), *Banal Nationalism*, London: Sage.
- Bodnar, J. (1992), *Remaking America: Public Memory Commemoration and Patriotism in the Twentieth Century*, New Jersey: Princeton University Press.

- Casey, E. (2004), "Public Memory in Place and Time", in Phillips, K. (ed.), *Framing Public Memory*, Alabama: University of Alabama Press.
- Connerton, P. (1989), *How Societies Remember*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Debouzy, M. (1992), *In the Shadow of the Statue of Liberty: Immigrants, Workers and Citizens in the American Republic 1880-1920*, Illinois: University of Illinois Press.
- Erl, A. (2011), *Memory in Culture*, London: Palgrave Macmillan.
- Fentress, J. and Wickham, C. (1992), *Social Memory*, Cambridge: Blackwell.
- Gillis, J. (1994), "Memory and Identity: The History of a Relationship", in Gillis, J. (ed.), *Commemorations: The Politics of National Identity*, New Jersey: Princeton University Press.
- Halbwachs, M. and Coser L. (1992), *On Collective Memory*, Chicago: University of Chicago Press.
- Hobsbawm, E. and Ranger, T. (2015), *The Invention of Tradition*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Huyssen, A. (1995), *Twilight Memories: Making Time in a Culture of Amnesia*, London: Routledge.
- Lowenthal, D. (1985), *The Past Is a Foreign Country*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Margalit, A. (2002), *The Ethics of Memory*, Massachusetts: Harvard University Press.
- Misztal, B. (2003), *Theories of Social Remembering*, London: Open University Press.
- Moore, D. (1993), "Contesting Terrain in Zimbabwe's Eastern Highlands: Political Ecology, Ethnography, and Peasant Resource Struggles", *Economic Geography*, 69(4): 380-401.
- Mosse, G. (1990), *Fallen Soldiers: Reshaping the Memory of the World Wars*, Oxford: Oxford University Press.
- Nora, P. (1989), "Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire", *Representations*, 26: 7-24.
- _____. (1996). *Realms of Memory, Vols 1-3*, New York: Columbia University Press.
- Novick, P. (1988), *That Noble Dream: The "Objectivity Question" and the American Historical Profession*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Renan, E. (1990 [1882]), "What Is a Nation", in Bhabha, H. (ed.), *Nation and Narration*, London: Routledge.

- Schwartz, B. (2000), *Abraham Lincoln and the Forge of National Memory*, Chicago: Chicago University Press.
- Smith, A. (1997), "The 'Golden Age' and National Renewal", in Hosking, G. and Schopflin, G. (eds.), *Myths and Nationhood*, New York: Hurst & Company.
- Thelen, D. (1989), "Memory and American History", *The Journal of American History*, 75(4): 1117-1129.
- Wertsch, J. (2008), "Collective Memory and Narrative Templates", *Social Research*, 75(1): 133-156.
- Xu, H. et al. (2021), "Zheng He: The Construction of Collective Memory of Zheng He in Zheng He Park in Jinning District, Kunming, Yunnan Province of China", *Journal of Language, Religion and Culture*, 10(1): 130-156.

บรรณนิทัศน์

นิธิดา แสงสิงแก้ว¹

ชื่อหนังสือ: *Constructive Journalism: Precedents, Principles, and Practices*

ผู้แต่ง: Peter Bro

สำนักพิมพ์: Routledge

ปีที่พิมพ์: 2024

จำนวนหน้า: 96

ราคา: hardback £49.99

¹ รองศาสตราจารย์ ดร. กลุ่มวิชาการสื่อสารศาสตร์ คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

หนังสือ *Constructive Journalism: Precedents, Principles, and Practices* เขียนโดย ปีเตอร์ โบร (Peter Bro) ศาสตราจารย์และผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาเพื่อวารสารศาสตร์ (Director of the Centre for Journalism) University of Southern Denmark จัดอยู่ในกลุ่มหนังสือวิชาการประกอบการเรียนการสอนและการค้นคว้าเพิ่มเติมสำหรับนักวารสารศาสตร์ เหมาะกับผู้สนใจหาคำตอบว่า ทิศทางวารสารศาสตร์จะเป็นอย่างไรต่อไป ปีเตอร์ โบร อธิบายแนวคิด constructive journalism ด้วยตัวอย่างการนำไปใช้ที่หลากหลาย ทั้งจากทฤษฎีและปฏิบัติ เพื่อถอดรหัสความหมาย หลักการ และแนวทางนำไปใช้สำหรับทัศนะของ ปีเตอร์ โบร ดูเหมือนว่า แนวทางตามชื่อหนังสือเล่มนี้จะเป็นทางออกสำหรับงานวารสารศาสตร์ในปัจจุบันและอนาคต แนวคิด constructive journalism เมื่อแปลเป็นภาษาไทยเคยมีผู้ใช้คำว่า “วารสารศาสตร์เชิงสร้างสรรค์” (*มติชนสุดสัปดาห์*, 3-9 สิงหาคม 2561 https://www.matichonweekly.com/column/article_124021) แต่สำหรับตัวผู้เขียนบรรณนิทัศน์ มีข้อสังเกตว่า จะเป็นการแปลความที่ยังไม่ตรงใจได้อย่างที่ควรจะเป็น ดังนั้น ในข้อเขียนนี้จึงขอใช้ทับศัพท์ว่า constructive journalism แทนการพยายามแปลเป็นภาษาไทย เพื่อให้ตรงตามความเข้าใจมากที่สุด

Constructive journalism เป็นหนึ่งในแนวคิดด้านวารสารศาสตร์ที่นักวิชาการทั่วโลกกำลังให้ความสนใจ ที่มาของหนังสือเล่มนี้เป็นหนึ่งในหนังสือชุด (book series) ที่รวบรวมเนื้อหาและจัดพิมพ์โดย Routledge Focus on Journalism Studies ประกอบไปด้วยหนังสือในชุดรวม 8 เล่ม ที่เน้นประเด็นด้านวารสารศาสตร์ศึกษาร่วมสมัย ได้แก่ (1) *When Media Succumbs to Rising Authoritarianism Cautionary Tales from Venezuela's Recent History* บรรณาธิการโดย Ezequiel Korin and Paromita Pain (2) *Front Page Scotland Newspaper and the Scottish Independence Referendum* ผู้เขียนโดย David Patrick (3) *Public Television in Poland: Political Pressure and Public Service Media in a Post-communist Country* ผู้เขียนโดย Agnieszka Weglinska (4) *Election Politics and the Mass Press in Long Edwardian*

Britain ผู้เขียนโดย Christopher Shoop-Worrall (5) *Journalism's Racial Reckoning: The News Media's Pivot to Diversity and Inclusion* ผู้เขียนโดย Brad Clark (6) *Re-examining the UK Newspaper Industry* ผู้เขียนโดย Marc Edge (7) *Humanitarian Journalists: Covering Crises from a Boundary Zone* ผู้เขียนโดย Martin Scott, Kate Wright, and Mel Bunce และ (8) *Constructive Journalism: Precedents, Principles, and Practices* ผู้เขียนโดย Peter Bro เล่มนี้

กายภาพของหนังสือ *Constructive Journalism* จะแบ่งออกเป็น 5 ส่วน ได้แก่ (1) Introduction to Constructive Journalism (บทนำ) (2) Precedents of Constructive Journalism (เงื่อนไขของการใช้แนวคิดในเวลาที่ผ่านมา) (3) Principles of Constructive Journalism (หลักการของแนวคิด) (4) Practices of Constructive Journalism (การนำแนวคิดไปใช้) และ (5) Conclusion (ส่วนสรุป) โดยในภาพรวมของหนังสือเล่มนี้ ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 96 หน้า ให้กรอบและคำอธิบายที่ทำให้เข้าใจตัวแนวคิด หลักการ และข้อถกเถียงของแนวคิดได้ค่อนข้างกระชับแต่สมบูรณ์ ซึ่งน่าจะเป็นหนังสือเล่มที่เป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจพัฒนาการของวารสารศาสตร์จากมุมมองสากลได้ดีอีกเล่มหนึ่ง

จาก “กระจกวิเศษบอกข้าเถิด” สู่บทวิพากษ์การทำงานของสื่อ

ปฐมบทของ ปีเตอร์ โบร อธิบาย constructive journalism ไว้ว่าสนใจโดยนำเอา “กระจกวิเศษ” (The Devil's mirror – Foreword) ในนิทานคลาสสิก สโนว์ไวท์ (The Snow Queen) ของ Hans Christian Andersen ขึ้นมาอุปมาอุปไมยการทำงานข่าวของสื่อมวลชน สำหรับผู้อ่านทั่วโลกที่เติบโตมากับนิทาน สโนว์ไวท์ย่อมต้องรู้จักกระจกวิเศษเป็นอย่างดี เพราะเป็นของใช้ที่พระราชินีใจร้ายใช้ส่องถามว่าใครสวยที่สุดในปฐพี ปีเตอร์ โบร เปรียบเทียบการทำงานของสื่อ กับกระจกวิเศษที่ส่วนหนึ่งทำหน้าที่บิดเบือนไม่ให้ความจริงแท้ปรากฏ (A mirror that distorts whatever it reflects – Foreword) โดยเฉพาะกับความพยายามของสื่อที่ลดทอนพื้นที่การนำเสนอ “ความดี” ในขณะที่มักขยายความสำคัญของ

“สิ่งเลวร้าย – bad side of things” ให้ปรากฏชัดมากขึ้น โบรกล่าวถึงความผูกพันส่วนตัวกับนิทานของ Andersen ด้วยว่า เป็นนิทานของชาวเดนิช ประเทศเดนมาร์ก ในขณะที่ตัวเองก็เป็นชาวเดนิช และมากไปกว่านั้น ยังอาศัยอยู่ในเมืองชื่อ Odense ซึ่งเป็นเมืองที่ Hans Christian Andersen เติบโตขึ้นมา ดังนั้นสำหรับแนวคิดที่อธิบายการทำงานของสื่อว่า เหมือนความบิดเบี้ยวของกระจกที่กำหนดขอบเขตความจริงและนำเสนอต่อสาธารณะ จึงเป็นข้อสังเกตของ ปีเตอร์ โบร ในช่วงเวลาที่เขาได้เติบโต ศึกษาในสาขาวารสารศาสตร์ และเกี่ยวข้องกับพัฒนาวิชาชีพรวารสารศาสตร์ของเดนมาร์กตลอดมา

นักวารสารศาสตร์หลายรุ่นพยายามรักษาจุดยืนทางวิชาชีพด้วยการสะท้อนภาพปัญหาที่เกิดขึ้นของสังคม ซึ่งในทางทฤษฎีเป็นหลักในงานวารสารศาสตร์ที่ต้องการตีแผ่ข้อเท็จจริงในทุกพื้นที่ อย่างไรก็ตาม แนวโน้มร่วมที่กลายเป็นวิธีคิดใหม่ของนักวารสารศาสตร์จากประสบการณ์ของ ปีเตอร์ โบร คือ ความพยายามในการทำให้สังคมกลายเป็นพื้นที่ที่ดีขึ้น ปลอดภัยขึ้น ซึ่งเป็นแนวทางการทำงานของนักวารสารศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับ “ความรับผิดชอบต่อสังคม” (social responsibility) จากวิธีคิดนี้จึงนำมาซึ่งรูปแบบการทำงานของวารสารศาสตร์ที่ปรับเปลี่ยน ไม่เพียงแต่การนำเสนอหรือสะท้อนภาพปัญหา หากแต่ต้องเดินหน้า มีส่วนร่วมต่อการหาคำตอบสำหรับทางออกร่วมด้วย พื้นฐานความเข้าใจดังกล่าวเป็นจุดกำเนิดของ constructive journalism ซึ่งอาจเจอการใช้คำอื่นๆ ที่แสดงนัยของการทำงานไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อให้งานวารสารศาสตร์เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาสังคม เช่น “solutions journalism” “civic journalism” หรือ “problem-solving journalism” ซึ่งถึงแม้ว่าแนวคิดนี้จะช่วยขยับงานวารสารศาสตร์ออกไป แต่ในทัศนะของ ปีเตอร์ โบร สิ่งที่ยังคงต้องเน้นย้ำคือ การไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด (impartiality) ความเป็นกลาง (objectivity) และความรับผิดชอบต่อสังคม (social responsibility) ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นพื้นฐานความคิด และเป็นหัวใจหลักของงานวารสารศาสตร์ในทุกยุคทุกสมัย

ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจ หากหนังสือเล่มนี้ของ ปีเตอร์ โบร ผู้ที่เป็นทั้งนักวิชาการ อาจารย์ และคณะกรรมการในองค์กรสื่อของเดนมาร์ก จะดำเนิน

เรื่องด้วยการให้ความสำคัญกับหลักการและแนวคิดทางวารสารศาสตร์ เพื่ออธิบายกรณีศึกษาในงานข่าวในปัจจุบันและอนาคตจากทั่วโลกผ่านมุมมองเชิงทฤษฎี ดั้งเดิมที่ผู้เขียนกล่าวไว้ตั้งแต่ในหน้าแรกๆ ของหนังสือว่า “nothing is as practical as good theory”

Introduction to Constructive Journalism

ปีเตอร์ โบร เริ่มต้นบทแรกในหนังสือด้วยคำถามคลาสสิกตามหลักสูตร ที่สอนวารสารศาสตร์เบื้องต้นทั่วโลกว่า “อะไรคือข่าว” (What is news?) แล้ว อภิปรายบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนผ่านการทำงานในห้องข่าวว่า มักนำเสนอ สิ่งที่เป็น “ปัญหา” ของ “คนบางคนและบางพื้นที่” (somebody somewhere, p.1) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเสนอประเด็นเรื่องงบประมาณรัฐ การฉ้อราษฎร์ บังหลวง อาชญากรรม อุบัติเหตุ การเจ็บป่วย และอื่นๆ ซึ่งถูกประเมินว่าเป็น “ข่าวที่ดี” จากมุมมองคุณค่าข่าว โดยสื่อมวลชนต้องทำหน้าที่ตีแผ่เนื้อหาเหล่านั้นเพื่อให้สาธารณชนได้รับทราบ นอกจากนั้น หลักการของงานวารสารศาสตร์ ที่ดีที่เคยยึดถือปฏิบัติกันมาคือ การแยกข้อเท็จจริงออกจากความคิดเห็น และการทำให้พื้นที่ข่าวเป็นการนำเสนอปัญหาโดยแท้จริง ถึงแม้ว่าลักษณะและ ประเภทของปัญหาที่เกิดขึ้นจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมที่แตกต่างจากเดิม

อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2008 เป็นต้นมา ได้มีการพัฒนาแนวคิด เกี่ยวกับงานข่าว ซึ่ง ปีเตอร์ โบร กล่าวว่า เป็นครั้งแรกที่มีการนำเสนอการวิพากษ์ การทำงานแบบ “คนบางคนและบางพื้นที่” ที่เน้นมิติของปัญหาให้กลายเป็นสิ่งที่เรียกว่า constructive news มากขึ้น โบรยกคำพูดของ Ulrik Haagerup ผู้อำนวยการข่าวของสถานีวิทยุและโทรทัศน์แห่งประเทศเดนมาร์ก ที่สะท้อน วิสัยทัศน์ว่า นอกจากการนำเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นผ่านการรายงานข่าวแล้ว สื่อมวลชนยังต้องมีส่วนร่วมต่อการแก้ไขปัญหา หรือเป็นส่วนหนึ่งของการ หาทางออกไปด้วย โดย Haagerup จะไม่เชื่อในบทบาทที่ว่า การตีแผ่เพียง ข้อเท็จจริงจะทำให้สังคมพัฒนาไปได้ ดังคำพูดที่ว่า

“ข่าวที่ดีคือข่าวร้าย และข่าวของเดนมาร์กก็วนเวียนอยู่กับแนวคิดนี้มาเป็นเวลานาน ทั้งข่าวการก่อการร้าย กราตยิง ข่าวลั้มละลาย โรคระบาด อุบัติเหตุ สยดสยอง ระเบิดฆ่าตัวตาย เฮอริเคน ความอดอยาก ความตาย และปัญหาการขาดคุณธรรมของนักการเมือง ซึ่งข่าวมักเสนอวนเวียนอยู่แบบนี้ แต่กลับไม่ได้ทำให้ปัญหาเหล่านั้นหายไป”

หลังจากนั้น Haagerup ได้ขายแนวคิดนี้ไปยังสื่อมวลชนในวงกว้างให้ทำงานโดยให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาให้มากขึ้น รวมทั้งได้เป็นบรรณาธิการหนังสือเรื่อง *A Constructive News Story* ในปี ค.ศ. 2012 อธิบายว่า ทำไมงานวารสารศาสตร์แบบดั้งเดิมที่เพียงแต่นำเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความสำคัญกับการทำงานเชิงบวก (positive) สร้างแรงบันดาลใจ (inspirational) และการทำงานบนหลักการหาทางออก (solutions-based news)

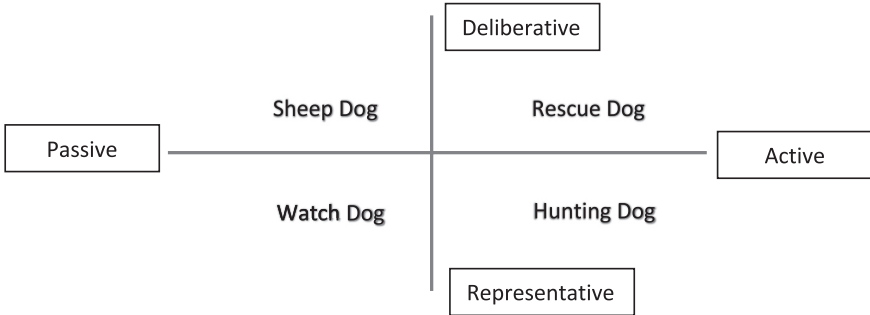
โล่เรียงเนื้อหาในบทนำสิ่งที่เป็น key message ของผู้เขียนคือ การเปลี่ยนมุมมองการทำงานวารสารศาสตร์ จากเดิมที่ให้ความสำคัญกับปัญหาไปสู่การหาทางออก แนวทางนี้ได้ถูกนำไปขยายผลทั้งในส่วนของวิชาชีพสื่อสารมวลชนและในสถาบันสอนด้านวารสารศาสตร์ในระยะเวลาต่อมา ภายใต้แนวคิด constructive journalism ซึ่งถูกอธิบายควบคู่ไปกับแนวคิด “public journalism movement” (p.5) ที่มีมาก่อนหน้า เพื่อใช้อธิบายกระบวนการทำงานของเครือข่ายสื่อมวลชนกว่า 500 องค์กร และนักข่าวกว่า 20,000 คนทั่วโลก ที่ปรับเปลี่ยนแนวทางการรายงานข่าวเพื่อหาทางออกให้กับปัญหา ภายใต้หลักคิดที่ว่า นักวารสารศาสตร์ไม่ควรให้ความสำคัญเพียงการรายงานปัญหาเพื่อให้สาธารณะได้รับทราบตามปรัชญาว่า “the public has a right to know” (p.6) เท่านั้น แต่ต้องร่วมหาทางออกให้กับปัญหาเหล่านั้นด้วย

ประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจมากในการเข้าใจแนวคิด constructive journalism ปีเตอร์ โบร ได้นำเสนอสิ่งที่เรียกว่า “เข็มทิศงานวารสารศาสตร์” (journalistic compass, pp.7-9) ปรากฏในภาพที่ 1 เข็มทิศดังกล่าวกลายเป็นกรอบให้

นักวิชาการหลายคนได้ใช้อธิบายความเหมือนและความต่างระหว่างงานวารสารศาสตร์แบบดั้งเดิมและแนวทางการขับเคลื่อนสังคมแบบใหม่ผ่านงานวารสารศาสตร์

เข็มทิศงานวารสารศาสตร์ของโบรประกอบไปด้วย 4 ตัวแปร ที่มีทิศทางสัมพันธ์กันแบบซายขวา (passive-active) และขึ้นลง (deliberative-representative) มีคำอธิบายว่า passive journalist (นักวารสารศาสตร์เชิงรับ) เป็นงานที่ทำเพื่อสะท้อนสิ่งที่เกิดขึ้น ในขณะที่ active journalist (นักวารสารศาสตร์เชิงรุก) จะพยายามช่วยสาธารณะในการแก้ไขปัญหา ในส่วนแนวตั้งจะเป็นคำอธิบายที่เกี่ยวกับผู้คน อาชีพ และองค์กรในข่าวที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสื่อและการทำข่าว แกนแนวนอนของเข็มทิศสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของงานวารสารศาสตร์ ในขณะที่แนวดิ่งจะเป็นมุมมองวารสารศาสตร์ เมื่อพิจารณาร่วมกันทั้ง 4 มุม 4 ตัวแปร จะเห็นภาพปรากฏของความรับผิดชอบ บทบาทหลักของนักวารสารศาสตร์ตามวัตถุประสงค์และมุมมองในงาน โบรเปรียบเทียบการทำงาน 4 แบบ เป็นสุนัข 4 ประเภท ได้แก่ (1) สุนัขเฝ้าบ้าน (watchdog) จะให้ความสำคัญกับคน องค์กร และสาธารณะ โดยจะรายงานการกระทำผิดกรรม ทศนคติของผู้คนที่เป็นตัวแทนสาธารณะ (2) สุนัขนักล่า (hunting dog) จะดุคั่นมากกว่าสุนัขเฝ้าบ้าน และทำงานเชิงรุกเพื่อหาทางออกให้กับสาธารณะ (3) สุนัขกู้ภัย (rescue dog) ทำงานเชิงรุก และจะพยายามกระตุ้นให้พลเมืองมีส่วนร่วมในการแสดงบทบาทต่างๆ และ (4) สุนัขเลี้ยงแกะ (sheep dog) จะคล้ายกับสุนัขเฝ้าบ้านที่ทำงานเชิงรับ แต่การทำงานก็จะให้ความสำคัญกับพลเมือง ตลอดจนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกระดับ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาบ้านเมือง หลักของเข็มทิศงานวารสารศาสตร์จะช่วยให้นักวารสารศาสตร์บรรณาธิการ และเจ้าของสื่อได้ยกระดับการทำงานไปสู่ภาคสังคมได้มากขึ้น และเอื้อให้เกิดการบูรณาการของภาคส่วนต่างๆ นำไปสู่การแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

ภาพที่ 1 The Journalistic Compass

ที่มา: *Constructive Journalism: Precedents, Principles, and Practices* (p.8)

ได้มีผู้นำแนวคิดเรื่องเชิงจิตงานวารสารศาสตร์ไปใช้จำนวนมาก เพื่อค้นหาสูตรสำเร็จสำหรับการขับเคลื่อนงาน constructive journalism อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนว่า ภายใต้แนวคิดทั้งที่เป็นหลักการและกระบวนการดังกล่าวก็ก่อให้เกิดการอภิปรายถกเถียงในวงกว้าง หนึ่งในนั้นที่น่าสนใจก็คือ ไฟกัสการทำงานที่มุ่งเน้นไปสู่การ “เปลี่ยน” หรือ “เคลื่อน” สังคม (move the world, p.12) ในประวัติศาสตร์ของงานวารสารศาสตร์ตามทัศนะของโบรกลั้วไว้ว่า ทุกครั้งที่การขับเคลื่อนเปลี่ยนแปลงปรากฏ บทบาทความรับผิดชอบของผู้มีอำนาจและการดำเนินการอย่างเป็นระบบจะน้อยลงไป ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะนักวารสารศาสตร์ไปให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงบางสิ่งบางอย่างมากกว่าการรายงานข่าว อย่างไรก็ตาม แนวคิด constructive journalism ก็ไม่ได้เป็นแนวคิดใหม่เอี่ยม หากแต่มีที่มาที่ไปในงานวารสารศาสตร์สมัยใหม่ ทั้งที่ปรากฏในแนวทางของ Pulitzer, Hearst และ Northcliffs นักข่าวระดับโลกมาก่อน ผ่านการอธิบายภายใต้ชื่ออื่นๆ เช่น solutions journalism, action journalism, public journalism, civic journalism

ในภาพรวมหนังสือเล่มนี้จึงเหมือนเป็นข้อมูลวิชาการที่อธิบายทิศทางที่เปลี่ยนไปในการทำงานของสื่อมืออาชีพ และชวนให้กลับมาสำรวจงานข่าวและ

วารสารศาสตร์ในบ้านเราด้วยว่า ในขณะที่ขบวนการข่าวของโลกเคลื่อนที่ไปสู่การเป็นเครื่องมือเปลี่ยนแปลงของสังคมผ่าน “a fair, accurate and contextualized picture” (p.11) งานข่าวในประเทศไทยอยู่ตรงไหนในการพัฒนานั้น

Precedents of Constructive Journalism

โบรเริ่มต้นอธิบายประวัติศาสตร์ของ constructive journalism ไว้ว่า สนใจว่า เป็นการพัฒนาแบบต่อเนื่อง ค่อยเป็นค่อยไป และขึ้นอยู่กับรูปแบบ คุณลักษณะ และช่องทางวารสารศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยเฉพาะ คุณลักษณะสำคัญคือ ความเร็ว ที่ทำให้งานวารสารศาสตร์ในปัจจุบันแตกต่างจากอดีตโดยสิ้นเชิง เมื่อเข้าสู่ยุคดิจิทัลที่ข้อมูลข่าวสารธาโถม

อย่างไรก็ตาม หากจะกล่าวถึงประวัติศาสตร์ของงานข่าว หนังสือเล่มนี้ จะกลับไปเน้นย้ำอุดมการณ์เสมอ (ideologies, p.17) ซึ่ง ปีเตอร์ โบร เหมือนจะเชื่อมั่นว่า งานข่าวจะต้องเป็นมากกว่าการนำเสนอข่าวสารหรือปัญหาที่เกิดขึ้นเท่านั้น นักวารสารศาสตร์ต้องทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของการนำเสนอทางออกด้วย วิธีคิดนี้เป็นฐานความคิดของงานวารสารศาสตร์ยุคใหม่ (modern journalism) ตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมาภายใต้ชื่อที่อธิบายแตกต่างกัน อาทิ “new journalism” “journalism that acts” “action journalism” “public journalism” “civic journalism” “community journalism” “solutions journalism”

ในบทนี้ผู้เขียนได้แบ่งการอธิบายประวัติศาสตร์ของงาน constructive journalism ออกเป็นช่วงเวลา ได้แก่ (1) The new journalism of the nineteenth century (2) Public journalism of the twentieth century (3) The rise and fall of active journalism

ในยุคแรกที่วารสารศาสตร์ขยับสู่การเป็น “new journalism” (p.18) เรียกได้ว่า เป็นแม่แบบการทำงานของหนังสือพิมพ์หัวใหญ่ๆ ของโลก เช่น *The New York Journal* ซึ่งมีสโลแกนการทำงานชัดเจนว่า ในขณะที่คนอื่นพูด *The Journal* จะทำ (While others talk, *The Journal* acts) ซึ่งหมายถึงการให้ความสำคัญของงานวารสารศาสตร์ไปสู่ “action” ที่ไม่ได้อธิบายความจริงปรากฏ แต่

เป็นการทำให้ความจริงปรากฏ (It does not wait for things to turn up. It turns them up.) – *The Journal*, 13 October 1897 ซึ่งสำหรับผู้เขียนบรรณนิทัศน์เมื่อไล่เรียงความหมาย และความสำคัญของแนวคิด constructive journalism ในยุคแรกนี้แล้ว ก็เห็นอิทธิพลของงานวารสารศาสตร์ที่มุ่งเป้าไปสู่งานที่ active และ investigative มากขึ้น โดยไม่ได้คาดหวังเพียงการตีแผ่ความจริงเท่านั้น แต่นำความจริงดังกล่าวไปต่อยอด เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับสาธารณะด้วย

นอกจากนั้น ศตวรรษที่ 19 นับเป็นช่วงเวลาของการเริ่มเปลี่ยนทิศทางของงานวารสารศาสตร์ไปสู่ “active journalism” โดย ปีเตอร์ โบร ยกตัวอย่างนักวารสารศาสตร์ที่มีชื่อเสียงของโลก ได้แก่ William Randolph Hearst, Joseph Pulitzer, William Stead, Lord Northcliffe และ Henrik Cavling โดยเฉพาะ Pulitzer ที่มีบทบาทอย่างมากในการนำเสนอแนวคิดว่าการบริการสาธารณะ (public service) เป็นปลายทางที่แท้จริง (ultimate end) ของงานวารสารศาสตร์ และใช้แนวคิดนี้ในการตั้งคณะวารสารศาสตร์ของมหาวิทยาลัยโคลัมเบียจากกองทุนมูลนิธิ Pulitzer Prizes ที่นับเป็นโรงเรียนฝึกหัดนักวารสารศาสตร์ในอนาคต ทั้งที่เป็นนักวิชาชีพและนิสิตนักศึกษา

โดยสรุปแล้ว วิธีคิดในยุคแรกของ constructive journalism เป็นรากฐานของงานวารสารศาสตร์เพื่อสาธารณะ ซึ่งเป็นการควมรวมเอาแนวคิดวารสารศาสตร์แนวใหม่ (modern journalism) ในปี 1890 ไปสู่งาน active journalism ที่กลายเป็นต้นแบบของการทำงานในห้องข่าววารสารศาสตร์ของทั่วโลกในเวลาต่อมา

ยุคที่สองของ constructive journalism เป็นช่วงเวลาที่ให้ความสำคัญกับ public journalism หรือวารสารศาสตร์สาธารณะ ซึ่งปรากฏชัดเจนมากขึ้นในแบบแผนและวิธีการทำงานในศตวรรษที่ 20 ในยุคนี้เราจะได้ยินแนวคิดใหม่ๆ เช่น วารสารศาสตร์สันติภาพ (peace journalism) ที่พัฒนาขึ้นในช่วงปี 1960-1970 โดย Johan Galtung นักวิจัยด้านสันติภาพจากประเทศนอร์เวย์ ซึ่งในปัจจุบันนักวิชาชีพวารสารศาสตร์จะรู้จัก Galtung กันดีผ่านแนวคิดเรื่องคุณค่าข่าว (news value, p.23) ที่ให้ความสำคัญกับประเด็นความขัดแย้งและวิกฤติ

รวมทั้งประเด็นสันติภาพและการจัดการความขัดแย้ง เท่าๆ กับที่ให้ความสำคัญกับเรื่องความรุนแรง ก้าวใหม่ในงานวารสารศาสตร์นี้ช่วยวิธีคิดของนักวารสารศาสตร์ในการให้ความสำคัญกับผลประโยชน์สาธารณะมากขึ้น และชวนทบทวนความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวว่าควรเป็นอย่างไร โดยเฉพาะในข่าวการเมือง ดังที่โบรอธิบายว่า ในงานยุคนี้นักข่าวจำเป็นต้องรักษาระยะห่างกับคนที่เราเขียนถึง (แหล่งข่าวและบุคคลในข่าว) และปรับบทบาทตัวเองให้ใกล้ชิดกับผู้คนที่เราเขียนเพื่อเขา (ซึ่งหมายถึงประชาชน) ให้มากขึ้น ซึ่งคำอธิบายเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับวิธีการทำข่าวเพื่อแก้ปัญหาและหาทางออกให้กับสาธารณะ ดังคำกล่าวที่ว่า “journalism is in the problem-solving business” (p.25) ในส่วนนี้โบรได้ยกตัวอย่างงานจากหลายภูมิภาคทั้งจากฝั่งยุโรปและอเมริกา เพื่ออธิบายภาพของ public journalism ซึ่งนับเป็นไฮไลท์สำคัญของการพัฒนา constructive journalism ในยุคนี้ ควบคู่ไปกับการจัดตั้งสถาบันสำคัญด้านวารสารศาสตร์ในมหาวิทยาลัย และการก่อตั้งมูลนิธิสนับสนุนงานวิชาการและวิชาชีพวารสารศาสตร์ เช่น ในมหาวิทยาลัยนิวยอร์ก ในวอชิงตัน ดี. ซี. เป็นต้น

ยุคที่สามเริ่มเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 เรียกได้ว่า เป็นจุดสูงสุดของศาสตร์วารสารสาธารณะที่พัฒนาไปสู่การขับเคลื่อนสังคม และงานวารสารศาสตร์นี้เองที่เป็นศูนย์กลางของเครือข่าย (more central connection, p.28) ที่มีประชาชนเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งหนึ่งในนั้นรวมเอาแนวคิดนักข่าวพลเมือง (citizen journalism) เข้าไปด้วย โบรยกตัวอย่างการเมืองในสหรัฐอเมริกาสมัยประธานาธิบดี Theodore Roosevelt ที่เห็นได้ค่อนข้างชัดว่า วารสารศาสตร์มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศ และดูเหมือนว่า โบรและนักวิชาการอีกหลายคนกล่าวไว้ในหลายที่ว่า constructive journalism จะมีข้อแตกต่างที่ชัดเจนเมื่อเทียบกับวารสารศาสตร์แบบเดิมที่ให้ความสำคัญกับเรื่องไม่ดีหรือข่าวที่เป็นลบทั้งหลาย ดังคำสอนที่ผ่านมามีว่า “[a] good story is a bad story” (p.29) ที่มักเน้นเหตุการณ์ร้าย ความรุนแรง อุบัติเหตุ ภัยพิบัติ แต่กลับไม่มีแรงพอกที่จะยกระดับทางความรู้สึกหรือคุณภาพชีวิตให้กับประชาชน รวมถึงบางครั้งอาจให้ภาพผิดเพี้ยนไปจากความเป็นจริงด้วยซ้ำ เช่น ปัญหาอาชญากรรม การก่อการร้าย โรคภัยไข้เจ็บ ความยากจนหรือปัญหาการว่างงาน

Constructive journalism ในยุคนี้ในทางตรงกันข้ามกลับมองว่า การนำเสนอเรื่องราวร้ายๆ เหล่านั้นไม่ได้ทำให้คนเข้าใจโลกได้มากขึ้น สิ่งที่เป็นการต่อยอดจากการรายงานปัญหาคือ การเพิ่มมุมมองเรื่องโอกาสหรือความเป็นไปได้เข้าไปในข่าว (potentials, p.31) ซึ่งเป็นประเด็นที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจต่อการนำเสนอแนวโน้มทางออกของปัญหา constructive journalism ในวิธีคิดนี้ไม่ได้เข้ามาแทนที่การรายงานข่าวแบบดั้งเดิม หากแต่เพิ่มเติมต่อยอด (supplementation rather than substitution) และเชื่อว่า แนวทางนี้จะทำให้สาธารณชนมองเห็นโลกตามความเป็นจริงได้ชัดเจนมากขึ้น (the best obtainable version of the truth, Haagerup, p.31)

ในช่วงเวลานี้ได้มีความพยายามในการปรับการทำงานข่าวไปในทิศทาง “solution-based news story” มากขึ้น จากตัวอย่างที่นำเสนอ จะเห็นว่าวารสารศาสตร์แนวนี้เป็นการขยับประเด็นไปสู่การสร้างการมีส่วนร่วมของผู้คนทำให้เกิดเวทีสาธารณะเพื่อถกเถียง แต่ไม่ได้หมายความว่า ต้องนำเสนอทางออกให้กับทุกปัญหาในทุกครั้ง อย่างไรก็ตาม ในตอนท้ายของคำอธิบาย ผู้เขียนได้ตั้งประเด็นวิพากษ์ต่อแนวคิด constructive journalism ด้วย กล่าวคือ ในขณะที่นักวารสารศาสตร์พยายามต่อยอดประเด็นข่าวด้วยการนำพาสังคมไปสู่ทางออกของปัญหานั้น สิ่งที่นักวารสารศาสตร์พึงระวังด้วยก็คือ จะไม่ก้าวล่วงเข้าไปทำหน้าที่นอกเหนืออำนาจที่ตนเองมี ได้แก่ การเปลี่ยนบทบาทจากนักข่าวเป็นนักเคลื่อนไหว หรือกลายเป็นนักการเมืองเสียเอง ประเด็นนี้น่าสนใจอย่างยิ่ง เพราะนำมาซึ่งข้อถกเถียงกับจุดยืนของงาน constructive journalism ที่สำหรับผู้เขียนบรรณนิทัศน์แล้วมีความสั่นไหวเมื่อนำแนวคิดมาเทียบกับบริบทการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของแต่ละประเทศที่แตกต่างกัน ชวนให้กลับไปคิดถึงแนวคิดเรื่องบทบาทสื่อวารสารศาสตร์จากตำราในอดีต เช่น McQuail ในหลายๆ edition ว่า สำหรับสังคมปัจจุบันที่มีความผันผวนเปลี่ยนแปลงอย่างมากนั้น บทบาทของนักวารสารศาสตร์ที่ถูกต้องและเป็นที่ยอมรับแบบสากลนั้นควรเป็นอย่างไร

ยุคสุดท้ายที่โบรธิบายพัฒนาการของแนวคิด constructive journalism คือ ช่วงเวลาที่เป็นทั้งขาขึ้นและขาลงของ active journalism ที่ปรากฏแนวคิดย่อยแตกแขนงออกมา ได้แก่ peace journalism, restorative narrative, prospective journalism, solutions journalism และ positive journalism โดยจะเห็นได้ว่า หากนำเอาแนวคิดเรื่อง active journalism มาพิจารณาประกอบแต่ละแนวคิดย่อยจะมีจุดเน้น จุดร่วมและจุดต่างกันอยู่พอสมควร อย่างไรก็ตาม constructive journalism ได้พัฒนาต่อเนื่องมา และทำให้เห็นว่า งานวารสารศาสตร์เป็นได้ทั้งพื้นที่ทดลอง (experiment) พื้นที่ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง (movement) พื้นที่ถกเถียง (debate) และเป็นพื้นที่ผจญภัย (adventure) ในการแสวงหาทางออกของสังคม (p.36) ในเวลาเดียวกัน

โดยสรุปแล้ว ผู้เขียนได้กระจายยุคของวารสารศาสตร์ที่เป็นต้นทางของ constructive journalism โดยแบ่งออกเป็น 3 ยุค ได้แก่ ช่วงศตวรรษที่ 19, 20 และ 21 โดยตลอดสามช่วงทั้งในวงทางวิชาการและวิชาชีพ ก็ก่อให้เกิดการถกเถียงเกี่ยวกับความหมายและขอบเขตของงาน constructive journalism ที่ควรจะเป็นมาโดยตลอด ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ตัวหลักการอาจจะยังไม่ชัดเจนเพียงพอที่จะสามารถจัดอยู่ในกลุ่มทฤษฎีที่พัฒนาจนอิมมัตู ทว่า เป็นการนำเสนอแนวคิดที่เป็นแนวทางช่วยให้มองเห็นการพัฒนาของงานวารสารศาสตร์สมัยใหม่ และร่วมสร้างความหมายบางประการให้กับงานข่าวแบบใหม่ที่ขยับไปสู่ความพยายามแก้ไขสังคมให้ดีขึ้น

Principles and Practices of Constructive Journalism

ในหนังสือเล่มนี้ ปีเตอร์ โบร ได้จัดแบ่งหัวข้อ Principles (หลักการ) ออกจากส่วน Practices (สู่การปฏิบัติ) อย่างไรก็ตาม บรรณนิทัศน์ฉบับนี้จะขอชวนมองเนื้อหาในสองส่วนนี้แบบรวบยอด เพื่อให้เห็นปฏิบัติการทั้งในส่วนทฤษฎีและการนำไปใช้ ตลอดจนข้อสังเกตบางประการที่ร่วมกันอยู่ระหว่างสองหัวข้อนี้

ประเด็นที่ผู้เขียนจุดชนวนเกี่ยวกับหลักการและการต่อยอดสู่การปฏิบัติของ constructive Journalism คือ วิธีคิดที่ว่าสื่อและสังคมรวมกันเป็นเนื้อเดียวกัน

(homogenization) ดังคำพูดที่อ้าง Pulitzer ที่กล่าวไว้ในหน้า 41 ว่า “Our Republic and its press will rise or fall together” ซึ่งทำให้เห็นความสำคัญของสื่อมวลชน คำอธิบายส่วนใหญ่ใช้บริบททางการเมืองเป็นกรณีศึกษา โดยเฉพาะการกล่าวถึงอำนาจของสื่อมวลชนว่าทรงพลัง โดยอธิบายว่า สังคมอนาคตจะเป็นอย่างไร ส่วนหนึ่งก็อยู่ในน้ำมือของสื่อมวลชน (และคนรุ่นใหม่) นั่นเอง คำกล่าวนี้เป็นที่รู้จักทั่วโลก เป็นเสมือนปรัชญาการผลิตนักวารสารศาสตร์สำหรับโรงเรียนสื่อทั่วโลก ภายใต้ความเชื่อที่ว่า สถาบันการศึกษามีหน้าที่ผลิตนักวารสารศาสตร์ที่ดีขึ้น เพื่อผลิตหนังสือพิมพ์ที่ดีขึ้น และเพื่อให้รับใช้สาธารณะได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งเมื่อพิจารณาสาระการอธิบายตลอดเล่มของหนังสือเล่มนี้ constructive journalism กับ active journalism ก็เป็นเสมือนแนวคิดคู่แฝดที่ทำให้เห็นทิศทางของงานวารสารศาสตร์ ที่ท้ายที่สุดถึงแม้จะมีการพัฒนาไปเพียงใด ก็ต้องกลับมาให้ความสำคัญกับหลักการที่เป็นความจริงแท้ของงานวารสารศาสตร์ทั้งเรื่อง การไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด (neutrality) ความเป็นกลาง (objectivity) และความรับผิดชอบ (responsibility)

กลับไปสู่สามยุคของพัฒนาการ constructive journalism ที่กล่าวไปแล้ว ทำให้เห็นการทำงาน 4 แบบที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการแก้ไขปัญหาของสังคม (pp.42-50) อันได้แก่

นักวารสารศาสตร์ควรนำเสนอปัญหาที่เกิดขึ้น (journalists should present problems)

นักวารสารศาสตร์ควรนำเสนอแนวโน้มความเป็นไปได้ (ที่จะแก้ไขปัญหา) (journalists should present potentials)

นักวารสารศาสตร์ควรให้ความสำคัญกับหนทางแก้ไขปัญหา (journalists should promote solutions)

นักวารสารศาสตร์ควรมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา (journalists should partake in solutions)

ผู้เขียนคือ ปีเตอร์ โบร ได้ไล่เรียงลำดับของการทำงานมาตั้งแต่ช่วงแรก ที่นักวารสารศาสตร์สามารถเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคมให้ดีขึ้นด้วยการ

ชุดคีย์เพื่อรายงาน “ข่าวร้าย” ของสังคม โดยนักวิชาการส่วนหนึ่งเชื่อว่า การรายงานปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นช่วยเตือนภัย และทำให้คนในสังคมเตรียมตัวให้ปลอดภัยได้ รวมถึงความพยายามในการทำให้ปัญหาที่ซุกซ่อนอยู่ปรากฏขึ้นมา ก็เป็นอีกหนึ่งวิธีที่ช่วยทำให้สังคมสงบสุขได้ แนวคิดนี้ก็ได้รับการวิพากษ์ว่า ไม่ได้ทำให้เกิดการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากปัญหาดังกล่าวเมื่อรายงานไปแล้วก็จะหยุดอยู่ที่ผู้อ่าน ซึ่งไม่มีอำนาจในการตัดสินใจแก้ไข แนวทางนี้มองว่า อาจเป็นความตั้งใจดีของนักวารสารศาสตร์ที่ดีแม้ปัญหาที่เกิดขึ้น และเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ไขปัญหาในอนาคต แต่ก็อาจไม่เห็นรูปธรรมที่จับต้องได้ของการเปลี่ยนสังคมไปสู่การหาคำตอบหรือทางออก ดังข้อวิพากษ์ของ Buckner ที่กล่าวไว้ว่า “news coverage gets us nowhere” (p.48) น่าสนใจว่า วิถีคิดนี้เป็นแนวทางที่ค่อนข้างต่อต้านปรัชญาการทำงานวารสารศาสตร์แบบดั้งเดิม ที่เน้นการรายงานข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นอย่างรอบด้านมาเป็นเวลาช้านาน

ถัดมา แนวทางการทำงานแบบเน้นแนวโน้มความเป็นไปได้ที่จะแก้ไข ปัญหา (potentials) เป็นการทำงานวารสารศาสตร์ที่เติมเต็มการทำงานแบบเดิม นอกเหนือจากการรายงานปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว นักวารสารศาสตร์ยังต้องหาความเป็นไปได้ที่จะแก้ไขปัญหาด้วย อย่างไรก็ตาม แนวทางนี้ก็ได้รับเสียงวิพากษ์วิจารณ์อยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่งานวารสารศาสตร์ที่ต้องการนำเสนอทางออก อาจเป็นช่องทางให้ใครบางคนหรือบางองค์กรได้ประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลง โดยใช้งานข่าวเพื่อเอื้อประโยชน์ให้กับบางกลุ่มด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม แนวทางนี้ก็ยังคงเป็นแนวทางกลางๆ ที่ย่ำว่า สังคมต้องการคำตอบและการหาทางออก นอกจากนั้น การสร้างแรงบันดาลใจ การให้ความสุข และความหวัง ก็เป็นส่วนหนึ่งที่งานวารสารศาสตร์สามารถช่วยเติมเต็มให้กับสังคมได้ ภายใต้แนวคิดการนำเสนอความเป็นไปได้ในการแก้ไขปัญหานี้ภายใต้ชื่อ “positive journalism” ซึ่งอาจไม่ใช่แนวคิดเชิง constructive journalism เสียทีเดียว เพราะ constructive journalism ไม่จำเป็นต้องจบด้วยการหาทางออกเสมอไป แต่ตามความคิดของโบรก็มีส่วนเชื่อมโยงกันอยู่บางประการภายใต้กรอบการทำงานแบบ active journalism ทั้ง 3 ยุค

ถ้าเปรียบเทียบกับระหว่างการเป็นกระจกกับตะเกียงนั้นสื่อเป็นแบบใด แนวทางว่านักวารสารศาสตร์ควรให้ความสำคัญกับหนทางแก้ไขปัญหา (solutions) น่าจะเป็นคำตอบของการบอกว่า สื่อเป็นตะเกียง (ขยายความจาก From Mirrors to Movers, 2014 ในงานของ Gyldensted, อ้างใน p.46) เพราะบอกนัยของบทบาทสื่อในการเปลี่ยนแปลงสังคม หรือที่ผู้เขียนใช้อธิบายคำในหลายๆ วาระว่า หน้าที่สื่อคือ “save the world” “help the world” “solve problems” “make society better” “move the world” อย่างไรก็ดี โบรเองได้อ้างถึงคำอธิบายของ Haagerup ในการกำหนดขอบเขตการทำหน้าที่ของนักวารสารศาสตร์ด้วยว่า ควรต้องมีขีดจำกัดในการช่วยสังคมแก้ปัญหาในฐานะสื่อมวลชน และจะต้องระวังไม่ให้ก้าวล่วงไปสู่วิธีการอื่นๆ ของสังคม เช่น การเป็นนักเคลื่อนไหวเสียเอง ไม่ว่าจะโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง ในทางกลับกัน หน้าที่ของนักวารสารศาสตร์คือการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง และสามารถสร้างแรงกระเพื่อมให้กับสังคม ทำให้ผู้อ่านเห็นมุมมองและสร้างโอกาสให้เกิดการกระทำบางอย่าง ในกรณีอาจตีความได้ว่า นักวารสารศาสตร์ในแนวทางนี้ต้องไม่เป็น “ผู้กระทำการ” หากแต่เป็นตัวกลางที่จะสร้างแรงสั่นสะเทือนบางอย่างได้ อย่างไรก็ตาม ยังดูเหมือนว่า การตกลงว่าบทบาทสุดท้ายสำหรับนักวารสารศาสตร์ตามแนวทาง constructive journalism ควรอยู่ตรงไหน ก็ยังเป็นข้อถกเถียงที่ยังหาข้อสรุปชัดเจนไม่ได้ ดังคำวิพากษ์ของ Carey ในปี 1999 ที่โบรยกมาให้เห็นเป็นตัวอย่างว่า “หนังสือพิมพ์ต้องทำหน้าที่อธิบายมากกว่าแทรกแซงสังคม นักข่าวต้องทำหน้าที่ค้นหาปัญหา ไม่ใช่แก้ไขปัญหา และหนังสือพิมพ์ต้องนำสิ่งที่ผุดออกมาเสนอให้เห็น ไม่ใช่เป็นผู้เรียกร้องในการเคลื่อนไหวณรงค์เพื่อต่อต้านสิ่งที่ผิด” (p.54) เคลื่อนเข้าสู่การทำงานของนักวารสารศาสตร์ที่ควรมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา (partake in solutions) แนวทางนี้ชัดเจนว่า บทบาทของนักวารสารศาสตร์ควรเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยสังคมแก้ปัญหา โบรยกตัวอย่างงานของหนังสือพิมพ์เดนิชฉบับหนึ่ง ชื่อ *Fyens Stiftstidende* ซึ่งได้ประยุกต์ใช้แนวทางการทำงานนี้ผ่านคอลัมน์ที่เป็นที่นิยม ภายใต้ชื่อที่ให้ทิศทางของการแก้ไขปัญหาล้วน เช่น “This is how it can be solved” “How others do” “3 good pieces of

advice” การนำเสนอเนื้อหาหลักขณะนี้โบรอธิบายว่า เป็นการให้สัญญาณในการแก้ไขปัญหของตัวสือ (solutions signals, p.48) ซึ่งส่วนหนึ่งช่วยให้ผู้อ่านเห็นชัดว่า หากอยากอ่านเนื้อหาประเภทนี้ ควรจะเปิดอ่านตรงไหน (เพิ่มเติมจากผู้เขียนบรรณนิทศน์ว่า บริบทของการอธิบายนี้คือหนังสือพิมพ์ที่เป็นฉบับซึ่งผู้อ่านสามารถพลิกเปิดหน้าที่ต้องการได้ทันที และอาจจดจำได้ว่าเนื้อหาประจำที่ต้องการอ่านนั้นอยู่ที่หน้าใด ส่วนใดของหนังสือพิมพ์ ซึ่งอาจเป็นพฤติกรรมอ่านที่แตกต่างจากการอ่านสือออนไลน์เช่นปัจจุบัน) อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าสือเองจะคูมีเสรีในการนำเสนอทางออกในหลายรูปแบบ แต่ก็มิจุดที่ต้องระวังเช่นกันว่า สือไม่ควรเลือกหรือ “พินรง” กับทางแก้ปัญหอันใดอันหนึ่ง ซึ่งอาจส่งผลกระทบบางอย่างกับสังคมได้เช่นกัน ในกรณีศึกษาที่อ้างกล่าวได้ว่า สือควรนำเสนอ “solutions” คือทางเลือกของการแก้ไขปัญห มากกว่า “solution” ที่ตัดสินใจไปแล้วว่า อะไรดีหรือไม่ดีกว่ากันอย่างไร ซึ่งส่วนหนึ่งจะทำให้นักวารสารศาสตร์ยังคงรักษาความเป็นกลางไว้ได้

นอกจากนั้น ในทางปฏิบัติ ยังปรากฏตัวอย่างจากสือหนังสือพิมพ์จำนวนมากที่โบรอธิบายว่า ได้เข้าไปมีส่วนร่วมกับการแก้ปัญหา ไม่ใช่เพียงแต่เรื่องของการนำเสนอทางออกผ่านการเขียนเท่านั้น หากแต่ได้ลงไปให้ความช่วยเหลือด้วย เช่น กรณีของหนังสือพิมพ์ *The World* ที่ช่วยเตรียมอาหารบริจาคให้คนยากจนในนิวยอร์กช่วงเทศกาลขอบคุณพระเจ้าและคริสต์มาส รวมทั้งช่วยสร้างโรงเรียน *The Journal* ประกอบอาหารแจกคนยากจนในฤดูหนาว หรือแม้แต่ *The New York Tribune* ที่จัดหริปฤดูร้อนพาเด็กที่ขาดโอกาสไปเที่ยว เป็นต้น ดังนั้นรูปแบบของ “partake in solutions” จึงมีความหมายได้หลากหลายจากตัวอย่างเหล่านี้

กล่าวโดยสรุป ในช่วงเวลาที่ผ่านมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 19-21 งานวารสารศาสตร์ได้พัฒนาไปมาก ที่เห็นตรงกันคือ การขยับเพดานการนำเสนอเนื้อหาให้มากไปกว่าการรายงานเหตุการณ์ที่เป็นปัญหาไปตามเนื้อหา หากแต่ปรากฏการขับเคลื่อนบางอย่างในมิติที่เข้มบางแตกต่างกันไปในกระบวนการแก้ปัญหาให้กับสังคม แต่ยังคงยืนหยัดอยู่กับจุดยืนวารสารศาสตร์ที่ให้ความสำคัญ

กับความเป็นกลางและการไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด มิติของการขับเคลื่อนนั้นไม่ได้เป็นการแบ่งแบบคู่ตรงข้ามเหมือนเข็มทิศที่มีทิศเหนือทิศใต้ตะวันออกตะวันตกเสียทีเดียว แต่มีลักษณะเป็นความต่อเนื่องที่ผสมผสานกันอยู่ระหว่าง 4 แนวทาง (present problems, promote solutions, present potentials, partake in solutions) ที่ต้องพิจารณา รวมไปถึงหลักคิดเรื่อง active-passive journalism และ deliberative-representative journalism การอธิบายบทบาทที่หลากหลายของสื่อลักษณะนี้ จะทำให้เห็นแนวทาง วิธีการ ตลอดจนผลลัพธ์ของงานวารสารศาสตร์เมื่อต้องนำเสนอปัญหาสังคม ภายใต้กรอบ constructive journalism ซึ่งแน่นอนว่า ย่อมก่อให้เกิดการถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์ต่อจุดยืนความเป็นวารสารศาสตร์อยู่บ้างไม่มากก็น้อย

ความเป็นกลาง (objectivity) ดูจะเป็นประเด็นที่ผู้เขียนให้ความสำคัญและมีการยกตัวอย่างการถกเถียงทางวิชาการจำนวนมากว่า ความเป็นกลางในงานวารสารศาสตร์คืออะไร ประเด็นหลักข้างหนึ่งที่ว่า วารสารศาสตร์ไม่ความเป็นกลางอยู่แล้ว ก็อธิบายภายใต้แนวคิด framing ว่า งานของนักวารสารศาสตร์คือการคัดเลือกข่าวและการทำความจริงบางอย่างให้ปรากฏ ซึ่งหมายความว่า ในกระบวนการนั้นก็อาจจะเลยหรือลดทอนความสำคัญกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทั้งที่โดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม การอธิบายความเป็นกลางในทิศทางนี้น่าจะเป็นแนวทางการวิพากษ์สื่อ โดยผู้เขียนได้นำแนวคิดเรื่อง “epistemology” (p.57) มาใช้เพิ่มเติมเพื่ออธิบาย “เส้นขอบฟ้าของความรู้” หรือ episteme ที่ทำให้ความเข้าใจเรื่องความเป็นกลางในกรณีนี้มีมิติของการตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ต่อความจริงแท้ของความเป็นกลางของนักวารสารศาสตร์ ทั้งที่เกิดขึ้นในสนามข่าวและในห้องข่าว จนกลายเป็นข้อถกเถียงอภิปรายสำหรับผู้ทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับแนวทาง constructive journalism ทั่วโลก

เมื่อโฟกัสลงมาในส่วนของการปฏิบัติ แนวทางงานวารสารศาสตร์แบบ constructive journalism นับเป็นส่วนเติมเต็มงานวารสารศาสตร์แบบดั้งเดิม โดยเฉพาะจากข้อคิดเห็นของนักวิชาการเดนมาร์ก ซึ่งเน้นย้ำปรัชญาของงานว่า จำเป็นต้องนำไปสู่การสร้างแรงบันดาลใจและโอกาสในการหาทางออกให้กับสังคม

มากกว่าการนำเสนอข่าวร้าย “Good news does not have to be death, destruction and misery – it can also be inspiration and news solution” (Haagerup, 2008, p.63) แนวทางนี้ทำให้ผู้เกี่ยวข้องต้องกลับมาทบทวนหลัก การเรื่ององค์ประกอบข่าวกันใหม่ จากที่ก่อนหน้านี้เคยเน้นหนักแต่การนำเสนอ ข่าวเกี่ยวกับเหยื่อ ผู้กระทำผิด อารมณ์ และความขัดแย้ง หรืออีกนัยหนึ่งตามที่ Haagerup อธิบายทิศทางการนำเสนอข่าวที่เปลี่ยนไปจาก “what goes wrong” เป็น “what goes well” ที่หาประเด็นข่าวในมุมบวก สร้างแรงบันดาลใจและ ความหวังมากขึ้น ภายใต้การทำงานในแนวคิด positive journalism และ constructive journalism ที่ต้องการทำให้ผู้อ่านเห็นโลกในมุมที่แตกต่าง

แนวทางการทำงานแบบ constructive journalism เป็นการขยายประเด็น จากงานข่าวดั้งเดิมที่ตอบคำถาม 5W (who what where when why, p.67) ไปสู่ “what now” ซึ่งอาจเทียบเคียงกับการตั้งคำถามว่า “แล้วอย่างไรต่อ” ซึ่ง จะเผยให้เห็นทิศทางของมุมข่าวที่ไปข้างหน้ามากขึ้น ดังนั้น การทำงานแบบใหม่ นี้ไม่เพียงแต่จะกำหนดแนวทางคัดเลือกประเด็นข่าว แต่ยังมีผลโดยตรงต่อการนำ เสนอข่าวด้วย กระบวนการนี้อธิบายได้ด้วยปัจจัยการทำงาน 4 แบบที่ทำให้จุด เน้นในข่าวแตกต่างกันไป ได้แก่ (1) การให้ความสำคัญกับตัวปัญหา (2) การ ให้ความสำคัญกับแนวทางการแก้ปัญหา (3) การให้ความสำคัญกับทั้งตัวปัญหา และแนวทางการแก้ปัญหา และ (4) การให้ความสำคัญกับแนวทางการแก้ปัญหา และตัวปัญหา

ข้อสังเกตหนึ่งที่น่าสนใจสำหรับการนำเสนอในแนว constructive journalism ท่ามกลางความเห็นต่างที่มีปรัชญาวารสารศาสตร์ดั้งเดิม เช่น เรื่อง ความเป็นกลางเป็นตัวตั้ง คือมุมมองของ Gyldensted (2015, p.72) ที่ว่า งาน วารสารศาสตร์จำเป็นต้องปรับตัวเพื่อตอบโจทย์ที่ซับซ้อนขึ้นของสังคม โดยเฉพาะ อย่างยิ่งการทำให้คนรุ่นใหม่สนใจ และเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น โดย Gyldensted ตั้งคำถามกับสถาปนในห้องข่าวว่า ควรต้องทำอะไรเพื่อให้ คนรุ่นใหม่สนใจเรื่องราวของสังคม หรือแม้แต่ลูกขึ้นมาสร้างการเปลี่ยนแปลงถ้า เรามัวแต่รายงานเหมือนเดิม ซึ่งเป็นสิ่งที่พวกเขาเบื่อที่จะอ่าน หรือแม้แต่ทนมไม่

ได้ที่จะอ่านด้วยซ้ำ ความเห็นนี้คงไม่ได้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับคนรุ่นใหม่กลุ่มไหนเป็นพิเศษ แต่น่าจะเป็นปัญหาร่วมที่นักวารสารศาสตร์ทั่วโลกเผชิญอยู่ และต้องร่วมกันหาคำตอบท่ามกลางกระแสเทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์แนวนับพันที่แย่งชิงเวลาของคนรุ่นใหม่ไปจนเกือบหมดสิ้น

นักวิชาการและนักวิชาชีพที่เชื่อในแนวทาง constructive journalism จะพยายามเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น ด้วยการนำเสนอทางออกหรือวิธีแก้ปัญหาที่จะ “move the world” (p.77) ในประเด็นนี้ Haagerup นำเสนอ 3 วิธีสำคัญสำหรับนักวารสารศาสตร์ที่จะนำไปปรับใช้ได้แก่ (1) ให้ความสำคัญกับทางออกโดยไม่เพียงแต่นำเสนอปัญหาเท่านั้น แต่ยังมองหาความเป็นไปได้ในการแก้ปัญหาไปด้วย (2) ทำข่าวด้วยสายตาที่เป็นกลาง และรายงานผ่านเรื่องราวของความจริงที่ดีที่สุด เพื่อให้ให้เห็นความเป็นไปของสังคม และ (3) สร้างพื้นที่แห่งการแลกเปลี่ยนความเห็นต่าง โดยเอื้อให้เกิดการถกเถียงอภิปรายและการมีส่วนร่วมของผู้คนในชุมชนและสังคม แนวทางสามข้อนี้นับว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของงาน constructive journalism ที่เป็นเข็มทิศนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดสังคมประชาธิปไตย

Conclusion

ปีเตอร์ โบร เขียนบทสรุปโดยการขมวดสาระสำคัญของหนังสือ ไล่มาตั้งแต่ประวัติศาสตร์ของงาน constructive journalism ที่นักวิชาการในอดีตได้วางรากฐานไว้ จนกลายเป็นทิศทางการทำงานวารสารศาสตร์ที่ทำอะไรบางอย่างให้กับสังคมมากกว่าการนำเสนอเพียงปัญหาที่เกิดขึ้น แนวคิดนี้ Hearst (p.81) กล่าวว่า เป็นการพัฒนาขั้นสุดท้ายของวารสารศาสตร์สมัยใหม่ (the final stage in the evolution of the modern journalism) ซึ่งเป็นทิศทางเดียวกันกับที่ Pulitzer กล่าวถึง constructive journalism ไว้เช่นกันว่านักวารสารศาสตร์รุ่นใหม่ ๆ จำเป็นต้องรับผิดชอบต่องานสวัสดิการสาธารณะ แนวคิดที่สอดคล้องกันนี้โดยสรุปแล้ว ตั้งอยู่บนฐานของทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคมของสื่อ (social responsibility of journalism, Bro and Gyldensted, 2021, p.82) ที่ทำให้งาน

วารสารศาสตร์และบทบาทต่อสังคมเปลี่ยนไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา ที่ให้ความสำคัญกับการนำเสนอหนทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นมากขึ้นอย่างชัดเจน

ความน่าสนใจของส่วนสรุปอยู่ตรงที่ผู้เขียนถึงประเด็นที่เป็นข้อถกเถียงตลอดทั้งเล่มออกมาทำให้เห็นภาพชัดขึ้น โดยกล่าวถึง active journalism ที่เป็นเหมือน theme หลัก กลุ่มพัฒนาการสามช่วงของ constructive journalism ที่นำเสนอทิศทางข่าวแบบใหม่ที่เป็นมากกว่าการรายงานปัญหา มากไปกว่านั้น งานวารสารศาสตร์ที่มุ่งเป้าสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมจะต้องเกี่ยวข้องโดยตรงกับสาธารณะ รวมทั้งเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างพื้นที่ให้ผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ ภาคเอกชน ภาคนโยบาย และภาคประชาชน ได้มีส่วนร่วมในการช่วยกันคิดหาหนทางการแก้ปัญหา โดยอธิบายด้วยแนวคิดเรื่องการรวมกลุ่มและการร่วมกัน (inclusion) นอกจากนี้ ประเด็นบทบาทสื่อต่อการแก้ไขปัญหาก็ยังคงเป็นข้อถกเถียงหลักของแนวคิดนี้ว่า สำหรับสื่อแล้วควรจะเข้าไปมีส่วนร่วมกับการเปลี่ยนแปลงสังคมแค่ไหน อย่างไร ความเห็นหนึ่งของ Jay Rosen (1999) ซึ่งเป็นนักเคลื่อนไหวนั้นน่าสนใจและให้คำตอบที่ค่อนข้างชัดว่า สำหรับเขาแล้วไม่เชื่อว่า นักวารสารศาสตร์ควรเป็นผู้แก้ไขปัญหา แต่ควรเป็นผู้ที่สร้างโอกาสและความเป็นไปได้ให้แก่ชุมชนในการแก้ไขปัญหา (p.83) ดังนั้นหน้าที่ในการสร้างพื้นที่การแสดงความเห็น สร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นหน้าที่ของสื่อที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ภายใต้ข้อถกเถียงที่แตกแขนงสู่ประเด็นย่อยจำนวนมาก โบรสรุปว่า งานข่าวแบบ constructive อาจไม่ได้เป็นทางเลือกของการรายงานข่าวแบบวิพากษ์ หากแต่เป็นเครื่องมือเสริมในการทำข่าวของกองบรรณาธิการเพื่อให้เข้าถึงมวลชน และตอบโจทย์สังคมได้ถูกจุดมากกว่า

ท้ายที่สุด โบรเสนอแนวทางการทำงานต่อไปว่า นักวิชาชีพและวิชาการวารสารศาสตร์จำเป็นต้องร่วมมือกันมากขึ้นในการหาแนวทางที่เป็นไปได้สำหรับงานวารสารศาสตร์ในอนาคต ทั้งในส่วนของการทำงานในห้องข่าว นอกห้องข่าว และในห้องเรียน นอกจากนี้ วงการวารสารศาสตร์ยังต้องการคำอธิบายเพิ่มเติมในการร่วมนิยาม รวมทั้งงานศึกษาด้าน constructive journalism ทั้งหมด

การเปรียบเทียบและการศึกษาผลกระทบของงานต่อตัวนักข่าว แหล่งข่าว และผู้รับสารให้มากขึ้น โดยโบรเชื่อว่า ในโลกปัจจุบันที่เต็มไปด้วยการค้าและการพาณิชย์ นับเป็นความท้าทายอย่างยิ่งสำหรับงานวารสารศาสตร์ การศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวทางการนำ constructive journalism ไปใช้น่าจะเป็นหนทางที่พึงกระทำ ไม่ว่าจะมองจากมุมนักวิชาการหรือนักวิชาชีพวารสารศาสตร์ต่อไป

Reflection Forward

ในมุมมองของผู้เขียนบรรณนิทัศน์ เนื้อหาทั้งหมดในหนังสือ *Constructive Journalism: Precedents, Principles, and Practices* โดยศาสตราจารย์ปีเตอร์ โบร น่าจะทำให้เห็นตามความจริงที่ว่า เมื่อกาลเวลาผ่านไป สรรพสิ่งต้องมีการเปลี่ยนแปลงเสมอ แม้ว่าจะเป็นแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้อ้างอิงกันอย่างเป็นแบบแผน ดังเช่น หลักการหรือคุณค่าของงานวารสารศาสตร์ ใด ๆ ก็ตาม แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงสู่ constructive journalism นั้น จะทำให้วัตถุประสงค์ วิธีการทำงาน และผลกระทบที่เป็นแรงกระตุ้นออกสู่สังคมขยับออกไปจากวิสัยคิดในงานวารสารศาสตร์แบบดั้งเดิมไปในหลายมิติ แต่สิ่งที่ทนต่อการพิสูจน์คือหลักแก่นสารอันเป็นคุณค่า และอุดมการณ์ของงานวารสารศาสตร์ที่ยังคงเป็นเสาเอกปักหลักให้นักวารสารศาสตร์แต่ละรุ่นได้ยึดถือในวิชาชีพ ทั้งเรื่องของความเป็นกลาง การไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด การทำเพื่อประโยชน์สาธารณะ และความรับผิดชอบต่อสังคม เหล่านี้ล้วนทำให้สื่อมวลชนกลายเป็นสถาบันหลักของสาธารณะที่เติบโตไปพร้อมกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลง

หากพิจารณาถึงแนวคิด constructive journalism ซึ่งมีที่มาภายใต้การทำงานแบบ active journalism รวมทั้งเมื่อตีความวิธีการทำงานควบคู่ไปกับแนวคิดอื่นๆ เช่น public journalism, civic journalism, solutions journalism ฯลฯ จะเห็นได้ว่า เป็นแนวการทำงานที่อาจมองได้ว่าเป็นทั้ง “ทางเลือก” และ “ทางรอด” ภายใต้สถานการณ์นิเวศสื่อที่ซับซ้อนเปลี่ยนแปลง และเมื่อสังคมอยู่ในภาวะที่กำลังถูกกดดันในทุกระดับ ทั้งกับตัวผู้รับสาร สถาบันต่างๆ ทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ ที่ส่วนหนึ่งทำให้จู่ตัวร่วมต่อการตระหนักรู้ต่อความเป็น

สาธารณะขาดช่วงไป ทำให้เอกภาพภายในสังคมไม่ชัดเจน ดังนั้นการทำหน้าที่สื่อมวลชนที่จะเชื่อมให้ทุกหน่วยย่อยในสังคมร่วมกันหาทางออก จึงน่าจะเป็นทางเลือกของการทำงานที่เอื้อประโยชน์ต่อทุกระดับ ในขณะที่ก็เป็นทางรอดของสังคมที่สื่อจะสามารถสร้างพื้นที่แห่งการแสดงความคิดเห็นเพื่อร่วมแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นไปด้วยกัน

มุมมองหนึ่งของวิชาชีพวารสารศาสตร์แบบ constructive journalism อาจมองได้ว่าเป็นแนวทางการพัฒนาองค์ความรู้ที่นำไปสู่การปฏิบัติตามปรัชญาแนวคิดหน้าที่นิยม (functionalism) ที่ให้ความสำคัญกับตัวสื่อในฐานะที่เป็นสถาบัน และเป็นกลไกของการพัฒนาสังคม โดยเชื่อว่า สื่อมีบทบาทหน้าที่ในการธำรงรักษาความสมดุลของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามที่สังคมผันผวน เกิดความโกลาหลยากต่อการจัดระเบียบ ปัญหาในสังคมยุคใหม่เพิ่มมากขึ้นจนกลายเป็นอุปสรรคในการขีดขวางการพัฒนาประเทศ ดังนั้นสื่อมวลชนจึงมีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นกระบอกสู่การเป็นตะเกียงมากขึ้น แนวคิด constructive journalism ส่วนหนึ่งได้เกิดขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องมือสำหรับทั้งนักวารสารศาสตร์และสำหรับสังคมในการกอบกู้ความสมดุลนั้นให้กลับมา เป็นปรัชญาพื้นฐานของแนวคิดสายบทบาทหน้าที่ที่สื่อต้องเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความสมานฉันท์และสงบสุขให้กับสาธารณะ

ถึงแม้ว่าแนวทางของงานวารสารศาสตร์ทั่วโลก (โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฝั่งสแกนดิเนเวียและอเมริกา) จะมีแนวโน้มพัฒนาและปรับเปลี่ยนไปตามวิถีทาง constructive journalism ที่เห็นชัดขึ้นเรื่อยๆ อย่างไรก็ตาม ก็มีข้อสังเกตสำหรับนักวารสารศาสตร์ทั้งที่เป็นภาควิชาการและวิชาชีพที่พึงพิจารณาร่วมด้วย ปีเตอร์ โบร ได้อยกตัวอย่างที่ทำให้เห็นจุดท้าทายของงานวารสารศาสตร์แนวใหม่ว่าจะยังคงรักษาความเป็นกลางได้อยู่หรือไม่ อย่างไร โดยเฉพาะวิธีคิดแบบ constructive journalism ส่วนหนึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่า เป็นกระบวนการ “เลือกสรร” (selective) ประเด็นเพื่อนำเสนอ กระบวนการนี้เกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นบุคคลในข่าว ตลอดจนท่าทีและวิธีการนำเสนอเนื้อหาที่นำไปสู่หนทางการแก้ไข ปัญหา นักวารสารศาสตร์และนักสื่อสารมวลชน จึงจำเป็นต้องพึงระลึกถึงบทบาทที่มาพร้อมกับอำนาจในการเลือกสรรจัดการของตนเองด้วยเช่นกัน

ท้ายที่สุดนี้ ผู้เขียนบรรณนิทัศน์เชื่อว่า ในภาคปฏิบัติของงานวารสารศาสตร์ในยุคนี้ คงไม่สามารถใช้หลักการจากทฤษฎีชุดใดชุดเดียวได้เพื่อตอบโจทย์ของสังคม ทั้งนี้เพราะสังคมดำเนินไปอย่างเป็นพลวัต การปรับและเปลี่ยนแปลงจึงเป็นธรรมชาติของการก้าวไปข้างหน้า ถึงแม้ว่างานวารสารศาสตร์จะต้องปรับไปตามสังคมที่ผันแปรไปสู่การทำงานที่ “positive” “inspirational” และ “solution-based news” มากขึ้น แต่หัวใจสำคัญของงานวารสารศาสตร์ที่เป็นทั้งหลักการและอุดมการณ์วิชาชีพก็ต้องยังอยู่ ยึดหยัดต่อการทำลายและการพิสูจน์ในทุกสมัย โดยเฉพาะในวาระที่สังคมขับเคลื่อนไปด้วยนิเวศสื่อที่เปลี่ยนแปลงไป รูปแบบของปัญหาในสังคมสมัยใหม่ที่ยากจะเข้าใจ รวมทั้งการเข้ามาของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีผลประโยชน์ซับซ้อนมากขึ้นกว่าในอดีตที่ผ่านมา ความพยายามในการนิยาม และกำหนดขอบเขตวิธีทำงานแบบ constructive journalism ให้เป็นระบบและอ้างอิงได้ดังเช่นหนังสือเล่มนี้นำเสนอ นับเป็นการขับเคลื่อนทางวิชาการแบบหนึ่ง เพื่อสำรวจตรวจสอบหลักวารสารศาสตร์ว่าควรปรับเปลี่ยนอย่างไร เพื่อให้ยังสามารถเป็นที่พึ่งของนักวิชาชีพที่กำลังถูกทำลายจากบริบทสังคมสมัยใหม่ที่เต็มไปด้วยความสับสน ดังคำกล่าวของ ปีเตอร์ โบร ที่ให้ความสำคัญกับทฤษฎีและการใช้ทฤษฎีว่า “nothing is as practical as good theory”

ใบสมัครสมาชิกวารสารศาสตร์

คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ข้าพเจ้า นาย นาง นางสาว _____
(ชื่อ-นามสกุล)

- ประสงค์จะ ☐ สมัครสมาชิก “วารสารศาสตร์” ตั้งแต่เล่มที่ _____
☐ ต่ออายุสมาชิก เลขที่สมาชิก _____
☐ เปลี่ยนที่อยู่ในการจัดส่ง

โดยชำระเงินค่าสมาชิก

- ☐ จำนวน 320 บาท (วารสารวิชาการ “วารสารศาสตร์” 3 เล่ม รวมค่าจัดส่ง)
เข้าบัญชี คณะวารสารศาสตร์ฯ มธ. (กองทุนวิจัย)
ธนาคารกรุงเทพ สาขามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์-รังสิต
เลขที่บัญชี 091-0-59902-6

สถานที่จัดส่ง

- ☐ บ้าน ที่อยู่ _____
โทรศัพท์ _____ โทรศัพท์มือถือ _____
- ☐ ที่ทำงาน ที่อยู่ _____
โทรศัพท์ _____ โทรศัพท์มือถือ _____
โทรสาร _____ E-mail _____
+++

กรุณากรอรายละเอียดพร้อมส่งหลักฐานการชำระเงิน

ส่งกลับมายัง ฝ่ายสมาชิก “วารสารศาสตร์”

คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
เลขที่ 99 ถ.พหลโยธิน ต.คลองหนึ่ง อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี 12121
โทรสาร 02-696-6218 อีเมล oilsumol@hotmail.com

การส่งบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ “วารสารศาสตร์”

วารสารศาสตร์ เป็นวารสารวิชาการรายสี่เดือนของคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีกำหนดปิดรับต้นฉบับดังนี้ ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน) ปิดรับต้นฉบับวันที่ 30 พฤศจิกายน ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม - สิงหาคม) ปิดรับต้นฉบับวันที่ 28 กุมภาพันธ์ และ ฉบับที่ 3 (กันยายน - ธันวาคม) ปิดรับต้นฉบับวันที่ 30 มิถุนายน ทั้งนี้ไม่มีการจัดเก็บค่าธรรมเนียม

คุณลักษณะของบทความ

1. เป็นบทความที่มีคุณลักษณะตามเกณฑ์ของ อ.ก.ม. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งได้แก่

- บทความวิเคราะห์วิจัย (Research Article)
- เอกสารกรณีศึกษา (Case Material)
- บทความสำรวจวิจัย (Survey Article)
- บทความวิจารณ์ (Review Article)
- บทความทางวิชาการ (Theoretical Article)
- รายงานสำรวจ (Survey Report)

ทั้งนี้ ไม่รวมงานวิทยานิพนธ์ของผู้เขียนบทความ บทความประเภทงานแปล และเอกสารประกอบการบรรยาย

2. ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างรอการพิจารณาจากสำนักพิมพ์อื่น
3. หากเป็นงานวิจัยดีเด่นที่เคยตีพิมพ์มาก่อนแล้ว ต้องมีการนำมาวิเคราะห์ด้วยมุมมองใหม่ นำเสนอข้อมูลใหม่โดยได้รับอนุญาตจากผู้เขียน
4. ผู้เขียนหรือผู้เขียนร่วมได้รับอนุญาตให้ตีพิมพ์เผยแพร่ข้อมูลในวารสารวิชาการ
5. ผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 3 คน และ/หรือ การอ่านเพื่อปรับแก้ไขจากบรรณาธิการ หรือบรรณาธิการรับเชิญ ตามกำหนดเวลาของกองบรรณาธิการ ทั้งนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิจะคัดเลือกตามสาขาวิชาหรือประเด็นเนื้อหาที่อยู่ในบทความนั้นๆ และหากเป็นบทความจากผู้เขียนภายในมหาวิทยาลัย จะต้องได้รับพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกหน่วยงาน จำนวน 3 คน และไม่ได้มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้เขียน โดยชื่อของผู้เขียนและผู้ประเมินจะเป็นไปในลักษณะปกปิด หรือ double blinded

การส่งต้นฉบับเนื้อหา

1. จัดพิมพ์เนื้อหาด้วยอักษร Cordia New ขนาด 15 pt ในโปรแกรม Microsoft Word (ไฟล์ .doc)
2. ควรมีความยาว 15-20 หน้ากระดาษ A4 พร้อมจัดเรียงภาพประกอบลงในไฟล์ Microsoft Word
3. ส่งพร้อมบทคัดย่อและคำสำคัญ เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
4. ระบุชื่อ นามสกุล ตำแหน่งวิชาการ และสังกัดของผู้เขียนเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

5. ส่งต้นฉบับพร้อมไฟล์ที่เกี่ยวข้อง (เช่น ภาพประกอบ ตาราง แผนภูมิ) ลงในแผ่นซีดีทางไปรษณีย์ หรืออีเมลมายังกองบรรณาธิการ หรือส่งผ่านระบบออนไลน์ทาง <https://tci-thaijo.org/index.php/jcmag>

การส่งไฟล์ภาพประกอบ

1. ส่งไฟล์ภาพประกอบ (เช่นไฟล์ .jpg) แยกจากไฟล์เนื้อหาของบทความ
2. ความละเอียดภาพไม่ต่ำกว่า 300 dpi/inch หรือไม่ต่ำกว่า 2 MB ต่อภาพ
3. ระบุชื่อไฟล์ให้ตรงตามหมายเลขภาพในเนื้อหาบทความ

จริยธรรมการตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานและบทความวิชาการ

1. **จริยธรรมของผู้เขียนบทความ** บทความที่นิพนธ์ขึ้นและตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ วารสารศาสตร์ ต้องเป็นงานเขียน ความคิด หรืองานสร้างสรรค์ ที่มิใช่การลอกเลียนผลงานวิชาการ (plagiarism) และต้องจัดทำกรอ้างอิงผลงานในเนื้อหาหรือบรรณานุกรมอย่างชัดเจน
2. **จริยธรรมของผู้อ่านประเมินบทความ** การอ่านประเมินต้นฉบับบทความในวารสารวิชาการ วารสารศาสตร์ เป็นการประเมินแบบปิด (blind evaluation) ผู้ประเมินจะต้องไม่เปิดเผยผลการประเมินของตนต่อสาธารณะ และให้ถือว่า การประเมินดังกล่าวเป็นความลับ
3. **จริยธรรมของกองบรรณาธิการ** กองบรรณาธิการมีความรับผิดชอบวารสารวิชาการ วารสารศาสตร์ ให้ตรงตามกำหนดและวาระในการตีพิมพ์

การเขียนเอกสารอ้างอิงและบรรณานุกรม

- **การอ้างอิงในบทความ** กรณีผู้เขียนต้องระบุแหล่งที่มาของข้อมูลในเนื้อหาบทความ ให้ใช้วิธีการอ้างอิงในส่วนหนึ่งของเนื้อเรื่องแบบนาม-ปี (author-date in text citation) โดยระบุชื่อผู้แต่งที่อ้างอิง (ถ้าเป็นคนไทยระบุทั้งชื่อและนามสกุล ส่วนต่างชาติใช้ระบุเพียงชื่อสกุลเท่านั้น) พร้อมปีที่พิมพ์เอกสาร และอ้างอิงไว้ข้างหน้าหรือข้างหลังข้อความเพื่อบอกแหล่งที่มาของข้อความนั้น และควรระบุเลขหน้าของเอกสารที่อ้างอิงได้ด้วย กรณีที่อ้างมาแบบคำต่อคำ ต้องระบุเลขหน้าของเอกสารที่อ้างอิงทุกครั้ง
- **การอ้างอิงท้ายบทความ** หากมีการอ้างอิงในบทความ ให้จัดทำรายการเอกสารอ้างอิงเป็นบรรณานุกรม (bibliography) ท้ายเรื่องไว้ด้วย โดยรวบรวมเอกสารทั้งหมดที่ผู้เขียนอ้างอิงในบทความ ในการเขียนบทความให้จัดเรียงรายการตามลำดับตัวอักษรผู้แต่งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยใช้รูปแบบการเขียนเอกสารอ้างอิงแบบ APA (American Psychology Association) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. หนังสือ

ชื่อผู้แต่ง, (ปีที่พิมพ์), ชื่อเรื่อง, ครั้งที่พิมพ์ (ถ้ามี), สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

กิตติมา สุรสนธิ (2548), *ความรู้ทางการสื่อสาร*, พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ: คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พิศิษฐ์ ชวาลาวัช และคณะ (2539), *การรายงานข่าวชั้นสูง*, กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.

สุวรรณา สถาอานันท์ และเนื่องน้อย บุญเนตร (2537), คำ: *ร่องรอยความคิดความเชื่อไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

McQuail, D. (2005), *McQuail's Mass Communication Theory*, 5th ed., London: Sage.

Sharrock, W. et al. (2003), *Understanding Modern Sociology*, London: Sage.

Windhal, S. and Signitzer, B. (2009), *Using Communication Theory: An Introduction to Planned Communication*, Los Angeles: Sage.

2. บทความในวารสาร หนังสือพิมพ์ และหนังสือรวมเล่ม

2.1 บทความในวารสาร

ชื่อผู้เขียน (ปีที่พิมพ์), "ชื่อบทความ", ชื่อวารสาร, ปีที่(ฉบับที่): เลขหน้า (ถ้ามี).

เกศราพร ทองพุ่มพุกษา (2561), "การนำเสนอภาพความเป็นแม่ในหนังสือเด็กในประเทศไทย", *วารสารศาสตร์*, 11(2): 113-160.

2.2 บทความ ข่าว หรือคอลัมน์จากหนังสือพิมพ์

ชื่อผู้เขียน (ปีที่พิมพ์), "ชื่อบทความหรือชื่อหัวข้อในคอลัมน์", ชื่อหนังสือพิมพ์, วันที่/เดือน: เลขหน้า.

สุจิตต์ วงษ์เทศ (2548), "กระทะปฏิวัดอาหารไทย", *มติชน*, 22 กันยายน: 34.

2.3 บทความในหนังสือรวมเล่ม

ชื่อผู้เขียน (ปีที่พิมพ์), "ชื่อบทความ/งานเขียน", ใน ชื่อผู้แต่งหนังสือ (บ.ก.), ชื่อเรื่องหนังสือ, ครั้งที่พิมพ์ (ถ้ามี), สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

ภัทธีรา สารากรบริรักษ์ (2558), "ธุรกิจเพลง", ใน สมสุข หินวิมาน และคณะ (บ.ก.), *ธุรกิจสื่อสารมวลชน*, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

3. รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ หรือสารนิพนธ์

ชื่อผู้วิจัย (ปีที่พิมพ์), ชื่อรายงานวิจัย วิทยานิพนธ์ หรือสารนิพนธ์, สถาบันต้นสังกัดหรือรายละเอียดของระดับวุฒิปริญญาของรายงานวิจัยดังกล่าว.

ไวยวุฒิ วุฒิอรรรถสาร (2556), *การสื่อสารกับการสร้างอัตลักษณ์ของคนहुหนวกไทย*, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษบัณฑิต สาขาสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

4. เอกสารที่ไม่เป็นเล่ม เช่น เอกสารประกอบการสอน เอกสารอัดสำเนา แผ่นพับ

ให้ผู้เขียนระบุคุณลักษณะของสิ่งพิมพ์ดังกล่าวไว้ท้ายการอ้างอิง เช่น
คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2561), รายงานผลการ
ดำเนินงานของหลักสูตรวารสารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสื่อสารมวลชน (ปรับปรุง
พ.ศ. 2559), เอกสารอัดสำเนา.

5. ข้อมูลออนไลน์ หรือสารสนเทศบนอินเทอร์เน็ต

ให้ระบุข้อมูลจากหนังสือ บทความ หรือเนื้อหาที่อ้างอิง จากนั้นตามด้วยแหล่งที่มาและ
วันเดือนปีที่สืบค้นจากฐานข้อมูลออนไลน์ ดังตัวอย่าง
ระพีพรรณ พัฒนาเวช และคณะทำงานห้องสมุดไทยคิด (มปป.), *คู่มือการคัดเลือกหนังสือ
สำหรับเด็กแต่ละวัย*, สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2560, จาก [https://www.tkpark.or.th/
stocks/extra/000597.pdf](https://www.tkpark.or.th/stocks/extra/000597.pdf)
Flood, A. (2011), "Study Finds Huge Gender Imbalance in Children's Literature",
The Guardian, retrieved 24 July 2016, from [https://www.theguardian.com/
books/2011/may/06/gender-imbalance-children](https://www.theguardian.com/books/2011/may/06/gender-imbalance-children)

ส่งบทความหรือติดต่อสอบถาม

กองบรรณาธิการวารสารวิชาการ "วารสารศาสตร์"

คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
เลขที่ 99 ถ.พหลโยธิน ต.คลองหนึ่ง อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี 12121
โทรศัพท์ 0-2696-6267 อีเมล jaruneejc@gmail.com

พิมพ์ที่: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พ.ศ. 2567
โทรศัพท์ 0-2564-3104 ถึง 6
โทรสาร 0-2564-3119
<http://www.thammasatprintinghouse.com>